ION AGÂRBICEANU
OPERE
TEXTELE DIN ACEST VOLUM, PREGĂTITE PENTRU TIPAR SUBT ÎNGRIJIREA AUTORULUI, ÎNTRE ANII 1958 – 1963, APAR SUBT SUPRAVEGHEREA LUI G. TIENESCU
Coperta şi supracoperta: *Cristea Müller*
ION AGÂRBICEANU
OPERE 6
POVESTIRI
ŞI NUVELE
1971
EDITURA MINERVA

PĂSCĂLIERUL

Părinţele Costandine, *Caută-mi în carte bine*, *Ce să alerge de mine*? *Sămn bun dacă s-o ivi*, *Patru husoji ţi-oi plăti*! *Iar de-o fi să mă cununi*, *Ai în palmă cinci zloţi buni* care apune soarele în Curmătura de cându-i lumea, goale, arse de soare şi de dogoreala nisipului înainte cu optzeci de ani, acum sunt pline de vii roditoare, la feţie, iar cele de din dos sunt împădurite cu salcâmi, ajungând astfel şi Curmătura să aibă o pădure.

În locul bisericii româneşti, neagră de vechime şi cu lemnul mâncat de cari, cocoţată ca o pasăre zburătăcită şi supărată pe coasta de la apus, departe de orice aşezare omenească, azi se înalţă, în vatra nouă şi de căpetenie a satului, biserica de zid, albă şi veselă, cu turnul de tinichea strălucitoare.

Bătrânii de acum optzeci de ani poate ar recunoaşte Curmătura după cele două uliţe săseşti, ferite de partea românească a satului, la locul cel mai bun pe vremuri, până a nu se face vatră nouă. Aici s-a clădit puţin din nou. Casele grele şi urâte, cu ziduri de cetate, sunt tot cele vechi, dar mai intrate în pământ, mai sure, mai mucegăite, cu mulţi păreţi borţoşi, cu ţigla coperişurilor măcinată şi

bătucită de muşchi. Vestitele vii de altă dată, cu vinuri tari şi galbene, au fost măcinate de filoxeră, goanga duşmană a veseliei din lume, de vreo trei decenii. Saşii au mai scăpătat, n-au mai sădit vii, vitele li s-au mai împuţinat, fac copii şi mai puţini ca altă dată, şi românii au năvălit ca lăcustele la ogoarele lor, cumpărându-le bucăţică cu bucăţică. De prin anii optzeci ai veacului trecut, saşii au scăpat din mână şi cârma satului.

Numai biserica, înconjurată de zid înnegrit, înalt şi gros, străpuns de ferestrui lungureţe, răzimat de parapete, străjuieşte şi acum, grea şi puternică, înălţându-şi în văzduh turnul ascuţit. Clopotele vechi sunau dogit şi înainte cu optzeci de ani, dar acum nu mai are *imâlirml* filtl unul sunet curat, şi le-au bătut demult cele de la lliierlen românească.

Zadarnic ar căuta azi cineva care a trăit înainte cu nptmi de ani şi casa popii Pleşa Costandin. Ea se ridica pe vremea aceea în Uliţa Alunişului, arătoasă şi cu Icniei clădită, singura casă românească de piatră din ml, Avea ogradă largă şi o grădină cu pomăt de două lugârc. Popa o moştenise de la părinţii lui, cei mai avuţi mmfini din sat, singurii care pe atunci se puteau lua U întrecere cu saşii, nu atât în moşie, cât mai ales în hol cu coarnele larg arcuite.

Pe vatra veche se ridică azi trei case de piatră cu ttgrszile lor, iar prin jumătatea grădinii s-a croit o uliţă IiihiK. Din pomii vechi, puţini au mai rămas, scorburoşi, ni braţe negre. Şi odată, în grădina asta, pe lângă pomi irrţtca un buruieniş în care se putea ascunde popa Coatandin, cât era de nalt şi de voinic…

Multe s-au schimbat în sat la Curmătura în mai puţin de un veac, cum se schimbă lucrurile în toată lumea asta, fără să bage cineva de seamă! Aşa s-a Allupat şi părăul prăpăstios care trecea prin mijlocul telului şi în râpile căruia multe vite s-au chilăvit, ne ispând nici popa Pleşa

Costandin de pagubă, oricât era de meşter. Şi fântânile s-au răzit, apa trăgându-se tot la mai mare adâncime. Azi, în vreme de secetă, Numai la trei fântâni se mai adapă vitele.

Dar amintirea popii celui de demult, a păscălierului, turn l-au poreclit oamenii mai târziu, e vie încă şi acum în sat. La năcaz, la boală grea, numai ce auzi pe vreun llitrân sau pe vreo bătrână oftând:

— Ehei! Dac-ar trăi popa Costandin, nu m-ar durea ţapul!

Şi isprăvile lui au trecut din tată în fiu, şi femeile mai vârstnice le ştiu şi azi cu de-amăruntul. Numai cu generaţia mai tânără a început uitarea. Dar şi tinerii, ba până şi copiii, mai ştiu încă să spună vorbe din cântecul şi strigăturile vechi:

Părinţele Costandine, Caută-mi în carte bine, Ce să alerge de mine? Sămn bun dacă s-o ivi, Patru husoşi ţi-oi plăti! Iar de-o fi să mă cununi, Ai în palmă cinci zloţi buni.

Sau:

Popa Pleşa Costandin

Nu se uită la creştini; Ceteşte la buni şi răi şi adună husoşăi, Umple curtea de viţăi.

Ori:

Popa Pleşa Costandin Care-şi moaie barba-n vin, Are carte fermecată, Ce nu minte niciodată, şi te scoate de la moarte, Din năcazurile toate.

Şi altele de acest fel se mai aud şi azi prin Curmătura, chiar din gura tinerilor şi a copiilor, cum am scris. Iar din spusele bătrânilor i se poate închega povestea întreagă.

În deosebire de alte neamuri de preot, Pleşa Costan «iill a fost singurul şi cel din urmă popă din neamul lui. Bădica Vasilie, tatăl popii, nu l-a avut decât pe el, pe Costandin, şi nu s-a lăsat din rândul saşilor, nu numai cu casa şi cu boii, ci şi cu mândria de-a-l învăţa pl copilul lui slovă, aici în sat, de la popa cel bătrân. A avut de furcă cu

fiu-său, că era băiat îndărătnic, ţi apoi bădiţii Vasilie îi dăduse în cap să-l înveţe cartetând lui Costandin începuse să-i miroase a cătrinţă, pe la optsprezece ani. Vreo trei ani a tot învăţat – când avea şi el, popa, răgaz – dar în urmă tot putu citi fi icrie.

Mai mare corvoadă şi amărăciune – care l-au pus repede în pământ – a avut bădiţa Vasilie cu însuratul lui Costandin. împotriva voinţei lui, a luat o golană; lujer de fată, înaltă şi ochioasă, sprâncenată şi cu obrazul fraged. Deşteaptă şi harnică, iute ca o suveică şi plină de draci, dar săracă lipită. Bătrânul n-a avut ce-i făec! I-a adus-o în casă fără cununie, şi trei ani nu-a putut îndupleca să-şi caute nevastă de sama lui. H & diţa Vasilie, cu sufletul amărât, dac-a văzut şi-a văillt că nu răzbeşte cu nebunul, şi-a zis că-i păcat să aibă noră fără cununie, şi-a făcut nunta. Iar nu multă vreme după nuntă s-a pus la pat, şi, după ce a bolit şase săptămâni, a adormit şi s-a adăugat la părinţii săi ţi la nevastă-sa, mai demult răposată.

După moartea bătrânului, Costandin Pleşa i-a făcut cu cinste pomenile şi parastasul, apoi s-a pus în fruntea ospodăriei. Pân-acum, în ceartă mereu cu taică-său din pricina Nastasiei, nu-l prea trăsese inima la muncă şi la rânduială. Rămas de capul lui, cu femeia iubită în casă, Costandin s-a dovedit şi priceput şi harnic, aşa că dacă părintele lui ar mai fi avut zile, s-ar fi împăcat şi cu feciorul şi cu nora. La un an de când gospodărea singur, Costandin mai cumpără o păreche de boi şi două iugăre de loc; avea acum şaisprezece. Patru părechi de boi nu aveau pe vremea aceea decât cinci saşi, iar cu moşia erau înaintea lui numai vreo douăzeci de gazde de saşi, dar români niciunul.

Costandin Pleşa era om vesel şi-i plăcea prietenia la un pahar de vin, îi plăceau jocul şi femeile. De când 9 luase pe Nastasia, nu mai ducea dorul altora, dar îi plăcea să glumească cu orice femeie frumoasă, picurând multă

otravă în inima nevestei şi făcându-i multe nopţi nedormite. Nastasia îl temea şi mai mult din pricina băuturii; era prea tânăr şi prea în floare pentru a cerceta aşa de des crâşmele.

Şi din pricina acestor slăbiciuni ale bărbatului, multe sfezi s-au aprins în casa cea largă de piatră.

Ci Costandin avea felul lui de-a o potoli şi a o linişti pe femeie; îi spunea vreo glumă, din care Nastasia înţelegea repede că n-are pentru ce să se teamă, că bărbatul e numai al ei. Numai în privinţa vinului o liniştea mai greu. Costandin se jura că la crâşmă merge mai mult de dragul prietenilor, al cântecelor, al poveştilor, decât pentru plăcerea vinului. Şi adevărat era că nu se mai lăsa de poveşti şi de pozne, şi de păcăleli, încât oamenii se adunau cu drag în jurul lui. Se adunau şi pentru bucuria să-l audă cântând. Avea Costandin un glas minunat!

De multe ori prietenii îl întrebau, mai în glumă, mai într-adins: – 7 De ce nu te faci tu, popă, Costandine?

— Da’ cel puţin să cânte în biserică, ziceau alţii.

Întrebările acestea se înteţiră mai ales după moartea preotului celui bătrân, când satul rămase vreo trei ani fără popă.

În vremea asta se abătea mai des prin crâşmele satului, şi, adeseori, Nastasia, neliniştită, după ce însăra, pleca să-şi caute bărbatul. Şi ştia unde. Uneori intră în crâşmă în toiul discuţiilor despre vacanţa de preot.

— Iată şi preuteasa! izbucnea vreun prieten de-ai lui Costandin, închinând cu paharul, şi Nastasia nu scăpa până nu bea şi ea un păhărel două de vin.

Prietenii lui vorbeau mai în glumă, mai întradiins despre popie, dar Costandin, de la o vreme, fără să-şi facă vădite planurile, se gândea întins la treaba asta. Şi după ce a plănuit şi a cântărit lucrul şi pe faţă şi pe dos, cu gând aşezat, ca un gospodar cuminte ce era, se hotărî.

— Tu muiere, începu el într-o sară de primăvară, ce-

ai spune tu la gândul meu?

— Ce gând?

— Să mă fac popă în sat. N-are cine se face. Diacul e bătrân. Alţii nu ştiu slova, şi, iarăşi, alţii n-au bani de cheltuială.

Nevasta, Nastasia, izbucni în hohote.

— Tu şi popă! Dar ţie numai drăcii îţi umblă prin cap! încurci pe oameni în vorbe şi baţi crâşmele. Aşa popă să fie la alţii!

Costandin Pleşa, cum am spus, aşa era: îi plăceau poznele, îi păcălea pe creştini şi-i plăceau cântecele, în crâşmă, la un pahar de vin. Ba Nastasia se temea că mai calcă şi cu stângul, şi erau vreo trei neveste tinere la care Nastasia se uita cu ciudă şi vorbea cu ele numai din vârful limbii.

— Hei, drăciile-s legate de tinereţe, tu femeie! Dar gândeşte-te şi tu: un popă adună o viaţă întreagă de la vii şi de la morţi. Apoi, glas am, bani de cheltuială am pe ce face, şi puţină buche tot mai ştiu.

Cei doi soţi s-au sfătuit îndelungat, sări de-a rândul, şi cu buna şi cu cearta, dar în urmă tot Costandin a rămas biruitor. A vândut o păreche de boi şi un viţel, şi-a pus merindea şi un ceaslov cu chirilice în traistă şi a pornit la vlădicie. Satul s-a mirat, şi nici prea tare. Creştinii sfârşiră prin a fi mulţumiţi: vor avea preot la îndemână.

Săptămânile trecură cu destulă nelinişte şi zdroabă pentru Nastasia. Omul ei, de când plecase, nu-i trimisese veste decât o singură dată: că a sosit în pace şi că e pus pe învăţătură şi canon. Era vremea lucrului, şi femeia abia răzbea cu toate, neînvăţată să fie cap la casă. Vecinele, femeile o întrebau adeseori:

— N-a mai venit Costandin?

Uneori Nastasia îl ocăra, cu popia lui cu tot.

— Asta mi-a trebuit mie acum? Să mă părăsească în cap de primăvară, la începutul plugăriei?! Da’ putea merge

în vreme de iarnă, soro dragă, dacă chiar aşa i-a fost scris.

— O să treacă zilele, nu te supăra, ziceau femeile. Şi tot tu o să te bucuri mai la urmă.

— Din partea mea, mai bine mi-ar fi plăcut să rămână cum a fost. Dar el nu a mai avut pace, răspundea femeia, amărâtă.

— R Aşa i-a fost scris, soro! Cum să te pui în calea voinţei Celui Preaînalt? Las, că-i bine! Prescura nu-i tic lepădat, nici parastasele!

Nastsia ridica din umeri, supărată mereu. Şi aşa, cu inima îndoită, aşteptă să treacă cele şase săptămâni, care, după rânduielile lumii, se scurseră, într-o după-amiază se trezi că-i deschide portiţa lin călugăr voinic.

II

Pleşa, spre deosebire de alţi ţărani care se făceau preoţi pe vremea aceea, îndată ce primise darul, lepădase straiele ţărăneşti şi se îmbrăcase într-o rasă călugărească, pentru care spunea că a dat un viţel. 11 lătrară furioşi cei trei dulăi când intră în curte, nevasta 8 e cruci şi nu se putu răbda să nu-i spună vorba obişnuită cu care-l întâmpina când venea cam afumat acasă: «Ucigă-te crucea, drace!». Copiii, trei la număr, alergară speriaţi din curte şi se ascunseră în şorţul şi cătrinţa femeii, abia mijind c-un ochi spre călugăr.

— Bine, omule, ce te-a apucat? întrebă femeia după ce Costandin se apropie.

Dar omul ei, în loc de răspuns, ridică dreapta, făcu lemnul crucii peste capul femeii şi al copiilor şi zise fu glas schimbat:

— Întâia mea blagoslovenie peste familia mea, familia noului păstor sufletesc din Curmătura.

Femeia, Nastasia, era de douăzeci şi opt de ani, /voinică, iubeaţă de felul ei, frumoasă. Nu-şi văzuse bărbatul de şase săptămâni, şi clipa întâlnirii altfel şi-o închipuise şi o dorise: să-i năvălească în braţele puternice.

Şi acum haina aceea de mort, barba ce şi-o lăsase, glasul lui schimbat o sfiau, o ţineau departe. Ba şi inima parcă i se răcise în piept.

— Bine, omule, ce te-a apucat? întrebă ea din nou. Cine te-a îmbrăcat în sacul ăsta? Ce însămnează crucile astea şi glasul tău schimbat? Ţi-ai pus în cap să-mi bagi copiii în boală?

Şi în vreme ce-i vorbea, îl cerceta cu de-amăruntul. Hotărât, nu-i plăcea! Nici mustaţa nu o mai purta răsucită. Iar potcapiul din cap o băga în fiori.

— Ce-i aia ce porţi în cap? N-am mai văzut de când sunt! Cine dracu' a mai văzut aşa căciulă?

Ca şi azi, preoţii noştri nu purtau nici pe vremea aceea potcapiu. Iar călugări rătăcitori, cum se mai văd acum prin satele noastre, nu se pomeneau. Unde aveam noi mănăstiri? Acum mai vin şi pe la noi călugări care adună milă, vin din Ţară.

— Nu-i căciulă, preutească, ci potcapiu îi zice. E tot un fel de pălărie, pe care o poartă călugării.

— Da' ce, tu eşti călugăr? Ai femeie şi copii şi te crezi călugăr? Ptiu! Te-ai făcut sperietoare de vrăbii! O să te pună satul între lanuri, ca pe-o ciuhă!

În vreme ce vorbeau, copiii recunoscură glasul tatălui lor şi mai prinseră puţină inimă. Nu se mai ascundeau în şorţul Nastasiei, se mai ţineau numai cu o mână de el şi se uitau sfioşi la om.

Costandin Pleşa zâmbi, întinse braţele spre femeie, care se ferise până acum de el, şi, văzând-o că face iarăşi un pas îndărăt, izbucni în râs.

— Ce-i, nebuno? De şase săptămâni lipsesc, şi astfel te fereşti de soţul tău? Nu te-o fi împins cel necurat pe alte drumuri de când m-am dus? Hm! în vreme ce eu m-am canonit în post şi în ajunuri şi am bătut mii de mătănii, dumneaei…

Femeia întinse palma să-i astupe gura.

— Taci, neruşinatule!

Nastasiei nu-i veni inima la loc decât după ce Costandin intră în casă, îşi lepădă rasa şi potcapiul şi rămase în iţari de lână şi pieptar de piele frumos înflorat.

— Dar barba asta înţeapă al dracului, zise Nastasia, aprinsă ca bujorul.

— Înţeapă, da; abia a început să crească. Pe urmă, o să vezi, n-ai să te mai plângi. Aşa mi-a spus mie călugărul bătrân de la vlădicie, care m-a învăţat rânduielile popiei, când m-am plâns şi eu de asprimea cotoarelor din barbă. Zicea: «Fiule, fii răbdător. Rânduiala popii din răsăritul luminat este: să purtăm bărbi ca sfinţii părinţi cei de demult, ca pustnicii şi călugării, ca arhiereii cei vechi, ca sfântu' Nicolae şi toţi vlădicii şi preoţii. Barba e sămnul de cinste al preotului evlavios, şi unde vei vedea popă fără barbă, să ştii că-i irisie ori altă pacoste. Nu te îngrijora! Preuteasa se va obişnui cu barba frăţiei-tale.» Aşa mi-a spus călugărul care-mi clădea canoanele, şi acela, pot să zic, era un om sfânt.

Se apropiară şi copiii, tot mai curajoşi. Costandin Pleşa îi puse să-i sărute mina, apoi le împărţi turtă dulce, iar copiii, liniştiţi acum, abia îmbucară din turtă, şi ţâşniră în curte, din curte în uliţă, să-şi mănânce turţele şi covrigeii aduşi de la oraş.

După ce Nastasia înţelese că nu are pricină că se supere întru nimic pe haina schimbată a bărbatului, mai ales după ce Costam din îi dovedi că straiele o să le îmbrace numai acum la început, două-trei luni, până e proaspăt darul, şi când va merge la biserică şi la slujbe, femeia se îmbuna de tot şi se făcu şi cuminte şi ascultătoare.

Totuşi, încă în ziua sosirii, Costandin Pleşa o luă deoparte şi-i zise:

— E nevoie să vorbim despre unele lucruri care nu mai pot fi cum au fost înainte. Aşa m-a povăţuit călugărul

cel bătrâii care m-a dat la brazda popiei şi de la care am cumpărat şi haina asta şi căciula. Oricum am socoti şi am drege, eu de-acuma tot popă rămân. Mă vezi că sunt tot cel mai de demult la trup, dar la duh am crescut. Am crescut prin darul preoţiei, pe care l-am luat când şi-a pus vlădica mâinile pe capul meu. Iată un lucru pe care de azi înainte nu-i bine să-l mai uiţi niciodată. Nici tu, nici eu. Acum nu mai glumim, Nastasio. Să-ţi bagi minţile în cap.

Vorbind, îşi schimbă iar glasul. îl făcu mai gros, mai solemn, şi cuvintele le spunea rar şi apăsat.

Femeia avu un fior de neplăcere, de stinghereală, şi se uită cu neîncredere la omul ei, în care ea, cu o clipă înainte, nu simţise nimic străin.

— Ei, şi care sunt lucrurile despre care trăbă să vorbim? întrebă ea ascuţindu-şi gura ca pentru ceartă.

— Mai întâi ceea ce ţi-am spus: nu trăbă să uităm» de azi înainte, nici tu, nici eu, că sunt faţă bisericească» faţă sfinţită.

— D-apoi, să te văd odată slujind la altar! Poate atunci să înţeleg mai bine.

— Voi sluji, că pentru aşa treabă mi-a pus vlădica mâinile pe cap. Dar azi e numai marţi. Până duminică mai este. Aşadar, să vedem ce urmează din împrejurare «că eu sunt faţă bisericească. Să bagi de seamă că toate câte ţi le spun n-au ieşit din capul meu, ci din gura blagoslovitului părinte călugăr care m-a dat la brazdă. Aşadar, tu nu-mi vei mai zice Costandine, ci «părinte Costandine», sau, mai scurt, «părinte». Aşa «e cade unei preutese să cheme pe soţul său.

Nastasia începu a râde ca o nebună.

— Da’ bine, omule, mie nu-mi eşti părinte, ci bărbat!

— Sunt părinte duhovnicesc şi pentru sat, şi înaintea ta. Bagă de seamă, nu e vorba de glumă, ci de purtarea cuviincioasă ce se cere unei preutese. Aşadar, să nu mai lingi după mine, prin curte ori pe uliţă, ori între oameni:

«Costandine!». Cu atât mai vârtos te vei feri să mai pomeneşti numele meu în legătură cu Necuratul ori cu bătaia lui Dumnezeu.

— Ce să fac?! se miră Nastasia.

— Ei da! Obiceiul tău de demult. Să nu te mai aud intrigând: «Unde dracu' eşti, Costandine?», sau «Vai, lmlă-te Dumnezeu, om de potcă!». Aşa ceva nu se mai divinc de azi înainte: nici între patru ochi, nici, mai ales, între alţii, în curte, pe uliţă, la crâşmă! Nici înainte nu era frumos, dar de-acum va fi păcat şi prilej de necinstire pentru mine între oameni.

Nastasia începu să asculte mai cu băgare de seamă. Simţea că omul ei avea dreptate, că nu-s vorbe de clari ceea ce îi spune.

— Iată întâia poruncă. A doua, pe-o formă de mare: când vorbeşti cu altcineva despre mine, să spui aşa: «Părintele e acasă» «Părintele a plecat!» «Părintele e la biserică.» «Părintele e chemat la feştanie, la un beteag.» «Părintele e la oraş.» Niciodată să nu te scape gura să spui: «Costarudiin e la biserică sau altundeva». Nici, cum ţi-e năravul, să zici: «Ăsta al meu trăbă că va fi la crâşmă». Al treilea…

Omul ridică al treilea deget de la mâna dreaptă. Pe Nastasia o pufni râsul.

— Ascultă, omule, zise ea; uneori îmi pare că vorbeşti cuminte, dar tot îmi vine mie că e numai glumă. Iată, a treia oară pomeneşti de crâşmă. Dacă ai de gând să te mai duci la crâşmă şi să te îmbeţi, apoi îmi pare mie că tot ce spui e numai şagă. Drept e şi aceea că eu doream să te preoţeşti numai pentru ca să nu mai calci pragul cel blăstămat. Eşti om tânăr şi-i păcat să cazi de-acum la patimă grea. Dar eu văd că tu n-ai de gând să te dezbari de Iuda. Aşa, mai bine rămâneai cum ai fost. Încalţe n-ai mai fi cheltuit şase sute bune cu preoţia ta.

Costandin Pleşa rămase o vreme gânditor, şi faţa lui

se întunecă1.

— Ascultă, femeie! Să nu te amesteci unde nu-ţi fierbe oala. Preutească eşti, cu ajutorul Domnului, dar rânduiala preoţiei n-ai de unde s-o ştii, nici canoanele ei. Acuma, am zis eu că mă voi duce la crâşmă şi mă voi îmbăta? Eu am vorbit gândindu-mă la obiceiul cel vechi şi la neastâmpărul tău de a mă căuta prin crâşme.

— Tăcu iar, oftă, îşi duse mâna prin părul uns, care încă nu era destul de lung.

— Treaba asta, cu crâşma, înţeleg, n-a fost o treabă uşoară pentru mine. Dar m-am lepădat de păcat, ca şi de pretinii mei mai de demult, cu care ne mai încurcam la câte un păhar. N-am avut încotro! A trebuit să pun jurământ pe cruce şi Evanghelie înaintea acelui cinstit şi cucernic părinte călugăr care m-a dat la brazdă. El mi-a deschis mintea spunându-mi: «Fiule, trăbă să te faci alt om. De crâşma şi de beutură în crâşmă să te laşi, ca şi de pretiniile de pe vremuri. Faţa ta bisericească trăbă să fie cinstită de toţi. Şi omul te cinsteşte cu cât stai mai departe de el. Alte pretinii va trebui să legi: cu fraţii preoţi, cu bolnavii, cu toţi cei ce au lipsă de o mână de ajutor. Dacă vreai să te păzeşti de păcat – şi preotul trăbă să umble după sfinţenia vieţii – e nevoie să înconjuri şi prilejurile care duc la păcat.» Aşa mi-a cuvântat omul lui Dumnezeu, şi eu, cu părere de rău şi cu teamă în suflet că n-am să mă pot ţinea, a trebuit să jur. Deci, din latura asta, a crâşmei adică, să fii tu liniştită. Şi dacă-ţi va spune cineva că m-a văzut intrând sau ieşind, să nu-l crezi. De frică m-am legat cu trei jurăminte, şi tustrele groaznice.

El tăcu supărat şi ostenit. Femeia se uita acum la el c-un fel de teamă: parcă tot se schimbase ceva în omul ei odată cu luarea darului! Dacă ar fi să se ţină de cuvânt, uşor ar uita ea şi haina cea lungă, neagră, şi căciula aceea ciudată. Ba şi cu barba lui s-ar împăca îndată!

— Şi acum să mergem mai departe cu cele ce trebuie

ştiute şi ţinute. Pe copii îi vei învăţa să vină în fiecare dimineaţă şi să-mi sărute mâna, pentru ca eu să le pot da blagoslovenia. Ocară din gura lor să nu se mai audă. E nevoie să se deosebească prin vorbe şi purtări de ceilalţi copii. Şi să-i pui să se spele în fiecare dimineaţă. Nici cel mic să nu fie cruţat. Şi să aibă mereu hăinuţe curate. Nu peste mult, în curtea noastră se vor îmbulzi oamenii ca la târg. Şi nu numai creştini din sat, ci şi din sate străine, depărtate.

— Dar ce să caute oamenii străini la noi? Parcă în alte sate nu sunt popi? zise femeia, curioasă.

— O să auzi tu îndată, şi o să vezi. Dar e nevoie să luăm lucrurile pe rând, aşa cum mi le-a spus părintele călugăr care m-a dat la brazdă. Pe rând, ca la moară, să nu le încurcăm. Deci, al patrulea!

— Şi popa ridică iar un deget.

— Al patrulea: de sâmbătă de la amiazi şi înainte de praznice c-o zi, tot de la amiazi, să nu cutezi să te apropii de mine cu gândul de a mă duce în ispită, după cum ţi-i felul. Chiar dacă m-ar ispiti pe mine ghiavolul şi m-aş apropia eu, să-mi dai peste labe. Că lucru cu păcat de moarte şi grea ispăşanie este pentru o faţă bisericească înainte de duminică sau praznic, când preotul e dator să slujească sfânta liturghie. Nu zâmbi şi nu te mişca; nu-i şagă! E poruncă mare, şi, dacă nu o ţii, cazi şi tu subt afurisanie. Asta e lege pe care, spunea omul lui Dumnezeu, şi popii cei jidoveşti o ţineau. Deci bagă-ţi minţile în cap! înţeleşi să fim, fără altă vorbă.

— E>oamne, Costandine, cu câte mai vii şi tu acum! Dar s-ar putea să uit că urmează sfânta zi!

Femeia era gata să izbucnească iarăşi în râs.

— N-o să uit eu! Dar şi tu trăbă să fii cu grijă. E poruncă mare, pe care nimeni n-o poate călca nepedepsit.

Omul vorbea cumpănit, serios, c-un fel de durere în glas. Nastasia simţi că nu glumeşte şi, fugar, se gândi ce

poate să mai fie şi legea asta.

— Călugărul care m-a învăţat ştia ce spune. Cunoaşte rânduiala şi porunca preoţiei. Aşadar, al cincilea! şi înălţă iar un deget. Al cincilea este precum urmează: preuteasa în treburi popeşti să nu se amestece. Orice întrebare ţi se va pune, tu să răspunzi: «Nu ştiu, părintele ştie». De-o pildă: te întreabă cineva cu cât îngrop, cu cât cunun, cu cât botez, care-i preţul unei feştanii, pentru cât fac maslu şi altele de felul acesta. Tu să spui: «Nu ştiu, părintele ştie». Că plata e după felul slujbei şi al omului, şi după folosul ce-l poate aduce omului. Scurt, tu să nu te amesteci. Asta însă nu înseamnă ca tu să nu primeşti bani. De pildă: vine o femeie şi-ţi aduce cămaşa unui bolnav şi-ţi pune pe masă zece bani. Tu să-i iei şi să zici: «Nu ştiu cât face; o să-i dau părintelui, şi, când vei veni după cămaşă, veţi face socoteala de ce mai lipseşte». Şi încă una: tu să ţii minte numele beteagului. Că eu nu mă voi nimeri totdeauna acasă, şi omul năcăjit nu-i bine să fie lăsat în năcazul lui. Cred că ai înţeles şi glava cea de-a cincea.

— Ce să înţeleg?

— Aşa se mai spune la canonul preoţesc. I se mai zice şi glavă.

Nastasia se gândi un răstimp.

— Tu ai multe în cap, cum văd eu, zise ea. Tu crezi că oamenii n-au alta de lucru decât să-l cheme pe popa şi să-i dea să cetească. Parcă noi până acum tot după popa am alergat!

Femeii, din tot ce auzise, cele spuse în urmă îi mai plăcură, după făgăduiala că nu va mai călca popa ei în crâşmă. Să pice banul aşa de uşor în punga popii? N-ar fi rău, când banii se fac cu atâta greutate! Simţi o căldură la inimă, şi ar fi voit să ştie mai multe.

— Noi, ce-i dreptul, n-am prea alergat după părinţele Costan, dar cu mine e alta. Trăbă să ştii, muiere, că eu aduc cu mine de la călugărul cel bătrân o carte

mântuitoare de toate boalele şi năcazurile vieţii. E un dar şi o taină mare, şi părintele meu nu mi-a pus-o în mână decât după ce am făcut întreitul jurământ pentru beutură. Atunci mi-a zis: «Fiule, nădăjduiesc, după Dumnezeu, că te vei da la brazdă şi nu vei prăpădi darul care ţi se va da prin mâinile vlădicului. Eu, de-acuma, sunt bătrân şi vreau să pun în mâinile tale o carte de folos pentru creştini în toate boalele şi năcazurile vieţii. Nu vreau să o dau unui preot prea învăţat, care nu mai crede în puterea rugăciunilor. Tu ştii tocmai cât îţi trăbă, ba poate nici atât. Dar văd că eşti tare la mătanie şi nu te osteneşti, şi răbdăriu la post şi la ajun. Mai văd că ai credinţă în puterea sfintelor rugăciuni. Deci pe tine te-am ales. Mi-ai spus că ai acasă un mânz de trei ani. Pe acela mi-l vei da în schimbul cărţii, şi Dumnezeu să te blagoslovească.

— Ce spui?! Să ne dăm calul pentru o carte?! Ai înnebunit?! se mânie femeia.

Costandin ridică dreapta.

— L-am şi dat. Mâne o. să-l încalec să i-l duc. Sfinţia-sa mi-a dat cartea pe credinţă. E colea în desagă…

Şi, cum ţi-am spus, după ce am făcut jurământul pentru crâşmă, m-a luat cu cartea cea minunată şi mi-a arătat cum se deschide şi cum se ceteşte în ea la felurite boli şi primejdii. Tot lucruri care nu’s; cade a le vorbi altora, taine pe care nu le pot descoperi. Zece zile m-a tot învăţat şi, după ce m-au sfinţit popă, m-a dus călugărul în chilia lui şi mi-a dat cartea zicând: «Să nu-ţi pară rău după mânz; cartea asta îţi va aduce o stavă! O să vină la tine lume peste lume, tot neamul năcăjit, când se va auzi că e la tine cartea mea. Se vor vindeca unu-doi la început, şi-ţi vor veni o sută. Numai tu să ţii mereu la câte ţi-am spus, la post şi la rugăciune. Şi prea lacom să nu fii.» Aşa mi-a spus!

Nastasia nu mai ştiu ce să creadă. Auzise şi ea din bătrâni că pe vremuri era un popă în Lunca Vadului care

avea o carte minunată, pe care o deschideau oamenii, şi popa citea slujbele de acolo, iar creştinii se tămăduiau pe capete. Dar la cal încă ţinea! Era negru, pintenog de picior şi blând ca un noatin. 11 călăreau şi copiii.

— Omule, eu spun să te mai gândeşti… zise ea. Cum să dai mândreţe de cal pentru o carte? Nu-i destul că ne-am vândut doi boi şi un viţel să facem sama de bani pentru preoţia ta, pentru cele şase săptămâni din străinătate? Cu ce rămânem? Cu doi boi şi două vaci. O să ne arate oamenii cu degetul!

— Nici capul nu mă doare! Să ne arate! Vor vedea ei mai târziu.

Cei doi soţi mai vorbiră multe în sara aceea şi, în urma tuturor a, Nastasia nu prea era bucuroasă.

Nu se încredea în ce-i spunea Costandin decât a suta parte şi mai ales o durea inima după mânzoc. Nici Costandin nu părea vesel, deşi spusese tot ce avea pe inimă. Dimpotrivă, era destul de îngândurat.

Înainte de culcare, Costandin deschise ceaslovul şi începu să buchisească dinaintea icoanelor. La răstimpuri, punea cartea pe masă şi se lăsa în genunche şi în palme la mătănii. Copiii, din păcel, se uitară speriaţi la început, apoi tot mai cu luare-aminte la ceea ce făcea Costandin, Când îl văzură că se lasă la pământ, începură a râde, apoi se potoliră, aducându-şi aminte că şi pe ei i-a învăţat odată mama lor să facă aşa. Pe urmă începură să caşte şi, lăsându-se pe perină, adormiră.

Costandin citi un ceas, citi două, în vreme ce Nastasia se frământa în pat şi nu putea dormi. L-ar fi strigat, dar se temea. Vedea că omul ei se roagă în toată legea. Totuşi, de la o vreme, nu mai răbdă.

— Stinge cel puţin lumina, c-o să te apuce zorile.

Popa stinse lumina, dar mai zăbovi pe întuneric o jumătate de ceas la mătănii.

— Of! Dumnezeule sfinte! Dar asta în toată sara o să

fie aşa? suspină ea ca frântă.

— Până-i sita nouă, femeie! Nu-ţi bate tu capul cu canonul preoţiei. Să ştii însă că nu-i glumă. Suntem păcătoşi şi trăbă să ne rugăm şi pentru noi, şi pentru popor. De-acum toate greşelile norodului apasă pe umerii mei.

— Ce prostii mai spui!... suspină femeia, făcându-i loc.

III

A doua zi dimineaţă, Nastasia nu mai răzbea să povestească vecinelor. Învăţăturile ce i le dăduse Costandin după sosire, dar mai ales citamia multă de-cusară şi mătăniile parcă ar fi ţinut-o într-un fel de rezervă: să spună sau nu? în sufletul ei, de când i se întorsese bărbatul, se strecura în răstimpuri un fel de sfială: poate el are dreptate; nu mai este omul cel vechi, şi ea altfel trebuie să se poarte cu el. Poate nu se cuvine să împărtăşească şi altora ce i-a spus popa. Dar sfiala aceasta, nedumerirea, îi trecea îndată ce se gândea la un lucru, la amintirea căruia zâmbea în neştire. Şi îşi zicea: «Nu s-a schimbat nimic în el!». Va fi glumit Costandin în toate câte i le-a spus. Dar, mai presus de toate, ardea de dorinţa să povestească. Şi iată că, din instinct ori dintr-o plăcere de care încă nu-şi putea da sama, începând a răspunde întrebărilor pe care le puneau femeile curioase, Nastasia se trezi că ia lucrurile mai în grav decât s-ar fi putut gândi. Nici prin mirate nu-i mai trecu că ar putea glumi pe socoteala lui Costandin. Ba mărise încă multe din ce-i spusese ori făcuse popa cel nou. Le asigură, de-o pildă, că bătuse mătănii până la miezul nopţii, că, la mănăstire, la vlădicia unde a fost, a postit cu pine şi cu apă două săptămâni încheiate, iar patru zile, înainte de sfinţire, n-a pus în gura lui nimic.

— Darul lui Dumnezeu schimbă pe oameni, suspină o bătrână ştergându-şi lacrămile.

— Şi unde e acum? întreba prescurăriţa satului.

Nastasia se gândi: să spună ori nu că s-a dus să ducă mânzul? îi părea şi acum rău după el şi mai nădăjduia că va veni cu el acasă. Dar un imbold lăuntric îi da ghes să povestească.

— Dacă v-aş spune, poate că nu m-aţi crede! A făcut un târg ciudat cu călugărul tare l-a învăţat la mănăstire. Călugărul i-a dat o carte mare, din care spune că se poate folosi o inul la toate boalele şi năcazurile, i-a dat-o în schimbul calului nostru. Şi părintele s-a dus să-i ducă făgăduiala. Ei, e de crezut aşa ceva? O scumpete de cal pentru o carte! Eu tot mai nădăjduiesc că va aduce calul acasă.

Femeile se mirară, se cruciră. Dar prescurăriţa zise:

— Dac-o fi carte cum avea popa din Lunca Vadului, apoi nu-i scumpă. Cărţile de felul acesta sunt rare pe pământ, aşa se spune. Poate trei-patru într-o ţară.

— Nu ştiu ce carte o fi, da' părintele spunea că i-a arătat călugărul cum s-o deschidă şi cum să cetească în ea felurite slujbe pentru toate boalele şi nevoile omeneşti. Multă vreme l-a învăţat, iar în mână nu i-a dat-o decât după ce l-au sfinţit preot. Şi mai spunea călugărul că i-o dă lui pentru că-l vede om bun de rugă şi răbdăriu la post şi la ajun, popă cu credinţă. Mai ştiu eu ce-o fi şi asta?!

— Asta-i lucru mare, Nastasia maichii… zise prescurăriţa despăturind. a-şi buzele vinete. Să nu-ţi pară rău după cal. Cartea plăteşte o avere.

Nastasia se mira de ceva; cu cât povestea mai mult, cu atât credea mai tare în lucrurile de care ieri a râs, şi începu să se gândească c-un fel de teamă la bărbatul ei. Poate fiindcă acum nu-l vedea în trup, ci şi-l închipuia numai după vorbele lui.

Femeile erau dornice să afle toate cele petrecute la vlădicie şi, mai ales, cum a fost făcut preot. Nastasia le povesti ce aflase de la Costandin, mai iscodi şi ea, dar

despre felul cum a fost sfinţit nu le putu spune nimic. Nilci sopu/1 său nu-i povestise mare lucru.

— L-au dus într-o mănăstire mare şi înaltă, şi el, înconjurat de preoţi mulţi, în odăjdii, a tot făcut mătănii şi s-a tot apropiat de vlădica, ce şădea pe un scaun aurit, în odăjdii de argint şi aur, şi pe cap avea o căciulă de aur cu cruce în vârf. Apoi l-au dus în altar, şi l-au pus în genunche lângă altar, şi vlădica a strigat de trei ori de a răsunat biserica: «Vrednic este!». Pe urmă i-a pus vlădica patrafirul pe cap şi mâinile, şi i-a cetit.

Femeile ascultară pline de cucernicie, iar prescurăriţa zise:

— Când i-a pus vlădica mâinile pe cap, atunci s-a coborât darul. Aşa spunea şi părintele cel bătrân că i-au făcut, Dumnezeu să-l hodinească.

— Pe urmă a slujit la altar în rând cu ceilalţi preoţi.

— În mănăstire? întrebă o vecină.

— În mănăstire, da! Asta a fost într-o duminică. Şi l-au mai ţinut după asta o săptămână, şi în fiecare zi a trebuit să slujească liturghia în mănăstire.

— Aşa-i rânduiala! Aşa-mi povestea şi popa cel bătrân despre sfinţirea lui. îl pun la probă, să vadă dacă ştie face singur sfânta liturghie, vorbi prescurăriţa.

Nastasia fu apoi descusută în privinţa cheltuielilor ce le-au avut, şi femeile se mirară iar şi se tânguiră pentru atâta bănet.

— Cheltuială! Cheltuială, da, că slujba e mare, le mulcomi prescurăriţa. Dar să-i dea Dumnezeu sănătate! Dacă are carte, cum avea papa din Lunca Vadului, o să i se întoarcă banii înmiit îndărăpt. Nastasia maichii, tu să te rogi lui Dumnezeu şi să-i mulţăimeşti pentru toate. Şi să ştii că de-acum trăieşti su’bt un acoperiş cu o faţă sfinţită. Asta să n-o mai uiţi în toate zilele vieţii tale. Şi preuteasă o să te numeşti de-acum înainte.

Nastasia se simţi pătrunsă ca de-o înfiorare. Toţi

ochii erau aţintiţi la ea. Văzu că niciuna din femeile acestea nu luau în glumă preoţia lui Costandin şi că vorbesc despre el c-un fel de sfială. Văzu că nici de ea nu-şi bat joc, cum ar fi crezut, şi mai vârtos se temu. Ce schimbare! Ieri, cu bărbatul faţă, o pufnea mereu râsul; azi, cu amintirea nouăi lui înfăţişări şi a vorbelor lui, ea era foarte serioasă. Iată, femeile acestea au venit parcă anume, să întărească tot ce-i povestise ieri bărbatul său.

După ce vecinele şi celelalte femei se împrăştiară, vorbind încă între ele şi spunându-şi păreri în legătură cu popa Costandin, presourăriţa rămase singură cu Nastasia.

— Ascultă, fata maichii, începu bătrâna, n-ai putea să-mi arăţi cartea cea minunată pe care i-a dat-o călugărul? Tare aş vrea s-o văd. În copilăria mea, voi fi avut şase ani, am fost odată bolnavă greu. Maica m-a pus în car şi m-a dus la popa din Lunca Vadului şi am deschis cartea cea minunată, a cărei urmă s-a pierdut după moartea popii Costea. Da’ eu parcă văd cartea ca acum.

— E în casă, pe poliţă, sub grindă, mătuşă Ana. Vino şi vezi.

Prescurăriţa începu să-şi facă cruci până ce ajunse subt poliţă şi se zgâi în înălţime.

— Asta e, sufletul maichii! Chiar aşa era şi a popii Costea. Pe-o formă de groasă şi de mare şi cu păreţi de piele, ca şi asta, şi tot copcii de aramă avea!

— Ea se închină până la pământ.

— Doamne Iisuse Hristoase şi sfântă Maică Precestă, mulţămescu-ţi! Slujba dintr-o astfel de carte m-a întors pe mine, în copilăria mea, din moarte la viaţă.

— Crezi dumneata să fie o carte ca a popii din Lunca Vadului? De cartea aceea am auzit şi eu de la părinţii mei, zise Nastasia c-un fel de teamă.

— Samănă ca două luminări, fata maichii. Şi cum să nu fi auzit de cartea popii Costea, când o ţară întreagă ştia de minunile ei?! Mare dar v-a trimis Dumnezeu, numai să-l

ştiţi griji şi cinsti. Să nu te superi pe bătrâna, preuteaso Nastasie, dar eu m-am învârtit mult prin casa popii celui bătrân, şi cu preuteasa lui, Dumnezeu s-o ierte, am fost ca o soră. Şi de la ea am aflat eu unele lucruri pe care trăbă să le ştie o preuteasă. Dar unul mai ales trăbă să ţi-l spun de-acum, că eşti încă nevastă tânără.

— O trase de mânecă şi-i şopti la ureche: Să nu te apropii de popa în prezi de duminică ori de praznic. Păcat de moarte este, şi pentru tine, şi pentru părintele.

— Ştiu, mătuşo. Mi-a spus dumnealui.

— Cum?! Ţi-a şi spus?! Numai o jumătate de zi a stat acasă, şi ţi-a descoperit canonul ăsta! făcu bătrâna, şi mirată, şi plină de respect. Dacă ţi-a spus, să ştii, sufletul meu, că-i un preot bun şi cu frica lui Dumnezeu şi să-l asculţi în toate zilele vieţii tale.

După ce o părăsi şi prescurăriţa, Nastasia îşi văzu de trebi până sara, dar se simţea tare schimbată în inima ei. Nu se bucura de schimbarea asta, ba se temea de ea ca şi când ar fi să-i întunece viaţa. îl iubea pe Costandin, era femeie în floare încă şi nu se putea împăca cu gândul că bărbatul ei nu mai e omul pe care-l ştia, ci popa Costandin. Adevărat că îmbrăţişându-l, după ce lepădase sperietoarea ceea, îl simţise tot pe omul ei cel vechi, dar acum, după vorbele acestea cu femeile, părea că iar s-a înstrăinat de ea.

În răstimpuri îi venea cu ciudă şi-i tremurau lacrămile în gene, apoi iar îşi întărea inima şi îşi zicea: «Până mă voi obişnui cu el».

Peste zi mai avu vreme să-i înveţe pe copii să nu mai ocărască.

— Sunteţi copii de preot, dragii mei; de-acum draci şi călcături să nu vă mai iasă din gură. Pe care-l aud, e vai de pielea lui! Şi în toată dimineaţa, când întâlniţi pe tatăl vostru, să-i sărutaţi mâna.

Copiii o priviră cu ochi lucitori şi izbucniră în râs

argintiu, cu cascade.

— Da… de ce? întrebară cei doi mai mari.

— Aşa se cade. Preotului toată lumea îi sărută mâna.

— Da… de ce? întrebă şi al treilea.

— Aşa se cade, puişor.

— Da' şi dumneata îi pupi mâna tatii? întrebă al doilea, cu râsul în ochi.

— Acuma-l pupă-n obraz, făcu cel mai mare.

Nastasia se roşi toată şi arse o palmă lui Culiţă, feciorașul cel mai mare.

— Aşa să ştiţi! Să nu mai ocăriţi, şi să ziceţi în toată sara şi dimineaţa ocinaşele. De-acum, pe lângă Tatăl nost şi Născătoare, o să vă mai învăţ şi altele.

Până sara îi păru Nastasiei un veac, frământată de nelinişti şi gânduxi nouă. Pe sară îl aştepta pe Costandin.

Dar se întunecă, şi popa nu veni. Se făcu miezul nopţii, şi portiţa nu scârţâi.

Femeia începu să se teamă: să nu fi păţit Costandin ceva pe drum! El aşa i-a spus: merge călare şi se înapoiază cu trenul. A plecat pân-a nu se crăpa de ziuă…

Nastasia aţipea şi iar se deştepta. Frânturi de visuri se legau de Costandin, de mânzocul pe care-l dusese la oraş, de femeile care veniseră azi să afle noutăţi, de prescurăriţă mai cu seamă. Parcă nici nu erau visuri, ci imagini ale celor văzute de curând, care îi stăruiau în cap, amestecându-se.

Pe Costandin îl vedea când în pieptar şi cioareci, când fu haina lungă călugărească. El părea mereu pe gânduri, ca şi când nu s-ar putea împăca cu schimbarea ce se făcuse în el. «Poate era mai bine rămânând cum a fost. Îşi spunea în toropeala dintre vis şi realitate Nastasia. Un om ca el, vesel, plin de glume, cam chefliu, va simţi toată viaţa povara preoţiei. Poate de aceea e aşa de îngândurat.»

«Până-i sita nouă, nevastă.» Cine a vorbit aşa? Aşa este! Costandin a spus aşa, sara trecută, după ce se

săturase a mai bate mătănii… Aşadar, ea nu aţipise?…

Se frământa în pat şi simţea iarăşi părăsirea în care trăise şase săptămâni. Era nemulţumită acum că vorbise aşa de mult cu femeile acelea. Pentru ce le-a spus poveţele pe care i le dăduse Costandin? Pentru ce să se amestece ele în viaţa lor? Şi mai ales prescurăriţă! Parcă era un fel de popă şi ea, aşa îşi băga nasul în toate cele.

Nastasia auzi bătând ceasul unu, apoi două, în ornicul de părete. «Nu mai vine în noaptea asta», zise ea. Înveli mai bine copiii din patul vecin şi se culcă, hotărâtă adoarmă, pornită împotriva lui Costandin, care, iată, i-a stricat viaţa şi i-a alungat hodina…

Până sara, satul întreg ştia cum se înapoiase preot Costandin Pleşa, ce haină purta, ce căciulă avea în cap, ce sfaturi dăduse nevestei, cum a fost preoţit în mănăstirea cea mare. Dar mai ales povestea cu cartea cea minunată, pentru care a trebuit să ducă mânzocul cel de trei ani, a stârnit mare vâlvă între creştini. Prescurăriţa întărea cu jurământ că ea a şi văzut cartea pe poliţă şi e leită cartea popii din Lunca Vadului.

Oamenii nu se prea mirau că unul dintre ei o să le fie de-acuma preot. Aşa se-ntâmpla şi în alte părţi. Numai prietenii de băutură şi de alte drăcii ai lui Costandin păreau neîncrezători şi îi tot umfla râsul.

— Cum să ne fie popă, măi vericule? Nu ne-am îmbătat împreună? Şi unul ca el să mă grijască, să mă spovedească? Fugi încolo, frate!

Dar părerile câtorva – cinci-şase inşi – nu putură abate albia părerii obşteşti, care îşi făcu drum în sat a doua zi după înapoierea lui Costandin: vor avea un popă cumsecade! Iar dacă va mai fi şi cartea aceea, cumpărată cu un cal, va fi un popă căuitat, cum spun bătrânii că era pe vremuri popa din Lunca Vadului.

Costandin sosi în ziua următoare la prânz. Fără cal.

Nastasia era întunecată.

— Am tot crezut că glumeşti, zise ea îndărătnicită, gata de ceartă.

— Călătorului sosit de departe se cade să-i dai întâi scaun de hodină şi pâne să-şi astâmpere foamea. Aşa se cade şi cu un drumeţ străin, dar cu bărbatul tău! Trăbă să ştii că n-am putut prinde trenul şi am venit pe jos.

— Dacă ai fost prost să dai mândreţe de cal pentru o bucoavnă de carte!

Nastasia se mai răzbună spunându-i astfel de vorbe.

Preotul înălţă dreapta şi zise:

— Grele de cap sunt muierile când e vorba să le aduci tu legea Domnului. Gardul, la stânga, îl sar cu uşurinţă, cu şi caprele. Aşa-mi spunea cuviosul părinte care m-a il.it la brazda preoţiei, şi avea dreptate. Iată, de alaltăieri ţi până azi ai şi uitat cu/m se cuvine să vorbeşti cu o faţă preoţească. Te iert acum, dar te fac băgătoare de „iimă să nu mai greşeşti. Şi apoi, preţul acelei cărţi nu Hli-l poţi preţui acum. O să vină o vreme când vei pricepe. Dar până atunci să faci bine să fii femeie cuminte! Şi acum pune demâncarea pe masă şi o cupă de vin!

Nemulţumită şi plină de arţag, femeia îl ascultă totuşi. Omul era rupt de foame, şi vreme îndelungată nu mai vorbi.

După ce supse şi cel din urmă pahar de vin, îşi şterse mustăţile şi zise:

— Cuviosul părinte a primit cu bucurie darul meu. Ittr de-acum să ştii că până duminică după liturghie nu mai pun mâncare în gura mea. Se cade mie, nevrednicului, pe care Dumnezeu m-a ales dintre oameni, să cinstesc iltarul la care voi sluji pentru întâia oară. Iată, iau cheile şi mă duc la biserică. Şi o să fac slujbele vecerniei şi toate cele rânduite pentru sara. Iar dimineaţa voi face slujba ceasurilor de dimineaţă. Dacă, deci, ml va căuta cineva, aşa, ca să mă vadă, să-i spui: <Nu se poate până duminică după liturghie. Acum are Klion de isprăvit, în biserică.» Iar

dacă vine cineva pentru spovadă, ori maslu, ori altă treabă de popă, şi vină la mine la biserică. Bagă-ţi minţile în cap.

Aşa să le spui. Iar sara voi veni pentru a mă hodini în pat.

Nastasia nu-i zise nimic. Era îmbufnată rău. În treacăt, îi aruncă priviri de dispreţ. La cuvintele din urmă ale popii izbucni:

— Atâta ţi-ar mai trebui: să şi dormi în biserică! Aoleo, frate! încă nu eşti sfânt să te bată pe părete! Şi nici vei fi! Iată, îţi spun eu!

— În treaba asta poţi face mult, că muierea e soră cu dracu' în a-l duce pe om la păcat, mi-a spus călugărul. Şi văd că are dreptate. Da' ascultă, Nastasio! Vorba-i vorbă! Eu, acum, la începutul preoţiei mele, aşa trăbă să lucrez. Aşa mi-a spus călugărul că-i bine, şi tu n-ai să te amesteci unde nu-ţi fierbe oala. Pe urmă, mai târziu, vom vedea noi cum va mai fi.

IV

Dacă l-a povăţuit călugărul, bună povaţă i-a dat: dacă a lucrat de capul său, bun cap a avut Costandin Pleşa venind îmbrăcat în rasă de călugăr, aducând cartea cea minunată pe un preţ aşa de mare şi petrecând în biserică, în post şi rugăciune, zilele până la liturghia de duminică.

În sat nu se vorbea decât de popa cel nou şi de râvna lui deosebită, dar mai ales de cartea minunată, cum nu mai avusese decât popa din Lunca Vadului.

Nftstasia nu mai ştiu ce să creadă văzând că nici «treia zi nu pune mâncare în gura lui.

— O să te îmbolnăveşti, omule. N-o să poţi sluji duminică liturghia.

— Nu numai cu pâne trăieşte omul, ci şi cu cuvântul lui Dumnezeu. Aşa este scris, aşa mi-a spus părintele cel bătrân. Dar tu învaţă-te şi nu-mi mai zice «omule». Acum sunt şi preot, nu numai om. Greu intră învăţătura în capul femeii!

Vestea lui Costandin Pleşa, popă cu dar proaspăt, a trecut până duminică şi în satele din jur. Se spunea că întors de la sfinţire schimbat să nu-l mai cunoşti; că nu mai iese din biserică de când s-a înapoiat. Toată lumea se mira mai ales de cartea minunată pentru care dăduse un cal de trei ani, carte leită cu a popii din Lunca Vadului, a cărei urmă se pierduse demult.

Astfel, duminică, încă nu tocase de liturghie, şi biserica era plină. Veniseră şi creştini din satele vecine, în curând se îngrămădi mulţimea şi în jurul bisericii. Costandin Pleşa asudă din greu la liturghia aceea. De CÂteva ori greşi rândurile din liturghier, deşi umbla pe t-le cu deeetul şi-l ţinea în loc până cânta diacul «Doamne miluieşte». Uită, ori nu ştiu să pomenească numele vlădiiăi şi al împăratului, aşa că le spuse din strană diacul. J. le se încurcă şi mai rău, şi un răstimp rămase mut îl l uşile împărăteşti, cu faţa întoarsă spre popor, cu darurile în mână, şi numai întru târziu îi veni în minte trebuia să spună: «Pe ctitorii sfintei biserici acesteia, vii şi adurmiţi, şi pe voi toţi, drept-credincioşilor «feştini, Domnul-Dumnezeu să vă pomenească întru împirjţia sa cea cerească!». Dar odată cu vorbele îi veni şi glasul mai plin, mai frumos, şi creştinii crezură că aşteptarea lui a fost anume, să-şi dreagă glasul.

După ieşitul cel mare, de care se temuse, fiindcă trebuia să spună fără carte, el prinse curaj, şi slujba curse strună. Avea glas bun, care umplea biserica, şi creştinii fură mulţumiţi de întâia lui liturghie.

Tocmai la sfârşit el văzu cu groază pe altar trei foi de hârtie mâzgălită cu nume: erau pomenirile ce i s-au dat pe ziua de azi şi pe care le uitase pe altar la ieşitul cu darurile, când trebuiau citite. Nu făcuse pomenirile! O clipă se zăpăci, dar deşteptăciunea lui firească îi veni îndată în ajutor. O să le tâlcuiască în propovedania ce le-o va spune îndată pentru ce n-a făcut pomenirile.

Predica lui nu fu mai lungă de cinci minute, şi creştinii o ţinură minte vreme îndelungată.

— Iubiţi creştini, începu el, eu, cu voia lui Dumnezeu şi cu darul şi porunca mai-marelui păstor care e vlădica, sunt de azi încolo popă în Curmătura. La jidovi a fost unul Saul, care nu se deosebea de ceilalţi jidovi decât că era mai nalt decât toţi. Şi pe el l-a ales Dumnezeu să fie urmaşul lui Moisi. Aşa mi-a spus mie călugărul cei bătrân care m-a învăţat la popie. Şi tot el mai zicea că şi apostolii, înainte de a-i chema Hristos, au fost pescari, oameni fără carte. Deci aşa am ajuns şi eu popă, fără să ştiu mai mult decât voi, decât slujbele bisericeşti aşa cum sunt scrise la carte. Sunt dintre voi luat, dar de-acum am darul preoţiei şi mi s-a dat putere să fac tot ce face un preot adevărat. Aşa să mă credeţi şi aşa să mă socotiţi. Prin post şi rugăciune şi ajun m-am pregătit la sfântul dar, şi tot prin aceste veţi fi şi voi plăcuţi lui Dumnezeu. Iar acasă am carte innlă, care va da alinare multora. Şi pomenirile cele Itiullc nu le-am făcut azi la ieşitul cu darurile, numai III altar, în taină, pentru că aşa m-a povăţuit călugărul cel bătrân să fac la întâia liturghie, care trăbă să fie cu totul în cinstea lui Dumnezeu, nu a oamenilor. I'ei ilru aceea n-am pomenit nici numele vlădicii şi al împăratului. Ci voi cu toţii să fiţi sănătoşi, şi Dumnezeu la ne ajute. Amin!

După ce împărţi prescurile cu diacul, cu paracliserul, cu cântăreţii, se dezbrăcă de odăjdii, luă traista cu prescurile lui şi, îmbrăcat în haina cea lungă-largă, ieşi din Itiscrică, împărţind în dreapta şi în stânga câte-un corn de prescură. Copiii şi bătrânele se apropiau să-i sărute mina, şi el dădea blagoslovenia. Afară creştinii îl înconjurară, şi el stătu bucuros de vorbă cu fiecare.

Când ajunseră în faţa crâşmei, Costandin Pleşa se opri, fără voia lui, dintr-un vechi obicei. Câţiva din prietenii lui izbucniră în râs.

— Îţi face cu ochiul? întrebă unul.

— Diavolul nu se dă uşor bătut şi încearcă ispita împotriva orişicui, răspunse Costandin Pleşa. Nici sfinţii nu sunt cruţaţi, dar încă noi, oamenii păcătoşi!

Îşi făcu semnul crucii şi porni mai departe, înotând anevoie în anteriul lung.

Acasă dădu blagoslovenia preotesei, copiilor, apoi se dezbrăcă de haina preoţească şi rămase în iţari şi în cămaşă.

Nastasia părea căzută pe gânduri grele. Slujba la altar, în odăjdii, a bărbatului său îi pătrunsese sufletul mai Urc decât tot ce-i spusese până acum părintele despre ilarea lui cea nouă. Aşadar, era preot în toată legea, ţ ea avea să locuiască de acum subt un acoperiş cu acest preot, care era şi soţul ei. Curajul de până acum i se topi, şi ea începu să umble în jurul popii cu deosebită sfială. Îi puse repede demâncarea, îi aduse pe masă o sticlă cu rachiu şi alta cu vin, şi Costandin bău şi mâncă vârtos.

Târziu, băgă de seamă că mănâncă singur.

— Dar ce-i asta, Nastasio? De ce nu vii la masă? Unde sunt copiii?

— Credeam că aşa se cade, să mâncăm noi pe tirmă, răspunse femeia.

— Adună copiii şi staţi la masă. Şi lucrul acesta să nu se mai întâmple! Preotul se cade să mânce înconjurat de familia sa. Alta-i când va fi la masă protopopul şi vom avea de vorbit lucruri bisericeşti.

Nastasia aduse copiii şi şezură la masă. Aceia năvăliră la linguri şi la pită.

— Mai mâncă şi tu, Costandine, că ai ajunat zile întregi! M-am tot mirat eu cum poţi răbda atâta la foame! Şi m-am tot uitat la tine să te văd slăbit şi fără puteri. Dar nu s-a cunoscut nimic pe tine. Pesemne te-ai obişnuit acolo la vlădicie.

— Da, m-am obişnuit, apoi mai ajută şi duhul Domnului. De altfel, o să am vreme de aici încolo şi de

mâncare. Până la postul Crăciunului este vreme!

Costandin Pleşa goli o sticlă de vin, şi încă una. Veniră nişte neamuri şi se omeniră din nou, popa tot povestind de câte a petrecut la vlădicie până când a luat darul preoţiei. De la o vreme îşi uită tot mai des că era preot şi începu, după felul său vesel de altă dată, să spună glume şi să cânte cântece lumeşti. Petrecania ţinu până sara, spre marea bucurie a Nastasiei, care se simţi din nou cu omul ei cel vechi lângă ea.

A doua zi Nastasia nu ştiu ce căută prin pod şi se coborî mânioasă.

— Mă tot întreb, începu ea, cine ne-a umblat în pod ţ-i ne-a tăiat din slănină? Copiii nu ajung, iar pe slugă lui l-am simţit cu purtări rele până acum.

— Hm! făcu popa. Lipseşte mult?

— Un petec bun.

— Nu-i nicio pagubă. De atâta a fost lipsă pentru ca popa cel nou să poată ajuna săptămâna trecută.

Nastasia nu-l pricepu.

— Apoi da, ţie-ţi pot spune, că înaintea ta nu trăbă să am niciun ascunziş. Eu am mâncat slănina, cu pită din covată, în toată sara, după ce voi vă culcaţi, şi în toată dimineaţa, până a nu vă scula. În biserică am avut ţi un ulcior cu apă. Aşadar, fii liniştită, nu învinui pe nimeni şi să mulţămim lui Dumnezeu că ne-a ajutat la ţinem postul.

Femeia se cruci.

— Ce însămnează vorbele acestea?

— Însămnează că a sosit vremea să dăm cărţile pe faţă. Tu ai văzut cu ochii tăi cum pot ajunge oamenii creadă lucruri care nu sunt. Şi tu ai crezut că am ajunat zile în şir. Şi tot satul crede. Ba şi creştinii din satele vecine. Şi acesta e lucrul de căpetenie: omul să creadă.

Nastasia îşi frânse mâinile.

— Omule, iar te-ai apucat de drăcii şi de păcălituri, pe cât îmi pare mie. Dar să bagi de seamă că Dumnezeu e

deasupra. Se poate să ne minţi în felul acesta, în «Săptămâna întâia a preoţiei tale?

— Minciuna are acum o ţintă bună, Nastasio, răspunse liniştit Costandin. Oamenii cred că eu m-am întors schimbat de la vlădicie. Şi e bine să creadă. Altfel, ce ascultare mi-ar da mie, care abia am lipsit din mijlocul lor şase săptămâni? M-ar fi bătut pe umăr ca şi mai înainte şi m-ar fi poftit la crâşmă. N-ai văzut ca Ionu Dinului a râs de mine când m-am oprit înaintea crâşmei? Apoi, trăbă să ştii că minciuna nu a pornit numai pentru un sfârşit bun, ci şi din gândul că aşa ar trebui să fie preotul: tare la ajun. Şi, cu ajutorul lui Dumnezeu, vom ajunge şi aici, numai cu încetul, cu trecerea anilor şi cu apropierea bătrâneţelor. A încerca, popă tânăr, să nu mânci patru zile, înseamnă a ispiti pe Dumnezeu. Dar e bine, pentru lucrarea noastră în viitor, că oamenii m-au crezut de la început postelnic mare. O să aibă încredere în mine. Şi tot aşa şi povestea cu mânzoeul.

— Ce poveste? întrebă mirată Nastasia.

— Ei, cum i-am făcut de petrecanie! Şi tu, şi satul, şi jurul întreg ştiţi că l-am dat pentru cartea călugărului. Scumpă carte! Dar toată lumea ştie azi cu ce preţ am cumpărat-o. Toată lumea crede. Şi e bine aşa. Cu cartea aceea o să facem noi mare ispravă.

— Dar bine, omule, n-ai dat calul pentru carte? întrebă şi mai uimită nevasta.

— Doamne fereşte! Mândreţe de cal pentru o carte, oricât ar fi ea de preţioasă, şi este, asta s-o ştii! Am vândut calul, şi călugărului i-am dat zece zloţi buni. Iată banii de pe cal!…

Şi Costandin scoase din şerpar hârtii vechi şi le înşiră pe masă.

Nastasia se uită la bani, se gândi, părând a face socoteală în cap, apoi deodată un gând limpede o săgetă, şi ea sări de pe scaun speriată, cu faţa schimbată.

— Acum ştiu că eşti un ticălos şi un mincinos! Nu eşti popă! Aşa-i că nu te-a sfinţit nimeni de popă?

— Ce-ţi trăsneşte prin cap, femeie? zise Costandin, izbit de drumul pe care apucase mintea muierii. Nu sunt popă? Nu sunt eu faţă sfinţită?

— Nu eşti popă cum nu sunt eu călugăriţă! Eşti tot omul cel vechi, care te ţii de drăcii. Dar cum ai cutezat, blăstămatule, să slujeşti la altar fără să fii preot? Mă tot miram eu pentru ce nu mă lasă inima să cred şi tit ascult câte mi-ai îndrugat la sosire. Ai scornit poveşti! Eşti un scornitor de poveşti, cum ai fost totdeauna! O să ies în mijlocul satului, să strig peste sat să audă toată lumea. Dar unde ai fost şase săptămâni? Ce ai făcut cu banii? Of! Doamne! De bună seamă i-ai locat prin crâşmele de la oraş, în toate blăstămăţiile!

Nastasia începu să plângă în hohote, de i se cutremura cămaşa pe dânsa. Cum se pornise la vorbă, după capul şi simţirea ei, Costandin în zadar încerca s-o oprească, să-i arate că s-a înşelat. Acum nu ştia cum să o potolească din plâns.

— Minte de muiere, minte de găină, zicea el mereu.

Şi începu să se plimbe cu paşi largi prin odaie.

— O să-ţi iau haina minciunii şi o s-o bag în cuptor, să ardă, înţeles-ai, om nebun, care, după ce ţi-ai bătut joc de oameni, cutezi acum să-ţi baţi joc şi de Dumnezeu!

— Nebună eşti tu, ca toate fiicele Evei, răspunse bărbatul. Ci ţine minte ce-ţi spun: am venit de la vlădicie cu gândul că tot ce voi câştiga în noua slujbă să împart cu tine, să scriu pe numele tău. Dar pentru necredinţa ta şi pentru batjocora ce-mi faci, iată, nu-ţi mai dau decât a treia parte. Şi dacă nu te cuminţeşti n-o să-ţi mai dau nimic.

Din al doilea an de căsnicie era o dorinţă mare a Nastasiei ca bărbatul să înscrie jumătate din avere pe numele ei. Costandin n-o luase de bogată, ci de frumoasă,

şi femeia lăcomea la avere. Mai ales după ce-l văzuse că-i place crâşma şi cheltuieşte bani grei cu prietenii, ea stăruda tot mai des ca bărbatul să înscrie pe numele ei jumătate din avere. El însă nu voia să nu mai fie stăpân la casă. Costandin, pomenind de gândul său cu câştigul din noua slujbă, ştiu că atinge partea cea mai slabă din sufletul femeii sale.

Nastasia se linişti încetul cu încetul şi, când putu vorbi de lacrămi, zise:

— De ce câştig vorbeşti?

— Câştigul după patrafir şi după cartea cea minunată.

— Dar nu eşti popă.

Costandin se apropie şi-i puse mâna pe umăr.

— Ascultă, femeie! Ţi-arrw spus că între noi nu poate fi nicio taină. De aceea ţi-am vorbit de ajunul meu şi de preţul cărţii. Pentru ca să ştii. Dar tot aşa îţi mărturisesc adevărul: sunt popă cu dar, şi pentru tine, şi pentru alţii. Aici nu glumesc. E sfântul adevăr. Şase săptămâni m-a dat la brazdă călugărul cel bătrân. Şi banii acolo i-am cheltuit. Şi cei zece zloţi din preţul calului. Aici nu-i glumă, nu-i minciună. Am scrisori de la vlădicie. Tu nu ştii ceti, şi asta-i mare piedecă în slujba unei preutese. Dar o să le cetească protopopul peste două săptămâni în faţa poporului întreg, în biserică. Deci, din partea asta, să nu-ţi mai aud gura.

Nastasia tăcea şi asculta cu nouă uimire. Costandin luă cartea cea minunată de pe poliţă, o deschise la un loc, luă nişte hârtii, le desfăcu şi i le puse sub nas.

— Vezi pecetea cu cruce? Şi acum despre asta să nu mai vorbim. Popă sunt. Şi creştin sunt şi eu, ce Dumnezeu! Aş fi cutezat să slujesc la altar dacă n-aş avea darul? Dar gânduri aşa iuţi şi veninoase numai diavolul poate trimite în capul unei femei!

— Am greşit, văd că am greşit, răspunse cu teamă

Nastasia.

Costandin se înseninã. Mângâie cu degetele-i lungi bărbia albă a femeii şi zise:

— Fiindcă te-ai cuminţit aşa degrabă, iată, mă întorc la gândul cel dintâi: jumătate din ce câştig e al tău. Poţi să-ţi cumperi pământ ori dobitoace, ori să pui banii în ladă, cum vei avea voie.

— Doamne, Costandine, tu vorbeşti mereu de câştig. Dar câţi bani ai câştigat azi din pomeniri? Nimica toată!

— Douăzeci de creiţari, o băncuţă de argint, nu-i lucru de lepădat.

— Atâta ai câştigat?

— Vezi bine! Şi, iată, jumătate sunt ai tăi.

El scoase banii din şerpar şi-i numără.

— Dar nu de câştigul acesta obişnuit îţi vorbesc eu ţie, femeie! Ci de acela pe care mi-l va aduce cartea asta. Şi de aceea a fost nevoie ca oamenii să creadă povestea cu calul. Cartea e în adevăr rară şi plină de slujbe folositoare la toată neputinţa. Aşa mi-a spus călugărul. Dar tot el mi-a spus că mai întâi oamenii trăbă să creadă în puterea cărţii şi a slujbei ei. Altfel, nu foloseşte la nimic. De aceea a fost de lipsă să-mi bat eu capul cum să fac să creadă oamenii. În sfârşit, minciuna asta poate să fie un păcat. Dar nelegiuire, cum ai zis tu, defel! Pentru că eu am lucrat numai spre binele creştinilor, pentru credinţa oamenilor, fără de care cartea nu le ajută.

Călugărul mi-a spus că-i scris în lege că fără credinţă nu-i cu putinţă nici a-i plăcea lui Dumnezeu, nici a te mântui. Căieşte-te, deci, şi ve pocăieşte că te-ai lăsat la ispită grabnică şi ai spus cuvinte grele şi neadevărate unui preot, în bănuială păcătoasă! Toată slujba îşi are meşteşugul ei, tu femeie. Şi eu acum nu fac decât să învăţ meşteşugul preoţiei. Deci, te întreb: eşti gata să crezi şi să mă asculţi?

— Gata, răspunse fără codire Nastasia.

Costandin luă cartea cea mare de pe masă, o vârî la grindă, oftă uşurat, şezu la masă şi începu:

— Deci, să fii cu luare-aminte la ceea ce-ţi voi spune acum. Ştii şi tu, ca şi mine, că nimic nu se întâmplă în lume fără voia şi ştiinţa lui Dumnezeu. Mai ştii că Dumnezeu e bun şi milostiv şi ascultă rugăciunile celor din năcaz. Le ascultă dacă cel năcăjit crede. În cartea asta sunt rugăciuni bune la toate năcazurile. Eu încă nu le pot ceti uşor pe toate. De aceea să nu te miri că mă vei vedea zile şi săptămâni de-a rândul cetind. Că mai târziu mă vor năvăli bolnavii şi sărmanii şi cei chinuiţi de duhuri necurate, şi va fi multă slujbă, şi trăbă să le pot ceti grabnic, să nu stau să buchisesc. Toate acestea însă nu vor fi de folos dacă omul ce se va apropia de carte nu va avea credinţă. Iar credinţa, îmi spunea călugărul, greu se capătă. De aceea iată de ce este nevoie.

— El se apropie cu scaunul de Nastasia şi continuă pe un glas mai scăzut: E nevoie să iscodim, să ştiricim de la fiecare bolnav şi om în năcaz, mai înainte de a intra la mine să caute la carte, cum îl cheamă, de unde este, de câţi ani e, ce îl doare, cu ce năcaz vine. E bine să cunosc înainte şi pe rubedeniile lor, şi averea, şi preunii, ţi duşmanii. Toate acestea şi încă alte lucruri mărunte în legătură cu omul în năcaz care va veni să caute ajutor în carte şi în slujbe.

Nastasia asculta, căutând să nu scape nimic din vorbele liirbatului şi să înţeleagă unde bate. Dar părea că nu pricepe încă.

— Omul, pentru a se tămădui, are nevoie de credinţă, nevastă. Să zicem că intră la mine un străin, dintr-un rtit sat, de departe, şi eu îl pun de deschide cartea cea mare. Şi cât ce privesc eu la foaia şi slova unde a deschis, mă întorc către el şi-i spun: «Dumneata, bădicule, vii din Atul Aluniş, te cheamă Ion Cornea, pe nevastă o cheamă Aniţa şi eşti însurat cu ea de zece ani. Aveţi trei copii, Ion, Liţă şi

Marie. Iar nevasta ţi-e bolnavă de două luni. Ai fost la babe descântăitoare şi n-a folosait la nimic. Ave dureri la foaie. Iată în carte ce este scris: să i se cetească» lujba cuvioasei Maria Egipteanca de trei ori de un popă bun. Iar plata mea face un zlot bun, cu slujba cu lot, doi zloţi.»

— Şi cartea, unde se deschide, arată toate acestea? întrebă Nastasia zăpăcită.

— Cartea arată ce arată, dar toate lucrurile privitoare la om eu trăbă să le ştiu de mai nainte. Dacă i le pot spune omului, să creadă că eu le ştiu din carte, va frede şi în slujbă şi în puterea ei, şi credinţa îl va Mitului. Şi va plăti, fără să crâcnească, şi banii. Cred că II Inţilles acum.

— Ha eu, drept ţi-oi spune, n-am înţeles. Dacă nu «de la carte cine-i omul şi de ce năcaz e adus, cine ţi-a ipilne înainte de a-ţi descoperi el? Că atotştiutor nu-i decât singur Dumnezeu, care ne cunoaşte şi gândurile, răspunse femeia nedumerită.

Costandin Pleşa se ridică, măsură de câteva ori camera, apoi se apropie de nevastă şi-i spuse limpede:

— De unde să ştiu? Omul care vine la mine cu un năcaz trăbă tras de limbă din bună vreme. Văd că trăbă să-ţi vorbesc pe faţă, fiindcă mintea femeii nu ajunge prea departe. Iată cum trăbă tras omul de limbă! M-am gândit mult şi am aflat că aşa va fi bine. Ascultă dar cu luare aminte.

— Popa cel nou şezu iar şi începu: Niciun străin care se va abate aici nu-mi va vedea faţa înainte de două ceasuri de la sosire, oricât ar fi de grăbit. I se va spune: «Părintele are de lucru, ceteşte slujbe, mai aşteaptă şi dumneata». Va fi dus în tindă, şi tu o să-l îmbii cu mâncare, ba şi cu un păhar de rachiu. Şi vei trece mereu prin tindă, vei sta cu el de vorbă şi-l vei iscodi, spunându-i mereu că eu n-am sunat clopoţelul precum că omul poate intră, având eu încă treabă. Cum îl vei iscodi? întrebându-l, fără

să bage el de seamă pentru ce, despre toate ale lui, şi bune, şi răle. Tot ce-ţi va spune îţi vei lega în minte şi, venind, îmi vei spune mie cu cine mă voi întâlni. Apoi eu voi suna clopoţelul, că îmi voi cumpăra un clopoţel pentru treaba asta. M-am gândit eu şi la alta. Poate să-mi. fac un loc de unde să aud singur tot ce va spune străinul, dar despre asta vom vedea mai târziu. De început va fi destul aşa. Tu-ţi vei băga slujnică să vadă de curte şi de mâncare – aşa se şi cade unei preutese: să aibă slujnică. Şi nu vei mai avea alta de lucru decât să tragi de limbă oamenii care vin la mine. Să nu crezi că-i greu! Omul în suferinţă vorbeşte bucuros despre năcazul său. Nici nu trăbă să-l întrebi adeseori. Să fii numai miloasă cil el, şi-ţi va spune, de bunăvoie, tot ce avem nevoie.

Nastasia îl ascultă cu urechea întinsă, cu ochii aţintiţi. Pricepu acum ce-i spunea bărbatul. Înţelese şi se mânie cumplit.

— Omule, bine am zis eu de atâtea ori, înainte de a le preoţi, că tu eşti dracul gol! Dar de eşti ghiavol, nu îi mai apropia şi de Dumnezeu, că te-o bate! Adică e ţdrlatanie toată treaba, şi nimic alta! Cartea ta nu plăteşte două parale! Şi, în şarlatania asta, eu să fac diceputul şi să duc povara! Eu să-mi pierd sufletul! Nil ţi-ai găsit omul, părinţele, sfârşi ea cu dispreţ.

— Dacă nu voieşti tu, o să ştiu eu pe altcineva. Sorihnca, Vuţa, ce aşteaptă? Dar văd că tu nu înţelegi adevărul. Te pripeşti cu judecata. Crezi tu că vrem să înţălhm pe oameni şi te arvunesc cu voia celui necurat

A muncilor iadului?

Îl limpede că am fi nişte şarlatani!

Cap de femeie, ce să spun! E păcat să întrebi pe Pinul năcăjit cum îl cheamă, de unde este, ce năcaz are?

— Atâta nu-i păcat.

— Şi dacă, nevăzându-te nimeni, decât numai Dum-Itmsui te strecori la mine şi îmi spui ce-ai auzit, e un jâliril?

Pimda se răsuci pe scaun.

Ştiu eu? Poate nici asta nu-i păcat…

— Nu-i păcat defel! Tu îmi spui numai ceea ce ai fitlilţ de U om. Dacă a minţit el, minţeşti şi tu, dar vina va fi a lui, nu a ta. Eu, la rândul meu, ce voi face? Voi împărtăşi omului ceea ce tot din gura lui a ieşit. Unde vezi greşeala?

— Întortocheat la minte te-am ştiut de când eşti, Costandine! Cum n-o fi păcat dacă omul va crede că tot ce ştii din cartea aceea ştii? Nu vezi minciuna cât un pietroi de moară?

— Ai uitat lucrul de căpetenie, femeie. Pentru ce vor veni oamenii la mine? Să scape, prin rugăciune, de răul ce-i bântuie. Nu-i aşa?

— Aşa este, dacă vor veni!

— Vor veni, ai să vezi, şi încă mulţi! Dar de răul lor rugăciunea nu-i va scăpa dacă ei nu cred. Trăbă să creadă. Şi credinţa în puterea cărţii şi a rugăciunii se va vărsa în sufletul lor îndată ce vor auzi că eu ştiu cine sunt ei şi de ce pătimesc. Dacă eu sunt un mincinos, pentru ei sunt mincinos. Dacă vreai să mă numeşti şarlatan, pentru ei sunt, pentru vindecarea lor. Şi Dumnezeu, care ştie toate, ştie că eu mă fac a cunoaşte lucrurile din carte numai pentru ca ei să creadă şi să se mântuiască. Altfel, fără credinţă, rugăciunea şi slujba nu folosesc la nimic. Aşa mi-a spus călugărul.

— Dar ţi-a spus el şi cum să înşăli pe oameni?

— Dacă chiar vreai să ştii, ei bine, iată cuvântul meu: mi-a descoperit taina şi mi-a spus că a minţi fără să faci vreun rău cuiva, ci, dimpotrivă, pentru a-l ajuta, nu-i păcat. Eşti liniştită acum?

Nastasia nu răspunse un răstimp.

— E nevoie să ştiu ce pot aştepta de la tine, pentru că altfel va trebui să cer ajutorul altuia, deşi străini nu m şi bine să intre în tainele noastre. Nu ar pricepe că noi. umblând aşa, vrem să facem binele. Dar aş lua de ajutor pe

soru-mea, Vuţa. Ea ar lua însă şi partea de tfţlig; asta trăbă să o ştii înainte.

— Ascultă, Costandine, răspunse femeia pe-ndelete, eil mă mir de tine şi uneori nu te mai înţeleg. Aşa cum lini vorbeşti acum, s-ar părea că ai dreptate, că nu-i niciun păcat. Dacă minţeşti pentru a face bine altuia…

— Dar nici nu minţesc, nebuno! Tu ai crezut aşa! Eu ipun omului vorbele tale. Eu n-am să-i spun că am cetit în carte. Treaba lui dacă va crede aşa – şi aşa va crede! Acest lucru însă îi va da credinţă, şi prin credinţă îi va veni tămălduirea. Adică va câştiga, nu va pierde.

— Spui că şi călugărul zicea că nu-i păcat dacă iasă U îi rină binele, adăugă Nastasia, cu gândul viu că ea va putea pierde partea ei de câştig, cu gândul la cumnată-sa Vuia, o femeie ca un brici şi pe care nu o prea avea la Inimă.

— Aşa mi-a spus părintele şi aşa este. Aşadar, ai lltţăles? Şi primeşti să-mi fii ajutor pentru a face bine ţfrflinilor?

Fie voia ta, Costandine! Cred şi eu că nu e bine st «fie străinii.

— Acum, la început, nu vom avea lipsă de ei. Dar mai (F? lli se poate! Când va fi îmbulzeală mare la noi, nu vei Ulii răzbi singură! Şi va trebui să am, de pe acum, IMineni de încredere în satele din jur. N-ai grijă! Nu o Ilie spun eu pentru ce am nevoie de ei. Dar ei, fără îi şi dea sama, or să-mi spună tot ce doresc. Voi merge o dată pe săptămână la oraş, la târg. Şi voi afla, la un păhar de beutură – pentru că nu m-am jurat să nu întru decât în crâşmele din sat – voi afla tot ce-mi trăbă despre bolnavii şi năcăjiţii din satele din jur. Dar mai este ceva.

— Popa cel nou tăcu şi se gândi.

— Mai greu este începutul, mai greu va fi cu creştinii de la noi. Şi dintre ei vor veni cei dintâi la cetanie. Cu ei va fi uşor, cunoscându-i, dar va fi greu putându-le spune

puţine lucruri de care să rămână uimiţi. Vor zice: a putut să afle popa din sat, de la oameni. Deci, aici, va trebui să întri în tainele pe care omul le ţine în el: gândurile ce-l bat, nădejdile ce le are, vreun lucru pe care l-a săvârşit în taină. Pentru asta mi se pare că voi avea lipsă, pe lângă tine, şi de Vuţa. Chiar de la început. Să n-ai grijă. O să o pun să lucreze aşa încât ea să nu bănuiască nimic. Îi voi spune, subt jurământ, că am lipsă de tainele oamenilor pentru ziua când vor veni să se spovedească. Oamenii sunt păcătoşi şi nu spun în spovedanie decât ce-i întreabă popa, şi nici atât, dacă nu-i dovedeşte că ştie. Iar popa are datoria să cureţe pe om de toate păcatele. Ştiu eu cum s-o pun la cale pe Vuţa să nu bănuiască nimic! Şi acum, destul pentru ziua de azi! De mâne eu mă pun pe cetanie, să pot spune uşor şi iute toate slujbele. Tu vezi şi-ţi află o slujnică chiar de mâne. Pe urmă să te duci la oraş să-ţi cumperi postav pentru două rochii: una de purtare şi una de duminică. Aşa! Mi-am pus de gând să te 9 cot din cătrinţă. Aşa se cade unei preutese. Şi rochiile să-ţi fie gata până în două săptămâni, când vine protopopul să cetească scrisorile de la vlădicie prin care se adevereşte că-s popă aici în sat.

V

Costandin Pleşa se puse cu sârguinţă la muncă. Citea, tu ziua de cap, în mineiul cel vechi cu slovă răşchirată. Citea rânduielile sfinţilor de toate zilele, de la utrenie, de la vecernie şi canoanele sărbătorilor sfinţilor mai mari. Citania sporea greu, şi popa se ştergea mereu la ochi: îl usturau. Totuşi, din zi în zi citea mai uşor. Uneori lua la rând liturghierul, ceaslovul sau molitvelnirul, pentru a se obişnui mai bine şi cu rugăciunile din ele, mai ales că buchiile se deosebeau destul de mult de la o carie la alta.

După ce prinse curaj, deschise cartea cumpărată cum[3] zloţi de la călugărul care-l dăduse pe brazda preoţiei. Aici slova era mai măruntă şi mai spălăcită, de folosinţă

îndelungată. Era tot un fel de molitvelnic, cu deosebire tH era cu mult mai bogat decât cele din ediţii mai nouă din veacul al nouăsprezecelea. Pe lângă slujba botezului, a cununiei, a maslului, pe lângă rânduielile îngropăciunii l tuturor molitvelor ce se cuprind în ediţiile nouă, erau aici slujbe şi molitve pentru tot năcazul şi trebuinţele omeneşti, ba şi pentru năcazurile şi bolile vitelor. Era şi slujbă pentru alungarea ursului şi a lupului de la oi, pentru dezlegarea de fermecătură, pentru blăstămul gânfifiniilor care prăpădesc semănăturile; era slujba Mariei l niptencei şi canonul sfântului Andrei.

Costandin Pleşa îşi însemnase încă de la vlădicie, din spusele călugărului, care slujbe sunt mai folositoare fi mai des cerute de creştini, şi pusese peste tot locul dinin câte un fir de aţă roşie. La aceste semne deschise mai întâi şi începu să citească. Spre marea lui mirare văzu că citeşte destul de uşor şi cu buchiile acelea mărunte, şi, prinzând curaj, se străduia nu numai ziua, ci şi noaptea, la luminare de său.

Trecu apoi la alte molitve din cartea călugărului, la rânduiala celui ce ispiteşte în vis, la rânduiala scoaterii dracilor, la molitvele de junghi şi de săgetătură. Cu cât citea, era tot mai încântat. Îndeosebi îi plăcea să recitească rânduiala scoaterii dracilor, băstămele şi afurisaniile marelui Vasilie. «Cumplite afurisanii, zicea el cu satisfacţie; să văd eu, odată ce voi fi cu patrafirul după cap, ce diavol va putea suferi unele ca acestea şi să nu fugă pe pustii locuri!»

Costandin Pleşa, vreme cât i-a vorbit la vlădicie călugărul despre puterea slujbelor cu rugăciune, credea şi nu credea. El lăcomise la cartea aceea, cum lăcomise şi la preoţie, mai mult pentru câştig. Văzuse că popa nu dă nimănui, ci numai primeşte. Auzea pe călugărul spunându-i că din multe strâmtori băneşti l-a mântuit cartea aceea. Voia să înveţe să poată mânui bine molitvele pentru punga

sa. Şi nici prin minte nu-i trecea – decât arareori – că poate fi păcat: câştigul se ţinea de rânduiala slujbei de preot. Şi orice om trebuie să trăiască după slujba sa.

Dar în vremea cât se adânci în citanii şi tot mereu îi venea înainte numele lui Dumnezeu, al Precistei şi al sfinţilor, începu a se teme de păcat dacă va face rugăciunea numai cu gândul la câştig. Şi aşa îşi puse în gând că el va trebui să citească bolnavilor şi năcăjiţilor cu toată credinţa. Începu să-i fie frică de taina ce ascundea rugăciunea.

În vremea asta Nastask aduse de la oraş postav pentru două rochii; nevasta unui sas sărac i le croi şi i le cusu pentru nimica toată. Astfel, când veni protopopul, preuteasa i se înfăţişă după cum trebuie.

Costandin Pleşa folosi din sfaturile călugărului şi pentru această zi însemnată şi se pregăti din bună vreme pentru ea. Ştia pe dinafară o scurtă cuvântare prin care trebuia să mulţămească vlădicului şi protopopului la nfârşitul liturghiei. D, ar, mai ales, ştiu cum să-l primească şi să-l ospăteze pe protopopul.

«Să ştii, fiule, că pacea ta în parohie va atârna mairtles de felul cum vei şti să întri, de la întâiul prilej, în bunăvoinţa protopopului. Că până la vlădică e departe, ţi ochiul vlădicăi este protopopul. Deci, bagă de seamă, Liine să-l ospătezi şi să-l cinsteşti.»

Pleşa ţinu minte sfatul bătrânului, şi bine se folosi! Când auzi clopotele cailor de la căruţa ce aducea pe protopop, Costandin Pleşa, îmbrăcat în haina cea lungă, în capul gol, deschise poarta curţii – pe care de-cu-sară o măturaseră argatul şi slujnica – ieşi la portiţă şi Iţteptă cu capul plecat, gata pentru primirea blagoslovenici. Preoteasa aştepta în curte, lângă pridvor, în rochia tir duminică, cu cei trei copii alăturea. Sluga şi slujnica, rll o ceată de vecini, mai la o parte.

Protopopul era în vârstă, cu barbă mare albă, dar în

putere încă… Privea cu ochii iuţi, neastâmpăraţi, din ilruţă. Avea obrajii roşii, tineri încă, şi mustaţa groasă ifa afumată sub nas.

Încă din căruţă dădu blagoslovenie lui Costandin, care li (Srută cu evlavie mâna şi-l ajută să se coboare. Protopopul, în picioare, era aproape cât Pleşa de înalt şi de voinic, purta cizme potcovite şi o sutană odată neagră, bătând acum în verziu. Blagoslovi pe toată lumea, vesel, cu surâsul pe faţă şi în ochi, lăsându-i să-i sărute mâna.

— Domnul să te blagoslovească! Domnul, maică! Domnul taică, zicea el mereu, în vreme ce nu-şi lua ochii de la sutana lui Costandin şi făcea din când în când: Hm!

Îl clopotniţa de lemn, clopotarul începu să tragă vestea: sosirea protopopului; era semnalul pentru duminica aceea.

— Adică tu eşti preotul cel nou, hirotonisit acum, Costandin Pleşa, începu protopopul pornind de la căruţă spre casă, tu eşti noul păstor din Curmătura. Dar cum se face, fratele meu, că te-ai dus la vlădicie fără să vii pe la mine, fără să mă întrebi? Eu nu te-am cunoscut până acum!

Costandin Pleşa se gândi puţin, surprins de întrebarea asta.

— Să nu fie cu supărare, sfinţia-ta! Nu e din vina mea, ci din vina prostiei şi a neştiinţei. Nu ştiam că aşa e legea, şi nime nu era cine să-mi spună.

— Hm! pufni bătrânul. Dar ştii că, dacă nu puneam o vorbă bună, nu te sfinţea? Am pus o vorbă bună, întrebându-mă vlădica, deşi nu te cunoşteam ce fel de om eşti. Şi acum nădăjduiesc că nu m-am legat pentru un om nevrednic. Văd că eşti în plină putere şi sănătate. Dar cu slujba cum o duci? Poţi îndruga ceva la altar?

— Mi-am dat silinţa şi am învăţat, sfinţia-ta; azi o să vezi ce pot. Nu mă laud, dar cred că pot face orice slujbă.

— Bine, bine, fiule, vom vedea. Dar să-mi spui tu mie

cum ai şi îndrăznit să calci canoanele cu privire la îmbrăcăminte?

Intrară în vremea asta în casă, şi pe masă erau de toate bunătăţile: şi slănină, şi brânză, şi unt, şi pâne moale, şi sticla cu tescovină.

— Nu înţeleg, sfinţia-ta, zise Costandin.

Protopopul luă în nări mireasma tescovinei şi a pânii proaspete şi simţi că i se iuţeşte pasul.

— Îmi pare că haina ta e de călugăr, nu de preot, zise îmblânzit protopopul. Dar, în sfârşit, şi asta e haină preoţească. S-o strângi mai tare cu brâul, să n-o laşi aşa de largă. Poartă omul ce are, deşi canonul nu-i chiar «şa. Pentru ce nu ţi-ai cumpărat o reverendă ca lumea?

— N-am aflat gata, sfinţia-ta, şi călugărul mi-a îmbiat-o pe asta. Nici nu-i nouă, ci purtata.

Şi cât ai dat pe ea?

— Trei zloţi buni.

— Hm! Mulţi bani, fiule. Eu îţi vindeam o reverendă bună cu doi zloţi. Lacomă poamă e şi călugărul în lumea ăsin, Dumnezeu să ne ierte!

— Eu mă bucur, sfinţia-ta, că-mi poţi da una bună. Şi dau bucuros doi zloţi pe ea.

— Văd eu că tu nu eşti cu nimic vinovat că ai îmbrăcat haină străină de tagma noastră. Bine, va fi cum zici. Da’ ce văd, masa întinsă înainte de sfânta liturghie?!

— Pentru sfinţia-ta, că vii de departe.

— Da’ ştii că popa nu poate pune în gura lui nimica ffiti după slujbă!

— Cum să nu ştiu, vai de mine! Nici n-am pus eu, nici n-am de gând! Ci pentru sfinţia-ta, că vei fi ostenit de drum.

— De la patru de dimneaţă am plecat! Şi ai dreptate: sunt ostenit, că la vârsta mea drumurile lungi nu-s şagă. Am îmbucat puţin şi pornind de-acasă, că nu slujesc când merg pe sate. Mă îmbrac în odăjdii şi stau la altar,

zicectenii, dar nu mă cuminec. Mai demult, în tinereţe, când mergeam pe sate, făceam slujba întreagă, cu cuminecare. Acuma nu mai pot. Ce-a fost verde s-a uscat, ce-a fost dulce s-a mâncat, vorba ceea.

După al treilea păhărel de tescovină, protopopul îşi aduse aminte că n-a închinat cu nimeni, şi Costandin trebui să cheme pe preuteasa.

Nastasia se arătă ruşinată, copiii se iviră în prag în urma ei.

— În sănătatea popii celui tânăr, zise protopopul cu păhărelul în mână, mestecând brânză cu pâne moale.

— Şi a sfinţiei-tale, îndrăzni Nastasia.

— Dar sunteţi încă oameni tânări, fratele meu, zise bătrânul privind cu bucurie la preuteasă. Dumnezeu să vă îmbucure! Sfintele sărbători! Şi dădu păhărelul peste cap.

Protopopul îşi aprinse o ţigară, mai mâncă, mai bău, când se auzi trăgând a doua oară clopotul.

— Să mergem, zise el. Pe preuteasa o iertăm de data asta. Are treabă pe la oale şi pe la cratiţe. Dar noi să ne grăbim.

Când trecu prin tindă, prinse de bărbie pe cel mic dintre copiii lui Costandin.

— Ce-i, Prâsleo? Nu vii la biserică?

— Ba viu, cu Ion şi cu Liţă.

În curte se adunaseră în vremea asta mai mulţi creştini, care primiră blagoslovenia şi porniră cârd în urma celor două feţe bisericeşti.

Protopopul nu era necunoscut în sat. De vreo treizeci de ani era în fruntea protopopiatului şi nu trecea anul tă nu vină o dată. Numai acum nu mai fusese, de la lltmormântarea preotului celui bătrân, de vreo trei ani.

Oamenii erau dornici să afle ce va zice despre popa tel nou şi cum i se va împărea cu slujba lui. De aceea Imerica fu mai plină decât la întâia liturghie a lui r. oslandin.

Popa cel nou, cu sârguinţa lui din cele două săptămâni, (¡unsese departe: nu se mai împiedică nicăiri încetenii, pomeni pe vlădica şi pe împăratul cu numele. Era mai tlapân pe glas, barba îi mai crescuse, aşa că protopopul rămase mirat de sporul unui om din popor ridicat la treapta preoţiei. Şi pentru aceea îl şi lăudă în cuvântarea limită la sfârşitul slujbei şi când citi scrisoarea de întărire tit la vlădicie. Iar când îi puse în mână semnele slujbei celei nouă, Evanghelia, crucea şi cheile bisericii, protopopul spuse cuvinte de la inimă şi lăcrăma.

— Îţi încredinţez cartea sfântă a Evangheliei, unde-i cuprinsă toată învăţătura de mârutuire. Tăria e în carte, ItU în frăţia-ta. Domnul, care luminează pe toţi, te va llimilia şi pe tine, om cu puţină învăţătură, căci Domnul \ va da să grăieşti. Întru cele umilite i-a plăcut lui tâtimnezeu să arate înţelepciunea. Deci nu întru ştiinţa mea mă voi lăuda, ci întru Domnul. Îţi încredinţez crutfM, a rina de luptă a creştinătăţii şi a preoţilor celor tffiavi Oţi. În numele ei vei birui pe dracul şi te vei ridica, dacă ai căzut. Iar crucea ta, cu năcazurile lumii şi ale păstoriei sufleteşti, să o porţi cu vitejie, dar mai ales cu răbdare. Că biruinţa din urmă îndelungată răbdare iaste, după cuvântul sfântului Pavel. Crucea să-ţi ajute! Şi-ţi mai dau cheile acestei biserici, cum le-a dat Domnul Iisus Hristos lui Petru, să încui şi să descui, adică să legi şi să dezlegi de păcate turma cea cuvântătoare, încredinţată ţie. Ai putere şi îndatorire să săvârşeşti sfintele taine, de la botez şi până la maslu, ungerea cea de pe urmă, întru frică şi întru cutremur să nu te ardă, că foc sunt. Să ocări cu blândeţe pe cei vrednici şi să lauzi pe cei cu frica lui Dumnezeu. Şi beat să nu cutezi a săvârşi niciuna din sfintele taine, că spânzurare îţi vei agonisi, ca Iuda vânzătorul. Iată, ţi-am spus şi ţi-am arătat canonul preotului şi datoriile lui. Iar voi, blagocestivi creştini, bărbaţi şi muieri, tânări şi bătrâni, avuţi şi mişei, să ascultaţi cuvântul şi porunca

părintelui vostru sufletesc. Să nu vă spuneţi că-i om din rândurile voastre, pe care-l cunoaşteţi, că acum nu mai este. Darul preoţiei l-a schimbat, şi nimeni dintre voi nu are acest dar. Să nu vă cotiţi şi să ziceţi: «Ce ştie el mai mult decât noi?», că Domnul îi va da ce să spună. Şi să-l cinstiţi ca pe unul ce-i slujitorul lui Hristos, aşa să-l socotiţi. Şi femeia tânără, ori fata, să nu-şi ridice ochii asupra lui cu gând de păcat, că în afurisanie cade. Iar ceea ce i se cade la boteze, şi la nunţi, şi la morţi, şi la Bobotează, cu străşnicie să păziţi, şi să-i daţi, şi să nu vicleniţi asupra câştigului slujbei sale. Că tot slujbaşul după slujba lui se cade să trăiască, iar popa de la altar. Să nu vă scumpiţi la prescură şi la parastase şi la pomeni, că pentru sufletul vostru daţi. Iată, v-am spus, şi nu-i porunca mea, ci porunca sfintei maicii bisericii. Amin!

Cuvântarea protopopului a fost ascultată cu evlavie, cu uimire pe alocuri. Ceremonia cu darea Evangheliei, a crucii şi a cheilor n-o mai văzuseră încă, şi erau pătrunşi de credinţă. Se uitau acum cu alţi ochi la Pleşa Costandin, care sărutase pe rând Evanghelia, şi crucea, şi cheile, şi acum le ţinea în braţe, gata să-i răspundă protopopului.

Cuvântarea lui nu ţinu mult, dar fu bine rostită, fără poticniri, şi protopopului, de la început, îi păru cunoscută. Către sfârşit nu se mai îndoi că era învăţată pe dinafar din aceeaşi carte de unde învăţase şi el pe vremuri pe a sa, pe care, de treizeci de ani, o rostea neschimbată de câte ori avea să introducă în slujbă un preot nou. Descoperirea nu-i fu tocmai pe plac şi îl sili să-l cinstească pe Costandin, pe care, iată, l-a ajutat glagoria să înveţe o cuvântare din carte. Părea deştept ţăranul ăsta!

Prânzul ţinu până la patru, adică mâncarea mai de mult nu mai avea căutare, dar vinul nu se lăsa îmbiat. Protopopul sugea bine, iar părintele Costandin Pleşa, când văzu aşa, prinse curaj şi arătă şi el ce poate. Popa mai chemase la masă pe diac, pe ţârcovnic, pe clopotar şi încă

patru dintre bătrânii bisericii.

Protopopul intrase în mare veselie, glumea cu Nastasia, ba o mai şi pişcă de mânecă şi-l zorea mereu pe Costandin să cânte.

— Trăbă că cânţi! Ai glas bun! Am auzit eu!

Cântă întâi diacul, cu glas hodorogit şi scârţâit, că era bătrân, cântă şi Pleşa, care, înfierbântat de vin, nu se mai lăsa îmbiat.

Şi se bucurară cu toţii de vinul cel bun, şi prinseră limbă şi bătrânii bisericii şi începură a povesti întâmplări cu popa cel de demult.

Când protopopul se hotărî de plecare, să nu înnopteze pe drum, Pleşa ieşi repede în curte să vadă: gata sunt toate pentru plecare?

— Niculae! strigă din prag.

— Aici, aici! răspunse sluga.

— Ai pus sacii în căruţă?

— I-am pus.

— Doi de grâu şi doi de porumb?

— Aşa mi-ai poruncit.

— Da’ cartofii cei noi?

— La locul lor şi ei.

— Ai legat de picioare cele două gâşte?

— Legat. Să le aduc?

— Pune-le în căruţă, la şireglă.

Costandin Pleşa, tot întrebând, se apropie de căruţa şi cercetă şi cu ochii. Toate erau în bună rânduială.

— Şi acum spune-i omului să prindă caii. ce

— S-a cherchelit puţin şi doarme, dar îl trezesc eu îndată.

Când ajunse la masă, protopopul, în picioare, închina de ducă.

— Şi acum încă unul, frăţia-ta, de la botul calului. Pagubă să-l lăsăm să se răsufle.

Costandin Pleşa se repezi în pivniţă şi aduse în braţe

un butoiaş ca de trei vedre.

— Unde să-l mai punem şi pe ăsta, sfinţia-ta? întrebă el cu veselie.

— Îi facem loc, îi facem loc numaidecât. Pune mâna, măi Ilarie! strigă protopopul, care trecu în revistă sacii. Numai după pipăit ştia ce ascund.

— N-ai uitat decât două-trei mierţe de grăunţe pentru cai.

Popa simţi că a greşit, din uitare, şi sluga aduse repede ovăsul.

Când să pornească, Pleşa sărută mâna protopopului şi-i întrecură în palmă cinci piese de câte un zlot.

Bătrânul clipi din ochi, îi strânse mâna şi zise tare:

— Vă las în paza Domnului pe toţi! După cum văd, Curmătura a căpătat popă de frunte. Să vi se umple rasa de copii, şi curtea de vite.

Şi el blagoslovi larg cu amândouă mâinile, în vreme ce căruţa porni. Ilarie, pe capră, se cumpănea. Deodată, dl ce ieşi în drum, părându-i-se, poate, că e la o nuntă, Iu cap u să chiuie şi să dea bici cailor.

VT

Trecură zile, luni şi ani, şi blagoslovirea protopopului Stf izbândi. Casa popii Pleşa Costandin se umplu de topii, iar curtea lui de vite. Cu cât treceau anii, lumea ulttt lot mai mult obârşia părintelui; cu cât se îmbogăţea, eh-ica în cinste; cu cât făcea mai multe minuni cu eirlen lui, faima lui se răspândea tot mai departe. Ajutate la această îndepărtare a popii de prietenii şi cunos HltM lui de odinioară şi împrejurarea că Pleşa nu se mai pur în îmbrăcat decât în haină preoţească. Pe lângă sutana cea călugărească şi reverenda cumpărată de la protopop, îşi mai făcu una nouă, de sărbători. Apoi, într-un an barba-i crescuse cât un măturoi. Şi, pe deasupra, nu mai umbla nici cu plugul, nici cu carul. Nu mai lucra nici la fân, dar încă la coasă ori la secere!

Şi toate acestea, fiindcă nu mai avea vreme. îl năvăliră creştinii cu boalele şi cu năcazurile mai curând decât nădăjduia el. Vestea cărţii ca şi care nu mai avusese decât popa din Lunca Vadului mersese departe, înainte de a începe slujbele, dar şi întâmplarea l-a ajutat înainte de a-i putea veni în ajutor preoteasa, după înţelesul ce-l făcuseră, ori soru-sa Vuţa.

Şi anume, a doua zi după introducerea lui în slujba prin protopopul, dis-de-dimineaţă, pe când încă preoteasa nici nu se sculase, popa Costandin Pleşa se trezi cu noaptea în cap. îl durea capul, iar gura îi era amară şi rea. Băuse mult duminica, şi până era faţă protopopul, şi, mai ales, după ce el plecase. Se ospătase cu bătrânii bisericii, care îşi aduseseră aminte, cu diacul şi cu celelalte feţe bisericeşti, de zilele bune când popa cel răposat era în floare. Îşi aduseseră aminte de nunţile şi pomenile de pe acea vreme.

Pleşa Costandin se trezi deci cu noaptea în cap, în ziua aceea de luni, şi nu mai putu adormi. Era treaz şi se frământa în aşternut, când auzi larmă la portiţă: sunet de zurgălăi şi glasuri de oameni. Un glas răguşit striga mai tare ca toate. Auzi şi vorba lui Niculae, a slugii:

— Aşteptaţi, oameni buni. Deschid numaidecât poarta.

Popa tresări: Ce să fie? Cine să vină la el aşa de dimineaţă cu căruţa?

Sări din pat, se uită pe fereastră. Era o căruţă străină, în căruţă, legat cu funii, un om slab, cu faţa galbenă, care zbiera mereu. Doi creştini şi o femeie, supăraţi ca la înmormântare, umblau pe lângă căruţă, în jurul cailor.

Constandin intră în sutana călugărească, îşi trecu degetele prin păr şi barbă şi ieşi în curte, neliniştit. Ştia că vin cu vreun năcaz şi, iată, n-a putut lua înainte nicio măsură de pregătire. Ceva însă îi dădu îndrăzneală să

cuteze.

— Bună-dimineaţa, oameni buni, zise el străinilor. Mare canon pe capul dumneavoastră să porniţi de acasă cu noaptea în cap.

Oamenii îi sărutară pe rând mâna. Costandin colindase multe sate în tinereţele sale şi cunoştea, după port, pe rumânii din multe părţi. Iar portul acestora îl cunoscu iute.

— Din Obreja până aici este cale de patru ceasuri bune, adăugă el.

Creştinii rămaseră miraţi.

— Aşa este, părinte, şi din Obreja suntem, şi cu noaptea în cap am pornit, şi mare canon avem. Numai adevărul l-ai spus, Dumnezeu să te bucure.

Pleşa îşi luă acum şi mai mare curaj. Simţi că-i clipa de a cuteza.

— Cum n-o fi canon cumplit, zise iar, privind la cel legat în căruţă, care gemea şi se uita urât, când cineva e legat de necuratul şi-şi pierde mintea?!

El îşi dăduse socoteala, de când văzuse pe omul legat în căruţă, de ce este vorba.

— Adevărat, părinte dragă! Ce-i pe noi să nu mai fie nici pe pui de năpârcă, suspină femeia. Ficiorul acesta al nostru ne bagă în pământ de vii. De aceea, auzind de darul şi cartea sfinţiei-tale, am venit să mai încercăm şi cu dumneata.

Pleşa Costandin, dacă credea în puterea vreunei slujbe, apoi aceasta era slujba de scoaterea dracilor, afurisaniile marelui Vasilie. «Aici, îşi zicea el, nu trăbă nicio ştiinţă. Spui blăstămele, şi ghiavolul piere.» Şi-i plăceau straşnic blăstămele acele împotriva Duhului Necurat.

— Aduceţi-l în casă! porunci el, pornind cu paşi îndesaţi spre locuinţă.

Intră în odaia dinainte, unde ospătase ieri pe

protopopul, luă cartea cea groasă de la grindă, îşi puse patrafirul şi aşteptă.

Bolnavul intră potolit, adus de subsuori de cei doi rumâni. Nu mai zbiera, ci privea întins la popă.

— Să vedem dacă vrea să deschidă cartea, zise popa, şi o apropie de bolnav.

Acela se strâmbă şi se feri.

— Deschide dumneata în locul lui, zise popa către muma îndrăcitului. Când a intrat pe poartă, eu am deschis-o şi am văzut ce năcaz are. Deschide-o acum şi dumneata, să vedem, nimereşte-se acelaşi loc?

Femeia îşi făcu semnul crucii, se apropie cu teamă de carte şi o deschise.

— E la acelaşi loc, zise popa vesel. Şi iată slujba ce-i este scrisă: slujbă pentru scoaterea dracului.

— Drac am! cuvântă atunci cu glas ostenit bolnavul, privind în pământ.

— De-acum nu vei mai avea. Dumnezeu şi puterea trucii şi a rugăciunii îl vor alunga pe pustii locuri. Îiirenunchiaţi cu toţii.

tii casă încă nu se vedea bine să citeşti, şi popa aprinse o luminare. Puse patrafirul pe capul tânărului lliheiuinchiat între cei doi bărbaţi şi începu să citească tu putere. Şi ştia citi bine blăstămele marelui Vasilie.

Din când în când se auzeau suspine. Suspinau şi feciorul, şi oamenii cei năcăjiţi. Aceştia se şi cutremurau de blăstămele cele grozave. Dar, ca prin minune, bolnavul nu mai strigă, se linişti şi se muie ca o cârpă. I'itriic după zbuciumul prea mare de până acum.

I'opa citea întins, cu tot mai multă înverşunare asupri» diavolului. Deodată bolnavul sări cu putere mare tli picioare, răsturnând pe cei doi şi răcnind înfricoşat. Iii clipa asta ceva negru şi lungureţ năvăli prin fereastră, iparae ochiul şi ţâşni afară.

Toţi cei din casă rămaseră încremeniţi. Şi popa. Abia

(Ilipă câteva clipe îşi dădu sama că trebuie să fie mâţa, tare le va fi strecurat aici la oscioarele de pui aruncate pe Jos după ospăţul de ieri; lungindu-se până noaptea petrecania, preoteasa nu mai măturase, căci sara nu în mklură. «Prii! Bat-o puterea de mâţă!»

Îl băgase în sperieţi şi pe popa! Dar, în clipa următoare, îi veni gândul mântuitor, dat de îngerul lui cel hun. Văzând cum se uită cu toţii la geamul spart, îngfoülli şi acum, Costandin Pleşa suspină şi zise:

Dracul a ieşit, a fugit de puterea rugăciunii şi a sfintei cruci. Nu vă mai uitaţi după el. Puneţi-vă în IMillllltche, să sfârşim rugăciunile.

Oamenii îngenuncheară. Bolnavul nu mai avea putere: se lăsă din genunche în coate, suspinând din adânc.

După ce se sfârşiră rugăciunile, cei doi bărbaţi îl ridicară în silă: feciorul era moale în mâinile lor. Ochii i se împăienjeniseră. îl cuprindea somnul.

Îl duseră şi-l aşezară pe perină în căruţă.

— Nu-l mai legaţi. De-acum e ostenit şi o să doarmă, zise popa, năduşit de această întâie minune.

Cei doi rumâni, femeia, nu mai ştiau cum să-i mulţumească.

— Lăudat fie Dumnezeu şi puterea lui! zise Costandin.

— Şi acum, cu ce vă suntem datori, sfinţia-ta? întrebă femeia, despăturind o năframă. Oricât îi cere n-o fi mult; şi de nu vom avea toţi banii, îi vom aduce, că mare uşurare ne-ai adus.

— Slujba dumnezeiască nu se poate plăti cu bani, dragii mei. Îmi veţi da cât veţi avea, aşa, vreo cinci zloţi numai. Da’ va trebui să-i mai cetesc nişte canoane, pentru a nu se întoarce cel necurat. Pentru asta îmi veţi mai da doi, şi să-mi lăsaţi o haină a bolnavului. Peste o săptămână să veniţi după ea.

Mama bolnavului nu avea la ea decât trei zloţi, aşa că avea să-i mai aducă patru de toţi. Îi dădu banii bucuroasă, sărutându-i dreapta.

Înainte de plecare, unul dintre rumâni, un văr al bolnavului, zise:

— Părinţele, n-ai putea să ne spui ce formă avea ghiavolul care a ieşit pe fereastră?

— Pentru ce întrebi? zise popa neliniştit.

— Cum era cam întuneric, n-am văzut bine. Iar linărul ista ne spunea mereu că ghiavolul care a intrat în el avea făptură de ied negru.

Părintele se gândi o clipă şi răspunse:

— Ghiavolul subt felurite forme se arată. A putut fi în formă de ied sau de mâţă, sau de cocoş negru. Dar asta nu hotărăşte nimic. Ar fi putut să iasă numai subt formă de fum. Da' mie tot mi se pare că ied a fost, deşi, ducă-se pe pustii, nici eu nu l-am văzut bine. Îi spuneţi însă că ied a fost, aşa va crede mai tare, şi credinţa îl va mântui pe el. Să-i spuneţi că-i poruncă de la mine să nu se mai gândească la năcazul lui niciodată şi să-şi zică în toată sara ocinaşele. Şi deasupra patului să aibă cruce.

Costandin Pleşa se mira de sine însuşi cum i s-a dezlegat limba şi cum îi vin în minte atâtea îndrumări folositoare date de călugăr în legătură cu slujbele asupra celor din năcazuri. Mulţumi în gând duhovnicului celui bătrân şi se simţi crescut în putere când căruţa cu străinii ieşi în drum.

Despre întâmplarea aceasta auziră îndată toţi vecinii. Sluga şi slujnica nu mai răzbeau să povestească. În câteva zile toate satele din jur vuiau de aşa minune. Şi bolnavii şi năcăjiţii începură să alerge la popa din Curmătura, care cu carul şi căruţa, care călare sau pe jos. Şi dup-o săptămână sosi şi mama bolnavului, cu cei patru zloţi, să ducă haina lăsată pentru slujbă. În curtea popii aşteptau vreo zece străini, veniţi de departe, şi femeia nu se mai sătura

povestindu-le minunea şi cum, din ceasul acela, fiu-său s-a făcut sănătos şi umblă după toate treburile, ca orice om.

Preoteasa Nastasia intrase în horă. Se păstrau, după întâia minune, cu sfinţenie îndrumările date de Costandin. Nimeni nu vedea faţa popii decât la două ceasuri după sosire. În vremea asta Nastasia întreba, iscodea, dar tot mai mult trăgea cu urechea. Oamenii şedeau şi-şi spuneau păsurile.

Costandin, arătându-i cei trei zloţi, îi zisese: «Banii mânzului încep să se întoarcă. Dar nu mă pot bizui pe întâmplare, cum s-a nimerit întâia oară. De aceea vei afla tot ce vei putea şi vei veni în taină să-mi spui.»

Popa îşi alese o cameră a cărei intrare era în văzul tuturora. Dar mai avea una, tăinuită în părete, după o culme mare, prin care intră Nastasia şi-i şoptea. Nimeni nu o vedea pe unde intră.

La început lucrul nu fu uşor: să ţină în minte atâtea sate, atâtea nume, bolile felurite, chipul omului celui în năcaz, când se nimerea cu mai mulţi deodată. Dar, pe zi ce trecea, mintea ei se ascuţi, memoria i se lărgi, mai ales după ce se convinse ca popa se ţine de cuvânt şi-i dă partea ei de câştig. Şi după toate semnele, câştigul avea să fie tot mai mare din zi în zi.

Cu încetul i se potoliră şi mustrările de conştiinţă, văzând că rugăciunea ajută multora, dar de stricat nu-i strică nimănui.

Greu fu şi pentru ea şi pentru popă anul cel dintâi, până se perindară tot felul de bolnavi şi de năcazuri, că erau tot lucruri nouă, tot cazuri pe care le întâmpinau pentru întâia oară. Mai târziu preoteasa ajunsese să şi le clin câteva întrebări ce-i trebuia, iar popa ştia pe di a rostul slujba ce tămăduia fiecare boală ori supărare, după neamul ei.

VII

În anii cei dintâi ai preoţiei lui Pleşa Costandin

oamenii se îmbulzeau, ca de obicei, să caute în carte, în filele de duminică şi sărbătorile. Cei cu năcazuri sau Ihmic grele veneau şi peste săptămână, şi rară era ziua lucrătoare care să nu-i aducă doi-trei străini. Dar, de slililiiltă sara până luni la prânz, popa nu avea o clipă de lioilină, nici preoteasa. Nu răsufla Costandin Pleşa i cert vremea cât slujea liturghia. Şi, dându-şi sama tlll nenorociţi îl aşteaptă încă, slujea şi sfânta liturghie lot mai în galop. În zilele lucrătoare avea de citit ţ) llllie şi molitve, canoane întregi, după cum se arată U carte, pe hainele lăsate la el de către bolnavi sau alţi nxcăjiţi. Şi, cu patrafirul după cap, citea întins. Nil cuteza să ia banul şi să nu facă slujba. Nu-şi dădea lâp* decât pentru a trage o ţigară şi pentru masă.

Ihipă ani, după ce faima îi mersese departe, era o Inimii/caia în curtea lui şi în zilele lucrătoare cum a fost l (! anii cei dintâi în duminici şi sărbători.

INI – fliltele din Curmătura, greu şi voinic, cu barba cil cnăluroiiil, cu mustaţa amestecată în barbă, cu părul lilni pieptănat, şedea pe un scaun cu spetează, cu patrafirul după cap. Înaintea lui, pe masă, cartea cea făcătoare de minuni, închisă, şi deasupra ei o cruce de metal, argintată, cu Hristos răstignit pe ea. Omul care intră nu ştia că preoteasa, înainte de a-l pofti, abia ieşise de la popă pe uşa cea tainică.

Creştinul intră închinându-se şi făcând la cruci. Costandin Pleşa nu se uita la el, ochii săi erau aproape închişi. Boscorodea psalmul «Miluieşte-mă Dumnezeule» şi-i făcea omului semn să se apropie. Îi dădea să sărute crucea, o punea cu evlavie deoparte, după ce o săruta şi el, apoi, ridicând dreapta, blagoslovea pe om şi zicea, cu glas jos, cu ochii împăienjeniţi:

— Îndrăzneşte, fiule, şi te apropie. Îndrăzneşte şi deschide sfinţita carte. Dumnezeu să te lumineze şi să-ţi poarte mâna.

Creştinul se apropia cu sfială şi cu mare teamă; după ce făcea de multe ori semnul crucii, deschidea cartea cea groasă.

— Las-o deschisă, fiule, şi aşteaptă să caut în ea, să văd cine eşti şi ce ţi se arată.

În clipa aceea somnul îi trecea, ochii lui priveau ageri, făptura lui voinică se apleca întreagă asupra cărţii şi, după ce se uita întins la un loc din pagină, în vreme ce se întrista sau se lumina la faţă, gemea surd ori zâmbea – după cum i se arăta – începea:

— Vii de departe, din sat din Vadul Rău, şi te cheamă Nicodim Bălan. împlineşti în curând cincizeci de ani, şi în căsătorie n-ai prea fost fericit. Femeia dumitale, Anuţa, boleşte în pat de un an, şi mai mult a zăcut de când ai luat-o, decât a muncit. Iată, se arată drumul vieţii de pân-acum cu suspine, da' Dumnezeu se milostiveşte şi va asculta rugăciunea. Slujbă i s-arată canonul sfântului Andrei şi trei liturghii cu prescură şi tu vin. Şi dacă n-ai în traistă vreo cămaşă sau năframă, sau alt lucru de al ei, să aduci unul (omul de obicei avea). Iar Anuţa dumitale, după ce va posti cu ajun trei zile, să se scoale din pat, şi o lună de zile să nu mânce decât lapte. Că-i beteagă la rânză şi nu-i suferă acritura de oţet, nici fasolea. Şi pentru toată slujba ce-i voi l'ace să dai un taler, că nu-i mult, şi nevasta ţi se va tămădui.

— Eşti lelea Maria Vântu din Broşteni, şi nu mai ştii ce să faci cu fata dumitale Firuţa, că s-a legat tare, de trei ani, de Ionu Diacului. Şi tânării vor să se cunune, iar dumneata nu. Iată ce se arată la carte, unde ai deschis: dumneata să nu mai spui vorbă împotrivă, ci să zici aşa: «Fiica mea, tânără eşti! Da' tu vei trăi cu prostia ta. Cunună-te cu Ionu Diacului, dar nu acum. Mai aşteaptă un an. Că amândoi sunteţi prea tânări.» Şi dacă nu va vrea, să-i spui ce s-a arătat aici la carte: Ionu Diacului încă nu s-a descurcat de tot de Măriuţa Dinului. Să aştepte până se

va descurca. Să nu creadă în jurămintele lui, ci să aştepte până va ieşi sămn la carte. Iar slujba i s-arată un paraclis şi un canon al Mariei Egiptencei, pentru potolirea şi cuminţirea ei. Şi plată pentru slujbă patru husoşi, nu mai mult, că-i vorba de suflet tânăr, nerobit încă păcatului.

— Ţi-au furat de o săptămână calul cel sur şi vii tocmai din Poiana Ţapului să-i chi de urmă, frate

Vasilie Pintea. Hm! bun şi iute cal! Nu l-ar fi dat pe o sută bună. Ci iată ce ţi se arată la carte: calu-i dus peste munte, şi nu-i poţi da de urmă. Da' hoţii sunt de la voi, şi ei îţi vor întoarce paguba, ori îţi vor aduce cal în loc, că de meseria lor sunt hoţi de cai şi au de unde da. Vei ajuna şi tu şi toată casa ta şapte vineri şi şapte miercuri şi vei da şapte sfinte liturghii cu prescură şi vin. Iar în bani, doi zloţi buni.

— Negre gânduri te muncesc, nevastă, şi n-ai pace nici alinare din pricina lui Ion, bărbatul tău. Că-l prepui cu toată tufa, şi-ţi macini viaţa fără folos. Iată ce scrie la locul unde ai deschis-o, leliţo Ana: bărbatul n-a greşit decât cu gândul, da' cicăleala femeii îl poate duce la greşeală. De aceea canonul ei să fie: un sărindar şi două acatiste, iar în bani, trei taleri. Şi duhul rău va fugi de la ea, că el îi bagă în cap toate prostiile. Şi-i canen ca, iarăşi, femeia să-şi aducă aminte de ce este scris în apostolul de la cununie: «fără femeia să se teamă de bărbat».

— Durere de cap, cu săgetături şi cu ameţeală, ca la oaia de gălbează, iată ce te aduce la noi, frate Pavele Negură din Ţapu. Dar încrede-te în Dumnezeu, că iată ce ţi se arată unde ai deschis: tămăduire după canon. Iar canonul pentru tine ăsta va fi: vei cumpăra şase făclii de ceară pentru biserica din Ţapu şi nu vei mai trece, ca până acum, pe lângă faţă popească fără să-ţi «coţi căciula. Iar eu îţi voi ceti argariul cel mare, acum îndată, punându-ţi argariul şi patrafirul pe cap.

— Cine a băut va mai bea, mătuşă Vironico din

Răstoci, şi omul dumitale s-arată încă mereu setos. Da, după cum arată cartea, tot l-a sătura Dumnezeu dacă vei ajuna şapte vineri şi vei da să-i cetesc afurisaniile marelui Vasilie. Că duhul beuturii e un duh drăcesc, şi numai blăstămele cele mari îl alungă. Nu-i plăti decât doi husoşi, că eşti femeie săracă!

— Nu poţi trăi în pace cu vecinul dumitale şi sunteţi lot în pârâ de zece ani. Odată i-ai spart capul cu parul, lâădică Petre, pe drum rău ai apucat dacă şi acum vii tocmai din Vlădeasa, cale de două zile, doar ţi-oi face slujbă să-l răpui pe duşman, pe Nichifor. Eu, după cum arată sămnul la care ai deschis, nu fac moarte de om, ci să se întoarcă păcătosul şi să fie viu. De aceea nu te mai lăsa călăuzit de ghiavolul urii şi al pizmei, ci să-l alungăm din dumneata cu afurisaniile marelui Vasilie. Şi se va potoli atunci şi dracul din Nichifor şi te va lăsa în pace. Trei zloţi vei plăti pentru alungarea duhului.

— Fiica mea şi scumpa mea, nu te mai boci şi nu te mai întrista, că Visalonul Floarei tot al tău va fi. Tinereţeles aprinse şi năbădăioase, el mai trage cu ochiul în dreapta şi în stânga, dar în carte se arată că tot cu tine se va cununa. Numa să-i cetesc eu canonul tânărului ce se ispiteşte, şi vei vedea că nu se va mai lăsa c7 e cătrinţa ta. Vei plăti numai patru husoşi, că eşti fată nevinovată.

— Nu te mai gândi la despărţenie, leliţă Anişoară, că soarta dumitale e omul de acum, Ioniţă Strâmbu. Şi alungă-ţi din cap gândul că cu Iordan ai trăi mai bine. În carte, de Iordan se arată prăpăstii, de care nici să nu mai pomenim. Iar Ioniţă se va da la brazdă, dacă-i voi ceti, pe cămeşa care ai adus-o, slujba sfântului Andrei. Că ceea ce a venit peste el e mai mult orbire decât patimă. Şi vei plăti un zlot bun.

Da’ cine ar putea înşira toate câte se vorbeau pe vremea aceea între oameni despre cartea şi canoanele popii Pleşa Costandin, întâmplări care se mai pomenesc şi

azi?

Destul că cine intră în odaia popii şi deschidea cartea rămânea uimit de cele ce-i spunea părintele: era însăşi patima şi viaţa lui. De unde le ştia? Cum nu-i era ascuns nimica pe lume? Iată ce va să zică o carte minunată şi un popă cu dar! Şi oamenii, cum e felul lor, când povesteau altora, măreau lucrurile şi mai adăugau şi de la ei, umflând vâlva ce-o avea Pleşa în tot jurul acela.

Cei cu boalele şi năcazurile credeau cu tărie în tot ce le spunea păscălierul, şi mulţi se tămăduiau prin credinţă. Erau destui însă care cheltuiau degeaba, dar despre aceştia nu pomenea nimeni. Ba nici ei nu prea se jeluiau, socotindu-se nevrednici de izbăvire, după ce au văzut cu ochii că alţii s-au vindecat.

Îndeosebi pe beţivi nu-i putea vindeca popa Costandin. Nevestele acelora se întorceau şi de cinci şi de zece ori la popa pentru slujbe nouă, cu lacrămile în ochi şi cu husoşii în năframă.

— Oare ce să fie, tu femeie? întrebă odată, după multe păţanii, părintele Costandin pe Nastasia. Cum se face că slujbele pentru beţie nu prind? Mă tot gândesc că n-am în carte rugăciuni potrivite pentru patima asta.

Preoteasa răspunse cu tărie şi cu năcaz:

— Tu eşti de vină, nu cartea.

— Eu?! Cum aşa?

— D-apoi pătimeşti de aceeaşi patimă.

— Cum aşa? Mai umblu eu în crâşmele satului?

— Nu mai umbli, dar la oraş te îmbeţi în toată săptămâna o dată. Iar acasă nu ţi se mai usucă plosca de vin din odaia de după culme.

— Hm! mai ştii? zise popa pe gânduri.

— Ba-i chiar aşa! La început mă bucuram că nu mai întri în crâşmă. Dar de când a fost aici protopopul, îţi faci de cap.

— Hm! Hm!

— Ei da! Tu nu bagi de seamă, dar când vorbeşti, miroşi a bute. Tot omul care vine la tine va simţi.

Uneori mă şi mir că mai vin creştinii cu năcazurile lor. Că despre beţiile tale din târg a mers vestea.

— Ei, nu va fi chiar aşa! Tu faci din ţânţar armăsar, vorba ceea. Da' bine zici, treabă să ţin ceva în gură, să-mi ia mirosul vinului. Tu însă nu ştii nimic, Nastasio! într-o slujbă ca a mea trăbă mult duh şi multă înţelepciune. Şi orice ai zice, vinul îmi este de mare ajutor. Unde mai pui că şi călugărul bea vin, şi vlădica. În sfârşit, nu bem beutură făcută de mână omenească, ci una dată de Dumnezeu. Şi domnul Hristos a beut la nunta din Cana Galileei.

— Bine, bine! Numai să nu-ţi pară rău pe urmă. Uneori eşti ameţit cumsecade şi uiţi ce-ţi spun despre oamenii care aşteaptă să vorbească cu tine. Când se vor trezi că eşti un păscălier gol, un şarlatan, să vezi ce o să fie!

— Voi fi cu băgare de seamă, Nastasio! Bine faci că-mi spui. Nu-i vorba să mă las de vin, care-mi luminează duhul, ci să nu mă îmbăt. Bine grăieşti. Iar joile, în zilele de târg, la oraş, voi fi mai cu băgare de seamă.

VIII

Joile, dis-de-dimineaţă, părintele Costandin Pleşa pleca la oraş. Făcuse rost de o căruţă cu un cal îndată după ce protopopul îl introdusese în parohie. El mâna calul, şi pe drum se oprea de multe ori; îl întâmpinau creştini care nu se lăsau până ce nu-i sărutau mâna.

Pleşa era mereu îmbrăcat, la drum, în haina călugărească, cu potcapiul în cap. În joile cele dintâi, oamenii se mulţumeau să-i sărute mâna şi să ia de la el blagoslovenie. Dar mai târziu, bucuroşi că-l întâlneau, îi cereau sfaturi, îi plăteau vreo slujbă, îl întrebau când pot veni la el acasă. De multe ori, în drumul până la oraş şi la înapoiere, aduna bani grei şi multe slujbe de făcut. La dus era mai grăbit, trebuia să ajungă la oraş, să tragă la

crâşma «Pomnul verde» cel mai târziu la ceasurile unsprezece. Pe atunci se adunau aici popii din satele învecinate şi ţăranii care voiau să-şi prindă inima cu ceva, înainte de a pleca spre casă.

Vestea cărţii minunate şi a tămăduirilor ce le făcea mersese departe şi cu ajutorul întâlnirilor de la «Pomul verde».

Pleşa Costandin şi înainte de a se sfinţi trăgea la cârciuma asta, când venea la oraş; cunoscuse aici mulţi popi şi mulţi ţărani din satele din jur. Toată lumea îl ştia de pe atunci că plăteşte bucuros o cupă două de vin, iar dacă se începeau cântecele, plătea şi mai multe.

Preoţii, care îl cunoşteau dinainte de sfinţire, la început îl ocoleau, nu şedeau cu el la o masă: nu le venea la socoteală că a intrat în tagma lor. Pleşa le dădea bineţe şi intră între ţărani, şedea cu ei la masă şi, lângă un pahar de vin, începea să iscodească noutăţi de prin satele din jur. Chiar de la întâia întâlnire Pleşa se convinse că cei mai mulţi ştiu despre cartea minunată cumpărată de la călugăr cu preţul unui cal, iar popa nu se feri să povestească despre îndrumările pe care i le-a dat călugărul şi despre credinţa pe care o are el în cartea aceea. Oamenii începeau să povestească despre cutare sau cutare din sat care ar avea nevoie să-şi încerce norocul deschizând cartea cea minunată. Şi, fără să bage ei de seamă, tot ridicând păhărelele, popa aducea în astfel vorba, încât oaspeţii se pomeneau povestind cu amănunte despre patima ori suferinţa fiecăruia.

Ager la minte a fost Costandin Pleşa totdeauna, dar acum ajunsese să ţină în cap sumedenie de nume de oameni şi sate, de feţe, de boli şi de năcazuri. De multe ori era de-ajuns ca Nastasia să-i spună numele cutărui om, pentru ca el să-i facă îndată o descriere amănunţită, arătând şi cu ce năcaz venea, aşa că h început se minuna Nastasia foarte şi credea că popa ei nu mai minte, ci

citeşte toate celea ascunse în carte.

După doi-trei ani de petrecanii la oraş, cuteza uneori să iasă sâmbăta după-amiază în mijlocul pelerinilor, în curte, ori să se oprească pe treptele pridvorului şi, arătând cu degetul, să spună:

— Veţi veni deocamdată în rând după cum urmează… unul după altul, ca la moară.

Şi arăta cinci ori zece inşi, numindu-i pe fiecare dimpreună cu satul de unde erau, aşa încât se îngroziră rumânii de atâta ştiinţă.

Popa purcedea astfel numai după ce se uita prin fereastră şi vedea feţe cunoscute din descrierea auzită de la oameni la «Pomul verde».

Şi avea mare folos de aici: putea începe consultarea de cu vreme, iar preoteasa avea timp să afle mai multe de la cei necunoscuţi.

Preoţii din jur nu putură însă păstra multă vreme izolarea de Pleşa. La masa acestuia curgea vinul şi se aduna lume peste lume. Ba şi lăutarii se arătau uneori. Şi Pleşa era mereu cu voie bună şi nu se ferea de un cântec. Aştepta însă totdeauna ca tovarăşii lui să ia ei întâi la cap. Ştia, din păţania lui, că dacă tu eşti în voie bună, nu mai bagi de seamă când se îmbată altul. Cu felul acesta de a se purta nu-i ieşi, ani de zile, vestea că ar fi beţiv, deşi 1 de chefurile lui se vorbea până departe.

Dar toată lumea spunea:

— E omul lui Dumnezeu; e om vesel. Niciodată nu se plânge de nimic şi numai coraj dă oamenilor. Aşa se şi cade unuia care are putere asupra dracilor şi a boalelor.

Prin nimic nu-ţi faci1 nume bun în lume ca prin omenirea de-aproapelui cu un pahar două de vin.

— Îi place sfinţiei-sale vinul, dar cui nu-i place? vorbea lumea care s-a răcorit la masa lui. Dar beat nime nu l-a văzut, că nu cade în păcat.

Adevărat că beat nu l-a văzut nimeni, nici să se

împiedice, dar încă să cadă sub masă, ori să i se împleticească limba, orice ar fi crezut preoteasa Nastasia. Era răbduriu la vin şi ar fi trebuit vedre să-l doboare. Dar în voie bună, aprins la faţă, cu barba udă de băutură, l-au văzut destui.

Şi această voie bună, nevinovată, a lui, sili şi pe preoţii din jur sănu-i mai înconjure, joia, masa.

Îl duşmăneau unii şi acum pentru haina lui de călugăr şi pentru potcapiu, şi s-a auzit că l-ar fi şi pârât la vlădicie, şi încă demult, că umblă călugăreşte, ceea ce nu-i după tagma lui.

Greu fu până se apropiară de Pleşa Costandin. Mai târziu se despărţeau de el cu mare părere de rău. Pleşa cunoştea pontul popilor. După ce ţăranii plecau, ori şi mai devreme, se retrăgea cu bărboşii într-o cameră mai curăţică, pentru domni, şi petreceau acolo, rar lăsând pe cineva să plătească.

Apei, după trecerea anilor, preoţii din jur se alipiiia de Pleşa ca de un izvor de câştig, şi atunci prietenia l<pe un mai putu fi ruptă prin nimic.

Pe Costandin îl îmbulziră oamenii năcăjiţi în aşa măsură, încât el nu mai răzbea să citească singur toate slujbele ce i se arătau în carte. Conştiinţa lui era încă trează şi nu cuteza să ia plată pentru slujbe fără să le facă. Pe de altă parte, slujbele pe care le făceau ceilalţi preoţi se împuţinară; toţi năcăjiţii alergau la Costandin.

Şi atunci, deştept cum era, el făcu o tocmeală cu preoţii din jur.

— Eu, zise el într-o zi la «Pomul verde», nu-i trag de mânică pe rumâni. Vin aduşi de năcazurile lor. Nu mai răzbesc cu slujbele şi bucuros vă dau şi vouă să faceţi. Că dacă în şase zile lucrătoare, câte are săptămâna, eu sunt dator să fac douăzeci de liturghii, cum să le fac? Călugărul mi-a spus că mai mult de una la zi să nu slujesc pentru tot aurul lumii. Şi nici pentru doi ori mai mulţi să fac o singură

liturghie. Şi, pentru mine, asta e lege sfântă. Sunteţi voi gata să slujiţi o liturghie pentru un husoş? Dacă sunteţi, eu în toată joia vi le împart aici, câte nu pot face eu. Şi cu celelalte slujbe tot aşa voi face.

Preoţii bătură din palme. Ei slujeau liturghia pentru mai puţin, şi alte molitve tot aşa.

Îndoiala se făcu, şi din joia următoare Costandin le împărţi slujbe şi bani1.

— Dar nu cumva să nu le săvârşiţi! Eu am sămnele mele după care cunosc.

Pleşa era în câştig: el lua patru husoşi, lua un zlot, doi, trei, şi, când împărţea, mai mult; pentru afurisaniile de alungarea duhului necurat dădea doi husoşi. Însă această slujbă fiind mai grea şi plăcându-i foarte mult să afurisească pe cel din pietre, rar o dădea altui preot.

În schimb, el putea lua tot mai multe slujbe: avea cine să-l ajute acum. Iar un lucru ştia de la călugărul: că slujba, mai ales liturghia, aceeaşi putere o are, oricare preot o săvârşeşte.

Preoţii din jur ajunseseră acum un fel de agenţi ai popii din Curmătura. Ei înşişi îndemnau pe creştini să încerce cartea popii Costandin. Şi tot ei aduceau informaţii asupra bolnavilor sau a oamenilor cu alte năcazuri din satele lor.

Şi cum ştiau cu toţii scrisoare, joia îi dădeau lui Pleşa liste cu nume, cu boli, cu descrierea oamenilor. Aşa că, an de an, popa din Curmătura avea joile tot mai puţin de lucru cu ţăranii şi tot mai mult cu preoţii. Aşa se tâlcuieşte pentru ce, cu cât treceau anii, Pleşa întârzia tot mai mult la oraş joile şi începuse a ieşi vestea despre chefurile de la «Pomul verde».

Pâra aceea, despre care se vorbea că au trimis-o nişte preoţi la vlădicie, a şi fost trimisă. Dar vlădica o trimisese protopopului spre cercetare. Şi bătrânul a răspuns adeverind că chiar de la el a cumpărat popa din

Curmătura o reverendă. «Da’ şi dacă ar purta haină de călugăr, nu-i niciun rău şi niciun păcat. Că poartă omul ce are şi ce poate, şi nu haina îl face pe om.»

Aşa i-a scris protopopul lui Costandin că a încheiat răspunsul către vlădicie, şi Pleşa a înţeles ce se cuvine şi numaidecât a trimis doi miei mari – că era pe la Rusalii – la protopopie.

De altfel, haina aceea nici n-a ţinut mulţi ani. Se vede că postavul a fost vechi şi copt. Numai potcapiu! a înfruntat cu voinicie scurgerea vremii. O nepoată a popii, una Vironica, îl putea folosi încă de cuibar, pe când popa Pleşa era demult oale şi ulcele. Părintele Costandin folosea demult reverenda cumpărată de la protopopul; haina asta se adeveri bună, pentru că era răbdurie la tăvăleală, astfel că numai târziu îi veni rândul celd de duminică.

Când trecu de cincizeci de ani, îi trebui croială nouă, că se burtise la mijloc şi se lăţise în spate, câtu-ţi-e namila.

IX

Ca orice meşteşug, şi părintele Costandin şi-l învăţase pe al său, de păscălier, pe încetul. Cu toate învăţăturile ce-i dăduse călugărul cel bătrân, cu toată isteţimea sa firească, cu tot ajutorul preotesei, el a înţeles, la vreme, că e nevoie mereu de inovaţii, de adăugiri, de perfecţionări, şi că adeseori trebuia să dea soluţii după om, nu după categoria năcăjiţiilor care îi cereau ajutorul, încă din în tâii ani nu se încurca, ştia pe dinafară ce slujbe să rânduiască, dar tot de atunci pricepu că încă nu ştie tot şi, ca om cuminte ce era, se silea să înveţe.

Astfel, ceea ce-i reuşi cu întâiul îndrăcit, din întâmplare, nu-i mai reuşi decât de trei-patru ori, deşi acum aducea anume miţa cea neagră în odaie şi lăsa şi fereastra puţin deschisă. Dacă nu striga sau gemea bolnavul, făcea, la un loc anume, părintele tărăboi mare, bătând cu cizmele în podele; dar ticăloasa de mâţă se obişnuise cu zgomotul şi nu mai sărea prin fereastră.

Pleşa Costandin stătu şi se gândi, apoi într-o bună zi, încă în anul cel dintâi de slujbă, zise nevestei:

— Nastasio, am să-ţi spun ceva.

— Spune, că te ascult, răspunse Nastasia deretecând prin casă.

— Uite ce este: prăpădita de mâţă nu mai sare prin fereastră, şi omul nu mai poate vedea pe dracul ieşind, şi nu se mai tămăduieşte. Iar asta nu e bine. M-am gândit că în locul mâţei să slujească copilul nostru cel de trei anişori.

— Cum, omule?

— Să închipuie el pe ghiavol. Şi când oi tropoti din cizme, să dea buzna afară.

— Pe fereastră?! Ce? Ţi-ai pierdut minţile?

— Ba defel! Nu va sări pe fereastră. M-am gândit aşa: tu îi vei face p hăinuţă neagră dintr-o materie uşoară. Când va veni un bolnav care are nevoie de afurisaniile marelui Vasilie, ţi-oi face sămn, tu vei îmbrăca copilul în haina aceea neagră, îi vei căni faţa cu funingine, şi el va sta ascuns frumuşel după o laviţă pe care o voi pune în loc potrivit, lângă uşa cea astupată de perdele. Când voi începe a afurisi tare şi a tropoti din cizme, el va sări în patru labe de după laviţă şi va face ţuşti printre perdele.

Preoteasa se împotrivi din toate puterile la aşa gând nelegiuit, dar, cu încetul, Costandin o convinse că nu-i niciun rău într-asta, că e chiar de lipsă o aşa înşelătorie pentru ca omul să creadă că a ieşit dracul din el şi astfel să se tămăduiască. De altfel, se însărcinase singur să-l înveţe pe băiat cum să facă, şi lucrul ieşi minunat. Copilul lui cel de trei ani, după ce fu îmbrăcat în rochiţă neagră şi cănit pe faţă, ieşi biruitor şi vesel de la întâia încercare. Şi după ce repetă scena de vreo cinci ori, şi după fiecare probă puse în mâna copilului câte un ban de aramă, popa Pleşa era liniştit pentru îndrăciţii ce vor mai veni.

Încercarea, pe om, cu copilul se potrivise să fie cu un sas din Curmătura. Sasul fu adus de către rudenii în taină

mare, să nu afle popa cel săsesc, care nu-şi lăsa credincioşii nici să intre în biserica românească. Şi totuşi, în Curmătura, ca şi în alte sate mestecate cu saşi, aceştia scăpau adeseori la ajutorul slujbelor româneşti: citanii, masle, molitve, liturghii. Vorba unei *frâue* din Aluniş: «Mai avem şi noi noroc cu Maica Precista şi cu slujba românească, altfel, cu popa nost, toţi am ajunge în iad».

Sasul din Curmătura, cu care probă mai întâi popa Pleşa scoaterea duhului după noua metodă, s-a jurat mai pe urmă în tot satul că a văzut cu ochii lui pe ghiavolul fugind printre nişte perdele. Era negru şi urât, mai mare ca un ied.

Şi isprava asta stinse în sfârşit îndoiala creştinilor din Curmătura, care, până acum, nu prea dăduseră crezare tămăduirilor prin cartea cea minunată a popii Pleşa, după cuvântul cel vechi al Scripturii, că «niciun proroc nu-i primit în pământul său». Şi începură să vină la carte şi năcăjiţii din Curmătura, rumâni şi saşi, fără alegere. Adevărat este că nici Vuţa, sora părintelui, nu stătuse cu mâinile în sân în vremea asta. N-a fost casă din sat în care să nu se minuneze de câte tămăduiri şi n inuni nu se întâmplă cu ajutorul cărţii celei minunate. Şi în vremea asta, după poveţele părintelui, mereu iscodea buba ascunsă din fiecare casă.

Astfel, după vindecarea sasului, îndrăznind în credinţă şi rumânii din Curmătura, ei rămaseră uimiţi de ştiinţa popii despre gândurile lor şi năcazurile cele mai ascunse descoperite popii de cartea cea minunată. Gheaţa se topi, şi credincioşii lui Pleşa ajunseră în grabă vestitorii înflăcăraţi ai puterii păscaliei pe care o cumpărase popa cu un cal.

În schimb, copilul se făcea tot mai isteţ. Nu se mulţumea să sară în patru labe şi să dispară ca fumul printre perdele. Ci învăţase să guiţe ca purceii, să behăie ca iezii, ori să cucurige când ţopăia de după laviţă.

Într-o zi părintele se apropie de preoteasă şi-i zise: – Nastasio! Noi, până ne va da Dumnezeu puteri, va trebui să nu ne lăsăm. Să avem mereu la casă un copil de trei-patru anişori, că multă izbândă se face printr-un copil nevinovat!

Şi anii adeveriră că şi popa Pleşa a vorbit serios, şi că nici preoteasa nu s-a ferit de aşa bucurie şi noroc la casă. Şi astfel, când băieţaşul care începuse mai întâi să facă pe duhul necurat crescuse mărişor de nu mai încăpea în hăinuţa cea neagră, veni altul la rând, şi după el altul, şi iarăşi altul. Aşa că diavolii nu se mai isprăveau. Şi Nastasia făcu de multe ori hăinuţe de şlaier, când cele vechi se rupeau şi se vedea subt ele cămăşuţa albă.

Şi iarăşi nu trecu multă vreme de la începerea slujbei de păscălier, şi Pleşa se gândi să mai desăvârşească şi putinţa de a lua informaţii asupra străinilor care veneau după ajutor.

Într-o primăvară el puse de se mai adăugă o cameră la casa din bătrâni, mai largă decât toate celelalte, plină cu laviţe pe margini.

— Aici se vor aduna şi vor aştepta oamenii, zise el preotesei. Că-s tot mai mulţi şi nu se cade să-i ţinem în curte sau în pridvor pe vreme rea. Şi, iată, podul are o spărtură, şi nu se vede, că o acopere o scândură subţire. De acolo poţi auzi tot ce-ţi place, să nu mai umbli atâta printre ei. Că, mi se pare, unii încep să bănuiască pentru ce-i iscodeşti. Sau, oricum, ar putea bănui. Aşa că printre ei nu va mai trebui să rămâi decât până le vei cunoaşte faţa şi numele. Şi Vuţa, soru-mea, va fi printre ei şi se va mira de suferinţele lor, şi ei vor povesti, şi tu vei asculta din pod. Şi când nu vei avea vreme să asculţi tu, voi trage eu cu urechea, iar Vuţa îmi va spune numele.

Şi aşa, an de an se desăvârşiră mijloacele de cunoaştere şi de însănătoşire pe care le întrebuinţa popa Costandin Pleşa din Curmătura.

Iar în vremea asta casa i se umplea tot mai tare de copii, şi bătătura de vite. Şi din moşiile saşilor popa Costandin începu să cumpere mai întâi dintre rumânii din Curmătura. Şi preoteasa, după legământul ce-l făcuse popa cu ea, îşi avea partea ei de câştig, fără nicio înşelăciune. Şi, lacomă la avere, ea cumpăra mai ales pământ.

De ani de zile în ograda popii Costandin era ca la moară, nu numai sâmibetele, duminicile şi în sărbători, ci şi în zilele lucrătoare, afară de joia, când Pleşa se ducea la târg, la oraş, să-şi facă socotelile cu preoţii din jur şi să tragă la chefuri tot mai prăpăstioase. Aproape zi de zi se puteau vedea scene ca acestea, petrecute într-o duminică, în anul al zecelea al preoţiei lui Costandin, prin septembrie.

După zile de nori grei, aduşi de vântul de la miazănoapte, cu frig şi cu mireasmă de toamnă târzie, aerul se îndulci, şi cerul se arătă înalt, de un albastru-verziu, semn de vreme statornică. Curmătura aburea din toate coperişele de paie, neguri fine se ridicau din văi. Nu plouase zilele trecute, ci burniţase numai, dar cum vremea fusese rece, întreaga umezeală fusese absorbită de pământ, de coperişurile de paie, de clăile de fân. Şi acum, în dimineaţa călduţă, îndată ce soarele se înălţase de-o suliţă pe cer, se pornise aburirea necurmată, din toate lucrurile, ridicându-se fumurie în văzduh şi topindu-se degrabă în limpezimea cerului.

În ograda popii Pleşa intrară de-cu-noapte vreo zece cară şi căruţe, altele erau aci de sâmbătă sara, şi iarăşi altele soseau mereu. Curtea era largă cât un hotar. Vitele desjugate mestecau otavă proaspătă, plină de mireasmă, altele zăceau rumegând. Caii, deshămaţi, ronţăiau grăunţe din traistele atârnate de cap şi, din când în când, suflau aspru pe nări.

În cară şi căruţe nu mai erau decât fân şi învelitori, ţoalele în care fuseseră înfăşuraţi bolnavii. Unde şi unde se

vedea vreo perină, semn că aci au fost coborâţi bolnavi greu. În alte cară, afară de fân, nu mai era nimic, semn că cei care s-au coborât n-au venit pentru ei, ci pentru alţii, rămaşi acasă.

Pe la ceasurile şase dimineaţa sluga popii ieşi între cară să facă rând: nu mai încăpeau cele nou-sosite.

Din când în când vreun bărbat sau vreun copilandru ieşea din odaia cea largă, adaosă de Pleşa locuinţei celei bătrâne, să vadă ce mai e pe la cară.

Înăuntru aşteptau peste treizeci de bărbaţi şi de femei. Bolnavii greu stăteau întinşi pe laviţe, ceilalţi şedeau, alţii, în picioare, erau băgători de seamă la tot ce se spunea.

O nevăstuţă cu nasul ascuţit, cu ochi ageri, uşoară şi iute ca o suveică, se purta printre oameni, stătea de vorbă cu cei bolnavi, îi mângâia, întreba şi răspundea cu o vioiciune uimitoare, se mira, îşi arăta nădejdea în tămăduire. Într-o jumătate de ceas deschise gura tuturor a, şi rumânii nu mai ajungeau acum la rând să-şi spună fiecare păsul, şi se îmbulzeau la vorbă. Cei mai mulţi, venind aici pentru întâia oară, nu o cunoşteau pe sora popii, pe Vuţa. După ce le dezlega limbile, Vuţa ieşea, îşi făcea de lucru pe-afară, apoi intră iar, pentru puţină vreme. Preoteasa Nastasia se afla duminica aceea în pat, cu un prunc nou-născut la sân. Sus în pod, lângă spărtura acoperită cu o scândură subţire, trăgea cu urechea însuşi părintele Costandin.

Creştinii, porniţi odată pe destăinuiri, nu mai isprăveau cu poveştile, şi aproape că-şi uitaseră pentru ce veniseră. Plăcerea şi uşurarea ce o simţeau povestindu-şi năcazul părea aproape destulă mângâiere pentru drumul făcut până aici.

Afară de istorisirea de căpetenie, la care se perindau, în câte un colţ şopteau doi-trei laolaltă, spunându-şi năcazuri mai tainice. În jurul acestora se învârtea mai ales

Vuţa, sora popii Costandin.

— Ficioraşul ista al meu, oameni buni, a ieşit în primăvară cu vitele la păscut, cu alţii de sama lui1. S-au jucat o vreme şi, după ce s-au săturat de joacă, s-au întins pe pajişte, în căldura soarelui. Aista al meu a aţipit şi a adurmit, iar ceilalţi au pornit după vite, că se depărtaseră. Şi în vreme ce au întors vitele, s-au pornit nişte vântoase, şi pe copilul meu l-au aflat durmind. Şi când s-a deşteptat, era ţapăn, şi piciorul stâng nici acum nu-l mai poate mişca. Unde n-am umblat, ce n-am încercat! Tot de-a geaba! Iar nevasta n-a mai avut pace: «Să-l duci la popa Costandin Pleşa, să deschidă în carte. Doar se va arăta ce-i de făcut.»

— Nevastă-mea a rămas din naştere cu năcaz. Nici acum nu se poate ţine bine pe picioare. Toată vara, în puterea lucrului, a zăcărit. Acum, norocul şi ajutorul lui Dumnezeu şi în cartea părintelui Costandin.

— Un cal şarg şi pintenog, iute la fugă cum nu s-a mai pomenit. Nu l-aş fi dat pe patru. Zicea nevasta: «Nu-l mai trimite noaptea la păşune, că nu ştii pe-a cui mână apucă odată. Şi dacă-l călăreşte un hoţ, nu mai este în sat cal să-l ajungă din urmă.» Şi aşa s-a întâmplat, măi fraţii mei. Sâmbătă noaptea, acum o săptămână, mi l-au furat. Un sămn cât de mic să mi se arate, să ştiu că-i plătesc popii cinci zloţi buni!

Şi pe rând, şi mai fără rând, fiecare îşi povestea năcazul şi supărarea. Pe la ceasurile opt nu mai rămăsese niciunul cu taina, lui, afară de trei fete, care se strânseseră într-un colţ şi şopteau. Ele se feriră chiar de auzul Vuţei.

La opt tocă de liturghie, şi părintele Costandin ieşi îndată din odaia lui, în haină lungă, neagră, cu un ceaslov subsuoară.

— Veţi aştepta până isprăvesc cu slujba. Cei care pot, să vie la biserică şi să se roage cu credinţă. Cei bolnavi să rămână şi să se roage aici, că Dumnezeu primeşte rugăciunea spusă cu credinţă oriunde se face. Că el,

Atotputernicul, peste tot locul e de faţă. Vede, aude şi ştie toate.

Şi împărţind blagoslovenia, trecu printre bărbaţii şi femeile care se îmbulzeau să-i sărute mâna.

După liturghie, părintele Costandin mâncă un corn de prescură, bău două pahare de vin şi, cu patrafirul după cap, cu cartea cea minunată pe masă, primi până sara târziu pe oamenii cei năcăjiţi. Pentru unii făcea slujba atunci îndată, altora le rânduia post şi mătănii, şi de la fiecare nu uita să-şi ia plata sa de la un husoş până la cinci zloţi. De la cele trei fete luă câte un zlot de argint şi le citi dezlegare de farmece asupra năfrămuţelor ce le aveau de la iubiţii lor, pe care îi temeau să nu le părăsească. De la rumânul cu şargul furat luă trei zloţi şi-i arătă semn bun după care să plece.

Când se ostenea, trecea în odaia vecină, mai îmbuca un corn de prescură şi mai bea două pahare de vin.

În curte carăle se tot răreau. Dar creştinii care nu putuseră vedea' faţa părintelui decât sara, rămaseră peste noapte aici. Nu voiau să-i întâmpine duhul neputinţelor, care nădăjduiau să fie alungat cu rugăciunile popii Costandin.

Aşa învârteală, ca la moară, era în toate duminicile şi praznicele, şi adeseori şi peste săptămână, în curtea lui

Costandin Pleşa. Şi, după ani, nimeni nu se mai mira de străinii care veneau şi umpleau curtea popii.

Cu anii, părintele îmbătrâni, dar avea tot mai mult de lucru. Faima lui trecuse departe. În acest sat, Curmătura, din judeţul Făgăraşului, veneau rumâni de pe Câmpie, de pe la Bălgărad şi Munţii Apuseni, veneau saşi de pe la Bistriţa şi secui din secuime. Veneau şi domni şi cucoane mari şi, de dincolo, unguroaice de apropiară de cartea minunată a popii Costandiin, şi lăsau mult bănet în palma popii. Drept căi se şi întorceau mângâiate. Popa Costandin ajunsese în vremea asta la mare cunoaştere de oameni şi

la mare înţelepciune. Dădea sfaturi cuminţi şi era de o blândeţe cuceritoare, mai ales când era ameţit de vin. Şi, cu anii, spori şi în băutură, sau bătrâneţele erau de vină, dar după vârsta de şaptezeci, popa Pleşa nu mai vorbea cu clienţii decât cu ochii plini de lacrămi. Aşa că, mereu ameţit, trăia ca pe altă lume, cu patrafirul după cap, cu cartea pe masă, cu cana de vin în odaia vecină, şi era de o blândeţe ce-i vindeca pe oameni numai prin cuvânt.

Se povestea despre el că la vârsta de patruzeci şi cinci de ani a scos un drac rău1 dintr-o baroniţă unguroaică, adusă de departe, aici, în Ţara Făgăraşului. Şi se mai povestea că baroniţa aceea aşa drac rău avusese, încât popa nu-l putuse scoate două săptămâni, şi atâta vreme a rămas îndrăcită în casa popii. Ba mai pe urmă, după ce la a treisprezecea citire a afurisaniilor dracul ieşise şi fugise pe uşă, cu corniţe ca de ied, baroniţa tot nu voia să pârâisească locuinţa popii Costandin, de frica dracului care ieşişe. Şi popa mai trebui să o hrănească alte două săptămâni, până când preoteasa Nastasia se mânie în toată legea şi-i făcu vânt doamnei aceleia, mai ales că popa nu i-a mărturisit niciodată câţi bani i-a Luat pentru slujbele cele multe.

Despre această scoatere de drac s-a iscat mai târziu un cântec în sat, o strigătură, pe care însă lumea de azi a uitat-o, şi chiar de n-ar fi uitat-o, nu s-ar putea scrie aici.

Când preoteasa Nastasia, trecută şi ea în zilele ei, nu mai putu câştiga drăcuşori de trei-patru ani din trupul ei, popa îşi luă la rând nepoţii, că i se însuraseră până acum cinci feciori şi măritase trei fete. Alegea pe cei mai deştepţi, pe cei mai sprinteni. Iar Nastasia ajunsese meşteră mare în croitul hăinuţelor de şlaier negru pentru duhurile ce le alunga popa Pleşa eu afurisaniile.

Îi plăcuseră lui afurisaniile marelui Vasilie din tinereţele sale şi le citea cu mare înflăcărare, dar mai rar, când bănuia îndrăcirea. Dar la bătrâneţe la citea aproape

la fiecare boală, căci ajunsese la credinţa că fiecare boală îşi are dracul ei, duhul neputinţei. Şi aşa, avea nevoie de mulţi nepoţi şi de multe hăinuţe.

Şi, la bătrâneţele sale, popa Pleşa avu mult de furcă cu aceşti nepoţi. Că nu-i mai cunoştea şi nu ştia căruia i-a dat banul de aramă, creiţarul ştiut, şi ticăloşii veneau de zece ori şi scoteau plata de la bătrân.

În vremea asta neamul lui Pleşa Costandin se înmulţi şi se întări în Curmătura. Feciorii lui însurau acum şi ei feciori şi măritau fete. Şi tot gospodării bine închegate, că Pleşa nu însura fecior şi nu mărita fată fără doi boi şi două vaci şi fără o moşie bună.

Bătrânul adunase mult bănet cu cartea, dar şi cu înţelepciunea şi credinţa lui, şi spărtura în averile saşilor din Curmătura popa Pleşa şi neamul ce s-a tras din el au făcut-o mai întâi.

Credinţa lui, la bătrâneţe, ajunsese de pomină: nu mai mânca de dulce, nici lapte; postea necurmat cu prescură şi cu vin vechi şi trăi bătrân verde până la optzeci şi cinci de ani.

Nastasia, preoteasa, muri cu zece ani înaintea lui, şi nu cu inima mângâiată! Dorinţa ei din urmă a fost ca în locul lui Costandin să vină preot tot unul din neamul lor: fecior sau nepot. De câte ori îşi arăta această dorinţă, popa Pleşa clătina cu hotărâre din cap.

— Nu! Ă9 ta nu va fi! răspundea el mereu, neabătut. Nu! Eu sunt întâiul şi cel din urmă popă din neamul Pleşa.

— Şi pentru ce, Costandine? Nu vezi ce slujbă bună?

— Nu mă ispiti, femeie! Nu se poate!

Dar pentru ce nu se poate nu i-a descoperit părintele Costandin decât în ceasul morţii preotesei, când aceasta a stăruit din nou.

— Făgăduieşte-mi, şi mor liniştită.

Şi atunci popa Pleşa i-a dat un răspuns din care iarăşi se vede credinţa lui cea mare la care ajunsese în anii

bătrâneţei:

— Tu femeie, eu am fost om neînvăţat şi am ajuns popă. Dar am fost neîntinat. Cum să faci popă dintr-un ficior sau nepot al nostru1? Niciunul nu a scăpat de hăinuţa cea neagră şi de corniţele de drac. Chiar cei doi mai mărişori: nu-ţi aduci aminte că, fiind cel mai mic bolnav, au trebuit să facă ei pe dracu'? Iar asta nu se poate, dintr-un copil care s-a asemuit diavolului să faccm popă. Şi acum linişteşte-te şi adormi în pace. Am agonisit destul. Lasă lăcomia baremi în ceasul morţii!

Dar Nastasia, în loc să se liniştească, mai vârtos s-a înfricat de descoperirea asta şi a înholbat cu spaimă din ochi până ce şi-a dat duhul!

Cântece despre popa Pleşa Costandin au răzbătut până în zilele noastre. Dar nimeni nu ştie ce s-a ales de cartea cea minunată după moartea lui. A trăit până de curând o bătrână în sat, care a mărturisit mereu că popa Costandin, înainte de moarte cu trei zile, s-a târât până în grădină, a adunat găteje uscate, a făcut un foc ţii a ars cartea cea groasă, foaie de foaie. Mai mărturisea că ea a văzut focul şi că diavoli mulţi se împleteau în flăcări, se zvârcoleau şi porneau apoi săgeată în văzduh. Şi mai spunea că, cu groaza în oase, s-a uitat la foc până la sfârşit, şi că la urmă, după ce n-a mai rămas decât şperla, s-a pornit o volbură de vânt şi a împrăştiat în văzduh rămăşiţele, iar barba albă a popii toată se cănise de şperlă.

Bătrâna era vecină cu popa şi ar fi putut vedea. Dar neamurile, cei din jurul popii Costandin, nu ştiau nimic de aşa întâmplare.

Destul că bucoavna aceea n-a putut fi găsită nicăiri, deşi o căutară popi pricepuţi ca pe un ac.

1931 – 1932

JANDARMUL

I

În dimineaţa ceea însorită de la începutul primăverii,

m1 coborâră, ca de obicei, puţini călători la staţia Vârtopi. Între ei era şi un bărbat tânăr, îmbrăcat în straie nemţeşti, care purta un geamantan mare, ce părea destul digreu pentru un om voinic ca el. Se pleca puţin într-o printre pentru a echilibra povara.

Nu-i nicio căruţă pe-aici? întrebă străinul, cu un (ţias aspru, înfundat, cu un accent străin, cum se întâmplă cu cineva care n-a vorbit de mulţi ani româneşte.

Şeful gării, un ungur mititel, cu obrajii roşii, cu mustaţa blondă, îl măsură de sus până jos.

— Dar ce-i aici? Gară de oraş, să aştepte trăsuri? îi răspunse ursuz, în limba ungurească. Şi îi întoarse spatele.

Străinul îl fulgeră cu o privire tare, de oţel, şi arunca după el o înjurătură, tot în ungureşte.

Puse geamantanul jos şi se întoarse către doi fecioraşi români care căscau gura pe peronul gării.

— Căutaţi un par şi luaţi povara asta până-n sat. O să vă plătesc.

Feciorii veniră îndată cu parul, îl trecură prin minerul cufărului şi-l luară pe umeri.

Satul nu era departe de gară.

Străinul înainta cu pas apăsat şi regulat, de ostaş, şi-şi răsucea din când în când mustaţa neagră. Trupul lui voinic nu se potrivea în straiele acelea nemţeşti, care păreau de împrumut şi că-l stânjenesc în mers. El tăcea, şi fecioraşii nu cutezau să-l întrebe nimic. Din când în când puneau povara jos, să răsufle. Se mirau, din ochi, ce poate fi aşa de greu în geamantan.

Intrând în sat, femei şi bărbaţi care măturau pe la portiţe – era o dimineaţă de duminică – ridicau capul şi priveau după străin. Femeile făceau câte-un semn de întrebare către fecioraşii care duceau povara: «Cine-i?»

Tinerii ridicau din umeri; nu ştiau nici ei.

Înaintea primăriei străinul se opri. Porunci feciorilor să aştepte în drum, iar el intră în primărie. Acolo era şi

locuinţa notarului.

După puţină vreme ieşi însoţit de notar, care aducea nişte chei în mână. Vorbeau ungureşte. Tinerii porniră cu bagajul după ei.

Se opriră p; a uliţa principală a satului, în faţa unei i aţe mari, de ¡bârne, cum erau toate din sat, cu multe arcuiri şi curtea largă cât un hotar. Notarul luă o cheie, descuie portiţa, apoi cu alta lat aiul de la uşa tinzii. t ei doi fecioraşi rămaseră cu geamantanul în curte.

Asta tră bă să fie jandarmul, zise unul. S-a vorbit prin sat că bădiţa Bogdan a lăsat toată averea jandarmului.

Clare jandarm?

l) – apoi este un nepot al lui, rămas orfan de mic de amândoi părinţii şi care a trăit mulţi ani printre mâini.

Va fi Dumitru Bogdan, jandarmul…

Aduceţi cufărul în casă, se auzi din uşa tinzii glasul aspru al străinului.

I – e dădu câţiva bani şi-i lăsă să plece. (rând au ieşit oamenii de la biserică, toată lumea vorbea de străin. Femei, bărbaţi, cu capetele aplecate unul spre altul, povesteau despre întoarcerea lui Dumitru ttopţilan şi despre norocul ce a dat peste el: i-a rămas moştenire de la unchiu-său cea mai mare avere din sat!

Cine are noroc are, şi pace bună!

— Cine-ar fi crezut că se mai întoarce? Am auzit că n-a plutonier în jandarmerie.

— O fi fost, da-n jandarmerie e slujbă de câne, nu de (im, Tot cu puşca-n spate şi cu sabia la şold! Omul trage lanatul lui, la vatra lui.

— Dar până n-a moştenit pe bătrân, de ce n-a tras? (linul trage la avere şi la bine, spuse un bătrânel cu gura strâmbă.

— A fost norocul lui. Bătrânul Bogdan n-a avut noroc la copii. Toţi i-au murit de mici.

Unii îşi aduceau aminte de Dumitru de când a plecat

din sat, fecioraş de vreo cincisprezece ani. Alţii îl uitaseră. Trecuseră de-atunci alţi cincisprezece ani, poate şi mai mult. Prin sat veneau, din când în când, veşti despre el. Mai ales în vremea cât a fost în armată, la acelaşi regiment cu alţi flăcăi din sat, de vârsta lui. Pe urmă s-a auzit că a intrat în jandarmerie, şi de-atunci puţine veşti au mai venit de la el.

Gura satului nu s-a oprit toată ziua aceea de duminică. Bărbaţii, femeile mai ales, se mirau pentru ce n-a venit îmbrăcat ea jandarm, şi, mai cu seamă, ce a putut aduce în cufărul acela, despre a cărui greutate vorbiseră cu mirare cei doi băieţandri.

Cei mai deştepţi spuneau că Dumitru a ieşit din jandarmerie, de aceea a venit îmbrăcat civil; alţii erau de părere că-şi va fi luat numai un concediu.

Femeile ajunseră la încheierea că în cufărul acela trebuie să fie bani, şi încă mulţi.

— Ce vorbiţi prostii? le înfruntă învăţătorul. Cine mai umblă azi cu lada cu bani după el? Cine are bani îi pune la bancă.

Aici se vârî iarăşi în vorbă bătrânelul cel cu gura strâmbă.

— Pui la bancă banii curaţi. Dar aceia de care nu voieşti să ştie nimeni? Hm! un jandarm are multe prilejuri să pună mina pe bani străini. Câţi hoţi şi tâlhari nu prinde el? Şi pe câţi nu-i face scăpaţi?

Părerea asta o primiră, numaidecât, cu însufleţire, femeile. De bună seamă, în ladă sunt bani!

Dar, chiar de nu ar fi fost, casă, curtea şi grădina, tnoţia cea mai mare idiin sat, moştenită de la bătrânul Mnftdan, făceau din jandarm un ginere de clasa întâia.

Şi multe mame cu fete de măritat începură să ţese în ghidul lor planuri de viitor cu acest Dumitru, pe care încă puţine îl văzuseră, despre care nu ştiau dacă va ilmânca în sat au ba şi care toată ziua de duminică nu îţi din casă.

Şi nu îl văzu nimeni nici a doua zi, nici a treia, nici săptămâna întreagă. Lacătul era pus din nou pe uşa tinzii, ţi portiţa era încuiată.

Veştile cele mai ciudate umplură satul.

V-am spus eu! A venit numai să-şi vadă moştenirea, într-un scurt concediu. Cine gustă o dată din pita domnească, nu se mai întoarce la coarnele plugului, călu i lumea şi pământul.

Se va fi dus să-şi aducă nevasta. Ficior la vârsta lui, va fi către treizeci de ani, trăbă să fie însurat.

— Ce, parcă jandarmii de pe la noi se însoară toţi! I e lipsă au de neveste, când sunt atâtea femei prin

— Poate s-a dus să-şi aducă lucrurile. Va fi având şi el un pat, o masă, veşminte…

— Mai degrabă se va fi dus să-şi pună banii la adăpost. Atâţia bani e primejdie să-i ţină într-un cufăr.

Peste zece zile, într-o dimineaţă, satul se trezi cu el «casă. Se vede că sosise în puterea nopţii. Dar nu venise singur. În curte erau patru boi, două vaci şi un cal de călărie, tânăr, sur. Şi printre vite răsărea un fecioraş *ca* de optsprezece ani, cu biciul pe spate.

Oamenii îşi aduseră aminte că de la bătrânul Bogdan lui rămăseseră vite. El le vânduse cât a fost în viaţă, şi cu preţul lor a mai cumpărat pământ. Toată moşia o dăriea în parte, după ce rămăsese singur-cuc.

Dimineaţă, la portiţă, se grămădiră bărbaţi şi femei. Când ieşi din casă jandarmul, nimeni nu-l mai cunoscu. Era îmbrăcat în portul satului, ca oricare fecior, cu deosebirea că purta cizme în loc de opinci sau de bocanci.

Un murmur de mirare se auzi în grupul de la portiţă: era un bujor de român cum nu se afla altul în sat. Drept ca un brad, dar cu trupul vârtos, cu priviri tari, sure, ca de oţel, cu mustaţa neagră răsucită. Faţa bronzată avea linii aspre, întunecate. O paliditate ciudată pătrundea de subt arămiul obrajilor. Gura părea pecetluită cu o nuanţă de

strânsoare.

Trecu printre vite, spuse câteva cuvinte slugii, dar nu aruncă nicio privire grupului de gură-cască de la portiţă.

Satul Vârtopi avu ce vorbi vreme de două săptămâni!

În vremea asta, Dumitru Bogdan puse în rânduială carul, cele două pluguri rămase de la bătrân, şi începu să are de primăvară, cu amândouă plugurile, el şi sluga.

La capătul moşiei moştenite erau de vânzare vreo zece iugăre. Dumitru le cumpără, le ară şi semănă în ele orz şi ovăs.

Oamenii rămaseră în credinţa că jandarmul avea bani în cufărul cel greu. Altfel, cum ar fi cumpărat o avere întreagă?

Dar mai mult se mirau văzându-i>l cât e de harnic şi cum se pricepe la arat şi semănat.

— Se vede că până a intrat în armată tot cu plugul a umblat.

— Îl răzbună acum şi pe tată-său, care n-a putut să păstreze moşia rămasă de la părinţi.

— Cum s-o păstreze, dacă în zilele de plugărie nu se mişca din crâşma lui Ghidale?

Dumitru Bo, gdan era soump la vorbă şi posomorât. Nici sluga, nici altcineva nu>-l auzise cântând sau fluiecind, nici pe câmp, nici în curte. Iar oamenii, ştiindu-l vi a fost strajameşter la jandarmi, nu cutezau să îni-cupă vorba cu el.

În scurtă vreme, gospodăriei lui i se mai adaose o femeie în vârstă, lelea Fira, o rudenie îndepărtată de-a îţi i rinului Bogdan, cunoscută în sat ca femeie tăcută şi linguratecă. Ea pregătea mâncarea, ea spăla, ea ţinea i înduiala în cele două camere mari, în tindă şi în cămară, în curte şi în grădină.

Femeile cu fete de măritat căzură în greu frământ: cum să facă să isH apropie? Iar fetele-mari se aprinseră toate după Dumitru. Era cel mai frumos şi cel mai spăliil

bărbat din sat; fecior cu averea cea mai mare, harnic şi cuminte. Nimeni nu l-a văzut intrând în crâşmă, nici pe lelea Fira sau pe slugă ducând băutură acasă. Şi în satul acela maramureşan erau multe cârciumi, şi nici dintr-o casă de român nu lipsea băutura.

Dumitru însă nu se amesteca nici cu bărbaţii, nici cu femeile şi fetele. Schimbase vreo câteva vorbe cu preotul, cu învăţătorul, cu primarul şi notarul, cu vreo patru

1. inci gospodari din sat, dar cu niciun fecior de sama lui nu vorbise. La biserică mergea rar. La horă deloc, ţi lucra duminica prin curte, prin grădină, fără să ia iama la vorbele oamenilor. i

Şi în vreme ce fetele-mari îl sorbeau din ochi, şi mamele lor căutau prilej să intre în vorbă cu el, flăcăii

2. bărbaţii începură să-l urască şi să-l vorbească de nu.

— A fost jandarm!... Şi ce-i într-asta? Ce domnie mare, să nu mai cunoască oamenii din sat?

— Parcă n-am şti noi cine i-au fost părinţii! Au mâncat tot ce-au moştenit!

— Poate are şi el patima taică-său şi se ţine cu puterea să nu-i apuce pe urmă! Dar aşchia nu sare departe de topor...

— Cine ştie, măi oameni buni, ce are pe suflet! Câţi jandarmi n-au împuşcat oameni? Poate are şi el o moarte pe suflet. Nu «-l vedeţi cât e de întunecat, de parcă-i plouă şi ninge mereu? Ori poate banii cei mulţi, câştigaţi cine ştie cum, îi stau grei pe suflet...

Câteva femei începură s-o iscodească pe Fira, rubedenia aceea îndepărtată care-i grija de casă. Dar Fira şi mai nainte era mută ca pământul, iar acum amuţise şi mai tare. Ea nu ştia nimic. Nu ştia dacă-i însurat ori nu-i, dacă în cufărul acela a avut ori mai are bani, dacă e rău sau bun, dacă are de gând să mai cumpere moşie ori ba, ci, dacă are gânduri de însurătoare ori nu are, dacă va

rămânea mereu în sat ori va pleca iar în jandarmerie. Erau tot atâtea întrebări pe care le puneau femeile.

Sluga îl lăuda că-i om harnic şi drept, că uneori îl cinsteşte cu nişte ţigări străine, de care n-a mai văzut. Dar mărturisi că i-e cam frică de mâna lui.

— Când se mânie, izbeşte în vite fără ¡milă şi cruţare, şi sloboade înjurături în ungureşte. Asta a învăţat-o în jandarmerie, zise sluga. Aşa cred eu; ştiu că toţi jandarmii suduie şi bat.

— Acolo se învaţă multe blăstămăţii încă, supuse bătrânelul cel cu gura strâmbă şi care se ţinea mereu pe unde se adunau grupuri de oameni.

Ciblăstămăţii? întrebă sluga.

— De-o pildă, să umble după muierile oamenilor.

Iţiva oameni din grup întoarseră capetele spre băuţii. Ştiau că Ilie Rău, bătrânelul acesta cu gura strâmbă, iar? era şi împărţitorul poştei în sat, îşi vâră nasul pre Uillndenea şi ştie multe lucruri.

Sluga râse.

De pe partea stăpânului, pot să nu mai fie femei le p. miânt. Nu le are grija, cum nu mă gândesc eu la moarte.

Ilie Rău clipi din ochii-i mici, vicleni.

Incă-i proaspăt în sat, dar vom vedea mai târziu. nineînţăles, dacă nu va fi om de omenie, să se însoare.

— Cum s-a lăsat de jandarmerie, se va lăsa şi de năiiivurile rele, spuse un gospodar care trăgea nădejdea a-şi mărite fata cu el.

— Are semănături frumoase, adaose cu acelaşi gând un altul; ce-a dat bătrânul în parte mai an, el a răst cumpărat cu bani. Aşa că are şi gnu e toamnă, pe lângă ovăs şi porumb. Şi toate-au crescut îmbelşugat...

— Cine se va mărita cu el, vine la casă plină. Harnic licior! Ce pagubă că nu-şi pune ochii pe vreo fată! S-ar lumina şi viaţa lui, zise o bătrână.

— A trăit fără părinţi, tot în străini. De aceea se va l i

«albătăcit aşa, zise alta.

Dumitru Bogdan sosise în Vârtopi pe la sfârşitul lui manie. Acum era mijlocul Lui mai, şi adeseori duminica nu mai lucra, ci, luându-şi un băţ pe care-l adusese din ilrăinătate, ieşea la câmp să-şi vadă semănăturile. Umbla tot cu pasul lui larg şi măsurat, de jandarm, cu trupul drept, cu grumazul încordat. Şi umbra lui trecea prin lumina plină de mireasma tare a vieţii ca un greu semn negru de întrebare pentru1 întreg satul.

II

A treia casă de la vatra Bogdăneştilor era gospodăria lui Ion Roşu, bărbat de vreo douăzeci1 şi opt de ani, însurat abiai de trei ani, om fruntaş în sat, şi ca neam, şi ca avere, şi ca ştiinţă de carte.

Nevasta lui, Veronica, abia împlinea douăzeci şi unu de ani. Fusese fată săracă. Roşu o luase pentru frumuseţea ei, cu care îl legase încă din copilărie. Veronica era zveltă ca o viespe, cu ochi negri pătimaşi, sprintenă ca o suveică.

Întreg satul ştia că fetei îi plăcuse de un alt fecior. Ion Roşu nu avea nimic atrăgător pentru o fată ca Veronica. Dar la sfatul şi îndemnul părinţilor, ea se supuse. Şi nu-i păru rău, pentru că bărbatul era bun, cinstit şi o ţinea ca pe palme.

Într-o sară ducea apă de la fântâna din uliţă, când simţi deodată cofele prea grele şi avu părerea că i se pironesc în ceafă două cuie înroşite în foc. Puse cofele jos, răsuflă din greu şi, întorcându-şi capul, se uită în urma ei. La a treia casă, dinaintea portiţei, stătea drept ca un brad Dumitru Bogdart şi o aţintea cu privirile. Femeia, înfiorată, îşi întoarse repede capul, păli ca moartă şi abia mai avu putere să-şi ridice cofele. O spaimă rece îi cuprinse toate mădularele şi, după ce intri în casă, îşi şterse sudorile de pe frunte. Îşi făcu cruce spunând, parcă în neştire: «Doamne, fereşte şi apără!». Apoi începu să se închine la icoane. Era singură densă. Bărbatul încă nu sosise de la

plug.

Dar, închinându-se, simţi încet ca o răscolire de foc în tot trupul, în locul spaimei de mai nainte. Chipul lui]) umitru i se năzărea mereu. Ce ochi frumoşi şi trişti avea! Şi câtă patimă în ei!

— Nu! strigă ea tare în faţa icoanelor. M-a privit ia pe o pradă! S-a uitat la mine ca un strigoi care-ţi ia sânge! Nu!

Şi iar începu să se închine, bătând mătănii: «Doamne, fereşte şi apără de rău!».

O durea capul. Îşi stinse cărbuni şi se spălă ou apă de le ac. Zadarnic* Toată noaptea se zvârcoli ca pe jar.

Peste trei zile, aceleaşi piroane de foc în ceafă. Peste o săptămână, iar. Şi de câte ori întorcea capul, vedea ochii arzători ai lui Dumitru Bogdan pironiţi asupra ei. A doua oară era pe câmp, a treia oară la ea în grădină.

Cum se ţinea jandarmul în urma ei! Nu-l văzuse mai nainte. Nu ştia de unde a răsărit! Şi mereu aceeaşi spaimă la început, aceleaşi tulburări, şi pe urmă aceeaşi furnicare de fiori caieei-i aprindea întreg trupul.

Când, a patra oară, întoarse capul, era la ea în portiţă, în crucea amiezii, venea cu nişte târguieli de la prăvălie.

Dumitru era numai la doi paşi de ea. De unde răsărise aici?

— La noapte te aştept în grădină la voi, lângă nucul cel mare.

Speriată de moarte, ea ţâşni în curte şi izbi portiţa. Se împiedică şi căzu. Lumea se învârtea cu ea. Un gând i se împlântă ca o suliţă în creier: «Ce bine ar fi să mor acum!».

Ion Roşu, bărbatul, era dus la moară, într-un sat vecin. A plecat de dimineaţă şi nu se va întoarce până mine la amiazi. De unde a aflat Dumitru1? De dimineaţă l-a văzut, prin fereastră, plecând cu plugul. Veronica se ridică

cu greu din curte şi intră în casă.

În vreme ce aprindea tămâie şi se închina la icoane, un singur gând o Lumina şi o sângera: «Doamne, ce bărbat frumos! Niciodată nu l-am văzut atât de aproape!» Bătând mătănii să piară ispita, întreba mereu cu glas tare, ca ptentru a se încuraja:

— Dar cine-i el? Ce vrea el cu mine?

Şi în aceeaşi vreme se simţea moale şi neputincioasă ca o cârpă muiată: ştia cine-i! ştia ce voieşte cu dânsa!

Fugi în curte; îşi făcu de lucru în grădină; trecu pe la nişte vecine; alergă până la părinţii ei, în celălalt cap al satului. Zadarnic! Neliniştea şi înfrigurarea ei creşteau din clipă în clipă.

Spre însărate veni iar la părinţii ei.

— Mamă, vreau să dorm la noapte aici la dumneavoastră.

— Dar ce ai, tu fată? Ai înnebunit? Azi de două ori ai alergat până aici. Ce-i cu tine? Arzi toată ca jarul.

— Nu ştiu, mamă, mi-e frică! Mi-e frică!

— Parcă n-ai mai durmit tu singură în casa voastră! D-apoi când a fost bărbatul tău la manevre? Trei săptămâni ai durmit singură, şi niciodată nu te-ai plâns de frică.

Veronica îşi ştengea sudoarea de pe frunte cu năframa.

— Să meargă tata să doarmă la noi în noaptea asta.

— Bine, tu fată, să meargă! Văd eu bine că tu eşti Itolnavă şi vorbeşti într-aiurea.

Omul, abia sosit, ostenit, de la plug, trebuia să meargă până la capul celălalt al satului; totuşi, o linişti pe Ve

— Mă voi duce, fata tatii, cum să nu mă duc? Văd cu că ţi-e rău. Poate te-a deocheat cineva. Vezi, tu femeie, şi stinge-i nişte cărbuni.

După cină, omul îşi luă o nuia în mână şi plecă.

După ce-i stinse cărbuni şi-i descântă, Veronica părea că s-a mai liniştit. Se culcară, şi mama şi fata.

Ruptă de osteneala zilei, bătrâna adormi îndată. Pe o laviţă, lângă părete, Veronica se răsucea mereu. Către miezul nopţii se sculă tiptil şi se furişă pe uşă. Peste o jumătate de ceas era în grădina lor, unde o aştepta Dumitru Bogdan.

Aşa s-a întâlnit întâia oară Veronica cu omul cel întunecat şi singuratec, cu fostul jandarm, către sfârşitul lunii lui april.

Două luni, ¡mai şi înnie, nimeni n-a ştiut unde se întâlneau în fiecare noapte. Dar satul începu să vuiască şi să fiarbă. Ilie Rău, bătrânelul cel cu faţa strâmbă, factorul poştal al satului, aruncă întâile bănuieli.

— Am spus eu că în jandarmerie se învaţă multe răle! Cu ce-a greşit înaintea lui Dumnezeu Ion al Roşului, să-şi bată jandarmul joc de casa lui?

Femeile-şi şopteau la ureche:

— Veronica Roşului?

— Veronica!

— În loc să se însoare, să ajungă; în rând cu oamenii! C de fete frumoase, de măritat, nu sunt în sat! Şi oricare ar merge bucuros după el.

— Poate că i-a aruncat farmece Veronica. Nu sunt aproape vecini? Numai două case îi despart.

— Ce mai staţi să vorbiţi! Veronica are bărbat tânăr, om fruntaş, nu-şi bate joc de casa lui. Nici1 el nu-i orb şi surd, să nu afle ceva dacă ar fi adevărat.

— De, parcă nu-i vorba din bătrâni că ce ştie satul nu ştie bărbatul?!

— Nu i-a văzut nimeni întâlnindu-se; nu i-a auzit nimeni schimbând un cuvânt. Să vorbeşti de rău fără nicio probă, e greu păcat. Ce blăstămată e şi gura satului!

Părerea aceasta din urmă era a preotului, dar abia câţiva bărbaţi credeau la fel. Femeile, deşi niciuna n-a

văzut cu ochii, ar fi jurat că zvonurile erau adevărate.

Dovezile? Vagi, nehotărâte!

Slugii lui1 Dumitru i s-a părut, în câteva i rânduri, că, în miez de noapte, ar fi1 ieşit cineva din casă. Dar părea că-i mai mult umbră decât om, aşa umbla de uşor, aşa s-a făcut de repede nevăzut.

Ilie Rău – de unde aflase, nimeni nu ştia, nu spuse nimănui – ştia şi locul întâlnirii: lângă nucul cel bătrân din grădina lui Ion Roşu.

Vreo trei femei, fără să ştie una de alta, săriseră gardul prin fundul grădinii dinspre câmp. Pătrunseseră, printre prunii deşi, până la nucul cel bătrân, şi ar fi aflat iarba rară bătucită.

În câteva nopţi, câinii din curţile vecine lătraseră la început ca la om, apoi începuseră să urle speriaţi.

O babă întârziată pe hotar – ea ştia de ce – într-o noapte cu lună văzuse trecând gardul în grădina Roşului pe cineva îmbrăcat în negru de sus până jos. Om n-a putut fi, pentru că a trecut gardul cel înalt uşor, ca un ilnir.

În sfârşit, lelea Fira, rubedenia îndepărtată ce grija de casa lui Dumitru Bogdan, amuţise de tot şi: parcă şi asurzise; nimeni nu-i mai putea scoate o singură vorbă, deşi, îndată ce ieşea pe uliţă, femeile o înconjurau roi şi se ţineau ca scaiul de ea, până la prăvălie şi înapoi.

Dar se pare că sunt femei şi sunt bărbaţi care au semnele lor după care cunosc pe nevasta vinovată. Acestora nu le trebuia nicio dovadă. Le era de-ajuns să se uite la Veronica: femeia se schimbase! Se ţinea mai drept, părea că mai crescuse, păşea apăsat, hotărâtă şi se uita dfrpt în ochii omului. Privirile ei se măriseră şi ardeau în flăcări negre. Mai nainte umbla adeseori cu capul plecat, privea cu sfială în ochii omului, ca şi când s-ar fi simţit vinovată că ascultase de părinţi, că l-a părăsit pe cel! iubit şi s-a măritat, din interes, cu Ion Roşu. Acum se desprindea din întreaga ei fiinţă o mândrie mare. Părea că

vrea să întreacă pe toată lumea. Şi se făcuse mai frumoasă, mai sprintenă, mai harnică.

Schimbarea aceasta din urmă o văzu şi bărbatul ei, o privea cu încântarte, se bucura în sufletul lui şi o mângâia cu gingăşie pe obrajii împurpuraţi.

Veronica nu se ferea de el, de mângâierile lui. Ea nu le mai vedea şi nu le mai simţea. intrase într-o lume cu totul nouă faţă de aceea în care trăise până atunci. Iar bărbatul îşi avea locul în lumea cea veche, şi ea nu voia». t-l alunge de-acolo. Cea care rămânea cu Ion acolo era Veronica cea d-le demult. În lumea cea' nouă! nu exista «decât ea, ea de după întâlnirea cu Dumitru, fostul jandarm. Şi ştia că abia acum a început să trăiască. De 114 / *Jandarmul y*.

aici izvora mândria ei de femeie, care o făcea să-şi înalţe capul peste toată lumea.

Rareori se gândea cum a pus Dumitru stăpânire pe ea. O teamă adâncă, nedesluşită i se cuibărea în fundul sufletului de câte ori îşi aducea aminte de cele două piroane de fier înroşite în foc pe care le simţise înfigându-i-se în ceafă subt privirile lui. O tulbura aceeaşi spaimă: n-a fost lucru curat! Dar repede-i alunga amintirea un sentiment atotcotropitor: «A fost soarta mea, partea mea în viaţă. De soarta lui nimeni nu poate scăpa.»

Şi ea n-ar fi voit acum să scape nici moartă.

Erau bărbaţi şi erau femei care citeau aceste schimbări în toată fiinţa, în toată purtarea Veronicăi. Aceştia nu se mai îndoiau nicio clipă de traiul ei cu fostul jandarm.

Dar pe Dumitru nu se vedea nicio schimbare. El îşi vedea cu străşnicie de lucrul lui, tot aşa de pecetluit ca şi mai nainte.

Gura satului nu se mai potolea. Femeile cu fete de măritat blăstămau pe Veronica şi-i ziceau căţea. Nu aveau nicio dovadă, niciun martor despre păcatul ei. Dar găsiră

tâlcuiri.

— Farmec este! Dar nu se ştie: l-a fermecat ea, sau a fermecat-o el? Jandarmul ista poate foarte bine să fie în legătură cu duhurile necurate. N-a intrat în sat ca oamenii. Nu trăieşte ca oamenii. Iar ochii lui ard mereu, ca la strigoi.

— Şi pentru ce umblă noaptea în mantie neagră, cum l-a văzut bătrâna ceea? Şi cum trece gardurile ca un abur? Şi pentru ce cânii, după ce-l latră, încep să urle?

— La urma urmelor, nici nu ştie nimeni cine este!

(; inc să mai cunoască pe un om de treizeci de ani când nu l-a mai văzut de când1 a fost de cincisprezece ani? Cui şi-a arătat drepturile la moştenire? Se spune că nourului. Dar străinul a venit cu o ladă de bani!

Aşa umblă gura lumii în mai şi iunie. La sfârşitul lui iunie, Ion Roşu muri de moarte năprasnică, înveninat cu bureţi culeşi şi gătiţi de nevasta lui, de Veronica.

Mâncase şi ea din bureţii aceia, se îmbolnăvise greu, ajunsese în gura morţii. Dar doctorul satului o trimisese în grabă la spitalul din Sighet, unde-i făcură spălături, i unde zăcu trei săptămâni.

În vremea asta o co, misie cercetă cazul, constată că omul murise de înveninare cu bureţi răi, amestecaţi cu de cei buni. După însănătoşire, Veronica fu ascultată la judecată. Doctorii dovediră că de aceiaşi bureţi veninoşi era să moară şi ea, şi nici n-ar fi scăpat dacă nu o irimiteau grabnic la spital. Fu pusă în libertate.

Când se întoarse în sat, peste vreo patru săptămâni, era slăbită şi veştedă. Două săptămâni încheiate n-a lei it din casă. Nimeni nu veni s-o vadă, afară de părinţii ei.

Acum se puse pecetea adevărului pe toate zvonurile ce umblaseră dfni, a iluni. Gura satului urla: nu numai că a trăit cu jandarmul, dar şi-a înveninat şi bărbatul, se poată mărita cu Dumitru. Zadarnic spunea câte un om cu scaun la cap: – Cum să-l învenineze, dacă şi ea abia a fost scoasă

din gura morţii?!

Nimeni nu-l lua în seamă.

— Nu-i numai o căţea, ci şi o ucigaşă, spuneau aproape toţi sătenii, bărbaţi şi femei.

Şi aşteptau să mai treacă o vreme şi să se cunune. Ce-i mai putea împiedica? Ion Roşu putrezea în mormânt. Pe ea, pe Veronica, judecata o dovedise nevinovată.

III

Căzu ca un trăsnet peste Vârtopi când, la două săptămâni după întoarcerea Veronicăi, preotul vesti în biserică cununia lui Dumitru Bogdan cu Catarina Albu, fata lui Gligor Albu, omul cel mai avut din sat după fostul jandarm.

Era întâia vestire, şi în după-amiaza aceleiaşi duminici preotul vesti şi cununia. Pentru două vestiri s-a cerut şi s-a primit dispensă de la vlădicie.

Ochii tuturor a începură să caute pe Veronica. Nu era în biserică. Nu era nici prin sat. Femeile şi copiii din apropiere spuneau că plânge în casă cu urlet, ziua, noaptea. Plângea pe cel mort? Jelea după cel ce se însoară?

Credinţa satului în vinovăţia Veronicăi se clătina acum. Se mirau cu toţii de hotărârea fulgerătoare a lui Dumitru Bogdan de a se însura cu Catarina. Nimeni nu i-a văzut vreodată povestind, deşi se ştia că şi mama şi fata se dădeau în vânt după jandarm.

Şi, dacă a trăit două luni cu Veronica, pentru ce nu se însura acum cu ea?

Mulţi spuneau că femeile pizmaşe au scornit legăturile dintre jandarm şi nevasta lui Ion Roşu, şi nu mai credeau în înveninarea cu voie a bărbatului. A fost o întâmplare nenorocită. Nu era să moară şi nevasta?

La cununie veni tot satul. Nimeni n-a văzut pe mire spovedindu-se şi cuminecându-se la liturghia de dimineaţă, când se făcu vestirea. Catarina singură se apropie de cele

sfinte, după obiceiul străvechi. Între lumea venită la cununie, nimeni nu văzu pe Veronica, nici pe Gligor Albu, tatăl miresei.

Catarina fu adusă în casa Bogdăneştilor, la avere mare, pizmuită de toate mamele cu fete de măritat, duşmănită şi de fetele-mari. Ce lujer de om era mirele! Niciun fecior din sat nu se putea asemăna cu el.

Dar la o săptămână după nuntă, într-o sară, Catarina începu să ţipe în casă ca din gură de şarpe. Şi de atunci jandarmul, vreme de două săptămâni, o bătu în luată sara. Nu se ferea de nimeni. O bătea şi în curte, în văzul vecinilor.

Şi tot la o săptămână după cununia aceea, văduva lui Ion Roşu se arătă din nou pe uliţele satului, cu faţa îmbujorată, sprintenă ca o suveică, povestind nenorocirea cu bureţii şi cum au spălat-o pe ea atunci pe dinăuntru doctorii din spital.

O vreme satul rămase uluit: dac-o bate pe Catarina, o semn că jandarmul s-a întors la cea dintâi, săturându-se grabnic de nevastă. Altfel, cum s-ar fi potrivit bătaia Catarinei cu noua înflorire a văduvei lui Roşu?

Zvonurile începură să umble iar: jandarmul s-a întors la Veronica!

Erau femei şi fete pline de pizmă şi de răutate, care se bucurau de păţania Catarinei.

— Aşa-i trăbă! De ce s-a legat de el, bărbat înhăitat cu femeie măritată? Şi încă ce femeie! Una care şi-a otrăvit bărbatul!

De când Veronica umbla iar printre oameni, cu capul sus, mulţi credeau din nou că totuşi înveninarea lui Ion Roşu n-a fost lucru curat.

Gligor Albu, socrul, auzind cum îi bate jandarmul fata, s-a înfăţişat cu turbare înaintea lui.

— Să nu mai aud c-o baţi, înţelesu-m-ai? Cât eşti de jandarm, îţi răsucesc grumazii ca unui pui de găină! Aşa-

mi trăbă dacă n-am stat destul împotriva nebuniei muierilor!

Gligor era un rumân înalt şi pietros, voinic cât un munte. îl privi cu dispreţ şi cu ură pe ginere şi, părăsindu-l, bătu din picior.

Dumitru Bogdan se învineţi şi făcu un pas după socru să-l înhaţe de grumazi. Dar se răzgândi şi se opri, suflând greu ca un foi.

Pe drum, Gligor spuse cui voia să-l asculte:

— Aşa-mi trăbă dacă am ascultat de nebunia femeilor! Atâţia ani în jandarmerie l-au sălbătăcit de tot. Mirare e? Din bătaie a trăit, şi, cine ştie, poate şi din omor…

Când frământarea se porni din nou şi gura satului nu mai înceta, alt trăsnet căzu asupra lui: se sună mobilizarea generală, izbucni războiul din 1914, pe la sunt Ilie.

Se sfârşeau o lume şi o viaţă, şi începea alta. Parcă s-a săpat deodată o prăpastie între ele, deşi lumea ce avea să vină nu era cunoscută decât ca un presimţ de groază şi de moarte.

Oamenii din Vârtopi, care din martie trăiseră din vâlva întoarcerii jandarmului, bărbaţi ca şi femei, căzură cu toţii deodată în cumpăna primejdiilor, năcazurilor V spaimelor proprii. Întâmplările din ultimele luni parcau că se petrecuseră înainte cu veacuri. Îngrijorări grele brăzdară feţele oamenilor.

Dumitru Bogdan, fostul jandarm, fu mobilizat printre cei dintâi. Cui îi mai păsa, în tot satul, ce se va mai întâmpla cu el?

Iată, erau şi de aceştia!

Catarina, când auzi vestea, înlemni. Cum, la trei săptămâni după cununie, în gura morţii?! începu să se bocească şi să-şi smulgă părul. Uitase într-o clipă bătăile şi ruşinea grea adusă unei neveste tinere. Mamă-sa îşi va fi avut ea gândurile ei cu cununia asta, dar fata era demult

îndrăgostită greu de Dumitru. N-a avut Veronica o duşmană de moarte, între toate fetele din sat, ca pe Catarina. L-ar fi luat să fi fost gol ca degetul. Şi ar fi trăit cu el chiar de ar fi bătut-o zilnic toată viaţa. Şi acum, după trei săptămâni de la nuntă, să plece în război, poate la moarte? Cu neputinţă!

Întrebă prin sat pe toată lumea dacă-i adevărat. Se duse până la părinţii ei, care locuiau într-altă parte a satului, să-i întrebe şi pe ei.

Gligor, tată-său, era vesel. Catarina nu l-a mai văzut aşa dinainte de a fi vorba de căsătoria ei cu Dumitru. Pe-o clipă îi veni inima la loc: dacă tată-său e vesel, nu poate fi nicio primejdie. Dar inima-i sări din nou i înd omul vorbi.

— Cum să nu fie adevărat, tu fată? S-au tras clopotele! S-a bătut toba! Nu vin chemări prin telegraf? N-au dat porunci notarul şi jandarmii?

Catarina începu să plângă cu hohote.

— Ce proastă eşti, tu fată! Las să-l ducă! Las să-i moaie oasele! Până va veni acasă, o să se potolească şi căţeaua!

Catarina îşi înghiţi plânsul, se uită la părintele său şi se înălbi ca varul.

— Cum? Şi dumneata crezi iar?

— Nu-s orb, nici surd, fata mea! S-au ţinut ei şi înainte de a muri Roşu din bureţi. Iar de două săptămâni, de ce te-a chilăvit pe tine şi te-a făcut de ruşinea satului, cu noi cu tot? S-a înhăitat iar cu spurcăciunea! Da' până s-o mai întoarce jandarmul, este vreme să se potolească şi căţeaua. Poate se va mărita văduva lui Roşu, că bun e Dumnezeu şi meşter e dracu'!

Cei care plecară dintâi, între care şi jandarmul, fură mulţi. Satul întreg veni la staţie.

Veni şi Veronica, deşi nu avea nici frate, nici părinte, nici bărbat care pleca în război. Dar nu o luă nimeni în seamă. Nici chiar Catarina nu o văzu. Toate sufletele erau

îngrijorate de moarte. Femei şi copii plângeau. Plângea şi lumea care venise numai pentru privelişte. Cine să se mai gândească la cele petrecute în sat în zilele din urmă?

Când să se urce în tren, Dumitru Bogdan abia se descleştă din braţele Catar, mei; când puse piciorul pe scară, din mulţime izbucni un răcnet de groază:

— Mitre! Mitre! Mitre!

Din două sărituri, Veronica fu lângă jandarm, dar se trezi cu Catarina în faţă.

— Aici eşti, căţea? Ce ai cu el?

Catarina era galbenă ca moartea. Cele două femei săriră ca furiile una asupra alteia, şi până să apuce oamenii să le despartă, se despletiră şi-şi însângerară feţele cu unghiile.

Jandarmul se pierdu repede în mulţimea din vagon. Trenul şuieră şi porni în bocetele şi ţipetele celor rămaşi, Catarina căzu la pământ ameţită. O stropiră cu apă rece. Yeronica se strecură prin mulţime, legându-şi năframa ce-i fusese smulsă din cap, şi o luă spre sat fără să-i iubă cineva grija.

Oamenii uitară întreaga întâmplare încă aici, la gară, de unde se ridica mereu jelania grea ca o cădere depărtată de ape. Lumea privea încă în urma trenului dispărut şi părea că nu se îndură să se înapoieze la vetre.

Numai Ilie Rău, bătrânelul cel cu gura strâmbă, stropind-o cu apă rece pe Catarina, bombănea:

— Dracu' nu doarme niciodată! Da' scoală, tu nevastă! O să te mai întâlneşti cu el, n-ai teamă.

Nu se ştie la ce se gândea moş Ilie: la cel din pietre, sau la jandarm?

Catarina, luată de subsuori, fu ridicată de la pământ. Apoi, palidă ca ceara, porni sprijinită de mamă-sa spre casă.

Gligor nu venise la gară. Pentru el plecarea jandarmului în război nu era prilej de supărare, ci de

bucurie. Când văzu intrând în curte pe cele două femei, şi pe fată zgâriată toată pe obraz, cu părul despletit abia legat sub năframă, îi lunecă de pe buze o înjurătură auzită numai de el:

— Nebunele!

Îi era scârbă de ele.

Fata, când îl văzu, izbucni în plâns.

— Nu plânge, tu fată! Ştii ce ţi-am spus. Ai scăpat de dracu', după care aţi alergat amândouă ca nişte nebune. Las să-i moaie şi lui oasele, cum ţi-a făcut şi el ţie! Las să treacă vremea! Las să se potolească şi căţeaua! Vezi cum ţi-a pus pecetea ticăloşiei ei şi-a lui în obraz?

Gligor auzise ce s-a petrecut la gară de la nişte oameni care veniseră mai devreme.

Dar acum, alături de fată, începu să se bocească şi mama. Gligor trânti portiţa, porni prin sat şi le lăsă să urle.

Înspre sară se întoarse şi zise fetei:

— Tu vei merge la casa ta, la casa bărbatului. Este acolo o avere întreagă. Nu o poţi lăsa pustie. Nu o poţi lăsa pe mâna slugii.

De părerea aceasta era şi mama, dar ea stăruia ca în noaptea asta Catarina să doarmă la ei. Gligor fu însă neînduplecat. Îşi luă fata de mână şi o duse în casa Bogdăneştilor.

— Nu eşti singură, tu fată; lelea Fira e tot aici, şi aici va rămânea, să-ţi ajute în casă şi să-ţi ţină de urât. Apoi nici noi nu trăim într-alt sat, iar sluga, Nicodim, e harnic să păzească şi curtea şi casa. O să vă aduc mine şi doi câni. Niciodată n-am înţeles pentru ce Dumitru n-a ţinut câne la casă.

În noaptea aceea Catarina n-a închis ochii. La masă n-a stat. A cinat lelea Fira cu sluga, cu Nicodim. N-a scos niciunul o vorbă.

Fira nu s-a dus la gară. Jandarmul, când a plecat, i-a pus în palmă un ban de aur. Bătrâna îl legase într-o

năframă şi-l ascunsese în sân. De atunci o încălzea mereu banul dăruit, ca şi când ar fi purtat în sân un ochi de jar.

Nicodim îl însoţise pe stăpân, care îi plătise simbria pe anul întreg tot în bani de argint. Îi dusese la gară acelaşi cufăr cu care venise în martie. Nu mai era greu ca atunci.

Sluga cină tăcut şi plin de nelinişte. Se spunea că în curând vor fi mobilizaţi alţi oameni. Apoi alţii. Cine ştie? Curând va veni poate şi rândul lui… Rămăsese cu sufletul greu de jelania satului la staţie. Parcă i se pusese un văl pe ochi, prin care viaţa se întrezărea cu mult mai grea şi mai plină de nenorociri decât crezuse el.

După cină ieşi în curte şi se duse în grajd, unde avea un păcel cu fân, să se culce. Boii şi vacile zăceau rumegând nepăsătoare. Calul izbea uneori din copită.

Lui Nicodim îi veni un gând: dobitoacele sunt mai fericite ca oamenii. Ele nu mai ştiu ce se întâmplă în lumea asta! Războiul! Cum va fi şi războiul ăsta? Nicodim încă nu ajunsese la anii recrutării.

Lelea Fira spălă vasele, în aceeaşi nesfârşită muţenie. Părea că nu a băgat de seamă zgârieturile de pe obrajii Catarinei. Numai după ce se puse în păcelul ei, stingând lumânarea, scoase un oftat prelung.

Dimineaţa următoare, spre marea mirare şi spaimă a Catarinei, bătrâna îşi despătură buzele şi zise:

— Te-ai zvârcolit toată noaptea ca şarpele pe jar. Nu-i bine aşa, fata mea. Şi altele au păţit ca tine. Porunca de la împăratul nu se poate schimba. Dar să ştii un lucru: nepotul Dumitru a început o gospodărie care trăbă să meargă înainte. Noi va trebui să muncim ca şi când el ar fi acasă.

Catarina oftă şi-şi şterse lacrămile. Fără Dumitru, ea era aici o străină. Pentru ce ar mai rămânea la o casă pustie? Cum ar putea vedea în bătrâna asta mută o rudenie? N-a văzut nici până acum. Când a venit de la

cununie, nu i-a spus un cuvânt; după ce o bătea bărbatu-său, ea se strecura în curte, în grădină. Îi era frică de bătrâna. Dar îşi aduse aminte că tatăl său o adusese aici de mână şi-i poruncise să rămână la noua vatră. Îi vorbise aproape ca şi bătrâna. Cum să rămână? Peste două curţi era casa lui Ion Roşu, casa Veronicăi. Dacă se vor întâlni, nu-şi vor scoate ochii? Nu se vor ucide? Nopţi în şir nu se apropie somnul de ea. Dar peste zi lucra şi, muncind, uneori mai uita de năcazuri: plecarea lui Dumitru, războiul, Veronica.

După mobilizarea de la începutul lui august, urmară alte chemări subt arme. Alţii plecară din sat, cu zecile; apoi alţii.

Satul îi petrecea cu mai puţină jelanie decât pe cei dintâi, şi al treilea transport nu mai fu petrecut la gară decât de rudeniile mai apropiate. Omul se obişnuieşte şi cu binele, şi cu răul, şi să nu-i dea Dumnezeu câte poate răbda.

Lucrul câmpului era în toi în aceste regiuni de miazănoapte. Mai erau încă de secerat ovesele. Se coseau fânaţele de munte. Oamenii care au mai rămas prin sat, femeile şi copilandri, munceau şi în locul celor plecaţi.

Lucrau şi Catarina şi Veronica în rând cu lumea. Satul nu se mai interesa de ele şi de Dumitru. Gândurile erau împărţite între cei duşi şi între grijile de acasă ale fiecăruia.

Pe fostul jandarm nu-l mai pomenea nimeni, afară de cele două femei, în sufletul lor.

Trecură săptămâni şi luni. Începu să cadă întâia zăpadă.

IV

Prin noiembrie veniră cele dintâi scrisori de pe front, de prin spitale, din lagărele în care erau concentraţi mobilizaţii înainte de a fi trimişi pe front.

Poşitarul satului, Ilie Rău, bătrânelul cel cu gura

strâmbă, avea de lucru. Nu se ştie cum ajunsese el din tinereţe ştiutor de carte. La şcoală n-a umblat. O vreme fusese şi ajutor de cântăreţ la biserică. Dar la o pomană se îmbătase rău, se bătuse cu nişte creştini şi rămăsese cu gura strâmbă. Când, după aceea, voi să cânte duminica mai departe în strană, la locul lui, oamenii începură să râdă, şi el trebui să se lase de slujbă. Dar de patima băuturii nu se lăsă, ci căzu în ea tot mai adânc. Acum, de ani, era factorul poştal al satului Vârtopi. Şi de când începură să vină scrisori de la cei plecaţi, era mai mult beat decât treaz. Pretutindenea unde ducea o; arte poştală ieşeau oamenii cu un pahar de ţuică. Când nimerea la neştiutori de carte şi trebuia să citească scrisorile, era omenit şi cu două, şi cu trei.

De la o casă la alta el citea toată corespondenţa, aşa că satul întreg ştia într-o zi două toate veştile venite de la cei mobilizaţi.

Unii trimiteau veşti bune: că sunt sănătoşi, că încă n-au intrat în foc. Cei mai mulţi scriau din spitale, unde erau bolnavi sau răniţi, ori de pe front, într-un ceas de linişte. Erau şi câţiva greu răniţi, prin spitale depărtate: fără un braţ, fără un picior. Spaima şi îngrijorarea nu se mai ridicau de deasupra satului. Cei care aveau pe cineva în război priveau cu groază când se apropia Ilie Rău. De la o vreme, puţine veşti bune mai aducea.

Prin decembrie sosiră la primărie şi întâile tablouri oficiale ale Ministerului de Război cu cei morţi, răniţi ori dispăruţi.

În toată duminica era îmbulzeală mare în jurul tablourilor cu pierderile.

Ferindu-se una de alta, Veronica Roşu şi Catarina Bogdan ştiriceau şi ele, înfrigurate, în fiecare zi, de la Ilie Rău, dacă n-a scris şi jandarmul. Poştarul avea făgăduială, şi de la una, şi de la cealaltă, de bună răsplată dacă le va spune ce scrie Dumitru potrivnicei.

Trecură patru luni, şi niciuna nu primi nicio înştiinţare de la jandarm. De la vreo zece inşi, doar, nu sosise încă nicio ştire. Cele două femei, ferindu-se una de alta, cercetară mereu tablourile oficiale. Zadarnic! Nicio veste, ca şi când pe Dumitru Bogdan l-ar fi înghiţit pământul.

Ele nu puteau nici să-i scrie, neştiind numărul poştei de campanie, pe care numai jandarmul li l-ar fi putut da.

Când una, când alta ieşea în calea lui Ilie Rău, privindu-l întrebător.

Bătrânul clătina din cap:

— Nimic!

Uneori îl iscodeau:

— Ce crezi dumneata? Pentru ce nu vine de la Dumitru nicio ştire?

— Păi, mai sunt şi alţii de la care n-a venit nimic. Cine ştie? Dumnezeu ştie! Poate se mai pierd şi scrisorile, se rătăcesc… Poate să fi căzut prizonier…

Ele îl iscodeau pe bătrân ce scriau alţii: nu cumva l-a văzut cineva, ori s-a întâlnit cu el?

Nu! Nimeni nu-l pomenea.

Catarina se jeluia mamei sale:

— Toată lumea trimite veste. Numa el tace.

— Poate-i scrie celeilalte…

— Nu i-a scris până acum. Ilie Rău ştie pe oricine scrie şi oricui i-ar scrie.

Când mama, când fata, când amândouă tăbărau cu gura pe Gligor:

— Tu n-ai nicio grijă! Dacă nu scrie el, ar putea să-i scrie fata, dacă i-ar şti adresa, poşta de ca/mpanie. Dar tu nici atâta n-ai făcut până acum, să afli poşta aceea!

Gligor avea o bucurie pe care n-o spunea nimănui: dacă jandarmul nu scrie, e semn bun, e semn că-i merge rău şi-i la primejdie. Poate l-au trimis în rândurile cele clintii în foc, şi va fi căzut prizonier la ruşi. Las că-i bine,

las să-i moaie oaselle!

După întâmplarea aceea de la gară, îl junghia de câte ori se gândea că nu s-a pus de-a curmezişul muierilor şi nu a împiedicat o căsătorie de care acum se ruşina şi ar fi voit s-o ştie desfăcută. Dar şnă că numai moartea desface căsătoria. Pe la ei nu erau divorţuri. Şi apoi fata nu s-ar fi învoit odată cu calpul! Dar mai bine ar fi ca jandarmul să treacă prin suferinţe şi chinuri grele, să se întoarcă acasă schimbat. Dacă şi-a nenorocit fata, nu înţelegea să piardă şi averea. Prea frumoasă avere avea şi, iată, nu-i niciun semn ca fata să fi rămas grea, să poată avea drept la moştenire printr-un copil!

Din gândurile lui nu spunea nimic femeilor. Pe fată o mai înţelegea că se frământă şi pătimeşte după o veste de la el. De bătut, dei, a bătut-o, şi încă-n grabă mare după căsătorie, dar fata-l iubea orbeşte şi nădăjduia în bine. Ea putea plânge, se putea văita! Gligor se făcea că nu o vede. Dar ceea ce-l scotea din sărite pe rumân era că suspina, ba uneori urla, în rând cu fata, şi nevastă-sa.

— A dat boala-n voi! zicea Gligor scârbit.

Se mira ce farmece o fi avut jandarmul acela, om aproape necunoscut, să lege aşa de tare şi gândurile fejtei şi ale nevestei.

Şi uneori, când nu mai putea răbda, ridica pumnul asupra femeii lui:

— Să nu te mai aud, cărţi mut fălcile! Ce? Ţi-a fost ficior? Ţi-a fost bărbat?

Femeia tăcea, îşi ştergea lacrămile c-un colţ de năframă, apoi izbucnea:

— Plâng norocul fetei, păgânule, nu pe el! Numai trei săptămâni de n-am fi măritat-o, am fi scăpait de el, şi ea şi noi. Venea rălzboiul! Dar acum e legată de un stricat şi-i de râsul lumii, cu noi cu tot!

Şi iarăşi: Hu! Hu! Hu! – plângiea cu înecăciune.

— Acum te poţi boci, nebuno, dar e prea târziu. De ce

n-aţi ascultat de mine? Nu aţi înnebunit) amândouă şi nu mă ameninţaţi că într-o noapte vă spânzuraţi dacă vă stau împotrivă? Acum: Hu-hu-hu!…

— Şi, ieşit din lire, omul o plesnea peste obraz cu palma lui lată şi grea.

— N-a dat strechea, ori diavolul v-a luat atunci în stăpânire, încât niciun om al lui Dumnezeu nu mai pânca vorbi cu voi? Nu v-a povăţuit şi popa că nu-i bine să se mărite fata după un om pe care abia-l cunoaşte!? Nu m-aţi fiert pe mine ziua şi noaptea, până 11 l-aţi înnebunit de cap şi am lăsat după voia voastră? Acum plângi norocul fetei, hai?

Şi iar se învenina Gligor şi-o lipea cu palma, pe celălalt obraz.

Dar nevasta nu învăţa minte. Când plângea fata, începea şi ea. Alteori se căina ca de moarte şi singură: cum a stricat ea, cu capul ei, norocul fetei.

Dar, cu toate stăruinţele Catarinei, Gligor nu se gândea să-i afle adresa poştei de campanie a jandarmului. Nici nu ştia cum ar putea-o afla. Nu cunoştea nici unitatea la care a slujit jandarmul în vreme de pace. Dar, ce mai ştii! Poate nici nu a fost jandarm! A putut ieşi, tic pe partea lor, şi dintr-o puşcărie, că lor le-a luat Dumnezeu minţile şi n-au cercetat nimic privitor la el, nici cu prilejul cununiei.

Dar chiar dacă i-ar fi ştiut adresa, nu i-ar fi dat-o fel ei. Pentru ce să stea de vorbă cu el? Să-i mulţumească pentru bătaie? Să-şi aprindă, iar sufletul în flăcări? Acum, e adevărat că focul arde, dar ca jarul în spuză: n-o topeşte pe fată. Îşi poate vedea de lucrul ei. Şi cu cât va trece vremea şi nu va şti nimic de el, ui atât amintirea lui se va spăla, şi inima ei se va potoli.

Nu! El nu-i va căuta adresa blăstămatului aceluia!

Nu ştia nimic de urma lui Dumitru Bogdan nici Veronica Roşu.

După întâmplarea aceea de la gară, ea nu mai cuteză

multă vreme să umble între oameni. Nu-şi putea ierta că-şi ieşise din fire, că-şi dezvăluise taina ei înaintea oamenilor. Şi-i părea că, de-ar ieşi pe uliţă, toată lumea ar huidui-o.

Dar într-o zi rămase portiţa curţii deschisă, şi un viţel zburdă afară. Fără să-şi dea sama ce face, alergă după el.

Atunci văzu eu uimire că nimeni nu-i are grija. Pe drum erau mai mulţi bărbaţi şi femei; era sâmbătă sara şi măturau pe la poaită. Săriră cu toţii să-i ajute să-şi ducă viţelul în curte.

Înţelese, cu un suspin de uşurare, că oamenii îşi au grijile şi năcazurile lor şi nu se mai gândesc la ea, nici la jandarm.

De-atunci cuteza să iasă prin sat. De la Ilie Rău aflase că nici Catarina n-a primit nicio ştire de la Dumitru. În listele oficiale ce veneau la primărie, nu era nicio pomenire despre el. Arsă de nelinişti, întrebă pe notarul din sat, între patru ochi, cum ar face să-i afle adresa lui Dumitru Bogdan.

Notarul avu un zâmbet de plăcere gândindu-se la legăturile ei cu jandarmul.

— Este o singură cale, răspunse el. Să întrebăm la compania de jandarmi în care a slujit. Acolo avea, la mobilizare, ordinul să se prezinte. Ei trăbă să ştie poşta de campanie.

— Ai face bine să întrebi dumneata? Nimeni nu ştie unde a slujit el la jandarmerie. Pentru osteneală, iată, am adus douăzeci de coroane.

Peste două săptămâni o chemă notarul la cancelarie.

— Iată adresa. A fost împărţit din primele zile la (… ni.

Veronica luă bucata de hârtie cu adresa şi o băgă în «În inima-i bătea să-i spargă pieptul şi-i venea ametralX la cap. Abia ieşi din cancelarie, clătinându-se.

tiucpu să-i scrie. Şi azi, şi mâne, mereu. În curând tot Miul află că Veronica-i trimite scrisori jandarmului. Ilar

nici Ilie Rău, nici poştăriţa, o zgripţuroaică bătrână îi nasul cât un ardei, nici primarul, nici notarul nu ştiau în i fi venit vreun răspuns de la Dumitru Bogdan.

Asta e mai turbată ca femeile mele», îşi zise Grigor Mim, după ce se încredinţă, chiar de la poştăriţă, că Venin ira-i scria mereu. Văzu chiar o cartă poştală de-a Yrronicăi, cu adresa jandarmului, cu numărul poştei de campanie. De când o căuta Catarina lui! Dar Gligor nici nu se gândi să.ro spună fetei. Las să turbe căţeaua, nu fata lui!

(aiul Catarina înţelese, în aceeaşi zi, şi de la o vecină, şi de la Ilie Rău, că Veronica-i scrie lui Dumitru, i. Se ucu rău, şi două zile nu se putu ridica din pat.

Iată, potrivnica-i aflase adresa! Poate i-a trimis-o îţi Poate o aflase ea, cine ştie cu câtă alergare şi cheltuială! îl iubea mai mult decât dânsa? Dar Ilie Rău se ur3 pe toţi sfinţii că Veronica n-a primit adresa de la Jandarm şi că, deşi-i scrie, pân-acum nu i-a venit niciun răspuns.

Când se ridică din boală, se hotărî să o întâlnească în duşmană. Câteva zile în şir o pândi, dar nu o putu întâlni pe uliţă. Se hotărî să-i intre în ogradă.

Era spre sară, şi Veronica tăia, în tindă, pe-un scăunel, bostani la porci, să-i fiarbă în căldarea ce atârna învelită în flăcările de pe vatră.

Catarina se apropie tiptil, îi smulse din mână barda cu care tăia bostanii, apoi rămase împietrită.

Cealaltă, ţipând de spaimă, se întoarse.

— Arată-mi şi mie! şuieră ca un şarpe Catarina.

— Ce să-ţi arăt?

— Scrisorile de la el!

— Ce? Eşti nebună?

— Arată-mi-le! urlă ea acum, ridicând barda.

Veronica nu se clinti din loc.

— N-am scrisori de la el!

— Cutezi să spui că nu-i scrii? Că nu-i ştii adresa?

— I-o ştiu. A aflat-o notarul, de la compania la care a

slujit Dumitru în jandarmerie. Dar n-am primit niciun răspuns de la el. Parcă l-a înghiţit pământul.

— Dacă l-a înghiţit, tu treabă să ştii! Numai tu ştii, după cum tot numai tu ştii cum l-a înghiţit şi pe bărbatul tău.

Veronica o privi cu ochii holbaţi:

— Ce vreai să spui? Că mi-am omiorât bărbatul?

— Ceea ce vorbeşte tot satul! Jură că nu te-ai ţinut cu Dumitru până a trăit bărbatul tău!

Catarina rămase ameninţătoare, cu barda ridicată, ca o furie. Veronica suspină greu şi, întristată de moarte, răspunse fără niciun înconjur:

— Ne-am iubit, nu zic ba! A mai venit la mine şi după ce s-a însurat. Dar şi oamenii şi tu sunteţi nişte nemernici şi păgâni! Cum să-mi omor bărbatul? Nu pfi» îi mor şi eu din aceeaşi mâncare? Of! Şi-ar fi fost le-ţi niiu de ori mai bine şi pentru mine!

Veronica izbricni într-un plâns atât de furtunos şi deznădăjduit, încât Catarinei îi căzu braţul ridicat şi scăpă lurdrt din mână. De la o vreme, printre gemete adânci, Veronica şuieră:

Tu mi l-ai luat! Voi mi l-aţi luat pe Dumitru! I ai fermecat! Şi, pe urmă, ce putea el face decât să le întoarcă la mine? Voi, blăstămaţilor!

Ca ta rina simţea că se învârte lumea cu ea. Simţea marca dragostea Veronicăi şi durerea ei cumplită. Inima i le împietri, apoi şi toată răscolirea firii sale. Dar un Im i u înţelegea: femeia asta nu minţea! Dacă i-a spus i A n-a primit nicio scrisoare, aşa trebuie să fie. Dă-mi şi mie adresa! Să încerc şi eu. t îl şi sul îi era rugător acum.

Veronica duse mâna în sân, desfăcu dintr-o năfrămuţă un pelec de hârtie şi i-l întinse.

liiuirina îl luă cu lăcomie şi porni fugind, ca şi când ar fi alungat-o cineva.

Pe drum îşi dădu mai bine sama ce o îmblânzise şi

făcuse să-i cadă braţul neputincios şi barda din mână: mi era durerea Veronicăi, ci pricina acelei dureri: moartea lui Dumitru! Dacă el n-a răspuns la scrisorile ei, e nemn rău!

(inului morţii lui îi pustia acum sufletul; un vânt de crâncenă răutate bătea prin el. «Dacă nb-i al meu, un e nici al ei.»

C «învingerea că Veronica îl iubeşte mai mult ca ea, a I Acu să se simtă, în drum spre casă, ca o femeie lepădată, ca o piatră din marginea drumului, ca o zdreanţă. Se simţea ruşinată şi umilită. O durere neîncercată încă îi muşca din suflet.

Acasă nu era decât lelea Fira. Catarina o privi ca pe o duşmană de moarte; strigoaica asta a înlesnit apropierea lui de Veronica. Niciodată nu-i venise gândul până acum. Şi deodată se năpusti asupra bătrânei, o răsturnă la pământ şi începu s-o bată cu pumnii şi s-o calce cu picioarele.

Bătrâna îşi apăra ochii cu palmele, bolborosea ceva neînţeles, dar când o răzbi durerea şi înţelese că nu-i glumă, se răsuci deodată ca o coardă şi o răsturnă pe Catarina lângă ea. Apoi, dintr-o săritură fu în picioare şi puse mâna pe săcurea de lângă vatră.

— Să nu mai dai, căi fac moarte de om! strigă ea c-un glas ruginit, care o îngrozi pe Catarina. O îngrozi şi faţa schimbată a bătrânei: văzu în ea spaimele morţii. Era să mă omori! Dar, mulţămită lui Dumnezeu că-s încă mai tare decât tine, lepădătura femeilor!

Catarina înlemni cu ochii holbaţi la ea.

— Da, lepădătură! şuieră bătrâna. Unde s-a mai pomenit ca un bărbat să-şi lase bătută nevasta la o săptămână după cununie şi să se întoarcă la ibovnică? Să se întoarcă de o sută de ori Dumitru, şi tot la Veronica se va întoarce, aşa să ştii!

Catarina, palidă-moartă, căzu pe o laviţă. Lelea Fira, ţinând mereu săcurea la subsuoară, îşi adună într-o desagă câteva lucruri aduse de la ea de-acasă.

— De-acum ne despărţim. Şi bun e Dumnezeu şi meşter e dracu': ne vom întâlni când va veni Dumitru, să aruncăm din casă mortăciunea.

f alarina nu mai simţea nimic. Auzea cuvintele, dar nu le mai înţelegea. A rămas împietrită pe laviţa aceea piii. t sosi sluga, ori un veac? Nu-şi putea da sama. Dar auzind glasul slugii în curte, simţi că trăieşte. Începură să i se adune gândbrile şi să i se pună/ în ordine. Întocmai lj nişte furnici venind ostenite, pe drumuri răzleţe, dar toate către acelaşi muşuroi.

Ce s-a petrecut cu ea? Din ce i-a venit nebunia? întâi, în tindă la Veronica: i-a smuls barda şi a ridicat-o să izbească. Şi, apoi, aici, în casă: s-a năpustit asupra bătrânei s-o omoare. Nu se mai putea îndoi; cu gându! acesta s-a aruncat asupra ei, şi era gata s-o sugrume dacă nu se dovedea mai tare bătrâna.

Nu! Când a ridicat barda, nu avea gândul uciderii! Numai când s-a prăbuşit asupra femeii care i-a ajutat lui Dumitru să facă din ea o femeie lepădată. Da, se simţea învinsă, zdrobită, o lepădătură, cum i-a spus şi lelea Fira: a simţit şi ea, şi în deznădejde a voit s-o ucidă.

Îşi făcu încet cruce, cutremurându-se toată şi dârdâind de frig: era să facă moarte de om! Ea! Catarina! E cu putinţă? sări de pe laviţă, ridică zăvorul şi strigă:

— A intrat dracu-n mine! şi ţâşni, nebună, în curte.

Sluga desjuga boii. Cărase toată ziua gunoi pe nişte ogor. Vederea lui şi a vitelor, cei doi dulăi aduşi de Gligor, care i se gudurau la picioare, o făcură să-şi vină în fire.

Se gândi că nu are încă nimic de mâncare. Trecu în tindă, aţâţă focul, puse de mămăligă.

Sara, la cină, sluga întrebă:

— Dar unde-i lelea Fira?

Catarina abia acum băgă de seamă că bătrâna lipseşte, îşi aduse aminte de vorbele ei din urmă.

— S-a mutat de la noi. N-a mai vrut să rămână aici.

Sluga se miră:

— Dar stăpânul i-a poruncit să nu se mişte de-aici până la întoarcerea lui!

Femeia ridică din umeri.

— Poate ştie că nu se mai întoarce!

— N-are de unde şti! A trimis cineva vreo veste?

— Mie nu, poate ei, răspunse femeia, simţind că i se deşteaptă din nou ura împotriva bătrânei.

Sluga cină în tăcere, iar la urmă zise:

— Trăbă să vorbesc eu cu ea. Dimineaţa voi merge s-o aduc înapoi. Eu ştiu porunca stăpânului.

Catarina râu răspunse.

Dar dimineaţa sluga se întoarse singur de la locuinţa lelii Fira.

— Nu mai vrea să vină, şi nu-i pasă de nicio poruncă. împieliţată bătrână! Şi doar nu avea cine ştie cât de lucru aici.

— Nu-i nimic, o să lucrez eu şi pentru ea, răspunse cu glas de stăpână Catarina.

Duşmănia împotriva bătrânei îi umplea iar inima. Să n-o mai vadă în ochi pe vrăjitoarea ceea mută! Ea l-a legat pe Dumitru de Veronica! Va munci ea în locul ei, va lucra pentru zece, dar să scape de bătrână!

Apoi, rămasă singură, se gândi: pentru ce să mai muncească dacă Dumitru e mort? Şi mort trebuie să fie, dacă la atâtea scrisori ale ei – ale celeilalte – nu i-a răspuns niciodată. La o dragoste ca aceea e cu neputinţă să nu răspunzi câtă vreme nu putrezeşti subt pământ.

V

De o săptămână avea Catarina adresa lui Dumitru Bogdan şi nu se putea hotărî să-i scrie. Conştiinţa, conv Minerea că Veronica îl iubea mai mult, că Dumitru ţi-a bătut joc de ea, îi nimiceau orice putere de voinţă.

Dar treceau zilele, şi ea nu-l putea uita! i-l vedea mereu, frumos şi voinic, singurtil om pentru care bătuse

inima ei, cu gândul la care tremura toată. Ce-i păsa ei că el nu o iubeşte? Era al ei, legat prin cununie! Şi, în primele zile după cununie, n-a iubit-o?

Când îşi aducea aminte de mângâierile lui, se tulbura ¡ulânc. Poate a iubit-o puţin şi pe ea, şi la întoarcere poate va i ubi-o mai mult. Cine ştie? Poate avea drept. i le tat său, Gligor. Îi vor muia şi lui oasele în război, va ajunge în faţa morţii şi se va schimba! Cine ştie? Poate şi căţeaua se va mai potoli.

I'rământându-se aşa cu gândurile, începu să creadă iar în bine. Ceru şi sfatul mamei sale: să-i scrie, au ba? Avea acum adresa.

— De la cine?

Fata nu voi să-i spună.

— De l) a poştă. Îi scrie cineva din sat.

— Veronica?

Fata înclină din cap.

— I-a scris ei?

— Nu. Dar adresa i-a aflat-o notarul, după câte am auzit.

Mamă-sa rămase un răstimp pe gânduri.

Cred că e mai bine să nu-i scrii. Las să hotărască Dumnezeu între tine şi ea.

Dar Catarina nu-i ascultă sfatul. Îi scrise încă în ziua aceea. Şi de atunci îi scria mereu. Scrisorile ei se întâlneau la poştăi cu ale Veronicăi şi porneau pe acelaşi drum. Trecură însă săptămâni şi luni, şi răspuns nu venea la niciuna.

Catarina ştirici de la notar dacă într-adevăr el i-a câştigat Veronicăi adresa. Şi dacă e cea bună, cea adevărată.

Notarul confirmă, dar adaose:

— Compania de jandarmi la care a slujit în vreme de pace a dat de bună seamă adresa cea bună. N-a avut niciun motiv să dea una greşită. Dar du războiul ăsta, cum

se rup şi se mută mereu fronturile, se schimbă şi împărţirea armatei. Poate de atunci să fi ajuns jandarmul la altă formaţiune, cu altă adresă. Dar eu zic să-i scrii mereu pe adresa cunoscută. Poşta militară va şti noua adresă şi va trimite scrisorile acolo. Bineînţăles, dacă va fi o poştă în toată rândkiiala. Dar cu războiul ăsta, care răsuflă mereu când într-o parte de lume, când într-alta, nu cred să poată fi un serviciu de poştă regulai.

Catarina continuă să-i scrie lui Dumitru. Cine ştie, poate dă Dumnezeu să-i cadă o scrisoare în mână. Tot aşa credea şi Veronica.

Prin martie, prin april, începură să se întoarcă în sat bolnavi şi răniţi de pe front, după ce înainte trecuseră prin spitale. Căpătau concedii de convalescenţă. Vreo doi invalizi fuseseră reformaţi şi se întoarseră pentru totdeauna.

Cele două potrivnice îi iscodiră pe toţi cei lăsaţi la vetre. Dar nimeni nu ştia nimic de jandarm. N-a fost împărţit la regimentele şi companiile la care slujiseră» i, nularmii nu luptă pe front. Ei sunt mai mult la spaifle trupelor. Ei fac poliţia pe câmpul de bătaie. Totuşi, nurori, ajung şi ei să se încaiere în vreo patrulă, sau e iud se rup fronturile, sau când cad atâţia prizonieri.

l o\i cei sosiţi le spuneau cam acelaşi lucru.

(în venirea răniţilor şi bolnavilor războiul intră în inima satului. Până acum se mărginise la scrisorile ce veneau de pe front, la tablourile oficiale de la primărie ni pierderile armatei, la detunăturile tunurilor ce le auzeau în depărtare. Dar acum, din povestirile celor inter şi, războiul răsufla cu suflu de gheaţă în inima oamenilor. O tăcere şi o tristeţe grea căzură pe sat. I) aşa şi până acum satul uitase de jandarm şi de cele două potrivnice, azi parcă lumea nici nu le mai cunoştea. Puteau să ştiricească în bunăvoie după Dumitru! Părea i-a ochii nu mai văd în afară, ci numai înăuntru, răsi-olind temerile şi durerile tuturora.

Nici de pe front, nici din garnizoane, nici din spitalele prin care au zăcut, cei întorşi nu ştiau nimic de Dumitru Bogdan. Poate trăieşte, poate-i mort, poate a căzut în prinsoare rusească!

Către sfârşitul lui aprilie, într-o sâmbătă sara, Catarina, după ce lipise podeaua tinzii – cele două odăi erau padimentate cu scânduri – presără nisip adus în spate de ea de la o râpă din apropiere. intră apoi în odaia vecină, căzu pe gânduri, şi lacrămile i se scurgeau încet pe obraji. Toate încercările ei să afle ceva despre bărbat fură zadarnice. Oare nu-i zadarnică şi toată osteneala ei în gospodăria lui Dumitru Bogdan? Nu ar fi mai bine să se mute la părinţi? Pentru ce trăieşte ea singură în casa asta străină? Dacă Dumitru e mort, ce rost mai are şederea ei aici?

Se însărase de tot, şi din norii de primăvară începu să mâzguie mărunt, ca o burniţă.

Nu aprinse lumânarea, nu se mişcă de pe scaun. Era bine aşa, împietrită. Deodată auzi paşi în tindă, paşi apăsaţi, aşa cum numai jandarmul păşea, paşi cunoscuţi de tot satul.

Inima-i sări din loc, şi răsuflarea i se opri. Mai auzi paşii cunoscuţi de câteva ori, apoi se făcu linişte.

Înnebunită, crăpă puţin uşa tinzii, cu inima la gură, şi întrebă cu glas scăzut:

— Tu eşti, Dumitre?

Dar întrebarea rămase fără răspuns şi se pierdu în noapte. Îşi adună toate puterile, deschise mai larg uşa şi întrebă iar:

— Tu eşti, Dumitre?

Niciun răspuns, numai o linişte de moarte, care o îngheţă de frică. Se încleştă cu mâinile de uştiori, să nu cadă: înlemnise, nu se mai putea mişca din gura uşii. Îi veni puţin inima la loc numai când auzi câinii lătrând şi glasul slugii strigând în curte:

— Nea, boală, nea!

Era un mascur blăstămat, care-i tot scăpa în uliţă, îl aducea de departe.

Catarina aprinse o luminare şi ieşi îngrozită în tindă. Numai cât isprăvise cu lipitul şi cu presăratul nisipului pe jos; era cu neputinţă să nu se cunoască urmele bocancilor, dacă a fost Dumitru.

Dar nu putu descoperi nimic. Nisipul era neatins. Numai urme de talpe goale, urmele ei, se desemnau pe nisip în două rânduri.

Şi totuşi ar fi jurat că au fost paşii lui Dumitru. Şi un glas tainic, un sentiment nedesluşit îi spunea că bărbatul ci a intrat în tindă.

Ai pierdut ceva? întrebă sluga deschizând uşa tinzii, văzându-şi stăpână aplecată, cu luminarea în mână.

N-am pierdut nimic, răspunse ea cu glasul stins. Apoi, îndreptându-se: Ascultă, Nicodime! N-ai văzut pe nimenea?

— Unde să văd?

— Prin curte.

— N-a fost nime!

— La cine au lătrat cânii?

— La boala asta de mascur, la cine să latre? Iar mi-a scos sufletul cât am alergat după el.

— Mi se pare că a umblat cineva pe aici, zise ea mai încet, şi iar se uită la nisip.

— Da’ cine să umble, stăpână? şi sluga trecu în odaie, să cineze.

În noaptea aceea Catarina nu cuteză să se culce în casa jandarmului.

— Ascultă, Nicodime, eu am o vorbă cu părinţii. Peste zi n-am vreme. Dar cum e întuneric greu şi a început ploaia, o să dorm la ei în noaptea asta. Vezi să stai neasă, să te culci în păcel, în tindă.

— Da’ unde să mă duc, stăpână?

Părinţii rămaseră cruciţi când o văzură.

— Aşa târziu, şi prin ploaie! Ce s-a întâmplat? Vreo veste de la Dumitru?

— Nicio veste, mamă. Dar în ia sară mi-a fost urât să dorm singură.

— Sluga ştie? întrebă Gligor.

— Cum să nu ştie?!

— De! E om de credinţă, dar eu tot nu l-aş lăsa să-mi păzească singur casa. Câţi ficiorândri de sama lui nu bat acum uliţele satului noaptea! Au ajuns ei în locul ficiorilor juni…

Mamă-sa băgă de seamă că fata e schimbată, înfricată, şi, cât ce rămase singură cu ea în odaie, întrebă:

— Ce s-a înti. mplat?

— Nimic, răspunse Catarina. Dar mi-e frică să mai dorm singură în pustietatea aceea.

Şi spre mirarea şi mânia lui Gligor, fata veni să se culce acasă şi în sara următoare, şi în celelalte. Fu silit să se ducă el în locul ei; nu putea lăsa atâta agoniseală pe mâna slugii.

Peste câteva zile se auzi în sat că în Carpaţi au fost lupte grele, cu prăpăd de morţi, şi că ruşii au trecut graniţa.

Catarina alergă ca o nebună să afle veşti despre bătălia asta: când a fost? unde a fost?

Locul nu se putea şti: în Carpaţi, aproape, dacă au trecut graniţa. Dar se putea şti cu siguranţă că lupta a început la sfârşitul săptămânii trecute, sâmbătă după-amiază. Spuneau soldaţii dintr-o patrulă care ajunsese până la Vârtopi.

Catarina auzi chiar din gura lor: «Sâmbăta trecută dup-amiazi!». Dar sâmbătă sara ea a auzit paşii lui Dumitru în tindă! Ar fi jurat şi acum că i-a cunoscut paşii!

O trecură sudori reci: în lupta aceea a căzut şi Dumitru, şi el a umblat atunci sara prin tindă! A fost

umbra lui, de aceea nu i s-au cunoscut urmele!

În sara aceea Catarina le-a spus părinţilor hotărârea sa:

— Nici moartă nu mai mă întorc în casa aceea!

Ochii ei ardeau ca de boală, şi în răstimpuri o scuturau fiori de friguri.

Tatăl, Gligor, părea că nu vede nimic din chinul Călărinci.

— Ba te-i mai întoarce, fătul meu, că nu poţi lăsa să se aleagă nimic din casă şi de toată averea! Ai vite, ai bucate, ai nutreţ, ai casă plină.

Mamă-sa îi ţinea parte. Dar nici ea nu înţelese ce spunea fata.

— Destul e dacă stă peste zi şi îşi vede de treburi, zise ea. Sluga e băiat de încredere. Apoi, vei mai da şi tu câte o raită pe acolo. Ce ştiţi voi bărbaţii! O femeie singură, noaptea, în pustietatea unei case!

— Nici peste zi nu mai mă-ntorc, marnă, gemu fata. Nu mai calc pragul blăstămat!

Tata se ţinu de cuvânt. Era palidă ca o moartă, şi toată ziua se mişca dintr-un loc într-altul, fără să facă nimic, cu privirile împăienjenite, pierdute parcă în ea însăşi.

Traiul în casa lui Gligor începu să se strice. Certuri izbucneau mereu între el şi nevastă, între amândoi şi lată. Lui Gligor îi venea greu să îngrijească de două gospodării. Dacă ar fi fost cel puţin aproape una de alta!

Catarina nu-i spuse nimic mamei sale despre paşii lui Dumitru. Nici că i-a auzit în ziua când a început marea bătălie din Carpaţi, când a căzut potop de om, nici despre încredinţarea ei că jandarmul murise în lupta aceea. Dar din hotărârea ei nu ieşi, cu toate ameninţările lui Gligor. N-a mai trecut pragul casei lui Bogdan.

Mamă-sa ţinea acum cu ea, iar Gligor blăstăma în Uura mare întreg neamul muieresc din lume.

Într-o zi era gata să-şi scarmene nevasta, când începură să tragă clopotele, să bată toba, şi pârgarii satului şi vreo zece jandarmi alergau de la casă la casă să dea porunci.

Se hotărâse evacuarea grabnică a satului Vârtopi: tunurile bubuiau aproape, şi pe>n sat se iviră unităţi de trupe în retragere.

Ruşii, după ruperea frontului, trecuseră graniţa în munţi şi se apropiau.

Evacuarea, poruncită în ceasul din urmă, nu reuşi. Oamenii nu-şi puteau lăsa avutul şi să plece în necunoscut cu mina goală.

Jandarmii, ajutaţi şi de o mână de honvezi, adunară de prin curţi, din grajduri, de pe uliţă, vitele aflate acasă şi le porniră spre miazăzi. Mai adunară o seamă de bărbaţi şi de femei, dintre cei care nu se grăbiseră să se ascundă prin pivniţe, prin podul caselor şi al şoproanelor, cum făcuseră cei mai mulţi, până va trece urgia.

Unii dintre cei duşi de jandarmi şi armată scăpară pe drum, după ce se înnoptă, şi se întoarseră în sat. Vreo câţiva inşi aduceau şi vitele.

Dar ceea ce nu putură face jandarmii şi honvezii isprăvi spaima în dup-amiaza zilei următoare: satul a început să fie bombardat, şi larma războiului ajunse la marginea lui. Cine putu, scăpă cu fuga. Mulţi se ascunseră în pivniţe, alţii luară drumul codrului.

Vreme de trei zile satul trecu de patru ori la ruşi şi tot de atâtea ori a fost recucerit de trupele austriece.

Pe urmă focul s-a potolit. Fără să fie bătuţi, se spunea, ruşii s-au retras nu numai din Vârtopi, ci din toate saiele de la poalele munţilor. S-au retras pe vechea linie din Carpaţi.

Oamenii începură să iasă din ascunzişuri, să vină din păduri, să se întoarcă din evacuare.

Tunurile n-au bătut multă vreme peste sat. Au fost

mai mult lupte la baionetă, după pregătirea artileriei, lotuşi, multe case din Vârtopi, şuri, grajduri, au fost dărâmate sau aprinse.

Casa lui Dumitru Bogdan, din inima satului, lângă drumul principal, rămăsese fără acoperiş, numai cu păreţii şi tavanul.

Păgubaşii se priveau înfricaţi, se jeleau, dar încă în aceeaşi zi se apucară să repare ce se mai putea.

Şura, grajdul lui Gligor nu fuseseră atinse. Nici casa şi acareturile văduvei lui Ion Roşu. În jur fusese pârjol.

Socrul lui Dumitru Bogdan se duse singur la locuinţa acestuia, cercetă casă, şoproanele, grajdul. Erau stricăciuni la toate, dar nu ca la casă. intră în camerele de unde niciun lucru nu fusese clintit de când se mutase Catarina la părinţi. Tavanul nu era spart, dar geamurile curseseră toate în ţăndări.

Întors acasă, zise supărat:

— Nu mai avem încotro! Trăbă să mutăm toată gospodăria la noi. Câteva repărături s-ar putea face la grajd, la şoproane. Dar casa trăbă acoperită din nou, şi e nevoie de întreg scaunul corperişului. Cheltuială mare pe scumpetea asta! Ş-apoi, cine ştie dacă peste o săptămână, ori poate o lună, nu ne bate tunul iar? Că războiul ăsta, după cât se vede, pe cât merge înainte, pe aiâi dă şi îndărăpt.

Femeia fu de aceeaşi părere, iar Catarina mulţămi în gând lui Dumnezeu că a scăpat de a mai trece pragul acelei case. Ea vedea un blăstăm şi în faptul că tunul nimerise drept în casa lui Dumitru, iar alte case din apropiere rămăseseră neatinse.

Astfel, în loc de învrăjbire, în casa lui Gligor Albu din Vârtopi se sălăşlui pacea şi buna înţelegere.

Întreaga gospodărie a lui Dumitru Bogdan fu mutată la Gligor: şi mobila din casă, şi vitele, şi bucatele, şi nutreţul, căci şi în casă, şi în grajd, şi în curte, era

lărgământ destul pentru a mai încăpea o gospodărie cuprinsă.

Odată cu avutul din vatra Bogdăneştilor se mută aici şi sluga Nicodim. Iar cei doi dulăi daţi Catarinei ajunseră iarăşi la stăpânul lor dintâi.

Casa lui Dumitru rămase pustie.

VI

De vreo patru săptămâni tunul nu se mai auzea bătând. Războiul îşi luase drumul pe undeva prin Galiţia.

Umblau întâi veşti, apoi ştiri sigure, că în unele din satele vecine se făcuseră spitale.

Nu trecu multă vreme, şi primăria din Vârtopi primi ordin să evacueze şcoala pentru spital. Abia se putu înfiripa unul pentru douăzeci de paturi înghesuite.

Se părea că în luptele din Carpaţi, de la sfârşitul lui aprilie, căzuseră mulţi răniţi.

În sat veniră soldaţi de pe la alte regimente şi unităţi decât acelea în care slujeau vârtopenii. Mai mult de jumătate dintre ei erau totuşi români.

Văduva lui Ion Roşu, Veronica, cât ţinu prăpădul peste sat, locuise la părinţii ei. O luaseră ei, cu puterea, acasă. Cum să rămână singură în ploaia de bombe şi de gloanţe?

Dar nici acasă nu voi să se ascundă în pivniţă. Mamă-sa o trăgea zadarnic, îngrozită, de mânecă.

Nu! Ei nu-i mai era frică de moarte!

Slăbise mult în vremea din urmă. Somnul ei, să fie al celor blăstămaţi! Se zvârcolea toată noaptea în aşternut, ca pe jar. Vai de zilele ei!

Se frământa şi biată mamă-sa. Ştia, voia să creadă că Veronicăi nu i-a pierit somnul pentru cel mort, ci pentru cel ce poate mai era în viaţă. Auzise şi ea toate zvonurile din sat şi, deşi se îngrozea, inima n-o lăsa să creadă că fată-sa şi-a putut învenina bărbatul cu voia. Adevărat că nu s-a dus cu toată inima la cununia cu Ion Roşu, dar în scurtă

vreme Veronica se obişnuise cu el. Traiul lor era paşnic, plin de înţelegere, gospodăria lor mergea ca pe roate când intrase în sat nenorocul fetei ei…

Se dădea cu capul de păreţi. Cum n-a putut vedea ea nimica două luni?! Cum s-a putut ascunde Veronica şi în faţa ei, care o cunoştea mai bine ca oricine?! N-a fost jandarmul acela însuşi diavolul în chip de om? Sosise în sat, necunoscut de nimeni, cu bani mulţi într-o Ladă. Cine era? Dar ea n-a băgat de seamă nicio schimbare la fata ei, pentru a se putea pune de-a curmezişul alunecării în prăpastie.

După ce se îndepărtă războiul şi vârtopenii începură să-şi vadă iar de treburile lor, văduva se întoarse la casa bărbatului.

La plecare, mamă-sa îi zise:

— Fata mea! Ai fost bună şi ascultătoare (totdeauna. Viu sau mort, uită-l pe cel ce ţi-a nenorocit viaţa.

Veronica o privi cu ochi îndureraţi, înconjuraţi de cearcăne mari, şi nu răspunse. Oftă din baierele inimii şi, sărutând mâna mamei sale, plecă.

Veronica simţi o sfârşeală de moarte când văzu casa lui Dumitru Bogdan descoperită. Văzu în ea un semn rău. Părea o rană grozavă, cum stătea goală, în păreţi, şi rana aceea trecu şi în inima ei. De câte ori nu se întâlnise acolo cu Dumitru!

După ce Gligor mutase întreaga gospodărie, casa rămăsese şi m-ai pustie, şi rana în inima văduvei creştea. Şi pustiul căuta să pătrundă şi în sufletul ei. Ea făcea opintiri mari ca să-l alunge, şi, după sosirea bolnavilor în spitalul din sat, Veronica începu să învie.

Începuse să ştiricească iar după jandarm.

Ştia că poate se va întâlni aici cu potrivnica sa, cu Catarina. Dar nu o nelinişti gândul acesta. De la întâlnirea aceea din tindă, când Catarina venise după adresa lui Dumitru şi ridicase asupra ei barda, din clipa în care

duşmana îi spusese în faţă că şi-a înveninat bărbatul, Catarina nu mai însemna pentru ea nimic: un lucru mort, o piatră, un gătej din drum. Nu-i mai pasă ce face, ce drege; era moartă pentru ea!

Veronica Roşu veni cea dintâi la spital. Ea trecu de la om la om şi ştirici în toate chipurile, descriind şi înfăţişarea lui Dumitru Bogdan. Răniţii erau dintr-alte ţinuturi şi de la regimente străine.

Totuşi, unul din ei, cu o rană nevindecată în picior o ruptură de obuz – o tot ascultă şi se tot gândi. După descrierea amănunţită a Veronicăi – îi arătase şi cum îi sună glasul – se bătu cu palma peste frunte, se ridică într-un cot şi zise:

— El este! îmi aduc aminte. El este!

— Apoi tăcu deodată, se lăsă gemând pe perină şi o întrebă: Ţi-e frate?

— Nu!

— Bărbat?

Ea clătină mută din cap.

Omul oftă.

— Atunci îţi pot spune. A intrat într-un atac cu regimentul nostru. El nu se ţinea de regiment, dar cu alte cete rătăcite de la unităţile lor a fost încorporat la noi. A fost o luptă grea, cu mitraliere, cu bombe de mână, cu baioneta mai pe urmă. Luptă mare, aici, în Carpaţi, pe la sfârşitul lui aprilie. Atunci am fost rănit şi eu. Au căzut mulţi în atacul acela, eu nu pot jura că a murit. Cu ochii mei nu l-am văzut căzând. Dar înapoi nu s-a mai întors, la spitalele prin care am zăcut eu n-am auzit de el. Dar am auzit că mulţi, între moarte şi viaţă, căzuţi în luptele acelea, au fost duşi la alte spitale, mai mari, înăuntru în ţară, unde se pot face şi operaţii mai grele. N-am văzut cu ochii mei decât intrarea lui în atac. Nu pot jura că a murit. Poate să fie la un spital mai mare, poate să fi căzut prizonier, poate s-a rătăcit la alte trupe în retragere.

Veronica porni cu capul frânt în piept. Nu se putea gândi la nimic. Ci rana din trup o simţi acum mai adâncă, şi pustiul din suflet mai mare.

În vremea asta Catarina cercetă şi ea spitalul, şi, întrebând din om în om, ajunse la acelaşi izvor.

— Eşti sora lui?

— Nu! E bărbatul meu!

Rănitul cel străin era să-i spună: «A mai întrebat cineva despre el», dar se răzgândi şi zise:

— Poate să fie acela pe care l-am cunoscut. Nu era din regimentul meu.

— Nu slujise înainte la jandarmi?

— Ba parcă spusese odată!

— El e! zise nevasta, sfârşită.

— Poate că-i el, poate c-a fost altul! Hei! câţi oameni nu samănă şi câţi n-au slujit în jandarmerie!

Catarina ştirici amănunţit despre lupta aceea: voia să ştie luna, ziua, ceasul. Omul îşi aducea cu greu aminte. Dar, în sfârşit, tot a putut hotărî ziua:

— Era într-o sâmbătă după-amiază; se însăra. Va fi fost pe la sfârşitul lui aprilie.

— El este! ţipă femeia. A murit în lupta aceea!

— Nu se poate şti, leliţă! Poate-i rănit prin vreun spital mai mare; poate-i prizonier la ruşi. Că mulţi au căzut prizonieri în lupta aceea.

— A murit! A murit! oftă Catarina. Am avut sămne în sara aceea. Toate se potrivesc!

— După sămne să nu te iei, leliţă! Hei! câte sămne înşălătoare nu s-au dovedit în război! Am cunoscut destui care se lăudau cu visări ori cu sămne că vor scăpa de moarte, şi au fost curăţaţi de mitraliere.

— Sămnele mele nu m-au minţit niciodată! Iar inima încă îmi spune!

Îşi duse mâna la ochi. Lacrămile o podidiră. Şi ieşi (lin sală fără a se gândi să-i mai spună o vorbă rănitului.

Rănitul se întreba în sufletul lui: «Care l-a iubit mai mult? Nevasta, sau cealaltă?» Şi gândindu-se la viaţa lui, la femeia de acasă, o amărăciune ca fierea îi umplu fiinţa.

De data asta Catarinei nu-i mai rămase nicio nădejde să se înapoieze Dumitru. Murise, fără îndoială. Din deznădejdea ce-i sfâşia fiinţa, îşi dădu sama cât de adânc îi iubeşte încă şi acum, după toată încredinţarea că el era legat de cealaltă.

Povesti acum şi mamei sale cele auzite, şi întâmplarea aceea de sâmbătă sara, când simţise paşii lui Dumitru.

— Hm! Acum înţeleg de ce ţi-a fost frică să te mai culci în casa lui. Hm! Vezi bine, sunt sămne în viaţă! Unele sunt adevărate, dar altele sunt înşălătoare. Eu aş mulţămi lui Dumnezeu dacă te-ar dezlega de el şi dacă ţi l-ar scoate din suflet. Abia ai fost trei săptămâni măritată. Şi ce măritiş! După o săptămână a început iadul şi pentru tine, şi pentru noi!

Bătrâna tăcu, părând că vrea să-şi adune gândurile.

Catarina oftă.

— Aş vrea să dăm un parastas pentru odihna lui. Oricum, mi-a fost bărbat, am fost cununată cu el. Şi începu a plânge.

— Pe sămne şi pe bănuieli nu se poate sluji parastas, fata mea. Ar fi păcat. Nici popa nu l-ar sluji. Dar ascultă ce vreau să-ţi spun! Am făcut mare păcat că ne-am legat de un om necunoscut. Mai greu am greşit eu decât tine. Tu l-ai iubit, ştiu eu. Care fată din sat nu s-ar fi îndrăgostit de el? Dar eu trebuia să mă gândesc şi să judec ca tatăl tău; să nu te lăsăm să te arunci în braţele unui necunoscut, de-ar fi fost frumos ca un arhanghel! Dar mie îmi luase Dumnezeu minţile.

Mama se opri, se uită pe la icoane, îşi făcu cruce. Fata plângea înainte, potolit.

— …Acum iată ce spun eu: Nu ştiu dacă e viu sau

mort. Dumnezeu ştie! Tu trăbă să te liniştești şi să aştepţi. Dacă nu mai vine, e sămn că e mai bine aşa. Dacă sentoarce, e sămn că Dumnezeu i-a schimbat sufletul. Pentru că, iată, nu ţi-am spus până acum: nu mai poţi trăi cu el dacă nu se lasă de viaţa lui blăstămată. Te vei despărţi de el, cu lege, fără lege! Nu te putem lăsa, fată tânără, să fii de râsul lumii şi să-ţi pierzi sufletul.

Catarina se gândea: «A învăţat de la tata! Dar acum e prea târziu! Ce am fost înainte de cununie nu voi mai fi cât e lumea!»

Şi plânsul o năpădi cu putere.

— O viaţă stricată nimeni n-o mai drege, mamă dragă! suspină ea. Nu-ţi mai face mustrări! Vinovată sunt eu şi dragostea mea…

La vreo trei săptămâni de când cele două potrivnice auziseră de la rănitul din spital veşti despre Dumitru – era pe la mijlocul lui august acum – prin sat, prin Vârtopi, începu să umble, apoi să crească un zvon: cică prin casa cea părăsită şi pustie, fără acoperiş, a jandarmului, ar umbla cineva noaptea!

După ce Gligor mutase la el întreaga gospodărie din vatra Bogdăneştilor, la vreo săptămână se gândi că ponte tot n-ar fi rău să ducă pe unul din cei doi dulăi îndărăt, să-l lege sub şopron: tot n-ar fi casa aşa de părăsită. Răufăcătorii n-ar îndrăzni să intre. Un om de nimic ar putea desface gardurile ori şoproanele.

Din casă nu se mai putea fura nimic, rămăseseră paiet îi goi. Gligor nici nu se gândise să înlocuiască geamurile sparte, ci bătuse ferestrele cu nişte scânduri vechi, să nu poată intră cânii. Peste zi adeseori se apropiau copii şi se uitau prin crăpăturile dintre scânduri, să vadă ce-i în casa pustie.

Gligor duse cânele, îl legă sub şopron, îi dădu de mâncare. Dar după trei nopţi trebui să-l dezlege şi să-l aducă acasă: vecinii nu mai puteau dormi de urletele lui.

Când ieşi zvonul că umblă cineva noaptea prin casa jandarmului, vecinii se gândiră numaidecât la urletele unelui. Dar tot ei îşi ziseră: «Cum să nu urle într-o ogradă părăsită, lângă o casă pustie?».

De zvon auzi şi Gligor. «Da, îşi zise el, se vede că tot mai sunt oameni care cred că în casă au rămas cine ştie ce bunătăţi. Poate chiar lada cu bani a jandarmului.»

Mi făcu totuşi cercetări. Nicio scândură din cele bătute în ferestre nu lipsea, iar lacătul era încuiat, şi cheia la el. «Vorbe!» îşi zise Gligor şi se linişti.

Zvonul creştea însă mereu. Se spuneau cu numele bărbaţi şi femei care au văzut ceva mişcând, fie în casă, 1 ic tupilat pe lângă păreţi, pe sub streaşină. Nu treceau trei-patru zile, şi altul văzuse aceeaşi arătare. Însă nimeni nu putea spune dacă-i bărbat sau femeie.

Catarina, deşi nu se prea mişca din casa părinţilor, auzi şi ea. Ţinea cu aceia care întăreau că arătarea e bărbat, nu femeie.

— E umbra lui Dumitru, mamă! Să punem un parastas pentru odihna sufletului său. E păcat să nu punem.

— Tot la el ţi-e gândul şi acum! zise bătrâna supărată. Păcat e să nu poţi uita un om nelegiuit!

Catarina nu răspunse. Dar îşi puse în gând să păzească într-o noapte lângă casa părăsită. Ea cunoştea paşii lui Dumitru…

Se îngrozi de hotărârea ce-şi luase, şi nopţi de-a rândul nu cutează.

Dar într-o noapte cu lună plină îşi luă inima-n dinţi, ieşi tiptil din casa lor şi porni spre vatra Bogdăneştilor. Nu era pui de om pe uliţă, şi inima-i bătea s-o sugrume. Luase în mână un par, să se apere de câini. Dar niciun câne n-o simţi, şi ea se strecură în curtea bărbatului său.

Se apropie de casă cu paşi de pisică. Începu să se strecoare de la o fereastră la alta. Printre scânduri erau

deschizături prin care putea intră pumnul. Gligor, mereu cruţător, le bătuse largi. Luna plină bătea prin acele deschizături.

Catarina cercetă prin toate deschizăturile dintre scânduri, la toate cele patru ferestre. Nu vedea, nu auzea nimic. Începu din nou, şi, când se uită prin luminişul de la fereastra a doua dinspre curte, într-un ungher i se păru că vede mişcându-se o umbră de femeie. O rază de lună căzu asupra chipului, şi Catarina, dând un ţipăt, începu să alerge ca nebună.

Când va fi ajuns la drumul jumătate către casă, se opri deodată şi-şi zise: «Era Veronica! Pentru ce alerg ca o nebună? Pentru ce m-am îngrozit? Ea nu-i moartă, să-i văd umbra! Ce caută ea aici?»

Şi deodată tot sângele îi năvăli la cap: «Poate se-nlâlneşte aici cu Dumitru. Poate ticălosul e cu trupele prin apropiere, şi noaptea vine s-o vadă.»

Şi o cuprinse un curaj sălbatic. Se întoarse din drum şi, fără nicio frică, cercetă cu de-amăruntul prin deschizăturile ferestrelor. Nu mai văzu nimic. Lacătul la uşa tinzii, lacătul cunoscut de ea, era la locul lui, încuiat. Voi să-l spargă, dar nu putu. Smulse două scânduri dintr-un geam şi sări în casă. Nu era nime. Nicio urmă nu putu descoperi.

Ieşi pe unde intrase, căută o piatră, bătu scândurile la loc şi porni către casă, cu sudori reci pe tot trupul, în lătratul turbat al cânilor. Larma ce făcu desfăcând şi bătând la loc scândurile îi deşteptă pe cei din vecini, iar lătratul acestora deşteptă şi înfurie pe alţii.

Catarinei nu-i păsa de nimic. Era sigură că văzuse pe Veronica. Pentru ce venea ea acolo dacă nu să se întâlnească cu jandarmul? El, dacă-i încă în viaţă şi dacă-i prin apropiere, la Veronica avea să vină, nu la ea!

Părinţii nu o simţiră nici la plecare, nici la întoarcere.

Hărmălaia cânilor din noaptea aceea o auziseră

mulţi. Ba unii auziseră şi cum bătea cineva în casă. O bătrână de peste drum jură că a văzut o femeie ieşind pe fereastră.

— O femeie a fost! întări şi Catarina, gândindu-se la Veronica.

Gligor şi încă alţi oameni cercetară ferestrele şi aflară în grabă scândurile scoase şi bătute la loc.

Oamenii clătinară din cap, şi zvonul cu arătarea din casa părăsită prinse aripi noi.

Catarina mai veni trei nopţi în şir, dar nu mai văzu nimic. Totuşi, ea spunea în gura mare, cui voia s-o asculte, că în casa părăsită umblă o femeie. Nu cuteză să spună că văzuse pe Veronica… Dar dacă fusese ea, pentru ce nu se mai arată? S-a dus Dumitru de prin împrejurimi? După o vreme, Catarina se îngrozi din nou: văzuse ea bine în noaptea aceea? Se mişcase o umbră! Dar era o femeie? Fusese chiar Veronica? Bine a făcut ea c-a spus şi sub jurământ oamenilor c-a văzut o femeie? Putea să fie şi umbra unui bărbat, a unui soldat în manta lungă!

De atunci Catarina nu mai cuteza să iasă sara din curte: poate a fost umbra lui Dumitru!

Dar şi larma din noaptea aceea, şi vorbele Catarinei, şi ale altor vecini, făcură ca toată lumea să înconjure, sara şi mai ales noaptea, casa cea părăsită, vatra Bogdăneştilor din Vârtopi.

Un singur suflet din sat nu crezu în toate zvonurile cu arătarea din casa lui Dumitru: văduva lui Ion Roşu, Veronica. Şi doar numai două gospodării o despărţeau de casa blăstămată. Şi când i se spunea de ce vorbeşte satul, ridica din umeri.

— Prostii! zicea dânsa.

Dar inima îi sângera: ca şi în primăvară, şi acum acelaşi nume de om, ei atât de scump, făcea vâlvă în sat! El şi casa lui, tot ce era în legătură cu fiinţa lui!

Pentru ce nu-l lasă lumea odată în pace? E în război,

e poate rănit greu, ori poate mort. De ce nu-l uită oamenii, de ce nu-l lasă în pace? Iată, acum vor să-i vadă umbra! Poate nici nu e încă mort, şi lumea vrea să facă din el strigoi şi să-l pună stafie la vatra Bogdaneştilor. Ce păcate! Ce nemernicie!

Veronica singură ştia că nicio umbră nu umbla în casa lui Dumitru. Că nu-i niciun lucru necurat. Că numai osânda unei dragoste fără hotar şi fără noroc îşi lasă urmele pe aici, sângerând şi l acrămând, o suferinţă mută şi mistuitoare. Dacă cineva ar fi voit să se încredinţeze de acest adevăr, era de-ajuns s-o privească pe Veronica. Cât de mult îmbătrânise în vremea din urmă!

VII

Într-o dimineaţă de septembrie, Ilie Rău, bătrânelul cel cu gura strâmbă, intră, ca de obicei, la închinăciune, în crâşmă. Mai erau înăuntru câţiva rumâni, grăbiţi pentru aceeaşi slujbă.

Ilie Rău dădu bună-dimineaţa, se uită, clipind din ochii lui mici, la oameni, şi după ce înghiţi o dată din sticluţa ce o puse crâşmarul pe laviţă, îşi şterse mustăţile albe, cănite de pipă, şi zise sentenţios:

— Azi-noapte l-am văzut pe jandarm!

— Ce? Ai văzut şi dumneata umbra? Ai văzut şi dumneata stafie?

— Şi crâşmarul, înalt şi slab, întrebând, se aplecă de după tarabă ca un arc. Apoi, îndreptându-şi trupul: Dumneata, om bătrân, moş Ilie, crezi şi dumneata în prostii? Crezi în stafie?

Rumânii din crâşmă îşi ciuliră urechea.

— Da’ nu cred, jupâne, în nicio stafie! Eu am spus că l-am văzut pe jandarm, pe Dumitru Bogdan, nu umbra lui.

— Asta nu se poate… intrară în vorbă oamenii de la masa vecină. Dacă e chiar el, s-ar fi auzit în sat, cum s-aude într-un ceas de toţi cei care vin în concedii.

— Adevărat că acum vin destui în concediu, dintre cei

care au zăcut prin spitale. Poate să fi văzut bine moş Ilie, zise un rumân din grup. Poate a sosit chiar în noaptea asta. De unde să se fi şi auzit în sat?

— Unde l-ai văzut, moş Ilie?

— În curtea lui. Se uita a pagubă la pustietate. Drept e că, deşi era luna plină, abia l-am cunoscut. Poartă barbă mare şi pare slăbit rău, ca după o boală îndelungată.

— Poveşti de-ale dumitale! N-ai văzut dumneata nimic! zise înfricat crâşmarul. Dacă era el, nu rămânea în curte, s-ar fi dus mai întâi la nevastă, sau la cealaltă…

— În zadar m-aş jura pe cruce, că dumneata, jupâne, tot nu m-ai crede! Nu numai l-am văzut, dar i-am dat şi bună-sara, agrăindu-l pe nume. El a întors capul şi a răspuns. Cu faţa în lună l-am văzut şi mai bine. Are o rană adâncă de-a curmezişul frunţii. Se părea că nici nu-i vindecată bine.

Vorba lui Ilie Rău se lăţi într-o clipă în sat. Femei, bărbaţi îl opreau mereu.

— N-a fost stafia lui, moş Ilie? Poate asta s-a mai arătat în casă şi în nopţile de mai nainte. Poate despre ea întăreau oamenii care au văzut că-i bărbat.

— L-ai văzut! Dar ce făcea în curte? A intrat în casă?

— Ţi s-a năzărit, moş Ilie! Iată că până acum nici nevastă-sa, Catarina, nici cealaltă, nu ştiu nimic!

— Ce concediu va mai fi şi ăsta, să vii în sat şi să nu-ţi vezi nici nevasta, nici ibovnica? Să treci noaptea prin curte, să te uiţi la pustietate şi să te înghită apoi pământul?

Ilie Rău nu avu pace toată ziua. Se înfuria şi suduia pe cei ce nu-l credeau.

— Dar ce, mă, sunt eu muiere să văd vedenii şi arătări? N-am fost faţă bisericească şi nu ştiu destule rugăciuni pentru alungarea celui necurat?

Catarina auzi şi ea vestea, de dimineaţă, şi toată ziua stătu pe jar, arsă de friguri, aşteptând să-i pice bărbatul în

casă. Nu pentru că ar fi crezut cu tărie în vorba lui Ilie Rău! Puţină nădejde, slabă, nici cât un fir de aţă, mai avea că Dumitru ar mai putea fi în viaţă! Apoi, mai era încredinţată că ceea ce a văzut Ilie, dacă a văzut într-adevăr, şi nu minţea omul, n-a putut fi decât femeie, aceea pe care o văzuse şi ea: Veronica. Cine ştie ce păcate or fi dus-o pe locurile unde a greşit odată, ca şi atunci când a văzut-o ea… Dar a văzut ea bine atunci? Şi iar se gândi, înspăimântată ca şi atunci: «Nu putea fi şi o umbră de bărbat în manta lungă?». Ea aşteptă, totuşi, arsă de friguri, ziua întreagă în casă. Nu cuteză să iasă pe uliţă.

Nimeni nu l-a văzut pe jandarm până la înnoptare.

Gligor cercetă cu de-amăruntul curtea, casa. Nu descoperi nicio urmă. Lacătul era încuiat, neatins. Nicio scândură din cele bătute în ferestre nu fusese mişcată de la locul ei. «O fi fost beat ticălosul ăla de bătrân în noaptea trecută», îşi zise el. şi trecu pe la crâşmă, să întrebe pe ce vreme a plecat Ilie Rău acasă noaptea trecută.

— Va fi fost pe la unsprezece, zise crâşmarul.

— Iac-un om beat, cu mintea tulburată, aprinde iar satul.

— Aşa am gândit şi eu, nene Gligor. Ce se mai uită oamenii la gura unui om ca Ilie Rău!

Gligor Albu era supărat că porniseră iarăşi zvonurile despre casa părăsită. El avea încă planuri mari cu casa şi gospodăria asta. Şi iată cum i se face nume rău! Ce ticăloşi sunt oamenii!

Într-adevăr, în noaptea ce cobora, uliţele satului ajunseră pustii mai degrabă decât de obicei. De cum se însără, nimeni nu mai trecu pe lângă vatra Bogdăneştilor. Dar poate oamenii se aciuaseră în case mai devreme şi pentru zvonul ce se lăţise dup-amiază încă. Se spunea că iar o să fie bătaie peste sat, şi Dumnezeu ştie ce va mai fi.

Ziua întreagă nimeni nu o văzuse pe văduva lui Ion Roşu, pe Veronica. Şi, ciudat lucru, nimeni nu se mira în

sat cum de vorba lui Ilie Rău nu a scos-o şi pe ea pe uliţă, între oameni.

Veronica Roşu nu se mişcă toată ziua din casă, pentru că dis-de-dimineaţă află în tindă, vârât pe subt uşă, un semn cunoscut, un petec de hârtie, şi pe el, trasă cu creionul, o cruce. Asta însemna că noaptea viitoare se vor întâlni, ea şi Dumitru, în casa lui. Când se întâlneau în grădină, pe bucăţica de hârtie era o singură linie.

Veronica ridică semnul, îl privi un răstimp, apoi se clătină şi, pierzându-şi cunoştinţa, căzu.

Când se trezi, soarele era sus pe cer. Nu-şi putu da sama ce se întâmplase cu ea, până ce nu văzu iar hârtiuţa ce-i căzuse din mână.

Intră în casă şi căzu, ruptă de slăbiciune, pe o laviţă. Privea neclintit în păretele din faţă. Gândurile nu voiau să pornească, capul şi-l simţea gol, ca un bostan din care ai scos miezul.

De la o vreme ochii i se opriră pe icoane, şi începu să învie. Îşi amintea cum, de săptămâni, se roagă, bate mătănii, posteşte şi ajunează. Pentru ce le făcea toate acestea? O rază de lumină îi străluci în priviri: pentru el! Pentru viaţa şi întoarcerea lui, de când rănitul acela din spital îi spusese că poate Dumitru a fost acela pe care îl cunoscuse.

De atunci începuse postul şi rugăciunile.

Tot privind icoanele, cu raza aceea de lumină în ochi, Veronica simţi o undă de căldură la inimă. Dumnezeu i-a ascultat rugăciunile şi i-a primit canonul. Dumitru e viu şi a venit la ea.

De când începuse canonul, jandarmul nu mai pierise din închipuirea ei. Îl simţea atât de aproape! Retrăia clipele petrecute împreună. Le retrăia cu atâta intensitate, încât, din când în când, trebuia să meargă să vadă, să pipăie locurile pe unde se întâlnea cu Dumitru: nucul cpl bătrân din grădină, otava din şura lui Dumitru» casa

Bogdaneştilor. Avea o cheie de la lacăt, din vremurile cele bune.

Catarina nu se înşelase: pe Veronica o văzuse atunci, prin luminişul scândurilor de la ferestre, în casa jandar «nului. Nu se înşelaseră nici alţii, care văzuseră o umbră umblând prin casa cea părăsită.

Veronica era!

Adevărat era că Veronica de acum nu mai era decât umbra celei de demult. Se topea văzând cu ochii. Amintirile traiului ei cu Duimitru o mistuiau şi o purtau, ca pe o rătăcită, prin locurile întâlnirilor cu jandarmul. În sufletul ei nu ardea decât iubirea. Ardea cu deznădejde, cu ultimele flăcări parcă, şi cu atât era mai mistuitoare.

Cu hârtiuţa strânsă în pumn, cu cheiţa de la lacăt în mână, la vremea ştiută de mai demult, Veronica se strecură în casa lui Dumitru Bogdan. Ea singură nu ştia nimic de vorba lui Ilie Rău, nici de teama cea nouă că iar o să fie bătaie peste sat. În noaptea asta neagră, cu nori grei, în care satul Vârtopi, încărcat de temeri, parcă nu mai respira, Veronica îl aştepta pe Dumitru Bogdan.

O fi trecut un ceas, un veac… până auzi paşii cunoscuţi în tindă?

Sări de pe laviţă şi-i deschise uşa.

— Mitre! strigă ea, cu un răcnet de animal înjunghiat.

— Psst! Vorbeşte-ncet! Nu vreau să ne audă nime! Nu vreau să ştie nime!

Dar până vorbi el, femeia îi şi sări de grumaz şi-l înlănţui cu braţele.

— Mitre, inima mea!

În întuneric numai ochii lui arzători îi vedea bine: luminau fosforescent, nefiresc, ca nişte ochi de fiară.

Veronica îl cunoscu prin pipăit. Barba mare, aspră, o înfioră când o atinse cu obrazul.

— Ţi-ai lăsat barbă! ce grozăvie!

— Mi-a crescut ca o buruiană rea.

Toi pipăindu-i faţa, simţi tăietura adâncă din frunte, îndului ţipăt şi-şi desfăcu braţele. O fulgeră un gând dr ipaima: «Nu e Dumitru. u!» Dar nu era glasul lui? Mai aspru, mai ruginit, dar glas dulce n-a avut niciotfilX! Şi, apoi, cine altul ştia semnul întâlnirilor?

Mitre! gemu ea şi voi să-l înlănţuie din nou cu braţele.

Dar bărbatul o respinse. Ea, fără să bage de seamă, strigă din nou:

Mitre! în sfârşit, ai venit! De când te aştept! De inc ori te-am aşteptat chiar aici!

Şi iar voi să-l înlănţuie cu braţele.

Dar omul o respinse din nou şi-i zise cu glasul poi uluitor de altă dată:

Nu striga! Nu vreau să ştie nime că sunt aici. Sâni dezertor. Mă caută patrulele!

— Vai de mine!

M-au dus din nou pe front. Abia am ieşit din spital.

Îi căută mâna prin întuneric şi i-o duse la frunte.

— Simţi tăietura? Mi-au crăpat capul în atacul acela. Camarazii imi-au spus că am stat între moarte şi viaţă lece zile. Dar ei mint!

Veronica nu văzu, dar parcă-i simţi prin întuneric rânjetul rău când spunea vorbele din urmă.

— De ce să mintă? întrebă ea cu sufletul la gură, uitând cu totul că bărbatul îi respinsese îmbrăţişarea.

Mint, pentru că eu atunci n-am fost între moarte ţi viaţă, ci am murit. M-au deşteptat doctorii din morţi.

femeia simţi că omul vorbeşte îngrozit.

— Dumitre, vino-ţi în fire!

— Eu ştiu că am murit în sâmbăta aceea, după-amiază, pe la sfârşitul lui aprilie.

Carnea începu să se încrânceneze pe Veronica.

— Dumitre, vorbeşti aiurea! Eşti bolnav? Rana nu ţi

s-a vindecat încă?

— Vorbesc ce ştiu! După ce am murit, am venit acasă şi am intrat în tindă. Aveam de lucru cu tine.

Femeia se dete un pas înapoi, îngrozită.

— Aveam să-ţi vorbesc, şi de aceea am venit acum. De, rana mă doare încă, dar ei m-au trimis din nou pe front. De aceea am dezertat; nu mai puteam muri a doua oară. Şi înainte de a pleca să mă ascund iar prin păduri, eu trăbă să ştiu adevărul. De aceea am venit, şi nu pentru ce ai crezut tu la început!

Veronica simţi că se sfârşeşte de spaimă: Dumitru era nebun. Cine ştie ce rană primejdioasă avusese la capi şi deodată se trezi în ea, în locul ibovnicei, mama. Glasul i se încălzi, plin de înduioşare:

— Sărace Mitre! Să n-ai nicio grijă, o să te ascund eu să nu te găsească nicio patrulă. Şi voi să-l mângâie pe faţă.

Dar jandarmul o respinse din nou.

— Nu vreau să mă ascunzi! Vreau să ştiu adevărul!

— Apoi, cu un glas şoptit, dar şuierător, continuă: Cine a cules bureţii aceia?

Femeia scoase un ţipăt şi sări un pas înapoi, gata să se răstoarne pe spate.

— Bureţii? oftă ea. Dar eu i-am cules, Mitre!

— Ştiam eu că tu i-ai cules! Dar voiam să aud din gura ta. După ce m-am însurat, la o săptămână, am venit iar la tine. Mă apucase o nebunie şi nu te-am întrebat să aud din gura ta. Dar după ce am căzut rănit, poate când eram mort, mi-am adus aminte de toate. Mi-am adus aminte că la moartea lui Roşu mi-am zis: – «(Mată are să-mi culeagă şi mie bureţi veninoşi!» Şi, i lupii ce te-ai întors din spital, de unde credeam că lui le vei mai întoarce, mi-a fost groază de bureţi. Aş fi venit iar la tine, îşi tu într-o bună zi mi-ai fi dat bureţi, ca şi lui Ion Roşu. De aceea m-am grăbit şi m-am ¡uşurat cu Catarina. Mi-era frică de bureţi veninoşi. Dar, după o săptămână, m-a apucat

nebunia şi am uitat de ei. Scăparea mea a fost că a început războiul.

Veronica îl asculta îngrozită: Era în toate minţile? Era neînin? Nu mai ştia ce să creadă!

— Mitre! strigă ea ca înjunghiată. Cum poţi vorbi». i? Cum te rabdă inima? Am ştiut eu că-s veninoşi? Nu era să mor şi eu? Of! De-aş fi murit atunci!

— După ce am fugit de pe front, m-am ascuns prin păduri. Ce de bureţi, Veronico! Şi albi, şi galbeni, şi vineţi, şi roşii… Mereu mă întrebam: «De care i-a dat lui Roşu? De care îmi va da şi mie odată?» Iată pentru ce am venit: să-mi spui adevărul, să mă păzesc!

Femeia nu mai putu răbda. I se ridica dan suflet o duşmănie ucigaşă. îl întrebă cu glas sugrumat:

— Mitre, eşti tu nebun sau treaz?

Deodată jandarmul făcu un pas hotărât către ea, o prinse de un braţ ca în cleşte de fier şi-i spuse cu glasul lui firesc, cunoscut, cum îi vorbea când era mânios:

— Sunt în toate minţile, nu-ţi fie frică.

— Şi crezi că l-am înveninat anume?

— Cred!

În loc de orice răspuns, Veronica îl scuipă în faţă.

— Jandarm ticălos! şuieră ea, şi-l pălmui peste amândoi obrajii.

Pe-o clipă luna ieşi din nori, şi o dungă de lumină căzu printre scânduri drept pe chipul lui Dumitru: rânjea îngrozitor în barba încâlcită. Era el? Era umbra lui?

Înnebunită, ţipând, Veronica ţâşni afară, trântind uşile după ea. Sări garduri prin grădini. În urma ei cânii lătrau înveninaţi. Lătrară până târziu. Câţiva rumâni ieşiră în capul gol în curţi. Vreo doi văzură pe cineva sărind gardurile, la o strălucire trecătoare de lună. Apoi nu mai văzură nimic. Întreaga hărmălaie a cânilor fusese în jurul casei jandarmului. De la o vreme se mai auzea în noapte un singur cine urlând.

Dimineaţa urla şi satul. Nu mai erau vorbe, nu mai erau poveşti. Lacătul de la uşa tinzii fu găsit descuiat. Fu chamat în grabă Gligor, şi el intră, urmat de patru oameni.

Pe jos, în nisipul tinzii, erau urme de bocanci militari, urmele cuielor din talpă. Erau şi urme de talpe mici goale, talpe femeieşti. Dar în odaia deşartă nu putură afla decât câteva frunze uscate, prinse-n tină, căzute de pe călcâiul unui bocanc. Se vedea urma unui sfert de potcoavă.

— Hm! făcu Gligor, şi-l străbătu un fior de gheaţă. Era întâia oară când îl mişca şi pe el toată povestea asta încâlcită cu stafia de la vatra Bogdăneştilor. Hm!... făcu el iarăşi, privind la cei patru rumâni. Aici n-a fost nicio stafie A fost un om. Şi încă cineva cu bocanci militari, deci un soldat. Şi a mai fost, după cum vedeţi, şi o femeie! Stafiile nu lasă urme de bocanci, nici de talpe goale în nisip.

Oamenii se priviră tuspatru şi avură acelaşi gând t jandarmul şi Veronica.

Gligor se gândi să astupe urmele, să nu le vadă şi l ¡itaruia. Dar îşi zise că adevărul nu mai poate fi acoliţii. Vor spune cei patru rumâni.

Vodeţi, măi, zise unul, că n-a minţit Ilie Rău când 3» pin că l-a văzut pe jandaran în curte?

(iligor cumpără un lacăt nou, mare, şi-l puse la uşă.

«Nici lui nu i-au muiat încă oasele, nici căţeaua nu s-a potolit încă, îşi zise el supărat greu. Sămn că va utili ţine războiul!» Şi ofta din baierele inimii.

IVsle trei zile sosi o patrulă care-l căută pe Dumitru Hngdan.

fi ascultară pe Ilie Rău, pe Gligor, pe cei patru rumâni. Trebui să-i lase în casă, să vadă urmele. Tret un.1 apoi la casa lui Ion Roşu.

Veronica nu era acolo. O aflară la locuinţa părinţilor ei. Dar nu avură cu cine vorbi; femeia zăcea în pat, îi II Mirată de friguri şi aiurind.

I ¿iirula răscoli tot în gospodăria părinţilor ei, că ţi

acasă la Gligor, în gospodăria părăsită, la casa lui Im. Roşu. Căutară şi prin alte case şi şuri, până sara. Nu aflară nimic. Sara, soldaţii plecară mai departe.

Auzi şi Catarina de tot ce s-a vorbit prin sat. Dar nu i au dus să vadă urmele. Nu voia să creadă: dacă Duinilru trăieşte cu adevărat şi, venind în sat, a ţinut s-o vadă numai pe cealaltă, însemna că ea era mai puţin ţi decât o femeie lepădată, decât o zdreanţă!

Şi nu mai avea puteri să sufere şi umilinţa asta. De acrea Catarina se lega cu nădejde de părerea care în t la urmă rămase biruitoare în sat: n-a fost jandarmul, ci numai stafia lui. Altfel, pentru ce ar fi înnebunit de atunci Veronica? Urme de bocanci, urme de cuie au putut lăsa fără să bage de seamă şi cei patru rumâni care intraseră în casă cu Gligor.

Ciudat lucru. Nici chiar venirea patrulei care-l căuta pe jandarm nu putu scoate din credinţa celor mai mulţi că prin casa cea părăsită a umblat o stafie, nu un om viu! După întâmplarea din urmă, mulţi erau gata să jure că iar s-arată stafia.

VIII

Din noaptea întâlnirii cu jandarmul, Veronica Roşu, văduva, căzu la pat, bolnavă greu. Mai mult de-o lună se zbătu fără cunoştinţă, arsă de febră, între viaţă şi moarte.

Aiura mereu, când nu era adormită în somn greu ca moartea. Se certa mereu cu Dumitru şi uneori scuipa scârbită după fiinţa pe care numai ea o vedea.

— Cum să-mi otrăvesc bărbatul cu voia, când era sa mor şi eu? Eşti nebun! Eşti nebun! Eşti nebun! striga scăldată în sudori, cu ochii închişi.

Alteori striga tare, cu ochii deschişi:

— Nu eşti Mitru, eşti numai umbra lui!

Muierile care veneau s-o vadă spuseră că ori e holeră, ori lingoare. Dacă s-a întâlnit într-adevăr cu jandarmul, a putut să ia de la el una din boli. Cei întorşi

bolnavi acasă, cei din spital, spuneau demult că în Galiţia mulţi oameni s-au îmbolnăvit de tifos ori de holeră.

Mamă-sa aduse şi pe un doctor dintr-un sat vecin. N-avea bani să o poată duce la spitalul din Sighet. Era pre» departe. Şi cum ar mai fi dus-o! De când o scăpa wră acolo de la moarte, maimă-sa îşi luase o vorbă: – întâi Dumnezeu, apoi Sighetul».

Doctorul nu putu descoperi semnele nici uneia din rele două boli. Lăsă să-i pună apă rece şi să nu mănânce decât lapte.

Do mâncat, nici până acum nu sorbise decât lapte cu liiiflura, dat de mamă-sa.

Vecinele, femeile, începură cu descântece, cu slujbe, cu masluri. Masluri cu un preot, cu trei, cu şapte. O mătuşă coborî până departe în Ţara Făgăraşului, unde e spunea că este un păscălier care descopere leacul ia orice boală, deschizând o carte, dă slujbe care te scoală din morţi. O ţigancă bătrâi a îndemnă să i s-a i ară slujba argariului celui mare.

Huruieni de leac fură aduse când de o bătrână, când de alta, şi descântătoare veniră din sate îndepărtate, şi de la şes, şi din creierii munţilor.

Nu fură de niciun folos nici rugăciunile, nici descântecele, nici buruienile de leac. Veronica aiura mereu şi «e certa înveninat cu jandarmul.

Când văzură că boala nu mai trece, nu mai slăbeşte, femeile lecuitoare se limpărţiră în două tabere.

Linele traseră încheierea că Veronica, în noaptea aceea Măstămată, nu s-a întâlnit cu jmdarnul, ci cu stafia lui. De aici i-a venit boala asta fără leac: s-a atins de cineva de pe celălalt tărâm. Şi nimeni nu poate să se atingă d «umbra unui mort decât prin puterea şi mijlocirea necuratului. Cine ştie dacă Veronica, pentru a vedea pe landarm, nu s-a vândut diavolului! Iar cine cade într-un asemenea păcat de moarte, nu mai are leac în lumea asta

şi nici mântuire în cealaltă.

Altele începură să întărească din nou că Veronica şi-a înveninat bărbatul. Nu vrea să mărturisească, şi de aceea se chinuie aşa de cumplit. Nu vrea să-şi uşureze sufletul.

E de mirare cum se întoarseră unele din femei la părerea asta, pentru că Veronica, în aiurările ei, niciodată nu-l certa şi nu-l scuipa pe Ion Roşu, ci numai pe jandarm. Şi mereu se jura că nu-i vinovată pentru moartea bărbatului.

Grupul acesta de femei se încăpăţâna să creadă că Veronica s-a întâlnit într-adevăr cu jandarmul, nu cu umbra lui, şi că acela i-a cerut să-i spună tot adevărul despre moartea lui Ion Roşu, pentru a vedea dacă se poate căsători cu ea sau nu. Toată lumea văzuse încă înainte de război că n-a avut niciun înţeles cununia lui cu Catarina, şi că se va desface.

Amândouă grupurile de femei, lecuitoare şi milostive, avură aceleaşi izvoare de informaţii: veştile din sat, boala Veronicăi, aiurările ei. Şi totuşi ajunseră la păreri aşa de potrivnice! Dovadă că maşinăria minţii omeneşti e deosebită de la om la om, şi aceleaşi lucruri pot fi văzute şi tăicuite în multe feluri.

Ba, ţinând boala Veronicăi îndelungat, se mai iscă şi un al treilea grup de femei, care spuneau că e pedeapsa lui Dumnezeu pentru traiul ei nelegiuit. S-a înhăitat ea, femeie măritată cu om de omenie, cu un necunoscut şi încărcat, poate, de păcate grele. Nu arareori se întâmplă ca un jandarm să schilodească în bătăi sau chiar să împuşte oameni nevinovaţi. Apoi, câte furturi şi tâlhării nu trec prin mâna lor? N-a venit jandarmul acasă cu o ladă de bani? De unde a cumpărat deodată patru boi, două vaci, un cal şi zece iugăre de pământ?

I) i» leafa lui de jandarm? Dar cine a văzut, pe sate, jrândarmi avuţi din leafă?

Veronica ispăşeşte acum după legea dreptăţii

dumnezeieşti. Până a fost jandarmul acasă, ea, luată de pali mă, n-a avut vreme să se gândească nici la păcat, nici la omul care i-a luat minţile, cine ştie cu ce puteri, cu ic farmece... Dar acum, rămasă singură, a avut vreme se gândească la toate! Nu slăbise şi înainte de boală, iiwât rămăsese numai cât o soandură?

Prin postul Crăciunului febra scăzu, şi mintea Veronicăi începu să se limpezească. Se gândea acum, cu ziua «le cap, privind la focul din vatră.

De ceea ce îşi aduse mai întâi aminte fu întâlnirea lui cu Dumitru, ci cu rănitul acela din spital, care-i adusese mai întâi o veste mai sigură despre el. Simţea că amintirea acestuia nu are niciun rost decât să-i aducă în minte altceva. Dar ce anume? Se zbătea să afle şi lui putu zile în şir, până când lucrul căutat îi veni singur în minte.

Da! Acum îşi aducea aminte! Când l-a scuipat atunci în faţă, şi-a scuipat şi toată dragostea păgână ce a legat-o de exmul acesta!

Da! Atunci, în casă, după ce l-a scuipat în faţă, văzâindu-i rânjetul groaznic din barba încâlcită, şi rana din frunte, a putut crede iar că nu-i stafia lui. Cât a vorbit cu el în întuneric, a putut crede că-i nebun! Dar acum ştie şi simte că a fost Dumitru în carne şi oase, Dumitru cel adevărat, cel drăcesc, pe care ea nu I-a cunoscut.

No l-a cunoscut?

Gândurile ei, mai clare acum şi mai sprintene, începură să plece din cap, în căutare, ca albinele din coşniţă.

Nu l-a cunoscut?

Dar ce-au fost cele două piroane înroşite în foc ce-i sfredeleau ceafa când fostul jandarm o aţintise mai întâi, de la spate, cu privirile? Şi a doua, şi a treia oară? Nu a înlemnit atunci de spaimă, nu au năpădit-o sudori reci şi nu s-a închinat la icoane după ajutor? Dar când i-a poruncit întâia întâlnire – căci poruncă a fost, nu rugăminte – şi

când l-a ascultat, dusă de o putere mai tare decât ea, nu s-a îngrozit? Şi rânjetul lui la a treia întâlnire, când ea, la poruncă, a venit în casa jandarmului, nu semăna cu rânjetul din urmă, când i l-a văzut în bătaia lunii? Şi nu a ridicat de atâtea ori pumnul asupra ei, când îi spunea că mâne ori poimâine nu va putea veni?

Doamne! Cu cât i se întorceau din cercetare mai multe gânduri, ou atât înţelegea că jandarmul a fost mai mult diavol decât om! Nesăturat în dragoste până la nebunie, crunt şi brutal, şi nicio vorbă pentru sufletul ei! A întrebat-o vreodată dacă-l iubeşte? A întrebat-o vreodată dacă nu o chinuie gândul păcatului său, cel puţin, dacă Ion Roşu a simţit ceva? I-a vorbit vreodată despre căsătorie?

Amintirile acestea îi înăbuşiră sufletul, şi Veronica, închizând ochii, începu să plângă. Întru târziu, îşi zise: «Nu l-am cunoscut? Ba Dumnezeu mi-a luat atunci minţile. L-am iubit orbeşte… Dar oare pe el l-am iubit, iau mi-am iubit dragostea din mine?»

(câteva zile înainte de Crăciun, gândurile i se limpemî de tot. Nu mai avea febră şi se hrănea mai bine. He putea scula din pat şi începu să înveţe din nou să umble.

Lumea întreagă îi părea alta. Ea însăşi se simţea că ţi când s-ar fi curăţit de o piele us: aţă, de şarpe.

Toate lucrurile îi păreau noi, şi ea părea că-i iarsşi copilă; se mira şi se bucura de toate.

Învie şi mamă-sa, care, de la începutul toamnei, nu mai avusese zi bună. Dar ea se mai uita încă şi acum cu ochi trişti la fată, de câte ori credea că aceasta nu o vede. Şi adeseori ofta prin colţuri de odaie, prin tindă.

Într-o sară, Veronica, plângând, îşi deschise inima r – Mă bănuieşti mereu şi dumneata, mamă dragă! Mă bănuieşti încă! Iată, nu mai pot răbda! Nu mi-a fost drag de bărbat, cum ştii şi dumneata, dar nu mi-a fost nici urât de el, iar jandarmul a intrat în viaţa mea ca o vâlvătaie de

foc, ca un blă9 tăm. Pe bărbat nu l-am înveninat cu voia. Iată, mă jur pe sfânta cruce şi pe Maica Precesta! Bureţi, de câte ori n-am cules eu! Dar atunci, fără să ştiu, am amestecat şi bureţi veninoşi. Aici e vina şi păcatul meu de moarte: gândul meu era la jandarm, şi când i-am cules din pădure, şi când i-am spălat acasă şi i-am tăiat în cratiţă. Dumnezeu m-a pedepsit! Dumneata ştii că era să mor şi eu. Întreabă pe doftorii de la spiţa] şi crede-mă. Să nu mă bănuieşti, că mă omor!

Şi izbucni în hohote de plâns. Abia întru târziu putu continuă:

— Acuma ştiu că şi jandarmul m-a bănuit. Nu numai m-a bănuit, ci a şi crezut că sunt o ucigaşă. Mi-a spus când m-am întâlnit cu el în noaptea acer: a.

— În care noapte, tu fată? Iar începi să vorbeşti într-aiurea?

— În noaptea când am fugit la dumneavoastră şi după care am căzut la pat... Mă duceam uneori noaptea în casa lui şi-l aşteptam acolo. Tot credeam că odată şi-odată va veni. În urmă a şi venit şi mi-a spus că am să-i dau şi lui bureţi veninoşi.

— Ce tot îndrugi tu, fată hăi! zise maonă-sa îngrozită. Te întoarce, se pare, boala, şi iar vorbeşti într-aiurea.

— Vorbesc ca subt patrafir, mamă dragă. M-am întâlnit cu el în carne şi în oase în noaptea aceea. Ştiu că el a fost, dar acum mai ştiu ceea ce nu ştiam până atunci că-i un mare blăstămat şi ticălos! Mi-a spus în faţă că eu l-am înveninat pe Ion.

— Veronica, fata mea! Lasă-l în plata Domnului, ori în mina dracului! Nu te mai gândi la el, nu mai vorbi de el! Nici azi nu ştie satul dacă în noaptea aceea, când te-ai îmbolnăvit tu, a fost în casă el sau stafia lui! Şi de-atunci, de câte ori s-au mai arătat încă *vedeau* în casa aceea blăstămată! Poate ai visat că te-ai întâlnit cu el, şi în boala îndelungată visul ţi s-a părut adevăr. Lasă-l, nu-l mai

pomeni, că destul blăstăm şi ruşine a adus peste casa noastră!

— De azi încolo nu-l voi mai pomeni, măicuţa mea dragă. L-am smuls pentru totdeauna din inima mea, fie că-i în viaţă, fie că-i mort până acum. Cine m-a crezut ucigaşă nu m-a putut iubi. De pe partea mea, de nici încolo poate să vină viu, poate să se arate ca stafie, poate să se schimbe în strigoi, nu-l mai ştiu, nu-l mai cunosc, nu mă mai tem de el. L-am scuipat în faţă, i am scuipat atunci şi toată dragostea mea nelegiuită.

Tăcu un răstimp, apoi îşi şterse lacrămile, se întoarse spre mamă-sa şi o întrebă cu hotărâre:

— Crezi-mă dumneata nevinovată de moartea bărbatului?

Părea că-şi pusese tot sufletul, toată viaţa în întrebarea asta.

— Doamne! Te cred! Te-am crezut totdeauna! Dar diavolul trimite ispite grele! De-acum deci nu mă va mai putea împresura!

— Să mă crezi, măicuţă, fără şovăire! Am jurat jurământul mare. Să mă crezi! Altfel, nu mai pot trăi! Altfel, mă omor!

— Te cred, sufletul meu drag, viaţa mea! Cum nu te-aş crede eu?

Şi mama izbucni în hohot de plâns, îmbrăţişându-şi fata, sărutând-o.

Veronica simţi că-ntr-adevăr mamă-sa o crede, din căldura dulce ce-i inundă sufletul. Se lăsă frântă pe un icaun. Nu mai fusese aşa fericită din anii copilăriei nevinovate. Din când în când ridica ochii şi se uita la maimă-sa ca la o icoană. Întru târziu şopti:

— Îţi mulţămesc.

Apoi se ridică, se apropie de bătrână, îi ridică mâna încet şi i-o sărută.

Amândouă femeile se îmbrăţişară şi plânseră multă

IX

De când cu vorba lui Ilie Rău, că văzuse pe Dumitru Bogdan, de când cu boala Veronicăi şi părerile împărţite din sat în legătură cu această boală, de când cu căutarea dezertorului, Catarina nu mai ştia ce să creadă. Dacă fusese Dumitru în carne şi oase şi dacă el s-a întâlnit numai cu cealaltă, iar pe ea n-a venit nici s-o vadă, era semnul din urmă că pe ea n-o iubise niciodată. Era o umilire sângeroasă în faţa satului întreg, ca şi traiul lui nelegiuit cu Veronica la o săptămână după cununia lor, ca şi încăierarea aceea de la gară. Dar părerea aceasta era împotriva credinţei şi convingerii ei că Dumitru a murit în sâmbăta aceea când i-a auzit paşii în tindă. Şi mai bucuros credea că n-a fost Dumitru acela pe care îl văzuse Ilie Rău şi de vederea căruia se îmbolnăvise Veronica, ci numai stafia lui. De aceea se va fi îmbolnăvit atât de greu şi potrivnica.

După însănătoşirea Veronicăi, în Vârtopi ajunse tot mai covârşitoare credinţa că ce văzuse Ilie Rău fusese numai stafia jandarmului. Unii întrebau totuşi:

— Cum să fie arătare, măi oameni buni, când şi patrula îl căuta? N-a răscolit tot prin sat?

— Pe câţi nu-i caută patrulele, şi ei sunt demult subt pământ! în războiul ista fugarii, dezertorii, se rătăcesc adeseori şi cad în liniile duşmane, unde sunt luaţi drept duşmani ce spionează şi sunt împuşcaţi fără multă judecată.

Spuneau aşa bolnavii şi reformaţii veniţi de pe front

Către sfârşitul iernii, afară de Veronica, nimeni în sat nu mai era sigur dacă Ilie Rău văzuse pe jandarm sau stafia lui. Nu se auzi să-l fi prins nicăiri patrulele, dar, cât ţinu iarna, în casa aceea părăsită de cinci ori se mai arătă vedenia necurată.

Mama Veronicăi, mai liniştită acum, auzind ce se vorbeşte iar, nu se putu răbda să nu spună într-o zi unei

— În aiurările ei Veronica striga deseori: «Nu eşti Dumitru! Eşti stafia lui!»

Ea se jurase în sine să nu spună nimic din ceea ce vorbise fata în aiurările ei. Dar de multe ori au fost martore şi alte femei. Apoi, ceva o trăgea de limbă: ar fi fost mai bucuroasă să fi fost stafia decât jandarmul în carne şi oase. Pentru că, viu, s-ar mai putea întoarce să-i strice iar viaţa fetei. Ea crezuse cu desăvârşire un singur lucru din mărturisirile Veronicăi: fata ei nu era o ucigaşă! Dar că ar fi smuls toate rădăcinile iubirii păgâne, nu putea crede.

Vorba ei spusă unei vecine o află îndată întreg satul.

— De bună seamă a fost stafia jandarmului, nu el.

— Iată pentru ce s-a bolnăvit Veronica aşa de greu, văzuse duh!

— Zice că ar fi dus-o până la uşa tinzii călare pe o mătură şi ar fi strecurat-o înăuntru pe broasca cheii.

— Biata nevastă! Norocul ei că avusese în noaptea aceea o cruciuliţă la grumazi!

— De! Nu rămâne faptă fără răsplată. Prea-şi bătuse joc de bărbat!

Porniră apoi prin sat o sumedenie de poveşti din viaţa jandarmilor, una mai întunecată şi mai fioroasă decât alta.

— Va fi căzut pe front, ori îl vor fi împuşcat patrulele, plin de păcatele trecutului!

Poveştile pornite odată, din bună sămânţă, nu mai conteniră. Să năşteau tot altele noi. Erau femei, erau bărbaţii care aveau vedenii. Închipuirea aţâţată de spaimă desemna fel de fel de chipuri în ograda şi pe păreţii casei: părăsite.

Gligor Albu, care aflase lacătul descuiat şi văzuse urme de bocanci pe nisipul din tindă, nu se lăsă luat de credinţa ce se înstăpânea tot mai tare peste sat.

Primăvara începură ploile. Nu mai putea lăsa casa descoperită. Tocmi meşteri, aduse lemne. Scaunul

coperişului începea să se închege. Alţi oameni copereau cu snopi de paie îndată ce se termina într-o parte ridicarea scheletului de lemn. Gligor se grăbea, căci ploile nu mai conteneau.

Dar când să înalţe meşterii cea din urmă păreche docăpriori, unul dintre ei căzu şi-şi rupse piciorul.

De atunci nimeni nu mai cuteză să se urce pe coperiş, nici bărdaşi, nici dintre cei ce copereau cu jipi de paie. Casa rămase numai de jumătate acoperită.

Gligor încercă să aducă lucrători din satele vecine… Dar nimeni nu voi să vină. Vestea zburase până departe, ca şi toate poveştile în legătură cu stafia casei părăsite.

Dar casa nu putea să rămâie aşa. Vor răzbi-o ploile şi vor ruina-o! Era averea fetei sale, era averea lui r Jandarmul trăia, căţeaua se potolise, şi odată se va sfârşi şi războiul!

Într-o zi puse scara şi începu să urce pe coperiş: n\r putea să lase casa descoperită de jumătate. Ce putea face un meşter din sat, va putea şi el.

Dar când ajunse la cel din urmă fuscel, scara lunecă într-o parte şi el căzu jos, pe o dungă.

Nu era nimeni în curte, nimeni pe uliţă. Când se trezi clin ameţeală, voi să-şi facă semnul crucii. Dar nu-şi putu ridica mâna dreaptă, prin care începură să-l treacă junghiuri.

Două luni o purtă legată în scândurele de către un om priceput din sat, până se prinse ruptura.

Întâmplarea ajunse cunoscută până în satele de la poalele munţilor.

Iar în Vârtopi, când se însăra, toată lumea înconjura casa cea părăsită, acoperită numai de jumătate, ea însăşi părând noaptea o arătare de groază.

Veronica auzi şi ea toate întâmplările din urmă. Nu se mai mută de la părinţi în casa lui Ion Roşu. Acolo se aşezară nişte rudenii. Cum nu avuseseră copii, la judecata

moştenirii după bărbat, ei i se socoti zestrea adusă, jumătate din agoniseala făcută împreună, iar casa şi averea lui Roşu trecură rudeniilor.

Văduva ieşise în primăvară puţin mai înviorată. Nu mai avea uscăciunea aceea de scândură. Se intrămase puţin în trup. Dar obrajii-i erau încă veşteji şi supţi. Era încă numai umbra Veronicăi de mai demult. Auzi şi ea întâmplările din primăvară, dar ele nu-i mai tulburară cu nimic sufletul. După boală, după mărturisirea ce o făcuse mamei sale, şi alta, preotului, pentru ea jandarmul nu mai însemna nimic, viu ori mort. Era aşa cum spusese mamei sale: l-a scuipat pentru totdeauna din inimă. Dar auzind veştile din urmă şi aducându-şi aminte chipul lui de groază, aşa cum l-a văzut o clipă în noaptea aceea, acum, când era în toată firea, cum nu mai fusese dinainte de cununia cu Ion Roşu, nu ar mai fi cutezat să jure dacă a fost jandarmul sau stafia lui.

Nici îndoiala asta n-o mai tulbura. De pe partea ei, putea fi mort, putea fi viu. Pentru ea murise pentru, totdeauna, ca şi când nu l-ar fi cunoscut vreodată.

Trecuseră trei ani de la începutul războiului, când la primărie începu să se vorbească de grabnica lui încheiere. Vorbea notarul, vorbea primarul. Ştiau ceva, de bună seamă.

Gligor auzi şi el, şi-i spuse vesel Catarinei:

— În curând se va încheia pacea. Aşa vorbesc la primărie.

Catarina ridică din umeri.

— Ca şi când n-ai avea pe nimeni în război! zise nemulţumit tată-său.

— Nici nu am!

— D-apoi bărbatul tău?

Catarina îl privi cu o sclipire de batjocoră în ochi.

— Dumneata crezi că mai trăieşte?

— Până nu vine dovadă de la împărăţie că e mort, nu:

cred altfel.

— Eu ştiu că-i mort! răspunse fata liniştită.

— Nu poţi şti nimic! se înfurie taică-su. Nu l-au căutat patrulele? Cum crezi tu că-i mort, aşa cred eu că-i viu. Şi mai cred că se poate începe o viaţă nouă între voi. Nu vezi cum s-a potolit căţeaua? Acum se vorbeştepţin sat că se va mărita! Nu ţi-am spus eu că războiul; ăsta e rânduit de la Dumnezeu?

Fata îl privi scârbită.

— Ce tot spui, tată? Crezi că Dumnezeu a făcut războiul anume ca să despartă pe Dumitru de Veronica? Pentru asta să moară şi să rămână schilavă atâta lume? E o grozăvie şi păcat greu ce spui dumneata, tată!

Şi ea – şi întoarse privirile reci şi rele de la bătrân.

— Eu spun ce spun şi ştiu că am dreptate! Fără război, ce se alegea de cununia ta? Praf şi pulbere! Aşa, potrivnica s-a îmblânzit, el poate să se-ntoarcă schimbat, ca un om ce a stat în faţa morţii. Dar nu e vorba numai de căsătorie, fata mea! mai este vorba şi de avere. Cea dintâi avere din sat, cu cele zece iugăre cumpărate de Dumitru. Nu poţi da cu piciorul unei asămenea averi!

Fata se albi ca varul şi abia mai răsufla; revolta împotriva tatălui său o îneca.

— Nu te-am cunoscut, tată, până acum. Dumneata ţi-ai vinde sufletul diavolului pentru avere!

— Ce spui? întrebă el, neputând crede că a auzit bine.

— Dumneata ai fost împotriva căsătoriei mele cu Dumitru. Atunci nu te-ai uitat că-i întâia avere în sat. M-ai făcut nebună că vreau să merg după un om necunoscut. N-ai vrut să vii nici la cununie, la biserică. Şi acum nu te mai poţi gândi să scapi averea aceea din mână! Nu crezi dumneata că-i mâna diavolului aici? Că-i blăstămul celui mort?

— Care mort?

— Jandarmul!

Omul tăcu un răstimp, apoi zise cu glas aşezat:

— Adevărat că m-am împotrivit la căsătorie. Dar nu pentru avere, ci pentru că era necunoscut, nici din neamuri, şi se mai înhăitase şi cu spălătura aceea. La averea lui râvneam de atunci. Dar nu o voiam cu preţul nenorocirii tale. N-o voiesc nici acum cu acest preţ. Dar

Veronica s-a potolit, se va mărita, iar Dumitru se va întoarce alt om din război. Nu-i vezi tu pe toţi care se întorc din bătaie că nu mai samănă cu cei mai dinainte?

— Dumitru nu s-o mai întoarce niciodată. El e mort, şi cine ştie pe unde-i putrezesc oasele…

— Atunci ar fi rău, fata mea, cum nu se poate mai rău! Dac-ai avea un copil! Dar n-ai! Şi nu vei căpăta niciun fir de aţă din averea lui!

— S-o fi ars focul avere! Tot la ea ţi-e gândul! mai bine te-ai gândi şi dumneata că, oricum a fost, mi-a fost bărbat cu cununie şi ai da să se slujească un parastas pentru sufletul lui! Cine ştie pe unde putrezeşte! Poate nici nu-i îngropat, şi de aceea sufletul lui nu poate avea odihnă şi se arată stafia lui.

Omul o privi îndurerat.

— Parastas se slujeşte numai pentru morţi, iar Dumitru poate fi încă viu. Cât despre avere, eu m-am legat de ea acum, dar nu pentru mine, ci pentru norocul tău.

— De norocul meu să nu-ţi mai pese dumitale! Nu mai sunt o fată nepricepută. Mă va lumina Dumnezeu!

Zile în şir nu mai vorbi cu tată-său. În schimb, Catarina stătea mai mult de vorbă cu mamă-sa.

— E adevărat ce spune tata? Cică umblă zvonul că Veronica vrea să se mărite.

— Am auzit şi eu… răspunse bătrâna oftând. E uşor pentru ea! Nu-i stă în cale nicio piedecă.

— Într-adevăr, nu-i mai stă, dacă a murit Dumitru.

— Mort au ba, nu de la asta atârnă acum căsătoria ei.

Ea e slobodă înaintea legii. Se poate căsători cu oricine vrea. Nu ca tine!

— Şi mamă-sa oftă din nou.

— Nu ca mine? întrebă ea neînţelegând. Eu nu mă pot mărita cu cine vreau?

— Nu, fata mea! Asta e nenorocirea noastră. Tu eşti cununată pe lege, şi la primărie, şi la biserică. Tu trăbă să aştepţi.

— Şi până când?

— Până vine ştirea de la împărăţie că jandarmul e mort. Altfel, nu te poate cununa nime.

Catarina se înfioră. Nu se gândise niciodată la asemenea piedecă, de când era încredinţată că Dumitru e mort.

— Şi dacă nu vine nicio ştire, ori vine peste ani de zile? Eu să stau să-l jelesc şi să ajung să împletesc cosiţe albe?

— Zadarnic, fata mea! Legea nu poate fi călcată. Nime n-ar cuteza să te cunune, să te trezeşti odată cu doi bărbaţi. Aici e nenorocirea şi blăstămul ce a căzut peste noi.

Catarina se revoltă:

— Nu-mi pasă de nicio lege! mai trăiesc oamenii şi necununaţi. Dacă războiul va mai ţine ani de zile, şi despre mulţi dintre cei duşi nu va mai veni nicio ştire, ce vor face femeile lor? Vor rămânea văduve viaţa întreagă?

Bătrâna nu ştiu ce să răspundă. Zise, întru târziu:

— Dacă va fi aşa, poate se va aduce o lege care să desfacă pe femei de cei cu care au fost cununaţi şi nu mai dau niciun sămn de viaţă.

Catarina, în sufletul ei, nu se mai simţea acum cu nimic legată de jandarm. Chiar dacă Veronica s-ar mărita şi dacă Dumitru s-ar întoarce, n-ar mai trăi cu el. Era acum cu totul încredinţată că jandarmul nu o iubise niciodată.

Şi era în anul al douăzeci şi doilea. Ea o lăsă pe

mamă-sa singură în casă şi, în curând, cântecul ei se auzi în curte. Nu mai cântase dinaintea cununiei.

X

Pe la începutul lui august alerga spre sat, întorcându-şi mereu capul înapoi, îngrozită, haranca Măriuţa, ce-şi avea bordeiul chiar la marginea ţigăniei. Iarna, vara, ea se ducea tot a treia zi în pădurea satului şi se întorcea cu câte o sarcină de uscături. De când răsăreau bureţii, se ducea aproape în fiecare zi. Aducea uneori şi câte o desagă. Mânca ea şi dădea şi pe la creştine în schimbul unei mână de făină, unei fărâme de brânză sau a unei ulcele de lapte.

Nime nu cunoştea, în tot satul, locurile bune de bureţi, ca ea. Şi nu numai în pădurea din care fugea acum, ci în toate pădurile satului.

Dar acum alerga cu traista aproape goală. Avea în ea doar un pumn de bureţi.

Copiii care păşteau vitele pe câmp o cunoşteau cu toţii şi nu le mai era frică de ea. De multe ori le dădea câte o lăptucă – un burete cafeniu, cu lapte mult când îl rupeai, şi care se mânca crud.

Ei o văzură alergând pe câmp cu pletele sure fluturând în vânt. Dar nu se opri să vorbească cu ei, după obicei. Nu se opri decât intrând în sat, la o poartă unde urau adunaţi femei şi bărbaţi.

Haranca se mai uită de câteva ori pe drum înapoi, suflând să-şi verse sufletul. Apoi, cu mâinile negre, uscate, cu unghiile mari, îşi făcu repede cruce.

— Dar je-i cu tine, Măriuţo? întrebă o femeie.

Toţi citiră groaza de moarte din faţa ei.

— Am văzut… am văzut… dar nu putu continua şi iar se uită pe drum înapoi.

— Ce ai văzut, tu femeie? Doar n-ai fi văzut pe dracu’ în pădure! El se mai arată câteodată unei zgripţuroaice ca tine, zise un bărbat, încercând să glumească.

Dar spaima din ţigancă trecu şi în el, ca şi în totv

ceilalţi.

Măriuţa îşi făcu iar cruce şi scuipă la stânga şi la spate.

— L-am văzut pe jandarm!

— Pe Dumitru Bogdan?

— Da, pe el, maică!

— În pădure?

— În pădure!

— Poate plecase şi el după bureţi, ca şi tine, ce sili să râdă un bărbat voinic.

— Chiar aşa, mânca-te-aş! Culegea bureţi!

Femeile şi bărbaţii se priviră.

— Să mă trăsnească dacă mint!

— Dar stafiile nu s-arată ziua, tu nebuno! zise van rumân.

— N-a fost stafie, bădică, să mă săce Precesta dacă mint! Era aşa cum l-a văzut Ilie Rău. Poartă barbă mare încâlcită, şi de-a curmezişul frunţii are o rană adâncă!

Oamenii se priviră iar.

— Ce tot spui, Măriuţo? zise o femeie bătrână. Cine ştie ce ţi s-a năzărit!

— Nu mi s-a năzărit! Numai de azi umblu eu în pădure? Cunosc toate tufele, toate huzdoapele. M-am speriat eu vreodată de cineva?

— Şi culegea bureţi, spui?

— Culegea, maică, în poala mantalei soldăţeşti. Culegea, tot bombănind. Când îşi umplea poala, şedea în frunzele uscate, desfăcea poala şi lua pe rând câte un burete. Se uita la el pe toate părţile, apoi îl arunca. «E veninos! Şi ăsta-i veninos!» spunea, îngrozit parcă, cercetând mereu fiecare burete şi aruncându-l. «Cu de-ăştia a înveninat pe Roşu.» După ce-i arunca pe toţi, se scula şi iar începea să culeagă.

— L-ai auzit vorbind?

— Cum v-aud şi mă auziţi.

— Şi tu ai stat să-l vezi cum culegea bureţi şi să-l asculţi? Parcă veneai alergând ca de tătari!

— Eram dup-o tufă, oameni buni, când l-am zărit. Şi mi-au ologit picioarele. Nu mă puteam mişca! Am crezut şi eu că-i stafia lui. Voiam să-mi fac cruce de necuratul, dar nu-mi puteam mişca mâna: îmi ologiseră şi mâinile. Gândeam: stafia lui este, şi de aceea nu mai am putere în trup; m-a pălit aerul iadului. Lunecasem în genunche şi am încremenit aşa. Dar pe el îl vedeam bine. Nu era departe. Tot bombănind, aduna bureţi. Paşii lui sunau în frunzele uscate. Nu mai era stafia lui, era el. Să n-am parte…

— Nu te mai jura, că-i păcat, zise un rumân. Poate să fi fost el. Doar mai demult l-au căutat patrulele în sat, ca dezertor. Poate se ţine mereu ascuns prin păduri.

— Era slab şi negru la obrajii ce abia se mai vedeau din barba încâlcită. Să mă bată Dumnezeu dacă nu era ca un om sălbatic. Semăna mai mult a fiară decât a om?

— De, dacă trăieşte numai prin păduri, hăituit mereu de patrule! Dacă se va hrăni numai cu bureţi… zise acelaşi rumân.

— Vai de mine, moş Vasile, dumneata crezi? întrebă, galbenă ca o turtă de ceară, o nevastă tânără.

— Nu-i cu neputinţă. L-au căutat patrulele! El ştie că dacă-l prind, îl împuşcă!

— Nu mi-a părut să fie în toate minţile, zise ţiganca. Arunca toţi bureţii din poală: şi pe cei buni, ca şi pe cei veninoşi. Ochii lui erau căzuţi ca-n două găuri adânci, şi de-acolo ardeau cum ard noaptea ochii motanului.

— Cine ştie, poate din rana aceea de la frunte să i se fi tras şi o scrântire a minţii, mai zise acelaşi om. Când stai şi asculţi grozăviile câte le povestesc oamenii întorşi din prăpădul ista, nu-ţi mai pare nimic cu neputinţă.

— Stăteam, mânca-v-aş sufletul, ologită după tufă, şi abia mai suflam de frică. De trei ori l-am văzut umplându-şi poala cu bureţi şi de trei ori risipindu-i. După ce a treia

oară aruncă cel din urmă burete, o urechiuşă tânără, i se sparse-n grumaz un hohot ide râs, sări în picioare strigând: «Pe mine nu mă învenineză ea!», şi începu să alerge înspăimântat, drept spre tufa după care eram ascunsă. Nu ştiu de câte ori am murit şi am înviat! Trecu pe lângă mine în salturi mari, ca o sălbătăciune. Frunzele uscate sunaiu, găitejele trosneau în urma lui, prin pădure, departe. În urmă s-a făcut linişte, mi-au venit puterile la loc şi am ieşit, păşind ca pe ouă, din pădure, să nu m-audă. Ajunsă la margine, am rupt-o la fugă.

Ţiganca, cu faţa brăzdată încă de spaimă, privi iar înapoi pe drum.

Grupul de oameni tăcu. Se uitau cu ochi pustii.

— Poate că a înnebunit din rana aceea de la frunte, zise o femeie, deşi rana n-o văzuse nimeni, ca şi pe jandarm, afară de Ilie Rău şi Veronica.

Dar Ilie Rău nu putea fi crezut pe cuvânt, iar Veronicn îngropase taina în sufletul ei. lotuşi, oamenii vorbeau acum de rana aceea ca şi când ar fi văzut-o satul întreg.

— Cine ştie care va fi fost partea lui în înveninarea cu bureţi a lui Roşu! Poate i-a adunat el! Poate să fi voit să-i învenineze pe amândoi. Îi va fi simţit bărbatul, ori s-ar putea ca nevasta să-l fi ameninţat că o rupe cu el! Eu, unul, nu-mi pun mâna-n foc pentru sufletul nici unui jandarm! vorbi un om mai în vârstă, care în tinereţele sale avusese de lucru cu jandarmii.

Cuvintele lui deşteptară presupuneri, bănuieli, care pân-acum nu se auziseră în sat. Da, era cu putinţă de jandarmul să-şi fi avut partea lui la înveninarea cu bureţi a lui Ion Roşu! Poate din pricina mustrărilor de conştiinţă i s-a zdruncinat mintea.

Şi grupul de oameni începu să se frământe pe cărările noilor bănuieli, uitând de haranca Măriuţa.

Într-o clipă de linişte, ea încăpu a se tângui:

— Ce mă fac eu acum, oameni buni? De aci încolo, nici lemne, nici bureţi! Baba Măriuţa nu va mai cuteza să se apropie de pădure.

Începu să plângă, şi lacrămile-i curgeau pe brazdele din obrajii negri, tăbăciţi de năcazuri şi de vreme.

— Dacă-i nebun, nu rămâne el într-un loc, n-avea grijă, Măriuţo! Mine poate-i într-al treilea hotar. Nici nu cred să fi venit demult pe aici. Altfel, l-ai mai fi văzut, ori l-ar fi văzut alţii. Câţi copii şi cită lume nu umblă acum prin păduri după bureţi…

Ţiganca ascultă întins aceste vorbe cuminţi, şi-i mai veni inima la loc. Adevărat că nu-l mai văzuse niciodată pe jandarm în pădure, deşi ea intra aproape zilnic în taina ei.

— Dacă nu-i ţicnit de tot, se va teme şi de patrule şi nu-şi va face nicăiri ascunziş statornic, mai adăugă acelaşi om.

Ţiganca îşi pipăi bureţii puţini din traistă, oftă şi porni pe drum la vale.

— Doamne fereşte şi apără, suspină ea, luându-şi ziua-bună de la oameni.

Satul avu iar ce vorbi zile în şir. Peste vreo săptămână, Măriuţa venea iar încărcată din pădure, când cu sarcini de găteje uscate, când cu desaga plină de bureţi.

Încă în sara zilei când adusese Măriuţa vestea, nişte copii caze erau cu vitele la păşune povestiră că la sfinţitul soarelui a ieşit o mătăhală din pădure şi a luat-o peste câmp, către pădurile satului vecin.

Din faptul că Măriuţa mergea acum iarăşi des la pădure, oamenii văzură că avuseseră dreptate copiii. Că oricine ar fi fost omul de care se speriase ţiganca, acela nu se mai ascundea acum prin pădurile lor. Nici nu l-a mai căutat nimeni prin sat şi prin împrejurimi, nici patrule, nici jandarmi.

Întâmplarea fu repede uitată, mai ales că iar era primejdie să se coboare balaurul războiului sub Carpaţi.

XI

Prin dulcele Crăciunului, în al treilea an de război, se întoarse, în Vârtopi, Vasile Lişniţă, împuşcat la ura picior, spuneau oamenii. Dar el mărturisea că i l-a rupt o schijă şi că a zăcut o jumătate de an într-un spital” după operaţie.

Piciorul drept îi rămăsese puţin mai scurt, şi şchiopăta. Încolo era sănătos tun, ba se şi îngrăşase cât a. stat în spital.

Era om ca la treizeci şi cinci de ani. Sosi în sat vesel» lucru mare: era dat ca invalid greu. De pe partea lui, putea să ţină bătaia o sută de ani de aici încolo, pe el: nu-l vor mai duce! El şi-a plătit partea lui, cu vârf şi. Îndesat.

Acasă-l aştepta nevasta cu trei copii, doi băieţaşi şi de fetiţă.

Omul sosi pe la mijlocul dulcelui Crăciunului, şi la prinderea postului de Paşti îşi îngropă nevasta. Căzuse în aprindere de plămâni, şi a opita zi a închis ochii.

— A fost o femeie harnică! Nime n-a văzut-o hârjonindu-se cu tineretul satului, ca pe alte neveste.

— Săracii copiii ei! Sunt încă nişte puişori golaşi.

— Dar, bietul Vasile! Când credea c-a scăpat de primejdia morţii, moartea pândea prin apropiere.

Vasile Lişniţă era om cu inimă de bărbat. Dar tot în curgeau lacrămile la căpătâiul moartei în timpul prohodului. Şi oamenii băgaseră de seamă că, de când i-a murit nevasta, el şchiopătează mai tare. La înmormântare veni şi văduva lui Ion Roşu, Veronica. Ea cuteza, demult acum, să iasă printre oameni, ca şi când nu s-ar fi întâmplat nimic. Nu-i mai păsa nici de privirile oamenilor, nici de gura satului, chiar dacă ar fi urmărit-o cu răutate.

Dar satul nu-i mai avea grija. Dacă unii o urmăreau cu privirile era numai pentru a se mira de schimbarea Veronicăi.

De la boala ei trecuse aproape un an, şi femeia îşi venise în firea ei de altă dată. Întinerise, se îmbujorase, şi

era iar sprintenă ca o fată-mare. Ochii bărbaţilor şi a tinerilor o urmăreau nu cu gândul la trecut, ci cu un fel ide încântare. Ajunsese una dintre cele mai frumoase neveste tinere din sat.

Ea veni la înmormântare de la începutul prohodului şi rămase în cimitir până se înălţă movila pe mormântul proaspăt.

Încă de la început nu-şi mai putea lui ochii de la cei trei copii de lângă sicriu. Cel mai mare era cu lacrămi în ochi şi privea speriat la tatăl lui, la oameni. Celălalt băieţaş tot învârtea în mână un covrig şi se părea că ar fi muş-al bucuros din el. Fetiţa, ţinută de mână de o mătuşă, avea doi covrigi, pe care îi arăta mereu frăţiorilor, şi zâmbea.

Uneori Veronica îşi arunca ochii şi la bărbat: stătea neclintit la căpătâiul moartei. Nu simţea cum îi curg lacrămile. Nu le ştergea.

Asculta cântările de înmormântare şi nu pierdea din ochi pe copii. Un val de căldură, de înduioşare, îi tot creştea de la inimă, şi ochii i se umeziră. «Sărăcuţii de ei!» îşi zicea tot mai plină de valul acela de înduioşare. «Săracul de el!», îşi şoptea în suflet, când îşi arunca ochii la bărbat.

Preotul vorbi îndurerat despre căile nepătrunse ale lut Dumnezeu: scapă bărbatul de la moarte şi pleacă soţialăsându-l cu trei ulcele de copii.

Toate femeile plângeau. Iar când diacul începu viersul de la îngropăciunea nevestei tinere ce-şi lasă fără căpătâi copiii mici şi bărbatul, lăcrămară şi destui bărbat.

Veronica era copleşită de valul acela cald de înduioşare, şi o simţire nouă începu să nască în sufletul ei: Cum i-ar mângâia de bucuros pe copiii aceia! Cum ar voi să-l poată ocroti p? bărbat! O simţire maternă, vie» dulce, curată creştea msreu în sufletul ei şi nu o mai părăsi până se trezi lângă mormântul proaspăt, lângă care nu mai rămăsese decât bărbatul şi patru rudenii mai apropiate. Pe

copii nu-i mai aduseseră la cimitir.

Veronica se uită luşinată şi speriată în jur. Ce avea ea să rămână până la urmă în rândul rudeniilor mai apropiate? I se părea că şi ele se miră, ba chiar şi bărbatul.

Se plecă, mai luă o mână de ţărână şi o aruncă pe: mormânt.

— Dumnezeu s-o ierte şi s-o hodinească! şopti ea sfioasă, şi porni cu paşi repezi.

— S-o ierte Dumnezeu! auzi în urma sa.

Acasă simţi că sufletul i-i plin.

— Ce nenorocire pe bietul om şi pe copii!

— Dumnezeu să apere şi să ferească, zise mamă-sa.

Lumea uită uşor durerile şi nenorocirea de-aproapelui.

Fiecare-şi are crucea lui, fiecare, în sinea lui, se bucură că nu este el în locul celui năpăstuit.

Satul uită în grabă şi de nenorocirea lui Vasile Lişniţă. Mai în grabă decât în vremuri de pace. Acum nu era săptămână să nu se audă de o nouă năpastă, fie în Vârtopi, fie în satele vecine. Soseau tot mai multe scrisori de pe front, de prin spitale. Listele oficiale cu pierderile din război sosite la primării erau tot mai lungi. Se dădeau tiri despre morţi, răniri sau căderi în prinsoare întâmplate demult. Unele de la începutul războiului.

Familii care nu avuseseră nicio ştire şi niciun presimţământ rău se trezeau că acela de la care aşteptau veşti putrezea de un an în pământ ori căzuse în prinsoare.

Durerea şi jelania era tot mai multă şi în Vârtopi, şi în satele vecine. Soseau tot mai mulţi invalizi. Din ce vedeau, din ce auzeau de la cei întorşi, oamenii începură să-şi facă o închipuire despre grozăviile războiului abia de aici încolo. Un aer tot mai greu, ca un nor de plumb, plutea peste sat.

Cine să se gândească multă vreme la durerea altuia? Aproape fiecare o avea pe a sa.

Astfel, şi nenorocirea ce se abătuse asupra casei lui Vasile Lişniţă fu uitată în grabă. Rămase el singur cu crucea lui şi câteva rudenii mai apropiate: o soră, o cumnată, o mătuşă.

Dar mai era un suflet în Vârtopi care nu putea uita năpasta lui Vasile şi a copiilor: văduva lui Ion Roşu, Veronica.

Se gândea şi-i vedea mereu pe cei trei copilaşi cum stăteau lângă sicriu, şi i se rupea inima de mila lor.

Era numai milă? O vreme văduva gândi că-i numai milă şi înduioşare. Dar, cu scurgerea zilelor, înţelese cu bucurie că inima ei o leagă de copiii aceia ca şi când le-ar fi mamă. Îi iubea din zi în zi mai tare.

Se gândea şi la bărbat, la văduvul. Era un om cu liniile feţei ca tăiate în piatră, un bărbat în care-ţi puteai pune nădejdea. În ochi, în jurul buzelor îi lumina bunătatea, întristată acum. Un om care nu se lasă răpus de soartă.

Veronica urmări de aproape felul lui de viaţă după ce-şi îngropă nevasta.

Adusese în casă pe o mătuşă bătrână, pentru grija copiilor şi a gospodăriei. Copiii se împrieteniră în grabă cu ea. Vasile Lişniţă, după vreo săptămână, nu mai şchiopăta tare ca la mormântarea nevestei. Îşi vedea de treburi tăcut, îngândurat, dar cu multă hotărâre şi pricepere.

Pe drum Veronica se întâlnea uneori cu mătuşa cea bătrână, de mină când cu un orfan, când cu altul, când cu toţi trei pe lângă ea. Veronica-i dădea bineţe, se oprea în drum şi mângâia copiii. Erau curăţei şi sănătoşi. Copiii nu se fereau de ea. Dimpotrivă, după fiecare întâlnire erau mai prietenoşi, mai îndrăzneţi.

Veronica începu să le împartă câte o bomboană, câte un măr, o nucă.

Mătuşa se bucura de bunătatea şi dragostea Veronicăi. Nimeni nu mai avea acum grija copiilor. Într-o zi

ea zise:

— Fac şi eu ce pot pentru ei şi pentru Vasile. Dar lipsa mamei şi a soţiei nu se poate umple cu nimic. Mă cam tem de nepot. E veşnic înnegurat, deşi îşi vede nu hărnicie de lucru.

Veronica oftă. Mângâie copii pe căpşoarele bălaie şi zise mai mult în şoaptă:

— Tare mi-s dragi copilaşii lui Vasile.

Apoi tăcu şi-şi luă ziua-bună de la bătrână.

Aşa trecură săptămâni şi luni. De multe ori îl întâlni şi pe văduv. Uneori schimba o vorbă două, alteori mai multe, tot despre copii.

Într-o zi bătrâna o întâlni pe Veronica. Nu avea niciun copil cu ea. Vorbiră multă vreme despre greutăţile vieţii şi-ale casei în care nu-i nevastă şi soţie.

— Am început să-i spun lui Vasile că s-ar putea gândi se însoare. Anul văduviei a trecut. Apoi copiii se obişmiiesc mai uşor cu mama maşteră până sunt mici şi nepriirpuţi, dacă dă Dumnezeu să găsească o femeie bună…

Veronica simţi un junghi, şi valul cel bun de căldură iar îi umplu sufletul. De când tot căuta ea prilejul şi forma să-i spună bătrânei că ea s-ar mărita bucuros cu Vasile Lişniţă! Dar nu cuteza. Gândul că satul întreg vorbise atâta de ea şi de jandarm îi surpa mereu curajul.

— Da, e adevărat! a trecut un an de la moartea nevesici, oftă Veronica. Şi cred că e adevărat şi ce spui dumneata: copiii se obişnuiesc mai uşor cu o mamă străină piuă sunt mici.

Bătrâna ridică privirea şi se uită iscoditor la nevastă.

— Iată, cu tine copiii s-au împrietenit uşor. Dacă ar afla Vasile o femeie ca tine…

Veronica albi ca varul.

— Da, mie mi-i drag de copii. Eu simt că aş putea vă le fiu o mamă bună. Parcă Dumnezeu mă îndeamnă căiră ei… Dar *ce-s* eu? Ce număr eu? Vorba e că Vasile ce-ar

zice?

Bătrâna, mişcată, înduioşată, îi puse mâna pe umăr.

— Vasile ce să zică? El tace încă, nu spune nimic. 1) nr. cred că se gândeşte şi el la căsătorie!

— Se poate, dar nu la o căsătorie cu una ca mine... oftă Veronica.

— Şi pentru ce nu?

— Apoi, citind din ochii nevestei răspunsul, o linişti îndată: Pentru ce-a fost? Pentru trecut? Dar cine nu-i greşit în faţa lui Dumnezeu, fata mea? Şi-apoi, toate prostiile acelea sunt uitate demult! Oamenii au alte gânduri şi alte griji astăzi.

Încă în sara aceea mătuşa îl luă pe departe pe nepot. Se cam temea de răspunsul lui. Dar când pomeni numele femeii, văzu că Vasile avu un zâmbet şi o tresărire de bucurie.

— Ştiu că-i place de copii! zise el.

— Îi place tare, şi copiii se alipesc de ea. Dacă ar mai fi şi acum o păcătoasă, copiii n-ar avea încredere în ea. Să ştii, nepoate, că nevinovăţia simte altă nevinovăţie.

Omul tăcu o vreme, căzut pe gânduri, apoi faţa lui se lumină:

— N-am crezut niciodată că şi-a înveninat bărbatul. Doar era să moară şi ea din aceeaşi mâncare.

Apoi tăcu, şi zile în şir nu mai pomeni nimic de Vero într-o sară zise:

— Ai putea vorbi cu ea, mătuşă!

— Cu cine?

— D-apoi cu Veronica M-am şi hotărât din partea mea. Dar cine ştie! Eu sunt şchiop şi mai în vârstă, am şi trei copii. Ea e încă tânără şi frumoasă.

— A trecut şi ea prin multă suferinţă. A fost bolnavă greu din toamnă până la Crăciun. E tânără şi frumoasă, dar nu mai zburdă ca mai demult. Au cuminţit-o năcazurile, nepoate.

Peste o săptămână Veronica îi spuse mamei sale:

— Măicuţo, m-am hotărât să mă mărit.

— Vai de mine! făcu înfricată bătrâna. Aşa dintr-odată? Ce te-a apucat?

— Nu-i dintr-odată. E un gând ce mi-a intrat în cap de un an, de la înmormântarea femeii lui Vasile Lişniţă.

Mamă-sa o privi cu teamă.

— Doar nu-i fi vrând să te măriţi cu el?

— Ba cu el, măicuţă!

— Nicio grabă nu-i bună, fata mea. E adevărat că a dat peste el mare nenorocire, dar peste alţii n-au căzut destule? Nu-i pentru tine! E ou cel puţin zece ani mai bătrân. Apoi e şchiop şi are trei copii. Va mai fi el noroc în lumea asta şi pentru tine, tu fată! Tu nu ştii încă ce însămnează să creşti un copil. N-ai avut. Dar încă trei copii străini! Gândeşte-te!

— Un an m-am gândit. Destul! Iar de copiii aceia mi-i drag.

Mamă-sa o dezmintă, înfricată de alte gânduri. Ştia că pe Veronica nu va mai lua-o nu ştiu cine, după câte se petrecuseră. Poate nici nu se va mai mărita a doua oară, că bărbaţii şi feciorii se împuţinează cu cât se lungeşte bătaia, iar numărul fetelor de măritat sporeşte.

Dar bătrâna se temea de altceva: nu cumva să se întoarcă sănătos din război Dumitru Bogdan, şi fata ei, măritată, să-nceapă iar! mai bine să rămână nemăritată, mai bine s-o vadă moartă! Mamă-sa nu putea crede nici acum că fata ei s-a dezlegat cu desăvârşire de jandarm.

Dar i se împotrivi în zadar. Înainte de Rusalii, Veronica se cunună cu Vasile Lişniţă.

Trecură zile, săptămâni şi luni, şi căsnicia celor tipi văduvi era lăudată de toată lumea. Mătuşa cea bătrână părăsi, mulţumită, casa nepotului. Nu mai era nevoie de ea.

— Copiii nici nu-şi mai dau sama că nu-i mama lor

cea bună, spunea bătrâna cui voia s-o asculte.

Înţelese şi mamă-sa că Veronica nu se mai gândeşte la jandarm.

— Mulţămescu-ţi ţie. Doamne, că ai izbăvit-o! se ruga ea sara la icoane.

XII

Puţini oameni străini se vor fi bucurat de cununia Veronicăi cu Vasile Lişniţă, ca Gligor Albu, tatăl Catarinei. El vedea aici împlinirea convingerii sale că femeia, «căţeaua» cum îi zicea el mereu, se va potoli. Partea întâi se împlinise, şi acum urma să se adeverească şi partea a doua: Dumitru Bogdan se va întoarce şi va începe un trai nou cu Catarina.

Dar pentru fată cununia Veronicăi fu ultima dovadă că Dumitru era mort şi se simţi mai slobodă ca oricând.

Într-o dimineaţă de septembrie, Catarina era în grădină şi culegea prune. Bura fină, albă, de pe fructele coapte, îi aduse în minte anii copilăriei, anii fericiţi de demult…

Cerul era înalt, senin; se pusese «vara cea mică». Funigei lungi pluteau în văzduh. Nucul din grădină răspândea mireasma lui tare. În depărtări se auzea surd vuietul iazului.

Ea se trezi spunându-şi «Ce nebunie! Ce prostie! încă nici n-am început să trăiesc! Şi cât de frumoasă este viaţa!»

Culese cu hărnicie, până sara, prune. Iar sara îşi luă furca în brâu şi se duse la şezătoare.

După vreo lună, Gligor, aflând-o odată singură în casă, îi zise:

— Tu, fată hăi! Fii mai cu grijă. Începe să umble gura lumii. Se prea învârt ficiorii şi bărbaţii pe lângă tine.

— Da, e adevărat. Dumneata n-ai ştiut nimic? Vreau să mă mărit.

— Cum să te măriţi, nebuno?! Nu eşti măritată?

— Parcă am mai vorbit despre asta, tată. Am fost măritată, dar cu cine am fost nu mai vreau să ştiu de el: nu mi-a fost bărbat.

De atunci Catarina n-a mai vrut să schimbe niciun cuvânt despre căsătoria ei cu Dumitru. Mamă-sa îi dădea dreptate şi o sprijinea.

Şi, înainte de postul Crăciunului, Catarina fugi cu Ion Plăieşu, un fecior frumos şi voinic, să tot fi fost de vârsta ci, dar poate că mai tânăr. El fusese scutit de armată şi de război ca singurul susţinător de familie: o mamă văduvă, cu şase copii mici.

Gligor Albu amenință, voi s-o aducă acasă cu puterea. Dar tinerii, când văzură duşmanul, se făcură nevăzuţi din sat vreme îndelungată.

După fugă, lui Gligor i se făcu rău. De trei ani lucra şi moşia lui Dumitru Bogdan, agonisea mult şi lăcomea şi la mai mult. Ce pământ roditor era în moşia aceea! Ce fân se făcea în luncă! întreg satul se uita cu pizmă la el când venea cu carăle încărcate de belşug.

Şi se vorbea, chiar acum, din nou, despre sfârşitul apropiat al războiului. A câta oară? El credea însă şi se învenina că chiar acum fata sa pune în primejdie întreaga avere.

Se hotărî să meargă până la Sighet, să ceară sfatul unui avocat. Dar mai întâi trebuia să se răfuiască cu nevastă-sa! Ea a ţinut mereu partea fetei şi a încurajat-o.

Pentru a se vindeca de supărare şi năcaz, mânios şi pentru cheltuiala ce va avea-o cu drumul şi cu avocatul, el îi dădu nevestei o bătaie zdravănă, să înveţe minte să nu se mai amestece în treburile lui.

Plecă apoi la Sighet.

Ştia el un avocat român care-l apărase mai demult, la tribunal, într-un proces de moştenire cu frate-său.

Nu după multe cercetări, află casa.

— Să ştii că ai noroc dumneata, îi spuse slujnica;

numai de două zile s-a întors stăpânul din război. Doi ani încheiaţi puteai să tot faci drumul în zadar până aici.

Avocatul, purtând încă uniforma de locotenent, veni îndată.

— Bună-dimineaţa, bade! Nu te vei supăra dacă-ţi voi spune că nu pot lua niciun proces. Nu-s venit decât pentru un concediu de o săptămână.

— Nu-i vorba de un proces, domnule avocat, ci numai de un sfat. Dumneata mi-ai mai fost de folos.

Gligor începu cu procesul vechi, şi avocatul păru că-şi aduce aminte de el.

— Şi în ce te-aş putea sfătui acum?

Omul începu să-şi arate nedumeririle: cu bărbatul în război, cu nevasta fugită cu altul, cu moşia. Povestind, deşi se ferea să spună nume, se greşi totuşi şi pomeni numele lui Dumitru Bogdan.

Avocatul ciuli urechea:

— Cum ai spus că-l cheamă? Dumitru Bogdan? El e bărbatul? Poate chiar ginerele dumitale?

Omul recunoscu cu părere de rău că se dezvăluise. HI ceruse părerea avocatului aşa, pentru un caz anume.

— Dumitru Bogdan! Stai, frate, de unde-mi adur aminte de numele ăsta?

— Şi avocatul îşi duse gânditor mâna la frunte.

— Nu avea gradul de plutonier?

— Se poate să-l fi avut! N-a venit niciodată în concediu, n-a scris niciodată de când a plecat pe front. Adevărul e că noi nici, nu mai ştim dacă e viu sau mort. N-am putut afla nicio veste de la el.

— Ascultă, bade Gligore! Omul acela, Dumitru Bogdan, nu a slujit înainte de război în jandarmerie?

Gligor începu acum să asude. Simţea că avocatul îi va da veste despre ginere.

— Ba a islujit, domnule adtvocat. Ieşise din jandarmerie numai cu vreo câteva luni înainte de război. Îi

rămăsese în sat o moştenire de la un unchi al lui.

— Din ce sat?

— Din Vârtopi!

— De acolo eşti şi dumneata?

— Vezi bine!

— Atunci el este! zise cu un fel de satisfacţie avocatul. Dar în grabă faţa lui se întunecă. Ascultă, bade Gligore, omul acela a fost prins de patrule şi adus fa dezertor de pe front înaintea Consiliului de război.

— Vai de mine! L-or fi împuşcat!

— Nu l-au împuşcat, răspunse avocatul. Eu sunt împărţit de doi ani ca judecător la acel consiliu. Pot să ţi-l descriu pe omul acela. Era înalt, brunet, voinic, purta o barbă mare încâlcită şi o urmă adâncă de rană în frunte.

Gligor se înfioră: era aşa cum îl descrisese şi Uie Rău, şi ţiganca Măriuţa.

— Când a plecat din sat, la trei săptămâni după căsătoria lui cu fata mea, nu purta nici barbă, nu avea nici urmă de rană în frunte; eu nu l-am văzut niciodată aşa, domnule avocat. Aşa cum îl spui dumneata nu-l cunosc.

— Totuşi, el este. Rana a căpătat-o mai târziu, barba şi-a lăsat-o şi mai târziu.

Înţelegând că ginerele său a ajuns înaintea Consiliului de război, pentru dezertare, Gligor simţi un mare gol în suflet. Părea că însăşi mândria lui de om avut se topise.

— L-au judecat şi nu l-au împuşcat? întrebă el temător.

— Ascultă, bade Gligore. Cu plutonierul acesta s-a întâmplat o mare nenorocire. Am început să-l judecăm după ce l-au adus patrulele. Dar am văzut că nu avem pe cine judeca.

Omul nu înţelese nimic.

— Nu s-a aflat vinovat?

— Un dezertor e totdeauna vinovat. Dar ţi-am spus că

n-am avut pe cine judeca: Omul prins de patrulă era nebun!

Gligor îl privi năucit:

— Nebun?

— Întâi gândeam că se preface, cum se întâmpla cu destui. Vorbea de o femeie, de una… cum îi zicea?… Veronica. Cică şi-ar fi înveninat bărbatul, şi acum vrea să-l învenineze şi pe el. Dar că el a cules toţi bureţii veninoşi de prin păduri… Spre norocul lui, avea şi clipe limpezi; îşi aducea aminte cum îl cheamă, la ce unităţi a slujit, când şi unde a fost rănit. Apoi iar bătea câmpii. Dacă ar fi aiurat mereu, ci im într-altfel era sănătos, cred că l-am fi luat drept un prefăcut şi l-am fi condamnat la moarte, cum s-a mai întâmplat şi cu alţii care făcuseră astfel de încercări. L-a cercetat şi doctorul. A dat în scris că-i nebun. Credea că din rana de la cap.

Gligor asculta ca de pe altă lume. Nu se mai putea îndoi că omul era chiar Dumitru Bogdan… Dacă-i nebun, s-a isprăvit şi cu cununia Catarinei, şi cu moşia, şi eu toate. Începu să-i pară rău că a mai cheltuit până aici şi că va mai plăti şi avocatului.

— El a fost, domnule avocat! zise, fără să-şi dea seamă ce spune.

Avocatul întinse puţin urechea, dar continuă îndată:

— N-am avut pe cine judeca, nici pe cine condamna. Un biet om nebun! Au fost tâlhari aceia care, după ce a ieşit din spital, l-au trimis iar pe front. Am făcut întrebări şi cercetări. S-a pornit o anchetă. Şi s-a adeverit eu martori că nime nu bănuia atunci că-i nebun. Ceea ce am trebuit să recunoaştem că-i cu putinţă. Fiindcă şi în faţa noastră a avut unele luminişuri de cuminţenie. Dar a putut să-i vină nebunia şi mai târziu.

— Şi… ce s-a ales de el? întrebă cu greutate Gligor Mbu.

— A fost dus într-un spital de nebuni… Dar cine ştie

dacă nu va scăpa de-acolo! Avea nebunia să culeagă bureţi. N-avea hodină într-un loc.

— Hm! atunci e rău! E vai de norocul fetei mele! oftă Gligor.

— Câte nenorociri nu se întâmplă în războiul ăsta, bade (iligore!

— Şi fata nu se poate mărita cu altul? întrebă rumânul, luat acum de alte gânduri.

— Deocamdată, nu! Poate se însănătoşează! Poate să moară, poate rămânea aşa, mulţi ani, Dumnezeu ştie!

Gligor Albu avu totuşi la plecare o mângâiere: avocatul nu voi să primească niciun ban de la el.

XIII

Gligor Albu se întoarse în Vârtopi greu ca pământul. îmbătrânise. Iar acasă închise în el ca într-un mormânt tot ce auzise de la avocatul acela din Sighet. Se gândea şi-şi răsucea planurile cu ziua de cap şi n-o scotea la nimic; nu ştia ce să facă.

Într-o noapte, prin noiembrie, după drumul la Sighet, câniі din vecinătatea casei lui Dumitru Bogdan lătrară înverşunaţi, toată noaptea, ca la om străin. Mulţi vecini şi vecine se treziră, deschiseră ferestrele şi strigară la câni să-i ogoiască. Câniі tăceau o clipă, apoi începeau să latre din nou.

De vreo câteva luni nu se văzuse nicio stafie pe la casa părăsită. Oamenii se liniştiseră. Şi acum toţi erau nemulţumiţi că iar începe nebunia asta.

În zori, câniі se liniştiră. Dar în noaptea următoare, a treia, a patra, urlară iar, de nu mai putură oamenii dormi de răul lor.

Nu mai era de răbdat!

În ziua a cincea, vreo patru vecini îşi luară inima în dinţi, furcile de fier în mână şi intrară în curtea casei părăsite.

Scotociră curtea, casă, podul casei în parte coperită,

>oproanele, grajdul. Când ieşiră din grajd şi intrară în şură, la adierea vântului îi lovi un miros greu de mortăciune.

Oamenii se priviră, ochii le sticliră în cap. Se încordară.

Iar o undă de vânt, şi iar mirosul cel nesuferit!

— Vine din podul grajdului!

Puseră scara şi urcară pe rând toţi patru.

Până se obişnuiră cu întunericul din pod, nu văzură nimic.

Deodată unul dintre ei ţipă de groază şi rămase cu mâna întinsă în sus. Priviră cu toţii. Apoi se apropiară. De un căprior, cu funia de grumaz, atârna o mătăhală. Prin bocanci îi ieşeau degetele de la picioare. Mantaua era zdrenţuită. O traistă atârna peste umăr. Limba, neagră, atârna peste un bărboi încâlcit.

Oamenii îşi făcură cruce. Coborâră din pod. Erau să se înăbuşe de duhoare. Înştiinţară primăria, jandarmeria din satul vecin, de care se ţinea şi Vârtopii.

Pe la ojină, spânzuratul era întins pe spate în mijlocul curţii. Tot satul veni să-l vadă. Şi să se îngrozească.

Nime nu-l cunoscu dintre cei sosiţi întâi. Erau de faţă şi primarul, şi notarul, şi doi jandarmi. Puseră pe un ţigan să-i caute prin buzunare. Nu găsi nicio hârtie. Dar, în traistă, ţiganul află câţiva bureţi.

Lumea se dădea tot mai înapoi cu câte un pas, cu mâniile la nas.

— Vreun nenorocit de soldat, măi oameni buni! zise primarul. L-o fi tras aţa aici.

— Vreun dezertor!

— Va fi răbdat de foame cine ştie de câtă vreme. N-aţi văzut că avea o mină de bureţi în traistă?

Abia întru târziu oamenii îi văzură şi rana de pe frunte.

— Cine-i ştie? Poate a fost rănit în război.

Un bătrân mărunţel răzbătu prin mulţime, se apropie de mort, se aplecă asupra lui şi îl cercetă cu multă băgare de seamă. Apoi se obli, se trase la marginea mulţimii şi zise cu glas răguşit:

— E jandarmul!

— Ce jandarm, bade Ilie?

— Stăpânul casei, Dumitru Bogdan.

Ilie Rău voi să se strecoare prin mulţime. Simţea că-i vine ameţeală. Dar oamenii îl prinseră de mâneca, de haine.

— Ce vorbeşti, bade Ilie? Cum să fie jandarmul?

— N-aţi crezut când v-am spus că l-am văzut într-o noapte la el în curte, cum se uita a pustiu la casă. Când v-am spus că purta un bărboi mare şi avea o rană la frunte, o tăietură adâncă. A venit patrula să-l caute ca dezertor, şi tot nu aţi crezut. Dacă aşa vă place, nu credeţi nici acum.

Şi bătrânelul cel cu gura strâmbă se smânci din mâinile oamenilor şi trecu prin mulţime.

Acum cutezară mai mulţi să se apropie de mort, să-l vază mai de aproape, să-i vadă tăietura din frunte. Veni şi haranca Măriuţa. Ea merse drept la mort, ca şi când ar fi mers la o izbândă, şi se aplecă asupra lui. Îi fu destul o ochire şi zise, cu faţa către oameni, nedepărtându-se de mort:

— El este! Pe el l-am văzut în pădure, cu mantaua, cu barba, cu tăietura la frunte. Şi uite şi traista cu bureţi!

Cel din urmă, pe însărate, veni să-l vadă Gligor Albu. Se apropie cu grijă de mort, închise apoi ochii şi se întoarse.

— E jandarmul, ginere-meu! întări şi el. Cine ştie cum va fi scăpat din spitalul de nebuni…

— Din ce spital? îl întrebară mai irnulţi.

Gligor abia acum îşi dete sama ce vorbă-i ieşise din gură. Şi, nevoind să dezvăluie nimic din ceea ce ţinea închis în el ca într-un mormânt, zise:

— Numai dintr-un spital de nebuni a putut scăpa un om care vine la el acasă să se spânzure!

Notarul, la care trăsese mai întâi Dumitru când venise în Vârtopi, se apropie acum şi el de mort.

— N-aş putea jura că-i el. Dar asemănare este.

— Dac-a slujit la jandarmi înainte de război, trăbă să se găsească la el o tăbliţă de tinichea cu numărul companiei, zise unul din jandarmi.

I-o găsiră pe bluza zdrenţeroasă, pe dinlăuntru.

Era pe ea nu numai numărul companiei, ci şi numele jandarmului, zgâriat acolo, în ungureşte.

Acum, nimeni nu se mai putea îndoi.

Oamenii începură cu bănuielile cum a ajuns Dumitru Bogdan aici, şi să se spânzure, şi ce rost aveau bureţii din traistă.

Dar singurul om care ar fi putut da lămuriri, Gligor Albu, tăcea ca mormântul.

Satul întreg se perindă să-l vadă pe mort. Numai două femei nu fură văzute de nimeni: Veronica, măritată acum a doua oară, şi Catarina, care cine ştie pe unde era cu feciorul cu care fugise.

Pentru amândouă jandarmul era mort demult.

1940 – 1945

FARAONII

I

În sara aceea de iulie, înaintea corturilor din tabără, f 111 le se stinseră mai devreme. Cerul era greu de norii u v mborâseră, decuziua, până pe umerii dealurilor. Mi” tiiul în când, fulgere vinete brăzdau noaptea din cer i I «pe pământ, luminând pe-o clipă sălaşurile taberei I „lui rati.

Îi fiul se stinseseră focurile, nimic nu mai arăta că iii; la o încrucişare de drumuri, în mijlocul câmpului? în 11 aşezarc provizorie a tribului namad: căruţe cu» ¡liiic, corturi, cai, câni şi o puzderie de puradei, asinii în zdrenţele cu care i-au acoperit mamele, bunicile. i<!

Itäibaţi şi femei de toate vârstele. Cu copii cu tot, se puteau socoti cam şapte suflete de o căruţă. Şi erau cincisprezece căruţe.

Tăbărâseră aici, pe hotarul unui sat de frontieră, venind din ţara ungurească, din pusta nesfârşită dintre Dunăre şi Tisa, de vreo cinci zile. Primăria le-a dat răgaz de zece zile pentru popas.

Pe uliţele satului nu fuseseră văzuţi decât vreo trei cu căldările de aramă în spinare şi vreo câţiva ciurari. Două hărănci vânduseră câteva ceşti de porţelan.

Oamenii se bucuraseră că nu au năpădit satul. Altedăţi, din caravane de acestea, năvălea în sat toată suflarea şi puneau mâna pe ce apucau. Erau tabere care se opreau aici o zi două, poate nici atât. Erau ţigani mai săraci, mai zdrenţeroşi.

Corturarii de acum păreau a fi dintr-un neam mai ales, oameni cu meşteşugul lor. Cei care trecuseră prin sat erau bine îmbrăcaţi. Bărbaţii purtau bluze albastre cu nasturi albi-sclipitori – poate erau de argint. Femeile aveau rochii verzi, roşii sau în mai multe culori.

Cât ce se aşezase tabăra, cântecul ciocanelor pe ilaie se auzise până departe, răsunând limpede în văzduh. Erau, pesemne, meşteri cu toţii.

Dintre căruţe se deosebeau mai ales două, cu coviltirul nou, mari, largi, trase de cai voinici, de pe pusta ungurească.

Sătenii aflaseră puţin despre caravana asta. Cine putea şti de unde vin şi unde se duc? Poate nici ei înşişi! Se ştia numai că-s corturari mai înstăriţi, meşteşugari; că între ei sunt bărbaţi frumoşi şi femei tinere şi mai frumoase; că sunt bătrâni şi bătrâne cu poveri de ani mulţi în spate şi o droaie de copii şi de câni.

De obicei cântecul ciocanelor se auzea şi după ce cădea însărarea. Dar în sara aceea de iulie încetase încă înainte de a se aprinde focurile sub ceaune pentru cină. Iar

acum era întuneric şi linişte grea peste corturi şi căruţe. Se auzea ronţăitul cailor care păşteau prin apropiere, unii împiedicaţi în fiare, alţii priponiţi.

Văzduhul era apăsător, ca înainte de izbucnirea furtunii în zilele înăbuşitoare de vară. Cânii zăceau, cu limbile scoase, sub căruţe. Oamenii se frământau, neliniştiţi, pe pământul gol, pe rogojini sau pe mantale rupte, să adoarmă.

Duşmănia între cei doi fruntaşi se iscase de multă vreme, se mărise şi crescuse ani de zile, iar acum izbucnise ca flacăra pe care nu o mai pot ţine tăciunii.

Ţancu, ori Ţanco – i se spunea şi pe-un nume, şi pe celălalt – era dintr-o viţă veche de voivozi. Se însurase cu Salomia, fată din cel mai vechi şi mai avut neam, cu mari tradiţii în laie, încă de pe vremea când era voivod Ţancu cel bătrân. El avea să-i ia locul, şi lui i se cuvenea să se însoare cu fata cea dintâi din trib. Nimeni nu se kindise să le pună vreo piedecă. Era un lucru firesc. Era o tradiţie.

La întoarcerea de la biserică – cei din neam mare se cununau şi la biserică – pe înnoptate, cineva descărcă cinci focuri de revolver asupra mirilor.

Nu peste mult se află că Dinu trăsese. Mai târziu, când ajunse voivod, mărturisi el însuşi.

Ţanco cel bătrân Fu arestat undeva prin Ungaria pentru falsificare de bani şi-i fu ridicată toată averea aflată în căruţa de voivod: bani, salbe şi lanţuri de argint şi de aur, inele, cercei. Salomia abia putu ascunde ceva din zestrea ei. Noroc că Ţanco tânărul îşi luase din bună vreme moştenirea şi o pusese la un loc sigur. El era căsătorit abia de-un an când se întâmplă nenorocirea cu tată-său. Caravana, după arestarea căpeteniei, trebuia să plece în România. Dar fără voivod nu putea.

Pentru ruşinea că Ţanco cel bătrân s-a lăsat prins şi pentru că neamul i-a rămas sărac, tribul nomad nu alese – după tradiţie – poruncitor în fruntea lui pe Ţanco cel tânăr,

ci pe Dinu.

Îndată ce se urcă în şa, Dinu-i porunci lui Ţanco să-i dea lui pe Salomia. El a iubit-o şi înainte, iar acum i se cuvine, şi în temeiul şefiei, fata din neamul cel mai bun din laie. Unii îi ţineau partea, alţii spuneau că nevasta e a lui Ţanco, şi a lui trebuie să rămână.

La început, Ţanco nici nu-l luă în seamă. Putea bate cinci ca Dinu: avea şi revolver, şi pumnal bine ascuţit.

Dar într-o noapte Dinu încercă să-i răpească nevasta, în fruntea unei cete de vreo zece inşi. Se născu, în grabă, o încăierare, la care luă parte întreaga tabără, împărţită în două. Cei care ţineau cu Dinu fură biruiţi. Şi multă vreme laia fu învrăjbită şi înveninată cum e un stup de albine când intră în el un viespe.

Pesite vreo jumătat de an, Dinu încercă, într-o noapte, singur, să fure pe Salomia. îl văzuse pe Ţancu beat în sara aceea şi se furişă ca un şarpe spre cortul lui.

Ţiganul era beat într-adevăr şi dormea greu, dar era trează Salomia, ori se trezi uşor. Nu se putea nici gândi la Dinu, cum nu se gândise în toată fetia ei: era şi din neam mai puţin ales, şi urât. îl ghionti pe Ţancu înainte de-a intră în cort Dinu. Omul sări mut, ca un dulău de stână asupra ursului, şi-i puse o mână în grumazi. Cu cealaltă îi vârî în gură un cocoloş de zdrenţe, apoi începu să-i care la pumni şi, izbindu-l la pământ, iiă-l calce cu picioarele. Plin de vânătăi, Dinu se ascunse i i iova zile. De-atunci nu mai cutează să încerce furtul „i nici nu mai putu: Salomia, abia de şaisprezece ani, născu o fetiţă, pe Rusalina.

Se însură acum şi Dinu, dar mânia între cei doi fruntaşi nu se potoli. Ţancu nu se putea împăca cu gândul că altul e poruncitor peste laie; iar Dinu nu putea uita pe Salomia, şi de frumoasă, şi pentru că era din neamul cel mai bun. Şi el ştia că nu poate să asigure urmaşilor săi moştenirea şefiei dacă neamul Salomiei nu intră în neamul lui.

Trecură ani de mânie şi duşmănie mocnită între cei doi.

Într-o vreme, Ţancu se despărţi de laie, urmat de vreo şapte căruţe. Voia să-l caute pe tatăl său: poate a ieşit din temniţă, dacă mai era în viaţă. Umblau zvonuri că l-ar fi dus la ocnă, ba chiar că l-ar fi spânzurat, deoarece s-ar fi aflat la proces că ar fi săvârşit, înainte cu mulţi ani, un omor, când a furat şi multe lucruri de argint. Dar nimeni nu putea jura pe nimic. Erau zvonuri, ca multe altele. Se putea să fie şi alt ţigan acela pe care l-au dus la ocnă ori l-au spânzurat, dacă zvonul ar fi fost adevărat.

Ţancu se înapoie la matcă, urmat de cele şapte sălaşuri de sub coviltirele căruţelor. Nu mai vorbea, nu w mai întâlnea cu Dinu decât rareori, la adunări, la praznice mai mari.

Cu trecerea anilor, nemaiavând nicio veste despre Ţanco cel bătrân, autoritatea lui Dinu începu să crească în tabără. O întări şi prin câteva isprăvi însemnate: câteva furturi, care îmbogăţiră tabăra şi mai ales averea conducătorului.

Într-o zi, Dinu îl opri în drum pe Ţancu.

— Haida să uităm duşmănia din trecut! Haida să ne încuscrim! Dă-mi pe Rusalina pentru ficiorul meu.

— Ce, eşti nebun? răspunse Ţancu ridicând capul în vânt.

— Vei spune că-i prea tânără, că n-a împlinit treisprezece ani. Dar fata-i mărişoară. Samănă leit cu mamă-sa. Dacă n-am avut-o eu pe Salomia, s-o aibă ficiorul meu pe fată-sa!

— Nici acum, nici peste o sută de ani! răspunse Ţancu tulburat, şi mâna lui pipăi cuţitul din teacă. Cu neamul tău nu se va amesteca neamul nostru!

Când auzi Salomia de propunerea lui Dinu, îşi ieşi din minţi.

— Nici acum, nici – peste o sută de ani, zise şi ea, mai

bine o sugrum!

Din ziua aceea Dinu nu mai vorbi cu Ţancu, dar îi trimitea des ştafete dintre bătrânii taberei.

— Dă-o, Ţancule, nu te mai împotrivi! Azi Dinu e tare şi mare. Mai toate corturile ţin cu el.

— Dacă nu o dai de bunăvoie, într-o noapte o să ţi-o fure. Spun că e nevoie de încuscrire pentru binele taberei.

Salomia sărea cu unghiile la ei.

— Să pieriţi, blăstămaţilor! Nu vă ruşinaţi să cereţi un amestec cu neamul acela ticălos? V-aţi uitat că-i neam străin, neam de pripas la noi, de care s-a milostivit moşul meu şi moşul lui Ţanco, voivodul de atunci, şi l-au adăpostit? Acum vrea să-şi întărească moţlenirea? Dar nu pupă el, ficiorul veneticului, obrazul K Mălinei! Să vă fie ruşine că vă faceţi crainicii lui!

(ci din urmă peţitori trimişi de Dinu veniră în dup-amiaza zilei aceleia din iulie.

— Dacă nu i-o daţi, la noapte tăbărăsc toţi bărbaţii aimpra voastră, v-o iau cu puterea şi o cunună cu Ilie.

Îl le era feciorul lui Dinu. De data asta peţitorii tui erau dintre bătrâni, ci bărbaţi de vârsta lui Ţancu.

Acesta începu să răcnească şi să-i brăzdeze cu cuţitul.

Oamenii fugiră. Vestea se lăţi ca fulgerul, şi tabăra se umplu de nelinişte grea.

Toţi erau siguri că la noapte Dinu o va răpi pe Husalina. Unii, cei mai mulţi, erau gata să-i dea ajutor. Dar nu toată tabăra era cu el.

…Frământarea asta şi, poate, teama de vremea tare care era gata să se prăbuşească alungau somnul de la ochii faraonilor în noaptea aceea înăbuşitoare de la sfârşitul lui iulie.

Bănuiau şi Ţancu, şi nevastă-sa, şi fata că în noaptea. a<ia Dinu o să încerce răpirea.

Cât ce căzuseră umbrele însărării, un nepot fusese

Irimis s-aducă de la păşune caii, să le pună şaua şi să-i priponească la un loc anumit, nu departe de tabără… Când începură fulgerele, Ţancu scoase din căruţă, dintr-o ladă ferecată, o desagă de piele, trei traiste vechr tot de piele, şi, strecurând>u-se prin noapte, le legă de.

şaua unui cal. De cealaltă legă o desagă adusă de Rusalina.

— Nu te mai mişti de-aici. Când vei auzi că se apropie larma, sări pe-un cal, ia-l de frâu pe celălalt şi porneşte tot spre răsărit. După două ceasuri de fugă, ne vei aştepta. Şi dacă până dimineaţa nu venim, eu şi mumă-ta, du-te cu Dumnezeu, tot înainte, tot spre răsărit. Întreabă de oraşul Lugoj, şi acolo întreabă de Mina fierarul. E o rubedenie mai depărtată dinspre moşul.

Ţancu pieri în noapte. Pe drum îl izbiră întâii picuri grei. Fulgerele îl orbeau. Când ajunse la sălaş, cerul începu să se prăbuşească: tunetele bubuiau unul după altul.

El aştepta în uşa cortului, cu revolverul încărcat; Salomia, la spatele lui, mai ţinea două în mină. Din şerparul lat se vedea mânerul cuţitului. Avea unul şi în tureacul cizmei.

Nu aşteptă mult. La lumina unui fulger zări duşmanii apropiindu-se în patru brânci. Era şi Dinu între ei? Aşa-i păru. Slobozi revolverul. Auzi un vaier, apoi tunetul astupă orice alt zgomot.

De la dreapta, de la stânga, se apropiau alţii. Trase din nou. Alte vaiere. Veneau tot mai mulţi. După ce goli pistoalele, săriră cu cuţitele, şi el, şi Salomia.

Deodată se auziră ţipete, urlete.

— Nu te lăsa, Ţancule! Suntem aici şi noi. Nu te da tâlbarilor!

Apoi nimeni nu mai ştiu ce se petrece în noaptea aceea sângeroasă. Ţiganii se încăierară între ei. Fiecare vedea în celălalt un duşman. Nimeni nu mai ştia cine-i cu

Dinu şi cine-i cu Ţancu. Noaptea îi orbea. Numai

Im lumina fulgerelor se vedeau grupuri încăierate şi iniingerate. Unii gemeau pe jos.

I în trei răni în coaste, Ţancu desfăcu, trăgând dinntriic puterile, pe Salomia dintr-o încăierare şi o luară în fugă. Erau încrestaţi cu cuţitele, şi el, şi femeia.

Pe fată o aflară lângă caii priponiţi. Ea aşteptase, după porunca tatălui său, să se apropie larma. Dar larma vuia iută şi acum deasupra taberei.

Salomia încălecă pe un cal. Ţancu pe celălalt, şi porniră în galop în noapte.

Bătaia dură, în tabără, până în zori. Numai atunci Im gară de seamă ţiganii că era bătaia orbilor: se ţineau încăieraţi cei din aceeaşi partidă.

Nu mai avură vreme să se gândească unde va fi Ţancu i u femeia şi fata. Nici Dinu nu se mai gândi: în tabără erau doi morţi şi vreo şapte răniţi mai greu.

Îi aruncară în grabă în căruţe, îi acoperiră cu zdrenţe, strânseră tot calabalâcul, prinseră caii şi, pe la răsăritul soarelui, caravana porni.

Fiind în apropiere o încrucişare de drumuri, în curând se află de plecarea taberei. Oameni curioşi merseră să vadă batiştea, urmele focurilor. Descoperiră în multe locuri pete mari de sânge.

Peste două zile, o patrulă de jandarmi plecă în căutarea faraonilor. Poate au ucis pe cineva! Pe cine? De-ai lor, sau vreun străin?

În zorii zilei, se apropiau şi cei trei călăreţi de un sat.

— Rămânem aici, ori mergem mai departe? întreba Salomia.

— Rămânem! Să nu le pierdem urma. Ai văzut cum ne-au minţit ticăloşii de peţitori? Ai văzut că sunt încă mulţi cu noi şi împotriva lui Dinu? Cine ştie? Poate de-aici îi va veni răsturnarea! Să nu le pierdem urma!

Mai galopară un timp. Satul se vedea bine.

Deodată Ţancu opri calul.

— Nu! Vom merge mai departe! zise el. Tabăra nu va rămâne la răscrucea aceea de drumuri. După sângele vărsat, va pleca în grabă.

Mai erau şi alte gânduri care îl abătură pe Ţancu din drum. Nu se puteau opri într-un sat, aşa cum erau. Jandarmeria caută de bună seamă pe fugari.

După două zile de mers peste câmpuri, înconjurând satele, ajunseră la un orăşel pe care Ţancu îl cunoştea din drumurile din trecut ale caravanei, pe când tatăl său era conducătorul. Îşi aducea aminte de o casă, la marginea orăşelului, unde fusese găzduit odată, cu bătrânul, la un ţigan avut, negustor de porci, unul Miloş.

Omul îl recunoscu îndată. Dar îi dădu sălaş cu oarecare îngrijorare. Zvonurile despre bătaia aceea din tabăra corturarilor merseseră până departe. Căruţele fuseseră oprite de jandarmi şi puse în tabără la marginea unui sat.

Cercetările începuseră îndată şi fuseseră aflaţi, între zdrenţe şi fân, cei doi morţi. Dintre răniţi muriseră trei pe drum. La interogator, toţi mărturisiseră că ucigaşul e cel dispărut, Ţancu. Ba unii se juraseră că şi Salomia a dat cu cuţitul. Unde erau fugarii? Nimeni nu ştia, dar căruţa lor fusese adusă fără cai, legată de alta.

Toată gloata a fost închisă. Cercetările urmaseră în faţa tribunalului. În aceeaşi vreme erau căutaţi şi fugarii.

Iată pentru ce Miloş îl primi cu îngrijorare. Apoi se interesă de bătrân.

— A murit, răspunse Ţancu.

Nu putea să-i spună adevărul. Omul acesta ţinuse mult l, i bătrân şi, de câteva ori, îi fusese de ajutor.

— Pân-a stăpânit el, nu ştiu să se fi întâmplat o astfel de nenorocire în tabără.

Femeile se culcară, dar cei doi bărbaţi sfătuiră până târziu, la lampa stinsă.

Ţancu îşi deschise inima înaintea lui Miloş. Simţea că-i scade încrederea în viitor. Dacă au fost descoperiţi morţii, dacă el e pus subt urmărire drept ucigaş, nu lui le-a decât să-şi piardă urma pentru o vreme. Şi avea nevoie de un sfat prietenesc.

Povesti lui Miloş pricina bătăii din tabără şi a fugii lui. Numai despre bătrân nu spuse mai multe.

— Hm! Te-au scos din drepturile tale, şi ticălosul acela a mai vrut să-ţi răpească şi fata? El trebuia să cadă de glonţ sau de cuţit!

Ascultând povestirea lui Ţancu, în Miloş se deşteptau moşteniri străbune: un moş al lui s-a răzleţit, pe vremuri, tot dintr-o laie de corturari, şi tot din pricina unei prigoane.

— Dacă sameni bătrânului, nu-l poţi ierta pe ticălosul acela! Dar, deocamdată, nu-i nimic de făcut, decât să-ţi pierzi urma, să te ascunzi. Aici nu, vezi bine, aici nu se poate! E prea aproape de satul unde-i tabăra. Veţi lua trenul şi veţi merge până în inima ţării. Apoi o să mă înştiinţezi unde sunteţi, să-ţi pot trimite veşti. O să mă îngrijesc eu să pornească nişte zvonuri. Eu, să ştii, am drumuri multe. O să se audă, de-o pildă, şi la judecată, că voi, fugarii, aţi încercat în noaptea aceea să treceţi călări Tisa, dar că râul vuia cu valuri mari şi v-aţi înecat. Poate voi afla nişte martori care să jure că v-au văzut în Ungaria când vă duceau jandarmii în temniţă.

— Dar ce mă fac cu caii? întrebă Ţancu.

— Caii îi vindem, nici nu mai poate fi vorba. Cu ei nu te-ai putea ascunde nicăiri. Ai bani?

Ţancu înclină din cap.

— Dacă n-ai avea, ţi i-aş plăti eu acum. Dacă ai, să vii aici peste o lună de zile. O să luăm preţ bun pe cai.

Dimineaţa, Miloş le aduse o pereche de desagi răi şi haine rele. Trebuiau să le schimbe pe cele bune, cu care erau îmbrăcaţi.

Abia atunci se văzură petele de sânge pe cămaşa şi hainele lui Ţancu. Rănile în coaste nu fuseseră adânci. Sângele nu mai curgea. Numai zgârieturile de cuţit de pe faţa ţiganului şi a nevestei puteau da de bănuit.

Miloş rămase cu ochii la fată, la Rusalina, îmbrăcată acum într-o rochie ruptă.

— Pagubă că n-am un ficior… oftă el. Nu-i mirare că s-a făcut moarte de om pentru asemenea fată. Şi e încă numai o copilă… Câţi ani?

— Împlineşte la Sânpetru treisprezece, răspunse Salomia, învăluindu-şi copila într-o privire de dragoste pătimaşă.

— Ascultă, Miloş, zise Ţancu la despărţire. Şăile să nu le vinzi, nici frâiele. Sunt ţintuite în argint. Sunt moştenire de la tata. Poate voi mai avea nevoie de ele.

Satul Vlădeni e aşezat într-o vale, între dealuri rodnice, şi de grâu, şi de vin. Sat cu case de piatră, cu oameni gospodari, cu două biserici, cu două neamuri de ţigani: «cei din sus», la capătul de răsărit al satului, şi e coi din jos», la capătul de la apus.

Cei dintâi erau mai puţini, vreo zece familii, toţi fierari şi potcovari. Ţigănia de la apus număra peste cincizeci de lxjrdeie: vara erau zilieri la români, iarna trăiau din împrumuturi de bucate luate de la gospodari pentru munca de vară şi din cerşit în sat, ba hărăncile mai l. iceau şi un fel de negoţ cu amici, cu ace, şi în Vlădeni, ti ¡11 satele vecine.

Ţigănia din sus se deosebea de cea din jos nu numai ca mărime, dar şi ca înfăţişare. Ţiganii din sus aveau t aso de lemn, bulgărite şi văruite. În cea de jos erau numai bordeie. Nici locuitorii lor nu prea semănau. Cei din sus erau oameni mai înalţi, de-un brunet-palid; cei din jos erau mijlocii de statură şi negri ca ceaunul.

După port, pe cei din sus nu-i prea puteai deosebi de români, mai ales duminica şi la praznice: cămeşi albe,

cioareci de pănură sau de pânză – după anotimpuri – pieptare albe «înfundate». Cei din jos se îmbrăcau cum dădea Dumnezeu, în toate tărcăturile, în ce căpătau de la oameni.

Într-o dimineaţă pe la sfârşitul lui august, în ţigănia de din jos se porni larmă mare. Se treziră cu trei străini: un bărbat, o femeie tânără şi o fetiţă. Bărbatul era subţire, înalt, cu părul în valuri pe spate, cu faţa palidă şi cu urme de tăieturi. Era îmbrăcat cu pantaloni negri, peteciţi, strânşi pe picior, ca cei milităreşti. Cămaşa era murdară, sfârtecată. Dar şerparul era lat, bun şi era ţintuiit cu nasturi sclipitori, poate de argint.

Femeia era de aceeaşi înălţime cu bărbatul. Sub zdrenţele cu care era îmbrăcată, se ghicea trupul subţire, mlădios ca o trestie. Ochii mari, negri, luminau aprins, cu priviri tari, ca pentru deochi. Era mai palidă la faţă ca bărbatul.

Fetiţa era leită maonă-sa, dar era încă gingaşă ca o jucărie. În obrajii mici, subt fruntea palidă, ochii ei mari, lunguleţi, ardeau parcă nefiresc.

Cine erau? De unde veneau? Cu ce gânduri?

Ţigănimea de din jos se frământa şi nu cuteza să se apropie niciunul de străini.

Ei şedeau şi se încălzeau la soare, pe muchia unui deluşor, la marginea ţigăniei. Păreau osteniţi de drum. Priveau trişti, drept înainte, ca în mari depărtări. Părea că nu văd şi nu aud nimic.

Şi, pe mai departe de ei, se perindă toată ţigănimea să-i vadă. Uitară să dea la porci, şi godacii începură să guiţe în coteţe.

— Sunt din vreo laie de corturari, ziceau unii.

— Se vor fi rătăcit, ori poate aşteaptă aici căruţele.

— Trăbă c-au scăpat dintr-o încăierare! N-aţi văzut cât sunt de zgjriaţi pe obraji?

— Dumnezeu ştie! Dar par nenorociţi.

— Ai văzut şerparul? E de corturar bogat, e ţintuit cu nasturi de argint.

— E un neam frumos de oameni.

— Femeia are ochi de vrăjitoare.

Înaintea bordeielor larma creştea. Părerile împărţite despre străini iscară şi câteva certuri.

Străinii şedeau nemişcaţi şi se prăjeau la soare. De U o vreme, femeia desfăcu din desagă o legătură cu ilemâncare. Abia îmbucară de câteva ori, şi ochii lor iar m* pironiră în depărtări.

Ziua întreagă stătură nemişcaţi, ca şi când ar fi înlemnii acolo. Puţine vorbe schimbară.

Mrhaţii şi femeile din ţigănie, după ce-şi hrăniră Rinine-ii, plecară la lucru pe la oameni. Nu mai rămaseră ilrcil puradeii şi câteva bătrâne neputincioase, câţiva liâlrâni gârboviţi, care şedeau pe podmoalele din jurul bordeielor, cu pipele roşii, de pământ ars, în gură.

— Opiii se apropiau în grupuri de străini, apoi, deodată, (r întorceau speriaţi, fugind de le sfârâiau tălpile. Erau tpriupe goi, în cămăşuţe spintecate, murdare.

Pe însărate, Ţancu zise:

Aici vom rămâne.

Femeia oftă:

N-avem niciun adăpost; n-avem straie, n-avem şi iile! Parcă ne-a luat Dumnezeu minţile. În loc să piresm cu căruţa, cu tot ce avem, am plecat călări.

Cum puteam pleca cu căruţa fără să prindă de veste tabăra? Şi cum ne-am fi pierdut urma dacă o luam i ti noi? N-a trebuit să ne despărţim şi de cai?

Mai aveam desagi. Puteam aduna în ei multe lucruri din căruţă. Dar parcă ne-a luat Dumnezeu minţile.

Nu trebuia să fugim! Trebuia să rămânem cu ei»? Im< deodată copila.

Tu ştii că pentru tine am fugit, răspunse tatăl. Ai fi dorit să ajungi pe mâna lui Ilie, să te măriţi cu el i

— Vhii copilei se aprinseră şi privi cu ură la părinyi.

Nu m-aş fi măritat cu el!

— Dar te-ar fi luat cu puterea!

Copila duse mâna la sân şi făcu să sclipească, în razele soarelui ce apunea, vârful ascuţit al unui jungher.

— Ce treabă ar fi avut cuţitul ăsta? întrebă ea cu ochii mari, negri, înflăcăraţi.

Mamă-sa o îmbrăţişă şi o sărută.

Noaptea dormiră într-un bordei. Dimineaţa voiră să-şi facă şi ei unul. Dar n-aveau uneltele de săpat, n-aveau lemne, n-aveau scânduri, n-aveau paie de acoperit.

Cât ce înţeleseră faraonii dorinţa lor, trecu ca o flacără prin ţigănie. Unii aduceau hârleţe, alţii sape şi târnăcoape, alţii bucăţi de grinzi şi cafen.

Toată lumea se îmbulzi să le ajute. În patru zile bordeiul era gata. Ţancu dădu bani pentru scânduri, pentru uşă, pentru fereastră, şi ţiganii cumpărară din sat materialul pe care nu-l aveau ei. Au cumpărat şi paie proaspete, de la îmblătitul din vară, căci cele ce le aveau ei erau vechi şi afumate.

Plecară apoi toţi trei, cu o căruţă din sat, în orăşelul cel mai apropiat şi se întoarseră cu ea încărcată: două paturi, o masă, câteva scaune şi mărunţişuri de care aveau nevoie.

Faraonii erau acum şi mai încredinţaţi că străinii sunt avuţi, sunt din neam mare, şi sfiala faţă de ei crescu.

Nu se mirau că afară de numele lor nimic nu mai aflară de la ei. Erau mândri că-şi făcuseră bordei alături de ei şi fericiţi că le ajutaseră. Se uitau la străini cu respect, iar la copilă, la Rusalina, ca la o stea căzută din cer. Niciodată nu se prăsise în ţigănia lor o fată ca asta! Erau. mândri de frumuseţea şi gingăşia ei şi simţeau de pe acum că ar face moarte de om pentru ea, dac-ar ajunge în primejdie.

După câteva zile, în urechile Rusalinei străluceau doi

11 n ci care îţi luau vederile. Şi, deodată, respectul faţă de mrăini se îndoi. O mută admiraţie le încălzea inimile, în listeau cu putere sub zdrenţele de pe trup. Se simţeau cu toţii mai săltaţi de la pământ, mai mândri.

Iată că şi din neamul lor se pot ridica oameni deosebiţi I Poate sunt os de voivozi! Vezi bine! Cum nu s-au llmlil de mai demult? Nu se poartă toţi trei drepţi, cu capul sus, cu privirile slobode şi mândre? Nu avea bărbatul şerpar bătut în bănuţei de airginit? într-o duminică Rusalina purtă şi o salbă de bani de argint, în care strălucea soarele. De atunci ţiganii de din jos mi-ar mai fi schimbat cu cei de sus. Li se părea că a Misii în ţigănie un neam împărătesc.

I >în două în două săptămâni Ţancu pleca de-acasă. Se ducea până departe, la prietenul vechi al tatălui său, Mina, fierarul din Lugoj, după ştiri. Pe aici îşi aveau ilnimul multe caravane de corturari, încă din vremea dr demult. Bătrânul îi făgădui să ştiricească, să fie cu mliii în patru, poate va afla ce s-a ales din laia lui Iancu.

Iu sat, în Vlădeni, nu ajunsese nicio ştire despre bilaia din tabără, nici despre judecata lăieşilor. Satul era departe, în inima ţării, şi nenorocirea aceea se petrecuse la graniţă, către ţara ungurească.

La o lună, Ţancu nu mai trimise nicio veste lui Milor, ci se urcă în tren şi se duse la el. Nu atât pentru banii de pe cai, cât mai mult să afle noutăţile care îl hăinintau zi şi noapte.

Miloş vânduse caii, cu destule greutăţi, fiindcă nu ¿vra hârtii. Îi vânduse unui geambaş, cu un preţ mai şi a/ut decât erau vrednici.

Ţancu puse banii în şerpar, fără să-i pese. Mai avea încă bani destui.

Ce ştia mai nou Miloş? Judecata nu se isprăvise. Oamenii erau ţinuţi încă în închisoare. Ce s-a ales de căruţe, de tabără, de copii şi de câni? Nu ştia nimic.

Chiar la urmă, când să plece, îi spuse:

— Te-au căutat şi pe-aici!

— La tine?

— Chiar la mine nu! Dar prin ţigănie, prin sat. Şi încă atunci, îndată, a doua zi după ce aţi plecat. Dracu-i ştie pe jandarmi cum ţi-au luat urma…

— Plouase în noaptea aceea. Se vor fi luat după urmele cailor peste câmpuri.

— Ai făcut bine că m-ai ascultat şi aţi mas înăuntru! ţării. Fii cu răbdare şi aşteaptă. Nu-i bine să te plimbi prin ţară. Te caută mereu. Pentru ce nu mi-ai trimis adresa în loc să vii tu?

Ţancu gemu.

— Nu mai pot aştepta! Nu mai pot trăi departe de ai mei!

— Hm! făcu Miloş, la asta trebuia să te gândeşti de la început. Trebuia însă să-ţi mântui fata. Acuma trăbă să stai ascuns în pământ şi-n piatră sacă vreun an doi.

— Vreun an doi?! E cu neputinţă!

— Dacă nu, poţi ajunge repede unde nu doreşti: în spânzurătoare. Trăbă să ştii că lângă cortul tău au aflat jandarmii trei pistoale descărcate proaspăt. Iar unul din morţi era găurit de gloanţe. Era omul de încredere al lui Dinu. În oraş se vorbesc multe. Judecătorii care pun întrebări bărbaţilor şi femeilor nu tac din gură. Nimeni n-a descărcat vreo armă în noaptea aceea, după spusa tuturor a, decât de lângă cortul tău.

Ţancu se gândi. Într-adevăr, nici el nu auzise alte împuşcături.

— Apoi ceea ce apasă greu asupra ta e împrejurarea i-a toţi au fost de faţă când i-au oprit jandarmii – vii, morii ori răniţi – numai tu şi cu femeile lipseaţi. Judelaiorii mai întreabă: Pentru ce n-au fugit şi alţii dacă ţi alţii sunt ucigaşi? Deşi ceilalţi morţi sunt junghiaţi, lui împuşcaţi. Ori poate i-ai înjunghiat tu pe toţi, Ţancule?

Miloş îl privi cercetător şi cu un fel de admiraţie.

— Nu ştiu. Se poate! Dar în întunericul acela ce puteam vedea? Ce puteam şti? Când îţi sar cu zecile pe cap, mai poţi număra loviturile? Dacă i-am ucis eu, mă căiesc şi îmi pare rău. Nu pe ei voiam să-i omor. Iar cinele pe care am vrut mi-a scăpat. Întâi a voit să-mi ia mireasa, a împuşcat din leş noaptea după aoi, când ne întorceam de la cununie. Acum a voit să-mi răpească ia la pentru mucosul ăla de ficioru-său, un urât şi un uăiăflete să-i pui din trecere piedecă şi nici să nu te uiţi la el. Să mi-o pângărească cu neamul lui!

— Zadarnică e acum mânia, Ţancule.

— Ba nu-i zadarnică! E viaţa mea! Când nu mă gândesc la răzbunare, nu mai sunt viu. Sunt o mortăciune. Numai de nu l-ar judeca la temniţă pe viaţă, ori la ipânzurătoare! El m-a răzleţit de ceata mea, după ce în ai întâi mi-a furat moştenirea cea după lege. De-ar fi apa cu viaţă, ca să nu mai scape viu de mâna mea!

— Te linişteşte, Ţancule, vorbi înviorat Miloş. Ştiu eu ce sânge fierbe-n tine. Dar acum trăbă să lucrezi cu uiintea, nu cu inima.

— Dar ştii tu că nu mai pot sta pe loc, că-mi vine nebunie? Mi-am făcut un bordei… Ce-aş putea face eu *în* el decât să putrezesc? Dar nu vreau să mor până nu dau faţă cu duşmanul! în noaptea aceea credeam că el se va năpusti mai întâi asupra mea, cum s-ar fi căzut, el, ori ficiorul lui. Dar au împins pe alţii înainte! Se poate ca eu să-i fi rănit de moarte pe oamenii aceia nevinovaţi. Să port blăstămul lor şi al copiilor lor!

Ţancu-i făgădui totuşi că, la Miloş, aici, în apropierea oraşului unde se face judecata, nu va mai veni în curând.

— Nu aşa! Nu vei mai veni până-ţi voi trimite eu vorbă.

— Fie şi aşa! Dar pe Dinu să ştii că-l împuşc ca pe un câne, de la spate, când nici nu va gândi. Nu-i vrednic de

altă moarte! Ce s-a ales de mine? Iată, un dezrădăcinat din neamul meu!

— Dar dacă-l condamnă la închisoare pe viaţă?

— O să ajung eu şi în temniţă!

— Şi dacă-l spânzură?

Ţancu rămase cu gura căscată.

— Nu-l spânzură! Un glas îmi spune mereu că-l mai întâlnesc încă.

Ţancu se ţinu de cuvânt. Nu mai veni pe la Miloş. Dar, în schimb, nu treceau două săptămâni şi se ducea pe la Mina, fierarul cel bătrân din Lugoj.

— De, tabere mai mici, două-trei căruţe, până la cinci, au mai trecut pe-aici, nu zic ba. Trec mereu, că pe aici li-e drumul. Dar nu-s oamenii pe care îi cauţi tu.

Aşa-i spunea aproape de fiecare dată fierarul cel bătrân.

De la corturarii care treceau el află frânturi din povestea celor petrecute în tabăra cea mare. Caravana aceea era cunoscută de toţi nomazii care cutreierau litrile din centrul Europei şi cunoşteau mai multe limbi. IV Ţanco cel bătrân îl cunoscuseră mai mulţi, unii în îmbia, alţii în Ungaria, alţii în România. Erau unele I miceaţi în taberele mai mici care nu se sfârşeau decât în judecata lui Ţanco acela.

1 Jar ce ştiau aceste cete răzleţe? îi mai spuneau că i-a isprăvit judecata şi că Dinu a fost spânzunat. Că laia a lilccat mai departe, cu alt conducător. Alţii, că tabăra i U rupt în două şi că au plecat pe drumuri potrivnice. Alţii, că sunt încă toţi la închisoare.

Ua se aflau unii care spuneau că au fost expulzaţi cu toţii în Ungaria, de unde au venit, după ce li s-au luat i aruţele, caii şi întreaga avere.

Era hotărât lucru pentru Ţancu că drumeţii aceştia nu ştiau nimic. Informaţii mai apropiate de adevăr nu-i putea da decât Miloş. El era mai aproape de locul celor

lieirecute. Dar se jurase înaintea lui Miloş să nu mai meargă la el până nu-i va trimite vorbă.

Dar vorba asta nu mai venea. Trecură toamna, iarna ţi primăvara, şi de la negustorul cel de porci nicio veste.

În vremea asta Ţancu, cu toate drumurile lui la Mina, nu mai avea o clipă de hodină. Ştirile cu care venea păreau că-l mai stâmpără o vreme, apoi iar începea să fiarbă, să ardă mocnit. Trebuia să facă ceva pentru a-i trece vremea. Slăbise, se făcuse şi mai palid, ţi ochii începuseră să-i ardă fosforescent, ca la un strigoi. Nevasta nu-i era de niciun ajutor. De câte ori i se opreau ochii asupra ei, îşi aducea aminte de toate. Pentru ea suferea, şi simţea c-o iubeşte tot mai pătimaş.

Da, trebuia s-o aşeze în cinstea ce i se cuvenea! El or. i moştenitorul de drept al voivoziei, pe că i-o dăduseră soţie pentru acest lucru... dacă nu s-ar fi întâmplat nenorocirea aceea cu tată-său! Pe Dinu l-ar fi înlăturat el repede dacă nu ar fi fost umilit şi micşorat de păţania tatălui său. Dacă nu ar fi scăzut în ochii taberei...

Iată, nu s-a întrebat niciodată: cum de-a alunecat tată-său la falsificare de bani? Şi mai ales: cum s-a lăsat să fie prins? în obida şi nenorocirea lui de moştenitor, nu avusese vreme să se gândească la asta.

Dar acum avea prea multă! Cu ziua de cap nu lucra nimic. Bani avea încă destui. Apoi unde şi cu ce ar fi lucrat? Nu avea scule, nu avea material pentru lucru.

Astfel îl băteau gândurile, şi uneori îi venea să-l blăstăme pe tată-său.

...Şi iată că din negura anilor, din amintirile copilăriei, i se limpezi în minte o dimineaţă în cortul lor. Trăia pe atunci maică-sa. Tată-său, decusară, nu fusese acasă. Adormise fără el, iar în zorii zilei se trezise într-o ceartă, pe cuţite, între părinţii lui. Îşi mai aducea aminte şi acum înfruntările înfuriate ale mamei sale şi cum sărea, cu ghearele, să-i sfâşie obrajii: «Iar ai fost la ea! Nu minţi,

câne bătrân! Iar ai fost! Unde sunt cele două părechi de cercei din punga cea roşie? Unde sunt cei trei galbeni? I-ai dus ei, porc bătrân ce eşti! Furi cortul tău şi duci neruşinatei aceleia! Cu ce te-a legat? Cu ce te-a fermecat? Dac-ar fi mai tânără şi mai frumoasă decât mine, n-aş zice nimic!»

Auzea limpede înfruntările înveninate ale mamei sale.

…Oare pentru femeia aceea va fi falsificat bani tată-său? Ce alta ar fi putut să-l scoată din minţi? Nu avea bani destui? N-avea inele şi cercei de aur cu pietre preţioase? Nu era avut? Pentru ce lăcomea la bani falsificaţi?

Ţancu îşi aduse aminte că uneori se întâmpla ca vreun meşter făurar din tabără să se îndeletnicească ou asitfel de meserie, dar n-a auzit să se fi întâmplat vreodată ca însuşi voivodul să alunece până acolo. Nu a bătut chiar tată-său pe un şetrar cu biciul de curele muiat în saramură, pe pielea goală, pentru o astfel de blăstămăţie?

Da, aşa trebuia să fie! Pentru femeia aceea a căzut conducerea neamului lor în tabără, pentru ea a ajuns bătrânul la muncă silnică pe viaţă, ori poate la spânzurătoare. Pentru ea va fi murit maică-sa aşa de tânără!

El îşi aducea aminte că maică-sa a tot slăbit şi că a muţit ca pământul în vremea din urmă. Nu-i mai răspundea nici lui. Avusese totdeauna credinţa că mamă-sa a murit nenorocită.

Dar gândurile şi frământările nu-i ajutau lui Ţancu la nimic. Cu atât mai puţin la scurgerea vremii. Zilele erau nesfârşite, şi nopţile înveninate.

Nu mâi venea nicio ştafetă de la Miloş.

În gură de vară, prin iunie, într-o dimineaţă, Ţancu zise:

— Trăbă să fac ceva! Trăbă să mă apuc de lucru. Altfel mi-e frică să nu înnebunesc.

— E greu şi pentru mine şi pentru fată, dar încă

pentru tine! Nu ai mai aflat nimic?

— Nimic. Mina bătrânul nu ştie decât zvonurile ce umblă. Dar am încredere în Miloş. El l-a ajutat şi pe tata. Nu mai pot sta însă cu braţele încrucişate. Trăbă să mă apuc de lucru!

— N-ai făurişte, n-ai unelte! zise cu sfială femeia.

— Mai am încă bani. Îmi voi cumpăra. Îmi voi ridica şi o baracă de făurişte.

În două săptămâni făurişte a fu instalată aici, lângă bordei. Ţancu se mai lumină la faţă. Cumpără material şi începu să bată căldări de aramă. Dar nu se ferea să potcovească şi un cal, să ferece o roată, să ascută un fier de plug.

Sătenii auziră că ţiganul din capul satului din jos e meşter mare. Că-i întrece pe toţi fierarii din sat. Întâi veniră cu el”; lucru locuitori din apropiere, apoi de pe toate uliţele satului.

Cântecul ciocanului răsuna în fierăria lui Ţancu din zori până sara târziu.

III

Ţiganii din sălaşul din capul din jos al satului se mirară şi, la început, parcă se descurajară. Cum, îşi ziceau ei, omul ăsta, pe care îl crezuseră din neam mare. reu-i mai mult decât unul din capul satului din sus? E un meşter faur şi atâta tot? Adevărat, mai bun ca ceilalţi, mai priceput, ştia face şi căldări, şi sfeşnice de aramă, şi alte scule, dar atâta tot? Poate şi-a isprăvit banii? Adevărat că la asta nu se gândiseră până acum. Erau de aproape un an în sat, şi nimeni nu i-a văzut lucrând, nici pe el, nici pe nevastă, nici pe fată. Ba ele tot mai coseau uneori, la soare, în uşa bordeiului.

Nimbul din jurul străinilor începu să se destrame şi, în aceeaşi vreme, faraonii simţiră că distanţa dintre ei şi străini s-a scurtat. Începură să îndrăznească a se apropia de ei şi a le vorbi.

Cu cât treceau zilele de când începuse să lucreze, cu atât Ţancu simţea cum îi revine încrederea în sine, curajul, pofta de viaţă. Mai înainte se hrănea cu nimica mată. Acum mânca cu o foame de lup şi bea câte un sleri de rachiu la zi. Faţa şi ochii i se luminaseră.

Şi, într-o după-amiază, cum bătea cu ciocanul fierul înroşit, în vreme ce nevasta şi fata coseau înaintea barăcii, un zâmbet îi flutură pe buze. De la nenorocirea cu tatăl său era întâiul zâmbet.

Nevasta, care mai mult era cu ochii la el decât cosea, simţi un junghi de fericire, sări de la locul ei şi, din cele va salturi, fu lângă bărbat, îmbrăţişându-i grumazii i u braţele.

— Ioane, Ionaşe, sufletul meu!

— Stăi, că mă înăbuşi, nebuno, zise vesel bărbatul.

Continuă să lucreze şi, în grabă, începu un cântec cadenţat după bătaia ciocanului.

Fata, Rusalina, de-afară, rămase împietrită, cu râsullarea oprită. Tatăl său cânta frumos, şi nu-şi mai aducea aminte de când nu-l mai auzise. Simţi cum o căldură dulce îi inundă întreg trupul, pornind de la inimă. Se opri din cusut şi ascultă. Dar iată că şi mamă-sa pune mâna pe un ciocan şi începe să izbească în fierul înroşit, alternativ cu tatăl său, şi glasul ei se amestecă cu al bărbatului.

Ce cântau? Melodia-i era prea cunoscută Rusalinei. Dar acum nu auzea cuvintele. Cuvintele se topeau pentru urechea ei, pentru inima ei, în melodia aceea. Mai văzuse ea, mică, pe părinţii ei lucrând amândoi la ilău şi înfrăţindu-şi cântecul. Dar acum nici nu se gândea, nici mii dorea să înţeleagă cuvintele, să le prindă. Avea senzaţia unei mulţumiri, a unei fericiri care nu se mai apropiase de ea de multă vreme. I se ridicase de pe piept o lespede grea, care n-o mai părăsise de când plecase de la cort şi care o înăbuşea ziua şi noaptea. Îi părea că fusese într-o

prinsoare întunecată şi acum era slobodă: bucuria părinţilor îi lumina sufletul.

Fără să-şi dea sama ce face, puse cusătura la o parte, intră în făurişte, luă şi ea un ciocan în mână şi începtpu să izbească în fierul înroşit. Şi îndată glasul ei fraged se contopi cu al părinţilor. Cuvintele melodiei îi veniră de la sine pe limbă:

Haidaţi, şapte fraţi, Din ciocane daţi! Bateţi pe ilău cu ciocanul greu, Bateţi pe ilaie, Tot scântei să sale S-alunge duşmani Peste mări şi ani, Peste smârcuri rele, Să se-nece-n ele! Piară-le sămânţa, Viţa poroliţa! Toţi duşmanii mei, între devla-n ei: în pustii să-i poarte, Flămânzi pân' la moarte!

Haidaţi, şapte fraţi, Din ciocane daţi! Daţi şi zi şi noapte, Până-n miazănoapte.

Şi noaptea-i noapte.

Cine poate Facă zi din miez de noapte! Strălucească şi ţâşnească Iuţi scântei S-alunge zmei! Până la cer Suie stingher Cântec de fier! Ţiuie toate Până la moarte: S-alunge din lume Duşman-al cui nume Nu se poate spune: Balaur urât lesă din mormânt, N-are nas, ci rât. Urâciunea lumii, Bărbăţelul ciurnii!

Haidaţi, şapte fraţi, Din ciocane daţi, Departe-alungaţi Umbra de strigoi, N-are loc la noi! Locul l-a greşit şi a nimerit la neam de clăcaşi, Ţigani băştinaşi Carl ne-au dat sălaş. Meargă la şătrari.

Lăieşi corturari, Unde stăpâneşte şi se învârteşte Cuţit ucigaş, Bun pentru vrăjmaş! Noi suntem fierari, Suntem meşteri mari, Din baroase dăm. Fierul frământăm. De-l vom înroşi, Iute te-om pârli şi te-om potcovi – Potcoave de foc, Să nu ai noroc, Duşman nempăcat, Drac împieliţat, Strigoi sugrumat.

Haidaţi, şapte fraţi, Din baroase daţi, Duşmani alungaţi, Scântei împroşcaţi. Că din buni-străbuni şi din vremuri tari Noi suntem fierari, Fauri meşteri mari,

Meşteri pricepuţi, De nimeni bătuţi. Lucrăm zi şi noapte cu sculele toate. Ci nu-i pace, nu-i, Ci duşmani destui.

Pace dac-ar fi, N-am mai fi pe-aci! Am pleca în noapte cu şetrile toate, Rătăcind prin ţară în iarnă şi-n vară, Printre munţii suri. Prin lunci şi păduri, S-ajungem departe, Cătră miazănoapte, în jos ne-am grăbi, Cătră miazăzi. Ţiuie-n urechi Cântece străvechi, Cântece de laie, Cântec de bătaie când jândari ne taie; Cântece cu şoapte când intrăm în noapte Cântec prelungit, Bun de libovit, Fete de iubit!

Haidaţi, şapte fraţi, Din ciocane daţi, Ghioage ferecaţi, Oţel să căliţi, Săbii s-ascuţiţi, Limba lor să taie la o vâlvătaie Pe flacără mare Ce din jar răsare.

Se învineţeşte, Apoi se topeşte. Din baroase daţi, Bateţi şi cântaţi Pân' vă deşteptaţi Din somn şi din moarte, Din crâncenă soarte, Mai rea decât toate! Vă cheamă din noapte, Din vremile mari, Bătrâni corturari, Vechi cumu-i pământul, Viforoşi ca vântul, Cum i-a lăsat Sfântul!

Din după-amiaza aceea, munca spori în făuriştea lui Ţancu. Îi cuprinsese pe toţi trei o înverşunare de lucru, îi. cât adeseori îşi uitau şi să mai mănânce. Femeile ajutau lui Ţancu, dovedindu-se îndemânatece. Făuriştea răsuna acum de cântecul armonios al fierului şi de cântecul celor trei suflete.

Părea că-şi varsă în muncă toată energia adunată în ei vreme de un an, o varsă cu nesaţ, cu sălbătecie. Părea că abia acum au aflat leac la singurătatea şi nenorocirea lor şi se aruncau nesăturaţi asupra lucrului. Părea că au descoperit mijlocul uitării şi erau îngroziţi să nu-l piardă. Cămeşile li se lipeau de trup. Cei trei erau palizi, grei de osteneală, dar nu slăbeau lucrul. Cântecul înceta uneori, dar la buna cadenţă a ciocanelor începea iarăşi, parcă de la sine.

Ţiganii din vecini se mirau cu gura căscată. Cutezau

să vină acum până-n uşa covăciei. Mulţi ascultau de afară. Păr-a că înviase întreaga covăcie. Sunetul cadenţat, metalic, o sporea, creşterea deasupra ei, şi abia se pierdea în înălţimi când alt val îl ajungea. Era un cântec sănătos, un câţitec de viaţă, cântecul fierului.

Sătenii venqau cu drag să-şi dreagă uneltele de fier, saşi potcovească vitele, să ascută plugurile, să îmbrace în fier carăle nouă. Ţancu era meşter mare. Şi nu era mai scump ca ceilalţi fauri din sat. Apoi, în făuriştea lui lui rămâneau lucrurile cu săptămânile. Chiar adeseori nici cu zilele. Lucra repede, şi acum avea şi două ajutoare: nevasta şi fata.

De la o vreme, îşi potriveau glasurile, fiecare pe vocea lui şi cântecul se ridica puternic şi armonios în văzduh.

Melodia începură să o înveţe dancii cei mărunţi, care iscuitau, sara, grămădiţi ca ulcelele în spatele făurieştei. Alţii, mai răsăriţi, vlăstare de ceteraşi, încercau melodia pi1 vioară. Întâi o melodie, apoi alta şi alta. Ţiganii de din jos nu se puteau mira destul de hărnicia şi voia bună a străinilor. Ce-i apucase? Pentru ce munceau cu atâta furie?

Li nu ştiau că, lucrând şi cântând, cei trei îşi uitau unde sunt, îşi uitau înstrăinarea şi nenorocul şi se visau da ei acasă», în tabără. Că trăiesc din nou, ca nişte somnambuli, viaţa de altă dată.

Şi rumâni, şi ţigani, ziceau uneori:

— Înţeleg să lucre pe răpuşie bărbatul şi femeia. Dar copila? Nu-i păcat? E prea crudă!

Rusalina era într-adevăr prea puţin împlinită la trup i luat pentru vârsta de patrusprezece ani. Osteneala i s-a i iiea pe faţă. Când ridica ciocanul, sânii ei abia însemnau doi muguri sub cămaşă.

Fecioraşi şi feciori care veneau cu de lucru/în covăcia lui Ţancu nu-şi mai puteau lua ochii de la cavcind ridica braţele subţiri, palidă şi puţintică la trup, simţeau o

lihodeală la inimă. Li se părea uneori că e un înger palid, cu aripile ridicate spre cer, aşa cum au văzut zugrăviţi în biserică, şi pe care ţiganul acesta înnebunit de hărnicie îl ţine toată ziua lângă foi şi lângă ilău.

Le era milă de ea. Iar unii începură să o viseze noaptea.

Vreo trei cântece cântate mai des în făurişte, adică melodiile lor, fură învăţate de ţiganii de din jos, ba şi de băieţi şi de fete de români. Cuvintele însă nu le înţelegeau, nu numai românii, dar nici ţiganii localnici. Unii dintre ei întăreau că nici nu-s în limba ţigănească. Cine ştie? Poate aveau dreptate. Poate erau sârbeşti, ori ungureşti, ori într-o limbă veche ţigănească.

Munca asta înfrigurată ţinu patru săptămâni.

Într-o luni dimineaţa covăcia nu-şi mai reîncepu cântecul. Se mirară ţiganii, se mirară românii. Uşa bordeiului, ca şi uşa făurieştei, se aflară încuiate. Nici urmă de cei trei străini.

În noaptea de sâmbătă spre duminică venise, în sfârşit, ştafetă de la Miloş, negustorul acela de porci din apropierea graniţei spre Ungaria. Omul le trimitea numai trei vorbe: «Veniţi toţi trei!». Îşi luaseră traistele de piele cu tot ce aveau preţios în ele, se îmbrăcaseră în haine bune şi porniseră încă în aceeaşi noapte.

Tot drumul se gândiră la un singur lucru: pentru ce-i cheamă Miloş pe toţi trei? în toate convorbirile avuie cu Miloş fusese vorba ca numai Ţancu să vină.

(lei trei vorbeau rar, în şoaptă. Bărbatul şi femeia n liimbau uneori priviri, când de teamă, când de însulleţire. În\compartimentul de clasa a treia era lume multă şi larmă mare. La gările dese unii se coborau, alţii se urcau, cu poverile în spate.

Ţancu era bucuros că nimeni nu le are grija. Oamenii povesteau despre năcazurile lor, despre recolta din anul ucla în diferitele regiuni ale ţării.

Numai feciori şi copilandri aţinteau din când în când şi cu privirile când pe Rusalina, când pe Salomia.

Adeseori, cei trei rămâneau cu ochii închişi vreme îndelungată. Tinerii din vagon credeau că dorm. Dar de cei trei somnul fugi toată noaptea.

Răsărea soarele când Ţancu băgă de seamă, după numele miei gări, că abia au făcut drumul jumătate. Îi părea nesfârşit de lung, şi uneori sărea speriat la geam, să vadă ţinuturile, locurile: nu cumva a greşit trenul? Dar apucase pe drumul cel bun, nu se putea îndoi. Cunoştea unele regiuni şi-şi mai aducea aminte de numele unor staţii.

Doamne! Ce avea să le destăinuiască Miloş acela, ehemându-i pe toţi trei? Era poate vorba să ajungă în fruntea taberei, să o conducă el mai departe?

De câte ori se oprea la gândul acesta, i se încălzea inima, şi o furnicare îi trecea prin tot trupul. Ar fi M’mn că Dinu a fost judecat la temniţă lungă, ori poate l. i spânzurătoare. Ori că tabăra, scârbită de nenorocirea le-a adus-o el asupra ei, nu mai vrea să fie sub conducerea lui. Va fi aflat Miloş de aşa ceva?

Se oprea încremenit, adeseori, şi la alt gând: poate Miloş a aflat că s-a dat de urma lui, de urma lor, ca jandarmii au şi pornit în căutarea lor, şi d-7 aceea-i cheamă pe toţi trei?

Din când în când Ţancu schimba câte-o vorbă în ţigăneşte cu nevasta. Nu mai era niciun alt ţigah în vagon. Femeia răspundea în şoaptă şi-şi trăgea mereu năframa pe faţă, simţind privirile aprinse ale tinerilor din vagon, deşi nu şi-a ridicat niciodată ochii asupra lor.

Uneori se neliniştea şi copila, Rusalina. Simţea şi ea arsuri în obraz, şi mânia i se grămădea în ochii cu pleoapele plecate.

La o staţie se urcă un nădrăgar, un fel de scriitor de la vreo cancelarie notarială de pe sate. Era înalt, albineţ,

destul de spălat şi frumuşel, c-o mustăcioară blondă, pe care se tot silea s-o răsucească.

Nu mai era niciun loc liber, şi nimeni nu se ridică să-i facă. Rămase în picioare, cu umărul răzimat de-o poliţă, după ce-şi purtă zadarnic privirile întrebătoare şi mustrătoare pe la călători. Dar aceia nu-l luară în seamă, ca şi la intrare.

Nădrăgarul îşi răsuci o ţigară şi fuma părând nepăsător de indiferenţa călătorilor.

Deodată, ochii lui se opriră în fundul compartimentului, unde şedeau cei trei. Rămase uimit privind la fată. Mamă-sa îşi trăsese năframa neagră peste faţă, aşa că puţin se mai vedea din ea: nasul, o muchie de frunte, ochii cu pleoapele lăsate.

Ţancu văzu privirea întinsă a nădrăgarului, care nu-şi mai dezlipea ochii de la fată. Tânărului îi părea acum chiar bine că nu aflase loc să şadă: aşa o putea vedea în dragă voie.

Nu mergea departe. Spuse un nume de staţie apropiată când conductorul îi viză biletul.

Tânărul se apropie de banca celor trei, cu faţa râzătoare. Le dădu bineţe în ţigăneşte şi privi încântat prin vagon. Dar oamenii aveau vorbele lor şi nu băgară de seamă.

— *Lacidar dives*! spuse el.

— *Lacidar dives*! răspunse Ţancu mirat.

Dar altă vorbă ţigănească se păru că nu ştie. îl întrebă în rumâneşte:

— Mergeţi departe?

— Mergem, răspunse ţiganul cu neplăcere.

Ce avea să intre în vorbă cu el? Şi apoi, vorbea cu el. dar ochii-i erau mereu la Rusalina.

— Şi de unde veniţi?

— De departe!

— Păi da! Voi cutreieraţi lumea. Dar puişorul ăsta e al

vostru?

Şi tânărul cel bălan puse mâna pe faţa Rusalinei, s-o mângâie.

Voise s-o pună, poate nici n-o atinse, pentru că fata sări ca o viperă şi-i arse o palmă peste obraz. Trebuie să i-o fi dat din vârful picioarelor pentru a ajunge la obrazul domnesc.

Palma răsună în vagon plină, aspră. Oamenii întoarseră capetele. Când au înţeles ce s-a petrecut, în vagon începură râsete, lărmălaie.

— Aşa-i trăbă!

— A dracului copilă!

— Aşa-i trăbă! Dacă-i domn, de ce se leagă de-o copilă de ţigan?

Lumea râdea. Toţi se bucurau. Tuturor a le părea bine i priveau obraznici pe tânărul a cărui faţă ardea de ruşine şi care nu cuteza să se mişte din loc.

Ţancu slobozi o înjurătură în ţigăneşte. Nevastă-sa apropie pe copilă, care şedea în capătul băncii, mai tare de ea şi-i duse un braţ pe după grumazi, trăgându-i şi ei năframa pe faţă.

Trenul fluieră şi începu să-şi încetineze mersul. Tânărul cel blond, ştiind că-i staţia la care se cobora, se dezmetici din ruşinea ce-l ţintuise pe loc şi începu să se apropie de ieşire.

— Poate voi sunteţi cei trei pe care i-a urmărit jandarmeria înainte cu câteva luni, strigă el furios şi întunecat, oprindu-se din mers şi întorcând capul spre ei. Aveţi noroc că trăbă să mă cobor aici, altfel v-aş căuta actele, cioare spurcate ce sunteţi!

Trenul opri. Funcţionarul coborî furios, având senzaţia că scapă dintr-o baie înăbuşitoare.

Lumea din vagon îl judeca:

— Ce mai om! Ce mai domn!

— Tot el de către pădure!

— Se leagă de nişte bieţi călători. Rumân, ţigan, fie ce-o fi, omul e tot om.

— Şi nici nu-i fată! E abia o copilă. Să-i fie ruşine!

Oamenii priveau cu bunăvoinţă la cei trei.

— Pentru că-s ţigani, după cât se pare, corturari, trăbă numaidecât să-i urmărească jandarmeria? Dar sunt ei toţi hoţi? Nu sunt destui meşteşugari buni între ei, care îşi agonisesc viaţa cu lucrul mâinilor?

— Şi nu-s destul de nenorociţi că umblă cu casa-n spate, ca melcul, mai e nevoie să-şi bată lumea joc de ei?

Îl judecară în fel şi chip pe tânărul acela. Cei trei ascultau, dar nu prea auzeau cuvintele bune ce se spuneau pe sama lor.

Ţancu înţelegea un lucru: urmărirea lui, urmărirea lor se făcuse în toată ţara. Călătorii întrebară pe conductor, după ce se coborî tânărul acela blond, cine era. Din întâmplare, conductorul îl cunoştea. Ţancu trase cu urechea: era un subnotar dintr-un sat din apropiere. Se pare, deci, că ei au fost curentaţi pe la toate primările din ţară. Cum se poate că în Vlădeni nu le-a avut nimeni grija?

Ţancu mai înţelese că ei au fost căutaţi înainte cu cât sva luni. Poate de-atunci s-a isprăvit procesul cu cei din neamul lui. Poate s-au limpezit lucrurile şi de aceea îi chema Miloş pe toţi trei.

Era bine că s-a coborât subnotarul acela! Cine ştie, dacă mai rămânea, poate ar fi început să le ceară actele! Adevărat că Ţancu ar fi putut să le dea pe cele din Sârbia, ori din Ungaria. Avea cinci rânduri de acte, pe nume deosebite. Numai pe cel din România şi din Ungaria avea numele de Ţancu, sau Czaiiko, în ungureşte. Dar, în sfârşit, bine că s-a dus. Cine ştie ce întrebări i-ar mai fi pus!

Începu să se însăreze când trenul opri în orăşelul acela din apropierea frontierei cu Ungaria. Un suspin de uşurare scăpă din pieptul celor două femei. Drumul parcă ţinuse cu anii. Mai făcură pe jos două ceasuri de drum

până la satul unde locuia Miloş. Era întuneric beznă, dar geamurile de la locuinţa negustorului de porci erau luminate. Ţancu bătu uşor în geam, şi Miloş deschise uşa.

— Voi sunteţi?

— Noi!

— Bună-sara, Miloş! zise Ţancu intrând în casă.

— Bine-aţi venit! Bună-sara, Cicoş! răspunse vesel Miloş.

Ţancu înălţă capul întrebător. Era un nume de pe unul din actele lui, cu care umbla prin Ungaria. Gazda cunoştea hârtiile lui, cum le cunoscuse şi pe ale lui Ţancu cel bătrân.

— De-acum nu mai poţi fi nici Ţancu, nici Czanko! Omul care purta numele acela s-a înecat în Tisa, cu cai cu tot, cu nevastă şi cu fată.

Femeile înălţară acum şi ele capul.

— Da, s-a întâmplat aşa cum îi spuneam lui Ţancu mai demult că se poate întâmpla. S-au aflat martori care să jure că i-au văzut înecându-se. S-a aflat şi leşul unui cal, hăt-departe, pe malul Tisei. Meşter e dracul, află, când vrea, şi astfel de martori, încheie, cu faţa luminată de un zâmbet, Miloş.

Ţancu îl privi lung, apoi, apropiindu-se de el, îl îmbrăţişă şi-l sărută pe frunte.

— Mulţămesc, Miloş. Totdeauna ai fost bun cu neamul nostru. Şi când s-a auzit vestea şi s-a dat dovada înecului?

— La vreo trei săptămâni după ce ai plecat tu mai pe urmă de la mine.

— Hm! De-aceea am avut pace în satul acela, în Vlădeni.

Miloş zâmbi vesel.

— Când fac un lucru, îmi place să-l fac întreg. Dar acum şădeţi şi cinaţi. Veţi fi osteniţi de drum şi veţi avea în curând lipsă de toate puterile.

— Ce este? întrebă Ţancu nerăbdător.

— Mâncaţi întâi, v-am spus. Iată şi sticla cu rachiu.

Le-o puse pe masă, şi el ieşi.

Cei trei se uitară unul la altul, apoi şezură la masă şi începură să ospăteze. Fata nu gustă din rachiu.

Isprăviră. Aşteptară. Abia întru târziu intră şi Miloş în casă. Dar nu intră singur. Mai venea un bărbat.

Ţancu şi Salomia strigară:

— Iată-l pe Daina!

Săriră de pe scaune şi se repeziră asupra lui. îl îmbrăţişau, îl pipăiau.

— Tu eşti?

— El este!

Daina era unchiul după tată al Salomiei. Era căpetenia conturărilor care ţineau la tradiţie şi care nu se putuseră împăca în ruptul capului cu voivozia lui Dinu. El înjghebase şi ceata care luptase pentru Ţancu în noaptea aceea.

— Ce este? îl întrebă Ţancu.

— Bine! răspunse acela.

— Cum nu se poate mai bine, zise şi Miloş. Şetrele vă aşteaptă.

— Da, vă aşteaptă, întări Daina.

Cei trei se luminară ca şi când i-ar fi bătut în faţă nu lumina unei lămpi, ci sfântul soare.

— Nu-nţeleg nimic! zise în urmă Ţancu. Povestiţi-mi! Ce s-a întâmplat?

Daina îşi aprinse pipa. Şi-o aprinse şi Miloş. După ce stinseră lampa, şezură pe lăviţi, şi Daina începu să povestească.

...Când i-au oprit în drum, i-au înconjurat nu o patrulă, ci douăzeci şi patru de jandarmi. Era cu neputinţă să mai încerce scăparea, deşi ştiau că morţii din căruţe vor fi descoperiţi.

Fură duşi grămadă cu toţii, cu bărbaţi, cu femei, cu

(opii, în temniţă. Rămaseră numai cânii, legaţi sub căruţe, să urle.

Peste trei zile, femeile şi copiii fură sloboziţi: caii nechezau de foame, începuseră să roadă coviltirele, care erau de papură ori de nuiele.

Fură ascultaţi cu toţii: vina omorurilor o puneau în sarcina fugarului şi a nevestei. Dinu era în fruntea pârâtorilor. Îşi pierduse minţile: învinui în faţa judecăţii şi pe Daina, şi încă pe zece inşi, cu numele, tot oameni cunoscuţi ca apărători ai lui Ţancu. Daina îi înşiră pe toţi şi, la fiecare nume, Salomia şi Ţancu se mişcau pe scaune ca pe jar.

Între cei zece erau şi doi bătrâni care nu se mişcaseră din corturi în noaptea aceea. Ei întăriră sub jurământ. Jurară şi două bătrâne bolnave că oamenii n-au ieşit din corturi.

De-atunci judecătorii nu mai ascultau la ce spunea Dinu. îl duseră în pivniţă, şi jandarmii i-au dat o bătaie să-l chilăvească. Pârile lui, purtarea lui l-au înduşmănit cu toţi faraonii. Vorbise de rău şi aruncase bănuieli şi asupra prietenilor săi înaintea judecătorilor, ba chiar şi asupra acelora care, între bătăi groaznice, mărturisiră că au dat cu cuţitele, puşi la cale chiar de Dinu.

Unii dintre aceştia, puşi la cale de voivoda, nu mai putură mărturisi nimic: erau morţi. Pomenindu-i cu numele, Ţancu înţelese că erau doi bărbaţi tineri, care fuseseră îndrăgostiţi de Salomia în fetia ei. Asculta crâşnind din dinţi. Dacă pe ei i-a atins cu cuţitul unde trebuie, bine a făcut! Şi-au luat răsplata, ticăloşii! Dacă nu-i putuseră necinsti logodnica, au vrut să-i ducă fata la necinste!

Purtarea lui Dinu amărâse şi înverşunase pe toţi faraonii împotriva lui. Voivodă era acesta? Când s-a mai pomenit unul ca el! în loc să apere, ca un tată, întreaga gloată, el, laş şi josnic, nu se gândea decât la apărarea

capului său.

Oamenii trăiră în întunericul beciurilor câteva săptămâni, cu groaza-n suflet. Nimeni nu ştia ce-i aşteaptă.

Apoi s-a adus judecata: bătrânii fură iertaţi să grijcască de cai, de femei şi de copii; ceilalţi fură judecaţi la temniţă grea, în fiare, între două şi şapte luni.

Nimeni nu putu fi dovedit de ucidere. În noatptea aceea, în bătaia orbilor, cine putea şti cine a lovit de moarte şi cine a rănit uşor? Numai Dumnezeu din cer! apoi fugarul uşură soarta tuturor a: sentinţa pe el îl arăta ca ucigaş. Altfel, nu ar fi fugit.

Faraonii, scăpaţi aşa de uşor, blagosloveau în gând şi cu vorba fuga lui Ţancu, a nevestei şi a fetei. Ura şi dispreţul faţă de Dinu creşteau. Şi începură să se audă glasuri tot mai multe:

— Ne-a bătut Dumnezeu că n-am ţinut legea din bătrâni!

— Ne-am uitat la sărăcia în care i-a rămas neamul după ce au ridicat bogăţiile bătrânului.

— De l-am mai afla pe ficior, pe Ţancu cu Salomia, cum ar mai zbura Dinu!

Dar, pe urmă, judecătorii fură înştiinţaţi că Ţancu şi toţi ai lui, cu cai cu tot, s-au înecat în Tisa. Un cal a fost aflat departe, la ţărm. Au venit şi martori, care au întărit sub jurământ.

— Despre asta ar şti povesti mai multe Miloş, nu-i aşa, bătrânule? întrebă Daina oprindu-se din vorbă şi aprinzându-şi din nou pipa stinsă.

— A ştiut, răspunse acesta. Acum nu mai ştie nimic. A uitat tot. Numai voi să nu uitaţi că Ţancu a murit şi că cel ce stă înaintea noastră poate fi Cicoş, poate fi oricare altul din celelalte patru nume din hârtii, dar Ţancu nu mai este. Cu numele ăsta a fost aflat vinovat, cu numele ăsta a murit.

Daina îşi urmă povestirea: Oamenii erau în

închisoare, condamnaţi, când au auzit ştirea cu înecul celor trei. S-ar fi putut uşor întâmpla. Robii crezură, unii de tot, alţii pe jumătate, iar alţii nici atât. Aceştia din urmă, între care şi Daina, spuneau:

— Cum să se înece un înotător ca Ţancu? Nu mai credeţi prostii!

Mai multă gură că s-a înecat, de bună seamă, făcea Dinu. De, ar fi dorit el! Şi, fără să-şi dea sama ce face, omul ajunse şi mai urgisit între faraoni.

După ce scăpară din închisoare, refăcură tabăra şi porniră pe cale întoarsă. Fură expulzaţi în Ungaria, de unde veniseră. Dar bătrânii fură de părere să apuce drumul spre ţara sârbească. Poate că în vremea procesului se făcuseră cercetări şi în Ungaria.

Când ajunse Daina cu povestirea aici, Ţancu-i fu îndatoritor că nu pomeni nimic de bătrân. Ascunsese şi el adevărul lui Miloş. Îi aruncă, prin întuneric, o privire recunoscătoare lui Daina.

De formă, se mai supuneau încă poruncilor şi îndrumărilor lui Dinu, după ce caravana o luă la drum. O poruncă, la atâtea căruţe, trebuia să fie. Dar în inima lor nu-l mai recunoşteau de conducător.

După ce coborâră adânc spre miazăzi, după povaţa bătrânilor, către graniţa sârbească, trecură şi pe lângă Lugoj.

— Atunci mi-am adus aminte, continuă Daina, că bătrânul Ţaneo avea aici un pretin. Şi ce m-am gândit în mine? Poate pe unde s-a abătut tatăl, va fi trecut şi fiul, dacă mai este încă în viaţă. Şi într-o sară m-am furişat la potcovarul Mina. De la el am aflat că eşti în viaţă, că trăiţi toţi trei şi că fratele Miloş încă ştie de urma voastră. Am adunat în cortul meu, încă în aceeaşi noapte, zece oameni şi le-am spus vestea cea bună. Într-un ceas află toată tabăra, afară de Dinu. Credeai că au prins pe Dumnezeu de picior. M-au însărcinat să viu să te caut, să te iau în tabără.

Ne aşteaptă lângă Dunăre. La graniţa sârbească.

Ţancu sări de pe scaun.

— Sculaţi, să mergem! strigă el.

— Oho! aşa nu se pleacă din casa unui pretin, râse Miloş. Durmiţi, vă odihniţi, şi, în crăpatul zorilor, cu Dumnezeu la drum!

— Un singur lucru îţi cerem cu toţii, Ţancule: să nu-l omori! După câte am păţit în anul din urmă, după câte am pătimit, un nou omor ne-ar putea aduce mari nenorociri pe cap.

— Nu-l voi ucide, dar va trebui să fie pedepsit.

— Îl vom pedepsi! L-om pune să se târască în coate şi-n genunche la cortul tău, să sărute ţărâna şi să se roage de iertare.

— Pe el şi pe necălitul acela de ficior.

— Dacă se va face sănătos până atunci. Poartă încă o rană nevindecată din încăierarea aceea. Oamenii spun că s-a luptat vitejeşte. Poate samănă cu mamă-sa, cu Veta. Aceea-i din alt neam, n-a fost Dinu vrednic nici de ea, dar încă de Salomia ta!

Se culcară, şi cei trei dormiră în friguri până în crăpatul zorilor.

Atunci îşi luară rămas bun de la gazdă, de la Miloş. Când Ţanou îi strânse mâna, îi lăsă în palmă cinci galbeni. Miloş nu zise nimic: avusese şi el cheltuieli cu ştafeta, cu martorii aceia care juraseră pentru înecul lui Ţancu, cu calul ucis şi aruncat în Tisa.

Făcură drum de-o săptămână mai mult pe jos. Numai rareori se întâmpla să poată folosi o căruţă care mergea o bucată de vreme acelaşi drum.

Era-n amiaza-mare când ajunseră la corturi şi căruţe, şi vestea se lăţi ca fulgerul. Toţi care erau în tabără le ieşiră întru întâmpinare cu chiote, cu urale. Câţiva bărbaţi erau duşi cu căldări şi cu ciure prin satele vecine. Câteva femei, cu ghiocul, cu amici, cu ace. Dar cei mai mulţi erau

acasă. Toţi voiau să se apropie de cei trei, să le atingă veşmintele. Unele femei plângeau. Fetele şi fetişcanele se uitau pieziş la Rusalina: prea crescuse şi se făcuse frumoasă!

Se porni o lărmălaie din care nu mai puteai înţelege nimic.

Deodată, un bărbat se întoarse spre ţărmul Dunării şi zbieră:

— Iote mo! Iote mo!

Toţi ochii se întoarseră într-acolo. Cineva fugea cât îl ţineau picioarele spre Dunăre.

Fugea voivoda, fugea Dinu!

Numai el nu ştiuse că Ţancu e în viaţă şi ce se pregăteşte în tabără. Când auzi larma şi află de pricina ei, o clipă îngheţă de spaimă. Apoi o luă la fugă. Simţise el demult că tabăra îl părăsise!

Faraonii începură să râdă pe socoteala fugarului şi să-l batjocorească.

— Omul ăsta trăbă judecat, nu poate scăpa aşa! strigă Ţancu.

Îşi aruncă pălăria şi porni, cu pletele negre fluturând în vânt, după Dinu.

Fugarul era cu mult înaintea lui Ţancu.

— Nu-l mai poate ajunge!

— Ba-l ajunge!

— Nu! I-a apucat cu prea mult înainte!

— Veţi vedea.

Dar şi urmăritul, şi urmăritorul ajunseseră departe. De la o vreme abia se mai zăreau în câmpia dunăreană.

Salomia şi Rusalina începură să alerge. Şi după ele, altele şi alţii. În curând fugea răzleţită întreaga tabără, încercând să se întreacă unul pe celălalt. Dar pe nevasta şi pe fată nu le putu întrece nimeni.

— Numai de nu l-ar înjunghia! zicea din când în când unchiul Daina, care alerga şi el, să-şi verse sufletul.

Când ajunseră la ţărmul Dunării i, mama şi fata scoaseră un ţipăt de groază: în apă, departe de la ţărm, Ţancu nu mai era decât la un metru de picioarele lui Dinu. îl înhăţă în curând şi îndată se scufundară amândoi.

Apoi trupurile lor ieşiră la suprafaţă şi se încleştară din nou.

Lumea privea de pe ţărm îngrozită. Ţipa, urla.

De trei ori valuri mari înghiţiră pe cei încleştaţi, şi de fiecare dată ieşiră la suprafaţă. Ţancu ţinându-l di plete pe celălalt. Când se iviră şi-a patra oară din adâncimi, Ţancu începu să înoate trăgând după el, de plete, pe Dinu.

— S-a înecat!

— L-a omorât!

— Ce să-l omoare?! L-a înecat Dunărea

Pe ţărm, lumea aştepta cu răsuflarea oprită.

— Dacă l-ai sugrumat, rău lucru ai făcut, Ţancule! oftă Daina venind lângă omul leoarcă de apă, care căzu frânt pe nisipul malului.

— Nu l-am sugrumat!

— S-a înecat el?

— Nu-i înecat. Trăieşte, ticălosul!

Unchiul Daina sări înviorat de lângă Ţancu şi se apropie de trupul întins pe spate al lui Dinu. Plecă urechea, i-o lipi de piept şi ascultă prelung.

— Oameni buni, trăieşte! strigă el din răsputeri, ca şi când ar fi fost singur acolo. Veniţi aici!

Cu ajutorul tovarăşilor, Daina ţinu pe înecat cu capul în jos şi scoase apa din el după metode mai bune ca cele din cărţi.

Întru târziu, Dinu deschise ochii.

— Iată-l că învie! strigară faraonii veseli.

Patru inşi îl luară pe sus, şi toată laia se întoarse la corturi, lărmuitoare lucru mare.

Abia acum se puteau bucura de tot ce se petrecuse ca-ntr-un vis. Se bucurau de fuga lui Dinu, de spaima lui,

de urmărirea lui Ţancu, de lupta pe viaţă şi pe moarte din valuri. Râdeau să leşine de priveliştea când Ţancu îl trăgea de plete la mal, înotând. Se bucurau îndeosebi că Ţancu-l dovedise pe Dinu în faţa tuturor.

— Spuneau că Ţancu s-a înecat în Tisa! Dar el trece Dunărea ca pe-un părău!

— Al dracului înotător!

— Om tare! Să-l mai poată el aduce la mal pe celălalt pe astfel de valuri!

Tabăra a lămurit până noaptea târziu.

— De-acum trăbă să-l aleagă voivodă pe Ţancu!

Vorba asta se auzi în toate corturile.

— Să-l aleagă, şi încă mâne! Nicio zi să nu mai

Unchiul Daina puse doi paznici în cortul lui Dinu. Să nu-i vină pofta să mai fugă. Nu putea scăpa de judecată. Nu numai pentru felul cum s-a purtat după ce au fost prinşi, şi în închisoare, ci şi pentru măcelul din noaptea aceea blăstămată, de când li se trăgeau toate suferinţele. El l-a pregătit şi el l-a poruncit.

Daina era acum liniştit. Ştia că Ţancu se va ţine de cuvânt: nu-l va ucide pe Dinu! Dacă nu l-a sugrumat câtă vreme l-a ţinut subt apă, nu-l va ucide de-acum încolo!

Dar aveau dreptate toţi cei care vorbeau prin corturi t încă mâne îl vor alege voivodă pe Ţancu. Şi, după alegere, Dinu va veni, târându-se în coate şi în genunche, să-şi ceară iertare, aşa cum e datina din bătrâni, după mari greşeli.

Cei trei dormiră în noaptea aceea un somn greu ca pământul. După câtă vreme se culcară iar în cortul lor, sub cortul cel mare al cerului, în toată slobozenia, scăpaţi de orice gânduri?

IV

Ziua următoare era o duminică. Nimeni nu plecă din tabără. Dis-de-dimineaţă, feciorii aduseră crengi verzi din lunca Dunării, iar fetele adunară flori şi făcură cununi.

împodobiră cu ele cortul lui Ţancu.

Apoi fetele se pieptănară şi-şi împletiră cozile negre. Câteva – cum vor fi răsărit aici – erau blonde, şi împletiră cozi aurii. Toată laia se îmbrăcă în hainele cele mai bune. Şerpare ţintate cu argint, cu bănuţi de argint, se văzură vreo zece. Pieptare ungureşti, de postav negru, cu flori roşii şi cu nasturi albi, erau destule. Aproape toţi bărbaţii purtau pantaloni vineţi, strânşi pe picior, înfundaţi în cizme ungureşti. Femeile îmbrăcară rochii scumpe, unele de mătase, şi tot de mătase erau cele mai multe năfrămi de diferite culori, dar mai ales verzi şi roşii. Mai toate fetele purtau la grumazi salbe din bani de argint, din diferite ţări. Unele erau mai mici, în altele se puteau număra şi până la cincizeci de piese albe, strălucitoare, de diferite mărimi. În urechi purtau cercei de argint, de aur, cu pietre preţioase adevărate. Erau giuvaiere moştenite din mamă în faţă, din vremuri vechi. Altele erau câştiguri proaspete. Nu era femeie care să nu aibă în deget un inel sau mai multe.

Salomia şi Rusalina se gătiră şi ele. Tabăra putu vedea atunci cercei, inele şi o salbă mare, pe care nu le mai văzuseră decât cei mai bătrâni, la cununia mamei Salomiei.

Din traistele acele mari de piele, pe care le-au scăpat la fuga din tabără, scoaseră şi năfrămi scumpe de mătase, şi rochii preţioase.

Nimeni nu se împodobi cu atâtea lucruri scumpe ca ele. Dar nimeni nu le pizmuia: se cădea să fie cele dintâi, nevasta şi fata voivodei! Şi apoi, cine nu ştia în tabără că părechea voivodală se trăgea din cele două familii mai fruntaşe şi mai bogate dintre toate?

Ţancu se îmbrăcă numai în catifea albastră. Într-o ascunzătoare din căruţa lui, pe care nu o putuseră descoperi nici când căinaseră după banii falsificaţi de tatăl său, nici după lucrurile rămase de la el după ce fu dat ca ucigaş, el pusese, demult, rându.1 acesta de veşminte, să-l

îmbrace numai în ziua când va fi urmaşul tatălui său. Încă înainte de arestarea bătrânului.

Haina era o bluză croită milităreşte, cu şinoare ungureşti peste piept, cu un fel de epoleţi pe umeri. Mai încălţă şi cizmele de lac, scoase tot din lada aceea. Îşi puse patru inele, cu pietre mari, în degete.

Era un bărbat voinic şi frumos. Să fi avut treizeci şi şase de ani. Cum se plimba, îmbrăcat aşa, pe dinaintea cortului, părea un om născut să poruncească şi să conducă.

Ziua era senină. Cerul, curat ca lacrăma. Rândunică zburau prin văzdnh încrucişându-şi liniile negre.

Tabăra întreagă era îmbrăcată de sărbătoare. Şi aştepta.

Deodată un glas de trâmbiţă răsună în văzduh, cântând o chemare străveche. Nu semăna cu nicio goarnă militară. Faraonii îşi descoperiră capetele. În isoare lu'. – minau plete negre şi sure, altele albe ca zăpada, căzând în inele pe spate.

Femeile se înşirară pe-o parte, bărbaţii pe alta. Nevestele tinere, fetele, copilele purtau rochii şi bluze în culori tari, bătrânele erau îmbrăcate în negru. Podoabele lor străluceau în soare la orice mişcare.

Între femeile tinere şi fete erau unele de o mare frumuseţe: zvelte, cu ţinuta dreaptă ca la domniţe, cu liniile feţei fine, cu ochi mari negri, cu sprâncene bogate, cu gene lungi; păreau coborâtoare dintr-o rasă nobilă* de milenii.

În sunetul acela arhaic al instrumentului de aramă, care semăna şi a chemare, şi a rugăciune, dintr-un cort ieşiră şapte bătrâni, doi cu doi, iar al şaptelea singur, în urmă, purtând un obiect învăluit cu o mică ţesătură în fire de aur.

Ei trecură printre rândurile bărbaţilor şi ale femeilor, cu pas domol, legănat, privind, cu-capetele drepte, înainte.

Ţancu, nevasta şi fata aşteptau în faţa cortului lor. Bărbatul şedea pe un scaun înalt, cu spetează, un scaun de stejar lustruit de vremuri, acoperit cu postav roşu. Salomia stătea în picioare de-a dreapta, fata, Rusalina, de-a stânga.

Bătrânii se opriră în faţa scaunului. Cele două rânduri de bărbaţi şi de femei rămaseră nerupte, într-o linişte desăvârşită.

Bătrânul cel de-al şaptelea, care ţinea în mână lucrul acoperit cu ţesătura în care juca soarele, paşi înainte. Glasul trâmbiţei amuţi. El începu cu vece sărbătorească:

— Cu ziua de azi, cu voia şi hotărârea tuturor a, Dinu încetează de a mai fi voivodul nostru. El a adus nenorocire asupra taberei şi s-a purtat cu noi ca un mişel, nu ca un părinte. Nici nu a fost o căpetenie legiuită. Conducerea şi porunca se cuveneau, după legi străvechi, fiului voivodului Ţanco.

— Aşa este! mărturisiră cei şase bătrâni de la spatele lui.

— Aşa este! strigară cele două rânduri de oameni.

— Noi am greşit, şi stăpânul din cer ne-a pedepsit destul. Noi trăbă să îndreptăm greşeala.

— Aşa este! spuseră în cor bătrânii.

— Aşa este! repetă gloata.

Ţancu şi cele două femei stăteau în neclintire.

— Dacă-i aşa, şi aşa este – şi vorbind moşneagul începu să ridice coperitoarea aurită de pe lucrul ce-l ţinea în mână – iată, ridic coroana străveche şi o aşez pe capul lui Cicoş, noul voivod.

Un murmur de nedumerire trecu prin mulţime:

— Cicoş?

— Cu numele acesta nou ne va conduce. După cum s-a dovedit cu jurăminte la judecată, Ţancu s-a înecat în Tisa. Cicoş nu mai are nicio răspundere pentru condamnarea lui Ţancu la spânzurătoare.

Un oftat de uşurare scăpă din piepturile bărbaţilor şi

ale femeilor de pe cele două rânduri.

Bătrânul se apropie şi, ajutat de alţi doi, puse coroana pe capul lui Ţancu.

— Să trăieşti şi să ne stăpâneşti! ziseră cei şapte bătrâni în cor.

— Să trăiască şi să ne stăpânească! strigară cele două rânduri.

Trâmbiţa începu să sune din nou. Cânta acum altă melodie, de bucurie şi de biruinţă. Uralele nu mai conteneau în gloată.

Cicoş se ridică de pe scaun, privi peste mulţime şi zise cu glas puternic, înălţând dreapta la cer:

— Jur să vă fiu căpetenie şi tată!

Toată gloata, în frunte cu cei şapte bătrâni, ridicară în soare braţul drept.

— Jurăm să te ascultăm ca pe un poruncitor şi tată!

— Jurăm! repetă întreaga gloată.

Glasul de aramă răsună din nou. Apoi se făcu linişte.

Cel de al şaptelea bătrân vorbi iar: – Cicoş ne-a făgăduit să nu-l omoare pe Dinu, şi ieri s-a ţinut de cuvânt: putea să-l sugrume în apă, şi nu l-a sugrumat. El se va ţinea de cuvânt şi acum, când Dinu va fi adus să se roage de iertare, în coate şi genunche, după datina ispăşirii greşelilor grele.

Instrumentul de aramă dădu un semnal, şi îndată ieşiră dintr-un cort patru bărbaţi tineri, şi în mijlocul lor, Dinu.

Era îmbrăcat şi el de sărbătoare. Lumea din cele două rânduri simţi o înfiorare rece la vederea lui: era să nu-l mai cunoască. Ochii îi căzuseră adânc în cap, iar faţa-i era suptă, mică – doar un pumn – şi vânătă. Ochii lui nu se uitau la nimeni şi păreau adormiţi acolo, în fundul capului, unde se ascunseseră. Părea un diavol ieşit acum din iad.

Ajuns înaintea cortului, voivodul trebui să îngenunche şi, în coate şi genunche, să se apropie de

scaunul pe care şedea noul voivodă. Cei patru trebuiră să-l îngenunche cu puterea: întreg trupul se împotrivi, ca şi când ai fi fost plin de corzi tari de oţel.

Toată lumea aştepta fără suflare. După legea din bătrâni, cel greşit, când ajungea la picioarele stăpânului, trebuia să le îmbrăţişeze, să-şi plece capul pe genunchele lui şi să aştepte mut.

Dar când fu să îmbrăţişeze picioarele lui Ţancu, Dinu scoase fulgerător un pumnal din sân şi sări ca un tigru asupra lui Ţancu.

Nimeni nu avu vreme să dea un ţipăt, să facă o mişcare. Numai Salomia, care nu pierduse o clipă din ochi pe Dinu, sări între el şi bărbat.

Şi femeia şi bărbatul se prăbuşiră înjunghiaţi într-o clipă.

Până a nu se dezmetici gloata, Dinu luă coroana ce se rostogolise de pe capul mortului, şi-o puse pe cap şi răcni:

— Nimeni niciun pas! Eu sunt voivoda vostru! Nici jandarmi, nici judecată, dacă nu voiţi să umpleţi spânzurătorile! Pe cel judecat la moarte în lipsă voi nu numai că l-aţi adăpostit şi l-aţi ascuns, ci l-aţi făcut voivodă! Tâlharilor! Mişeilor! Sunteţi în mâna mea de-acum! Sunteţi ai mei!

Faraonii se trezeau încet la realitate. Îl vedeau pe Dinu cu coroana pe cap, cu junghierul însângerat în mână şi vedeau cele două trupuri rostogolite şi sângele ce se adunase în baltă, şi totuşi li se părea că visează.

Tăceau toţi ca mormântul. Părea că cel ce stă în picioare cu coroana pe cap, cu cuţitul însângerat în mână nu era Dinu, ci însuşi diavolul, ieşit pe neaşteptate din iad.

Când începură să se trezească, simţiră că erau în mâna lui. Ţancu fusese condamnat la moarte, în lipsă. Ei îl aduseseră în tabără, în loc să-l predea judecăţii, şi îl aleseseră voivod. Avea dreptate diavolul: dacă suflau o vorbă despre cele întâmplate, ar fi umplut spânzurătorile!

— Adunaţi corturile, prindeţi caii la căruţe! Într-un ceas plecăm. Cele două stârvuri le aruncăm peştilor în Dunăre şi trecem în ţara sârbească! se auzi întru târziu porunca necuratului.

Deodată tresări, îşi luă coroana din cap şi strigă:

— Cele două stârvuri! Dar unde e fata, unde e Rusalina?

Gloata rămase mută.

— Unde-i Rusalina? urlă Dinu scos din minţi. Să mi-o aduceţi din pământ, din piatră sacă!

Dar nimeni nu se mişcă din mulţimea mereu împietrită.

Dinu porni ca o vijelie prin tabără. Cercetă corturile goale, căruţele, scotoci prin fân, printre zdrenţe, prin haine, prin lăzi.

Nu era!

Se năpusti în cortul lui, prinse pe feciorul său – bolnav greu încă de rana ce nu se mai vindeca – de păr, îl trase afară din cort, îl puse în picioare, răcnindu-i:

— Caută pe Rusalina, ticălosule! E mireasa ta! Porneşte!

Dar tânărul, care rămăsese întins cu lunile, se clătină pe picioare şi căzu cu faţa la pământ.

Dinu sări în spinarea unui cal, cutreieră împrejurimile.

Părea c-a înghiţit-o pământul. Nu cuteză să meargă mai departe: trebuia să pornească tabăra. Trebuia să se scape de morţi.

Se întoarse între corturi ca o furie. În vremea asta faraonii, muţi, îşi strânseră corturile, înhămară caii, aşezară în căruţa lui Ţancu trupurile celor morţi, le acoperiră.

Erau gata de plecare. În curând caravana porni sub cerul senin, limpede, nepăsător în strălucirea lui, ca şi când nimic nu s-ar fi întâmplat pe pământ.

Caravana înainta în tăcerea de moarte a faraonilor. Se auzea numai scârţâitul roţilor şi, din când în când, urletul cânelui legat sub căruţa lui Ţancu. Era cânele lui.

Rusalina, când văzu pe părinţii ei prăbuşindu-se şi sângele ţâşnind din răni, fu luată de-un vârtej şi, în încremenirea generală, ţâşni în fugă spre ţărmul Dunării şi se aruncă în valuri. Nu-şi mai putu da sama ce se întâmplă cu ea. Ştia numai că, în clipa în care era să se înece, o putere peste fire parcă, ţâşnind din ea, o ridică la suprafaţă, şi ea începu să înoate. De copilă mică înota ca peştele. Dar acum o îngreuiau hainele, salba de la grumazi, cizmuliţele din picioare. Totuşi, făcea sforţări deznădăjduite să rămână la suprafaţă. Nu-şi putea da sama de nimic. În faţa morţii se trezise în ea, brutal şi orb, instinctul de conservare. Numai el mai trăia în ea.

Valurile o duseră departe. Făcea sforţări să se apropie de ţărm: dar curentul o îndepărta mereu.

Valurile o purtară aşa până la hotarul celui de al patrulea sat. Era târziu, poate trecuse de amiazi, când îi reuşi să iasă la ţărm. Dar abia făcu trei paşi pe uscat, şi căzu leşinată în prundişul malului.

Pe însărate veniră câţiva copii cu vitele la adăpat. Ei se mirau că vacile, când ajung la un loc, se opresc şi se uită într-o parte, zmâncesc din cap şi înconjură locul acela. Se apropiară cu grijă şi aflară pe Rusalina întinsă pe spate, cu hainele de pe ea ude leoarcă. Numai banii de argint din salbă şi pietrele cerceilor din urechi luminau în soarele asfinţitului.

— S-a înecat cineva!

— Uitaţi-vă! E o copilă!

— A aruncat-o apa la ţărm!

— Apa n-o putea aduce până aici, la trei paşi de ţărm, zise unul mai răsărit.

Copiii o înconjurară cu teamă, de departe. Nu cutezară, până-ntiui târziu, să se apropie. Vitele băuseră şi

se întorceau acum de la Dunăre.

Cel mai mare se apropie, în sfârşit, cu paşi mărunţi, uşori. Se uită la fată, se aplecă asupra ei.

— Nu-i moartă, măi băieţi! Răsuflă… zise el prinzând curaj. Doarme. Poate e leşinată!

Copiii se apropiară, ascultară şi ei respiraţia uşoară.

— Să-l chemăm pe badea Nichifor, zise unul.

Nichifor, paznic de câmp, avea în apropiere o colibă.

Omul, un bătrânel uscat, veni aducând o sticlă cu rachiu tare, de care-i plăcea lui.

Se aplecă asupra copilei, o pipăi, o mişcă. Era caldă, deşi hainele de pe ea erau ude.

Dar copila nu se trezea.

Nichifor o ridică încet de spate, îi ţinu rachiul, tare ca spirtul, sub nas, şi după o vreme fata deschise ochii, dar pleoapele-i căzură îndată. Omul îi descleştă dinţii şi-i turnă în gură câteva picături. Apoi, pe rând, tot altele.

La o vreme, Rusalina deschise ochii şi nu-i mai închise. Începu să privească la om, la copii, împrejur, cu ochii rătăciţi. Nu înţelegea nimic, nu ştia ce se petrece cu ea, nici ce s-a petrecut.

Începu să fie scuturată de friguri.

— Începe să se răcorească, şi hainele ei sunt încă ude. Trăbă s-o ducem undeva să şi le usuce. Până-n sat e departe, iar eu în colibă n-am nicio haină femeiască. Prii! drace! Numa ieri şi-a dus nevasta de-acolo un rând de haine…

— O să aduc eu o iie ş-un şorţ, moş Nichifor, zise un prichindel de copil, cu bâta mai mare decât el.

Şi cât ce vorbi, au şi început să-i sfârâie picioarele peste câmp.

Când ajunse Nichifor cu Rusalina la colibă, ţâncul acela se şi înfăţişă cu o iie şi un şorţ ale unei surori. Nu aflase pe nimeni acasă şi le şterpelise în grabă.

— Bravo, băiete! îl lăudă paznicul.

El ducea pe Rusalina sprijinind-o de subsuoară. De când începuse s-o ajute, simţise cum se încordează trupul copilei să se ferească de el.

— N-avea nicio teamă, ai dat de oameni buni, îi zicea Nichifor.

Copila nu spunea o vorbă. Din când în când se uita, mirată mai mult decât speriată, la om. Dar trupul ei rămase mereu încordat, într-o ţinută de respingere, până intrară în colibă.

Copiii plecară. Vitele erau demult înaintea lor, în drum spre casă. În cale întâlneau lanuri de porumb. Dar şi fără asta, ei ardeau de nerăbdare să povestească în sat ce s-a întâmplat.

Nichifor, ieşind din colibă, zise fetei:

— Vezi şi te schimbă. Pe urmă aprind focul, să-ţi uşti straiele.

Aşteptă o vreme afară, apoi intră. Dar străina stătea ghemuită pe vatră, cum o lăsase, cu hainele uscate lângă ea.

— Nu fi proastă, tu copilă! Vezi şi schimbă-te, să-ţi uşti hainele.

Şi iar o lăsă singură.

Dar şi când se întoarse în colibă a treia oară, o află în aceeaşi poziţie. La stăruinţa omului, copila zise:

— Nu mă dezbrac. Aprinde focul, mi se vor usca şi stând lângă foc.

Omul se miră de atâta încăpăţânare la o fetişcană crudă cum era străina din faţa lui. Dar nu avu încotro: văzu că orice stăruinţă e zadarnică.

Aprinse focul în vatră. Luă o cratiţă, turnă în ea lapte dintr-o oală de pe poliţă şi-l puse la fiert.

Rusalina începu să se pârjolească la foc, când pe-o parte, când pe alta. Hainele ¡se uscau într-adevăr. Salba de argint, cerceii din urechi străluceau tare în vâlvătaia focului. După ce încălzi laptele, Nichifor puse pe vatră un

hlid, un bruş de mămăligă rece şi zise:

— Acum să mânci ceva!

Copila clătină din cap.

— Nu! Nu mânc!

— Vai de mine, cum să nu mânci, tu nebuno?! Eşti sleită de puteri!

— Nu mi-e foame!

— Comédie ca asta! Nu-ţi pare bine c-ai scăpat de la moarte?

— Nu-mi pare bine… răspunse ea cu o voce aspră, întunecată. Tu m-ai scos din apă?

Şi ea se uită pentru întâia oară drept în ochii lui Nichifor. Ce privire rea, ucigaşă! Paznicul se înfioră.

— Nu te-am scos eu.

— Dar cine? Copiii?

— Nici ei. Te-au aflat leşinată la câţiva paşi de la apă şi, speriaţi, au venit să mă cheme pe mine.

— Atunci, cine m-a pescuit?

— Dumnezeu ştie! Poate ai ajuns singură la mal, între moarte şi viaţă, şi ai mai putut face câţiva paşi pe pământ. Poate Dumnezeu ţi-a ajutat.

— Ba celălalt! zise fata cu mânie.

— Care celălalt?! întrebă omul cu mirare. Eu nu ştiu să fi umblat încă un om pe ţărm în ziua de azi.

— Diavolul! oftă fata.

Nichifor se mira. Străina asta, după trup, după înfăţişare, nu putea avea mai mult de patrusprezece ani. Dar vorbea ca un om mare. îmbrăcată în haine scumpe, cu salba de argint la grumazi, cu cercei scumpi în urechi, cine putea fi? Era de-un negru îndulcit, palid; putea fi şi o fetişcană din vreun sat, putea fi şi o ţigancă mai înstărită. Nu cumva e mai vârstnică decât o arată înfăţişarea şi a lovit-o nenorocirea din dragoste? Au mai fost nebune care s-au aruncat în Dunăre. Nu cumva «celălalt», diavolul de care pomeni, să fie un fecior? Poate de dragul lui s-a

aruncat în apă, şi tot el va fi scos-o din Dunăre.

Dar uitându-se mai bine la străină, se ruşina de gândurile lui. Era un copil încă! Nu putea fi vorba de o nenorocire din dragoste!

El întări totuşi din nou că în ziua aceea nu s-a apropiat niciun străin de Dunăre în părţile acelea.

— Dar ăla nu se vede! zise fata.

— Cine?

— Ţi-am mai spus o dată: diavolul! Dacă era Dumnezeu, m-ar fi lăsat să mă înec, el mi-ar fi voit binele. Dar a fost celălalt, şi m-a scos pentru nenorocire!

Vocea ei era profundă, părea că vine din adâncuri. O tristeţe de moarte i se zugrăvi în ochi, pe faţă.

Paznicul se cutremură: putea vorbi un copil de patrusprezece ani ca un om mare, din fundul unei prăpăstii?

— Aşadar, ai voit să te îneci? întrebă el întru târziu, necutezând să tulbure împietrirea în care căzuse copila.

Ea înclină din cap.

— La vârsta ta? Ce minuni se mai întâmplă în lumea asta, Dumnezeule mare!

— Trăbă să mor! Nu mai am pentru ce trăi! şopti străina ou ochii închişi.

Flăcările focului luminau faţa ei mică, de-un negrupalid, şi împrăştiau luciri metalice şi din salbă, şi din părul negru-vineţiu, uscat acum.

Paznicul se credea om în toată firea. Niciodată nu, s-a temut de vedenii şi înşelăciuni ale diavolului. Străbătea lanurile întinse, noaptea, ca şi ziua.

Şi iată, acum, privind la străină, îşi zise deodată: «Poate nu-i decât o nălucire a diavolului! Fiinţă pământeană nu poate fi aşa de frumoasă ca cea ce stă chircită pe vatră, scăldată în lumina arămie a flăcărilor.»

Îşi făcu semnul crucii, clar arătarea de pe vatră nu dispăru.

— Şi nu vreai să mânci nimic? o întrebă el, prinzâni din nou curaj.

— Nu! Nu mi-e foame! N-am să mai pun de-acum încolo nicio bucătură în gura mea!

Vorbi cu glasul acela pătruns de zdrobitoare suferinţă.

«Ce copil va mai fi ăsta, Dumnezeule sfinte!» se miră iarăşi Nichifor.

— Poate ţi-e somn şi vreai să te culci? zise el, nemaiştiind ce să facă cu străina.

— Nu voi mai durmi până nu m-or pune în mormânt!

Paznicul îi arătă pătucul cu fân.

— Eu ies să mai dau o raită pe hotar. Să nu-ţi fie frică 1 Nu mă duc departe.

El ieşi pentru a o lăsa pe străină să se culce. Nu avea de gând să dea nicio raită pe hotar. Se temea să nu fugă, să sară iar în Dunăre.

Se învârti prin apropiere până osteni. Noaptea era târzie. Stelele – puzderie. Luna asfinţise.

Trecură ceasuri, şi din colibă nu ieşi nimeni.

Omul răsuflă uşurat. Ascultă la uşă şi-i păru că aude o respiraţie adâncă şi regulată.

— A adurmit şi fără voia ei, zise omul, vesel.

Trase un braţ de fân la spatele bordeiului şi se lăsă într-un cot, cu urechea întinsă. Niciun zgomot, nicio mişcare în colibă.

— A biruit-o slăbiciunea şi osteneala… zise el mângâiat, şi-l luă dulcea toropeală a aţipirii.

Dormi greu până la răsăritul soarelui. Când văzu sfânrul pe cer, se frecă la ochi şi sări drept în picioare, ca un fecior tânăr.

Uşa colibei era închisă.

El răsuflă uşurat.

— Doarme încă.

Dar peste un ceas se nelinişti şi deschise încet uşa.

Coliba era goală.

Zadarnic o căută ca pe un vârf de ac. Nu erau pe vatră decât iia şi şorţul aduse de băiat, neatinse.

— Curată minune! strigă el.

Apoi, deodată, gândul i se lumină:

— Se va fi aruncat în Dunăre!

Şi cu o nelinişte ca şi când ar fi fost copilul lui, Nichifor începu să alerge spre apă. Nu era nimic! Nu se vedea nimic! Alergă o vreme pe ţărm în jos. Nu se vedea nimic, numai negurile uşoare ce pluteau deasupra marelui râu, vânjos s1 tulbure.

Începu să caute, întorcându-se, urme pe nisip. S-ar fi cunoscut urmele proaspete. Dar nu putu descoperi nicio urmă.

Îşi lăsă capul în piept şi-şi luă drumul spre colibă.

Fusese lucru curat? Cum adormise el atât de greu? Cum de se trezise numai în răsăritul soarelui, când el, la crăpatul zorilor, era veşnic în picioare? Nu i s-a părut lui nălucă, nu fiinţă vie, când stătea ghemuită pe vatră, cu ochii închişi, în flăcările arămii?

Când ajunse la colibă îl întâmpinară copiii cu vitele, femei, bărbaţi. Ba şi primarul se ostenise să vadă pe înecată şi să încheie procesul-verbal, căci jandarmii lipseau din sat, erau duşi în patrulare.

— Unde-i străina? întrebă capul satului.

— Mă întreb şi eu ca şi dumneata, domnule primar.

— A plecat?

— A fugit. S-a făcut nevăzută.

— Unde?

— Păi, chiar asta-i!

Şi omul povesti din fir în păr cele petrecute de la plecarea copiilor în sara trecută.

— Iată aici iia şi şorţul pe care le-a adus asară copilul lui Păcuraru. Nici nu s-a atins de ele.

Primarul începu să-i pună o mulţime de întrebări:

Cine era? De unde era? Cum o chema? Ce-a făcut-o să sară în Dunăre?

Voia să scrie tot. Dar nu avu ce să scrie! Străina nu spusese nimic despre ea. Atâta doar că, la întrebarea lui Nichifor dacă a voit să se înece, ea a dat din cap, spunând că nu mai avea pentru ce trăi.

Primarul, tot muindu-şi tocul în călimară, trecu pe hârtie ce putu: ce spuseră copiii şi paznicul.

— Ce vârstă putea să aibă?

— După înfăţişare, după trup, era o copilă: o fetişcană. După vorbă, putea fi şi femeie sau om în vârstă.

— Cum înţelegi asta? întrebă primarul.

— Vorbea cuminte şi purta suferinţă de om mare, nu de copil!

— Vorbea bine rumâneşte?

— Ca mine şi ca dumneata.

— Nici numele nu ţi i-a spus?

Nichifor începu să se supere.

— V-am povestit o dată tot ce am avut de spus!

— Bine, bine! Dar avem şi noi legea noastră. Martorul trăbă să răspundă la ce e întrebat.

— D-apoi doar am răspuns, păcatele mele, domnule primar!

— Spuneai că avea la grumazi o salbă scumpă din bani de argint şi cercei cu nestemate în urechi.

— Avea!

— Nu cumva va fi lăcomit cineva la salba şi cerceii ăia?

— Cine să lăcomească, domnule primar? N-a fost pui de om pe-aici. Cine să lăcomească la lucrurile cuiva care abia a scăpat de la moarte?

Primarul văzu că dăduse greş şi că femeile din jur începură să murmure. Nu mai stărui.

— De, zise el. Ar trebui să ştim mai multe. Cazul ar trebui curentat. Poate a fost o încercare de crimă. Cum

vine o copilă cu salba la grumazi, îmbrăcată de praznic, să se arunce în Dunăre? Dar ştim prea puţin pentru a putea curenta întâmplarea. După ce se vor întoarce jandarmii, o să caute să afle ei mai multe.

— D-apoi, ce să mai cerceteze! suspină o bătrână. Iată, v. a fi fost o copila nenorocită, de aceea va fi vrut să moară. Poate a înşălat-o vreun ticălos de ficior! Sunt necuraţi care se agaţă şi de fetişcane. Ele sunt nevinovate, nu ştiu nimic şi cad în cursă! Poate-ar fi fost mai bine de ea dacă se îneca!

Dar Nichifor, ascultând şi închipuindu-şi pe copila aceea cum şedea ghemuită pe vatră, îşi zise: «Nici poveste! Era o copilă nevinovată!»

V

Trecură săptămâni şi luni. Sfârşitul toamnei era aproape. Copacii ridicau în văzduh braţe goale, negre. Vânturile de la răsărit şi miazănoapte se înteţeau. Începură să fluture prin văzduhul sur întâii fulgi de zăpadă.

Într-o dimineaţă, faraonii din ţigănia de jos din Vlădeni se treziră cu Rusalina dând târcoale bordeiului şi făurştii. Nu putea intră. Lacătele erau încuiate.

Veniră în grabă femei şi bărbaţi. Un meşter descuie lacătul bordeiului şi al covăciei.

Copila, vânătă de frig, intră în bordei şi-şi puse pe laviţă o legăturică ce adusese în mână. Purta haine subţiri şi zdrenţuite.

— Singură? o întrebară faraonii înconjurând-o şi privind-o cu mirare şi cu milă.

Ea înclină din cap.

— Unde ţi-s părinţii?

— Au murit!

— Amândoi?

— Amândoi!

— Doamne fereşte şi apără!

— Au murit demult?

Fata ridică din umeri.

— Demult va fi, poate de-un veac!

Oamenii se priviră.

— Cum, de-un veac? Aţi plecat doar de câteva luni.

Rusalina ridică din nou din umeri.

O ţigancă aduse o ulcică de lapte şi un bruş de mămăligă.

— Mâncă, fată! Eşti toată îngheţată.

Rusalina nu se lăsă îmbiată. Mâncă cu lăcomie, era flămândă. Alte ţigănci aduseră brânză şi slănină. Şi fata mânca mereu, nemaiînvrednicind cu nicio privire pe cei din jur.

În bordei era un miros greu de pământ, de aer închis. Era frig.

— Trăbă să vii să te încălzeşti la noi, zise o ţigancă mai înstărită, care avea oleacă de căsuţă în loc de bordei.

Rusalina, după ce mâncă, se sculă de pe laviţă.

— Acum nu mai am pe nimeni. Rămân aci la voi.

Privi prin bordei, văzu câteva lucruri rămase de la părinţi, şi ochii ei se umplură de lacrimi. Dar le zbici îndată, îşi înălţă capul şi se întoarse spre ţiganca care o chemase la ea să se încălzească.

— Vin cu tine. Mi-e frig!

Nimeni nu mai cuteză să o întrebe ceva. Din fiinţa ei se desprindeau un pustiu greu şi o jale de moarte.

Mai crescuse, dar era slabă şi nespălată. Din ceea ce fusese mai nainte nu-i mai rămăsese decât statura dreaptă şi ochii mari. Dar ei erau acum înecaţi în tristeţi grele.

— Săraca fată! oftau oamenii.

— Ce nenorociri or fi dat peste ea!

Rusalina era slăbită şi ostenită de moarte. Abia o pătrunse căldura în casa ţigăncii şi căzu în somn greu, dormind ziua întreagă şi noaptea următoare. Abia o putură deştepta să mănânce un blid de fiertură.

Dimineaţa următoare se deşteptă devreme. Dar abia

deschise ochii, văzu unde se află şi-i închise din nou.

Între vis şi trezvie, ea văzu drumurile pe care le-a făcut de când fugise din coliba lui Nichifor.

O luase atunci razna, la întâmplare. Nu avea nicio ţintă, nu-i lumina în cap decât un singur gând: să moară! Dar nu mai cutezase să meargă spre Dunăre! îi era scârbă şi groază de apa care n-a voit s-o înece, îi era groază mai ales că nu se va putea îneca: iar se va ridica din ea puterea aceea care a scos-o atunci la suprafaţă. Ce putere, ce mână străină fu aceea care n-a lăsat-o să moară?

Dar va muri acum! Nu va mai pune mâncare în gura ei!

Cu hotărârea asta sălbatică o luase peste câmp şi se pierduse în porumbişti. Nu-i păsa unde va ajunge, nu-i păsa unde va cădea şi nu se va mai ridica! Se va ghemui la pământ şi va închide ochii pentru totdeauna!

Rătăcise astfel trei zile, ferindu-se de oamenii la lucru, de copiii cu vitele, ca o sălbătăciune. Adâncurile din ea o frigeau, puterile-i slăbeau şi adeseori cădea leşinată. Când se trezea, pornea din nou. Nu-şi dădu scama: A luat-o într-o direcţie oarecare, ori se învârtea pe loc, în aceleaşi porumbişti?

În sara zilei a treia a căzut, sleită de orice putere» într-o porumbişte. Un răstimp locul se învârtise cu ea, apoi simţise cum începe să se cufunde. Părea că scoboară în adâncul pământului, într-o prăpastie neagră, fără fund. Atunci simţise o putere ca în clipa când era să se înece, care o aruncă la gura prăpastiei.

Deasupra capului ei atârna un ştiulete de porumb în lapte, cu boabele abia înfiripate.

Întinse braţul, îl rupse cu sălbăticie, îl desfăcu şi începu să mănânce cu lăcomie, ca o fiară. Laptele boabelor îi curgea din colţurile gurii, se prelingea pe bărbie. Când isprăvi, rupse alt ştiulete, apoi altul. Ochii împăienjeniţi i se aprinseră. Din când în când scotea, în neştire, un

geamăt.

Sătulă, se lăsă la pământ şi adormi ca un buştean. Cel dintâi gând ce-i veni în minte dimineaţa fu ospătarea aceea de sara. Rupse iar un tuleu de porumb, întâi se-nvolbură în subconştientul său, apoi i se limpezi gândul: «Nu pot muri nici de foame! Sunt blăstămată! Cine m-a blăstămat?»

Şi numai după ce i se limpezi acest gând, Rusalina putu să-şi plângă şi să-şi bocească părinţii.

Ziua întreagă nu s-a mişcat din porumbişte. Plângea smulgându-şi părul, zgâriindu-şi obrajii şi pieptul până leşina. Apoi, deşteptându-se, începea din nou.

Nu era pui de om în apropiere. Cerul se boltea deasupra senin şi neclintit. Porumbul foşnea domol subt adierile fierbinţi, iar bocetele ei creşteau în văzduh, învălurându-se şi mistuindu-se în înălţimi, peste câmpuri.

În dimineaţa următoare porni la drum. Simţea că o leşie amară în tot trupul. Gândul, simţirea mai tare c'. ecât ea că trebuie să trăiască, o făcu să nu-i mai pese de lume, de oameni, de legile lor. Ajunsă într-un sat, cerşi de la cea dintâi casă o bucată de pâine. Şi apoi alta, azi, mâne, poimâine. Îşi rupse o parte dintr-o fustă şi învălui în ea salba de la grumazi şi cerceii din urechi. Prea o împiedicau în noua ei viaţă. Toată lumea de la care cerea de pomană o întreba de unde a furat salba şi cerceii.

Trecu prin sate, prin oraşe, dormea unde apuca; simţea parcă o plăcere să fie înfruntată, batjocorită, alungată. Toate acestea o făceau să uite cine este. Îi plăcea să nu mai facă nimeni nicio deosebire între ea şi alte copile de ţigan de sama ei. Dormea de-a valma cu ele prin bordeie. Simţea sila oarbă de-a cădea tot mai adânc.

Într-un oraş mai mare ajunse în tovărăşia unor hoţi şi hoaţe de buzunare. Învăţă uşor meseria, ba ajunse curând între conducătoarele de echipă.

Dar într-o zi fu prinsă, cu altele, pe peronul gării,

chiar când şterpeleau o pungă, şi fu dusă la poliţie. Ea nu putu da nici numele ei, nici al părinţilor. Dar spuse numele satului Vlădeni. Şi fu trimisă la urma ei.

Între visare şi trezvie, toate acestea îi trecură Rusalinei, în dimineaţa aceea, prin minte. Rămase încă multă vreme deşteaptă, cu ochii închişi.

Gazda credea că doarme şi se purta uşor prin casă – să n-o trezească. Uneori ieşea în uşă şi vorbea încet: cu cineva de-afară. Era bărbatul, stăpânul.

— Sărmana copilă! Nu se mai trezeşte. A fost ostenită de moarte.

— Cine ştie ce blăstăm! Cum i-or fi murit părinţii amândoi? Cine ştie? În corturi multe se-ntâmplă altfel decât în sat…

— Ce va face ea singură în lume? N-a fost învăţată, ca noi, să sape, să secere.

— Va învăţa! Năcazul şi lipsa te-nvaţă la toate, răspunse bărbatul. Ş-apoi, creşte şi ea. Acuşi va fi fată-mare.

Rusalina. cu ochii închişi, trăgea cu urechea.

— Ce va face cu covăcia? întrebă femeia.

— Dac-ar fi de măritat fata, s-ar găsi şi cine să lucreze în covăcie. Nu ştii că tuturor ficiorilor li se scurgeau ochii după ea? Va încuia-o şi va păstra-o până la măritiş. E o bună zestre! Tatăl său a cumpărat scule nouă şi scumpe.

— De, îi va purta Dumnezeu şi ei de grijă.

— Dumnezeu şi oamenii! Noi i-am dat un adăpost. Dacă vrea, poate rămânea la noi. Va lucra şi ea, îşi va agonisi pâinea cea de toate zilele, ca orice om şi orice vietate. Dar iată că se gândesc şi alţii la ea, nu numai noi. Uită-te, lângă bordeiul ei sau şi adunat câteva braţe de lemne.

Ţiganca pirivi. Chiar atunci, un puradeu desculţ, numai în cămăşuţă, ducea şi el un brăţişor de găteje.

— Ei, oameni suntem îşi noi! Ne vom ajuta, ca să ne ajute şi tatăl din cer!

Rusalina asculta cu ochii închişi, din nou între vis şi trezvie. Despre ea vorbeau gazdele sale? Despre covăcia tatălui său, despre bordeiul lor? Acolo au adusoamenii braţe de lemne?

În sufletul ei se frământa, încă nedesluşită, o viaţă nouă. Se bucura că a scăpat de banda aceea de hoaţe de buzunare. Se bucura că nu mai hoinăreşte, că nu mai cerşeşte, că a ajuns între oameni cunoscuţi.

De cum a intrat în bordeiul şi făurieştea rămase de la părinţi, de cum văzu haine şi lucruri care au fost ale lor, simţi cum i se îndreaptă trupul şi i se ridică semeţ capul, deşi era ruptă de osteneală. Contactul cu rămăşiţele vieţii de altă dată părea că o pătrunde cu o putere curăţitoare, şi pentru întâia oară simţi cât de jos căzuse de când pornise de la coliba lui Nichifor.

Vorbele pe care le adulmeca acum păreau că-i vin în ajutor să se spele de ceva necurat pe dinăuntru, în suflet, şi să înceapă o viaţă nouă. Ce-ar spune părinţii ei dacă ar trăi şi ar şti cât de jos căzuse? Da, avea dreptate glasul bărbătesc de afară! Va lucra şi va trăi! Va învăţa să sape, să secere… Dar nu va mai cerşi! Şi nu va mai fura! Nu! S-a isprăvit!

La gândul şi hotărârea asta, ea sări sprintenă de pe vatră, se spălă, se îmbrăcă, mulţumi gazdelor şi porni spre bordeiul ei.

Gazdele nu-i putură zice nimic, nu o putură opri. Nu cutezară să-i spună să rămână în casa lor cât va voi. Nu mai era Rusalina de la sosire. Era aceea care a dispărut într-o noapte cu părinţii ei. Mai înaltă însă, mai frumoasă şi mai mândră în mers, în ţinuta capului.

— Uite-o, soro! N-o mai cunoşti! zise bărbatul.

— A fost ostenită rău, săraca. Cine ştie de câte zile bate drumurile!

Rusalina intră în bordei. În legăturica aceea, afară de salbă şi cercei, avea şi câţiva bani. Luă o oală, o traistă dintr-un ungheţ şi porni în sat. Ştia unde e prăvălia şi de unde putea cumpăra şi pâne, şi lapte, şi slănină. Se întoarse încărcată cu de toate. Două zile nu mai ieşi din bordei.

În noaptea aceea, cu plecarea la repezeală după sosirea ştafetei de la Miloş, lăsaseră aici încă multe lucruri. Desaga era plină. Erau haine de-ale mamei sale şi ale ei, pânză, ştofe. Erau două pieptărele negre, înflorate cu flori roşii, ungureşti. Mai află o păreche de cizmuliţe de-ale ei.

Hainele cu care venise erau zdrenţe. Rochiile ce leaflă în desagi erau subţiri, pentru vară. Dintr-o rochie mai groasă de-a mamei sale îşi croi una pentru ea. Nu croise încă niciodată, dar în copilărie, iarna, şi până 111 primăvară, nu slăbea niciodată din ochi pe mamă-sa când croia şi cosea. Ea era meşteră mare, cu renume în toată tabăra, moştenind meşteşugul de la bătrâna, iar aceasta, de la înaintaşele sale.

În cele două zile făcu rânduială în bordei, copleşită de amintirea părinţilor. Uneori parcă-i simţea lângă ea, întorcea capul şi privea înfiorată.

Îşi aduse aminte, umblând cu lucrurile rămase de la părinţi, că într-o noapte nu putuse dormi şi că-l văzuse pe tatăl său îngenuncheat, părând că sapă la piciorul patului. Va fi săpat mai multă vreme, pe ea o prinsese somnul, şi întâmplarea aceea îi ieşise cu desăvârşire din amintire până acum. Singură, după întâmplările prin care a trecut în vremea din urmă, deşi abia împlinise patrusprezece ani, judecata ei nu mai era nici de copilă, nici de fetişcană, ci de om mare. Mai ales după ce înţelese că trebuie să trăiască şi că va trebui să trăiască muncind, iar nu din cerşit ori din furat, ea băgă de seamă la orice lucru, cumpănind întrucât i-ar putea fi de folos. Cumpănea mereu

şi chibzuia.

Aducându-şi aminte de noaptea aceea când văzuse pe Ţancu săpând la piciorul patului, Rusalina începu să chibzuiască şi îşi zise că, de bună seamă, a ascuns ceva acolo, ferindu-se şi de Salomia.

Cercetă cu de-amănuntul locul, dar nu putu descoperi nimic. Pământul era neted, bătucit, în aceeaşi linie cu restul padimentului. Luă o secure din covăcie şi începu să taie pământul lângă piciorul patului.

Va fi săpat până la o adâncime de o jumătate de metru, când fierul izbi în ceva tare. Începu să răscolească pământul şi, în scurtă vreme, putu scoate o cutie pătrată de aramă, închisă cu capac. O deschise cu mare grijă, şi, la lumina ce pătrundea prin geamul mic al bordeiului, văzu că înăuntru erau bani de argint şi bani de aur, galbeni. Mai erau şi câteva brăţări vechi, inele, cercei, lucruri pe care nu Le-a văzut niciodată între podoabele mamei sale.

Nu vor fi bani rămaşi din cei falsificaţi de Ţanco cel bătrân? Ea nu putea şti, după cum nu ştia care din ce ţară sunt. Vedea că-s de felurite forme şi au chipuri de împăraţi felurite.

La început îi fu teamă, dar mai târziu un simţământ de siguranţă puse stăpânire pe ea. Nu ştia cântări preţul comoarei ce aflase, nici nu era cutia prea mare, dar instinctiv simţi că-i mai curajoasă, mai tare decât înainte. Ba şi simţământul de mândrie, care nu se mai apropiase demult de ea, o făcu acum să se ţină mai drept, cu capul sus.

Luă un ban de argint dintre aceia care ştia că umblă în ţară. Ceilalţi fură vărsaţi în cutioara de aramă şi puşi la loc în gaura aceea de la piciorul patului.

Când, după două zile, ieşi din bordei, era îmbrăcată ca o jupâniţă. Ţiganii se mirară şi se întristară: ceva nu-i mai lăsa să se apropie de ea nestingheriţi, ca în dimineaţa când s-a întors în ţigănie. Se pusese iar distanţa dintre ea

şi ei ca o punte nevăzută. Chiar şi gazdele ei de la sosire nu mai îndrăzneau să o întrebe ce a făcut în cele două zile.

Se înşelară însă cu toţii. Rusalina începu să meargă din bordei în bordei, să vorbească cu toţi, să râdă cu copiii. Niciodată nu o văzuseră atât de senină şi veselă.

Faraonii rămaseră încântaţi. Iar însufleţirea lor creştea din zi în zi. Rusalina era mereu printre copii, se juca cu ei şi adeseori, le cumpăra şi le împărţea bomboane.

Nu respingea nicio vorbă bună, niciun sprijin. Toată iarna, feciorii şi bărbaţii tineri îi aduseră sarcini de lemne din pădure. Se făcură grămezi mari în jurul bordeiului.

Rusalina mânca adeseori prin bordeiele faraonilor, chemată când de-o ţigancă şi când de-un moşneag.

Era spălată şi pieptănată de strălucea şi umplea de lumină sufletul oamenilor. Părea că le intră soarele în bordei. Deşi nu mai simţeau distanţa dintre ei şi ea, faraonii o respectau şi ţineau mai mult la ea.

Când începu să coase rochiţe înflorate, la copile, ba şi rochii nouă ţigăncilor tinere care îi aduceau ştofa, Rusalina ajunse un fel de idol al ţiganilor de din jos din Vlădeni.

Se mirară când, primăvara, începu să umble la lucru; la rumâni, ca şi celelalte ţigănci.

— Aşadar, se face o apă şi-un pământ cu noi!

— Trăbă să muncească şi ea, în rând cu lumea, ca să trăiască.

Ţigăncilor, unora mai tinere şi mai frumoase, le părea bine. Dar tuturor bărbaţilor le părea rău: pentru ce se cobora în rândul tuturor a? Nu mai avea bani? Nu mai avea din ce trăi? Pentru ce nu le spune lor? Ar împărţi cu ea câştigul zilnic! Prea era gingaşă şi frumoasă să lucreze cu ziua de cap în rând cu celelalte ţigănci! Bărbaţilor li se părea că sunt oarecum micşoraţi, coborâţi în vrednicia lor ei înşişi! Dacă Dumnezeu le-a trimis o floare rară ca Rusalina, nu erau vrednici ei, o laie întreagă, să

muncească şi pentru ea? Ea era o floare care trebuia să rămână în fereastră! Să se joace cu copiii – da! Să coasă câte-o hăinuţă – meargă! Dar să sape şi să secere, cu ei în rând, asta nu s-ar cuveni! Şi dacă totuşi face aşa, numai ei, bărbaţii, sunt de vină! Li se părea că ţigănimea lor din capul de jos al satului şi-a pierdut din preţ. Alta era când Rusalina şi părinţii ei nu se amestecau cu nimeni din bordeie şi abia vorbeau cu ei! Alta era chiar când Ţancu se apucase de covăcie şi lucrau toţi trei ca nebunii! Ieşeau lucruri frumoase din mâna lor, şi oricine vedea că sunt oameni deosebiţi! Nu ca acum, când Rusalina lucra în rând cu ţigăncile lor! Nu i-ar mai lipsi decât să înceapă şi a cerşi, pentru a se împrăştia tot farmecul şi tot misterul pe care neamul ei l-a adus în ţigănia lor!

Astfel de frământuri treceau prin sufletul bărbaţilor tineri, al feciorilor.

N-o mai înţelegeau pe străină!

Dar Rusalina însăşi nu se mai înţelegea pe ea. O nouă viaţă se zămislea în sufletul ei, cu izbucniri neprevăzute. Nu avea nevoie să muncească: mai avea bani destui! Lucra cu hărnicie, învăţând la repezeală orice lucru, de groază să nu cadă iar în prăpastia din care abia s-a ridicat? Să nu se apuce iar de cerşit şi de furat? Muncea pentru a scăpa de gânduri şi a-i trece vremea? O cuprinsese o furie de lucru, o descărcare nervoasă, ca în capul verii, când lua şi ea ciocanul în făurişte, bătând cu furie fierul înroşit? A cuprins-o o sete nouă de viaţă, ori urmărea un scop anumit? se întreba uneori şi ea, şi nu se putea lămuri. Atâta ştia, atâta simţea, că munca îi face bine, o însănătoşează o întăreşte zi de zi şi parcă-i varsă în minte o judecată lot mai limpede. Simţea că traiul de-a valma cu ceilalţi o apropie mai tare de sufletul lor şi simţea că are nevoie de această apropiere, de această prietenie şi ortăcie, pentru mai târziu.

VI

Munca în soare, în libertate, departe de aerul închis, de pământ, al bordeiului, mâncarea cu poftă, poveştile, râsetele lucrătorilor făcură într-un an din Rusalina aproape o fată-mare. Erau acum destui feciori de ţigani, ba şi de români, care se opreau din lucru şi rămâneau eu ochii la trupul zvelt şi mlădios ca o coardă, cum se aşicrnea lucrului.

Rusalina lucra cu patimă, cu tot sufletul, nu vedea pe nimeni, nu auzea nimic. Adeseori se trezea cântând i întece străvechi ţigăneşti, din tabără. Când, în răstimpuri, secera ei înceta să vâjâie prin holdă şi fulgera ca de argint atârnată pe umărul fetei, iar ea se înălţa dreaptă ca o cruce, şi din firele aurii făcea o legătură pentru un nou snop, multe răsuflări se opreau în piepturile tinerilor. Şi adeseori secerau într-acelaşi Ian şi ţigani, şi români.

Obrajii ei erau acum de-un palid-ruginiu; ochii mari, aprinşi, şi buzele pline; braţele goale până din sus de cot; pieptul împungea uşor prin iie – era o frumuseţe de care în curând vorbeau şi satele vecine. De s-ar fi rătăcit între mii şi mii, oricine ar fi arătat-o cu degetul: «Asta-i Rusalina!»

Când secera în lanuri pe lângă drum, se opreau drumeţii în loc, şi domni şi ţărani, numai pentru a o vedea. Câte un nădrăgar mai obraznic – călător călare, cu căruţa, ori cu puşca în spate – încerca să intre în vorbă cu ea. Auzea ori nu, Rusalina nici nu ridica ochii, secera ei fulgera înainte în lanul de grâu, şi omul trebuia să-şi vadă de drum bombănind.

Deşi ţiganilor nu le plăcea cufundarea aceasta în gloată a Rusalinei: câţiva feciori dintre fruntaşi i se aţineau demult pe urme, luându-şi îndrăzneala chiar din acest amestec al ei cu toată lumea.

Într-o sară aduceau cununa la un irumân, gazdă mare. Seceraseră din zori patruzeci şi cinci de bărbaţi, femei, fete, feciori, mai mulţi ţigani decât rumâni.

Se-ntorceau veseli cu toţii, în frunte cu cununa de

spice împletite în cruci. Cântau cântecul cununii: Stăpâne, stăpâne, Gată cina bine, Că cununa vine. Şi nu te-ntristare că la spic e mare…

În hărmălaia care se năştea de câte ori, de pe la portiţe, ţâşneau femei, bărbaţi, copii, cu doniţe pline de apă şi le aruncau peste cel ce aducea cununa, un fecior e! e ţigan fruntaş se tot strecură în apropierea Rusalinei, până când, la intrarea pe poartă în curtea gazdei, reuşi să-şi ducă braţul pe după mijlocul fetei.

Rusalina se opri ca arsă, şi numaidecât două palme aspre şi pline răsunară pe obrajii feciorului.

Lumea începu să râdă, să chiuie şi să strige:

— Bravo, Rusalina!

Întâmplarea asta lumină dintr-odată pe Rusalina: dacă feciorul ăsta a cutezat s-o îmbrăţişeze, înseamnă că oamenii nu o mai preţuiau ca mai demult. Prea se făcuse o apă şi un pământ cu ei! Iată la ce nu se gândise ea niciodată!

— Bravo, Rusalina!

— Bine i-a făcut!

— Ce obrăznicie!

Erau mai cu seamă bărbaţi tineri feciorii care strigau aşa. Femeile, fetele nu prea înţelegeau cum de s-a mâniat Rusalina pentru atâta lucru.

Dar ea rămase nemişcată, dreaptă ca o statuie, în locul în care pălmuise pe fecior. Secerătorii treceau înainte, îşi căutau loc pe laviţele întinse de-o parte şi de alta a meselor din curte, înaintea blidelor, goale încă.

Ea rămase singură în poarta deschisă, ca un prapur.

Începu să se împartă rachiul, şi muncitorii o chemară la masă. O chemă şi gazda. Dar ea părea că nu aude şi nu vede nimic.

Deodată se învârti în călcâi îşi pomi. Zadarnic o chemară stăpânii. Nici mâncare, nici plată nu-i trebuiau. Dispăru pe uliţă la vale, la o cotitură.

Lucrătorii m-încau şi se mirau. Bărbaţii s-au bucurat de purtarea Rusalinei, şi vaza ei crescu dintr-odată în ochii lor. Distanţa dintre ei şi ea se puse iarăşi, deşi nu în strălucirea de altă dată. Dar nu înţelegeau o supărare pentru care cineva să lase cina şi plata.

Vorbiră mult, în timpul cinei, de fată, de părinţii ei, de moartea lor. După ce băutura li se sui la cap – gazda, bucuros de cunună, nu cruţa rachiul – câţiva se şi încăierară pentru palmele date de Rusalina.

Dar fata intră în bordei bolnavă de întristare.

Se simţi din nou singură, fără niciun ajutor de nicăiri. Se frământă să pătrundă în adâncul impulsurilor ce o condusese de-un an, dar sufletul ei era gol. Nu putu citi nimic în el.

În sara aceea nu cină nimic, nu-i trebui mâncare nici în ziua următoare. Nu ieşi din bordei, deşi trebuia să meargă la secere la un alt rumân, căruia îi făgăduise.

Şezu frântă pe laviţă multă vreme, cu coatele pe genunche, cu capul răzimat în palme. Părea, în semiîntunerecul bordeiului, un mic sfinx palid.

Se gândea la viaţa ei, cu gânduri de om mare. Ce mai aştepta de la viaţă? Nu era mai bine să se fi înecat în Dunăre? După trecere de multă vreme, Rusalina se apropie iar de lucrurile rămase de la părinţi, le atinse pe fiecare, le mângâie. Cu fiecare atingere chipurile lor înviau mai calde în sufletul ei.

— Săracii! suspină ea. Săracii! Cum le-a fost scris să sfârşească!

Târziu, când împătură cea din urmă haină şi o puse la loc, îi veni repede, ca un vânt îngheţat, gândul: «Şi, poate, numai din pricina mea! N-au voit să ajung nora lui Dinu!» Rămase înlemnită la gândul ăsta. Niciodată nu-i venise în minte până acum!

O durere amară îi umplu întreaga fiinţă, ca o baltă de verin, şi multă vreme nu mai putu face nicio miş-Apoi simţi

o dorinţă arzătoare să dezgroape cutia aceea de aramă. Nu mai umblase la ea de când o descoperise. Nu mai avusese trebuinţă de bani. Câştiga cu lucrul cât îi trebuia. Se ghemui lângă piciorul patului şi începu să sape. Deodată, săpând, o năpădiră sudori reci: avu senzaţia că sapă la mormântul părinţilor şi se opri încremenită.

Mormântul lor! Dar au ei un mormânt? Diavolul acela nu-i va fi aruncat în Dunăre, mâncare peştilor?

Rusalina se cutremură, dar, dusă de-o forţă oarbă, continuă să sape. Scoase cutia, o deschise, vărsă conţinutul ei pe pat şi rămase cu ochii la el. Pentru ce ascunsese tatăl său această mică comoară în noaptea aceea? A pus-o deoparte presimţind duşmănia viitorului? se gândea de atunci la primejdia ce va veni? Voia – în caz de moarte a lui – să-i rămână ceva femeii şi fetei? Voia să le descopere taina numai cu limbă de moarte, fiindcă avea alte planuri cu banii aceia dacă rămânea în viaţă?

Nu-şi mai putea lua ochii de la bani. Îi păru că încep să se atingă încet unii de alţii şi să dea glasuri subţiri…

Ce? începea ea să înnebunească, ori înţelegea glasurile acelea metalice? Nu! Banii erau nemişcaţi şi muţi, dar glasurile porneau din ea. Părea că începe să înţeleagă taina ascunderii lor. Părea că reprezentau un testament al tatălui său, şi nu numai al lui, ci al neamului întreg, al viţei lui Ţanco! Viţă străveche, din care numai ea mai era în viaţă! Comoara aceea părea o pecetă lăsată în lume, o pecetă a neamului. O simţi arzându-i pe inimă!

Deodată i se năzăriră chipurile prăbuşite, însângerate ale părinţilor la uşa cortului lor, şi ea ţipă de spaimă. Ele o priviră o clipă, mustrătoare, apoi dispărură, prin ungherul bordeiului, în pământ.

Rusalina sări ca o coardă de pe pat, de lângă comoară, şi răcni:

— Da! Acum înţeleg! Am să vă răzbun!

Şi dintr-odată începu să i se limpezească toată viaţa

ei de-un an încoace; frământarea nedesluşită a vieţii celei nouă ce o simţea în ea urmărea o singură ţintă: răzbunarea! Să se întărească şi să se pregătească pentru răzbunare! Să-şi întărească trupul prin muncă, să-şi afle şi să-şi câştige tovarăşi prieteni, laia lângă care era bordeiul ei; să nu fie sigură, să aibă ajutor în răzbunarea ce trebuia să vină!

Acum simţea limpede că noua viaţă ce se plămădea în sufletul ei, setea ei nouă de-a trăi porneau din dorinţa asta de răzbunare, ce mijise în adâncurile fiinţei încă, poate, de când o scăpase de la înec.

Da! Acum pricepea! Viaţa ei avea încă un rost în lume!

Pecetea lăsată de comoară îi ardea pe inimă, o umplea de căldură, şi ea se simţea puternică şi hotărâtă ca un zeu!

Scormoni în comoara vărsată pe pat, îşi alese un rând de mărgele roşii, pe care le legă la grumazi, luă o pereche de cercei vechi cu piatra verde şi-i puse în urechi, luă un ban de argint, apoi vărsă comoara în cutia de aramă şi o astupă la locul ei, bătucind pământul.

Se îmbrăcă într-o rochie de mătase verde, îşi puse un şorţ înflorat, pieptul şi-l strânse într-un pieptărel roşu cu şnururi verzi.

Era o zi de duminică. Toată laia era acasă. Era senin şi cald. Dancii se trânteau prin bătătură; bărbaţi şi femei, stârciţi pe podmoale lângă bordeie, colbăiau din pipele mici, roşii, de pământ ars. Fetele şi feciorii, îmbrăcaţi de sărbătoare, se hârjoneau în grupuri sau perechi.

Când ieşi Rusalina din bordei, toate privirile se îndreptară asupra ei.

Rămaseră înmărmuriţi. Era ea? Era alta? Niciodată nu o văzuseră aşa de frumoasă, aşa de împodobită! Părea o arătare, o fată de Crai, rătăcită în partea locului.

Se apropia cu paşi mărunţi, dar hotărâţi. Era mai

înaltă, mai crescută, mai împlinită de cum li se păruse lor văzând-o la lucru, îmbrăcată în rochie de rând.

— Doamne sfinte! Vine aici! ziceau bărbaţii.

— Oare ea să fie?

— Ea este!

— Oare nu ne-a înşălat diavolul? Cea care a lucrat la rând cu noi a fost Rusalina?

La apropierea fetei se petrecu un lucru ciudat. Fără să-şi dea sama, instinctiv, bărbaţii şi femeile care şedeau pe podmoale se ridicară şi-i dădură bineţe ca unei stăpâne.

Se desprindea din fiinţa ei, din ţinuta ei ceva măreţ şi poruncitor, aşa cum simţiseră ei, în câteva rânduri. la apropierea lui Ţancu. Fata parcă şi semăna acum cu tatăl său, deşi ei ştiau că era leită mamă-sa.

— Iată ce este, oameni buni şi vecinilor! Azi e duminică. M-am gândit că eu nu am ospătat cu voi în sara aceea când am adus cununa. Să meargă cineva să aducă trei vedre de rachiu. Vreau să închin cu voi. Vreau să fac un legământ cu voi. Dar vreau să închinăm şi pentru despărţire. Eu trăbă să plec pentru o vreme. Nu ştiu cât voi lipsi. Copil orfan, am şi eu drumurile mele de năcaz.

Faraonii rămaseră cu gura căscată. Era Rusalina? Glasul nu era al lui Ţancu? Şi despre ce legământ vorbea? Şi unde voia să meargă?

Abia după al treilea cuvânt al Rusalinei se urniră doi bătrâni să pornească după rachiu.

Fu o duminică neuitată!

Fata a închinat cu toţi pe rând. Răsări în ţigănie al doilea soare. Petrecania ţinu până pe la ojină. Mulţi se ameţiră şi se înflăcărară. Se jurau c-ar face moarte de om pentru Rusalina.

Atunci fata se ridică în mijlocul lor. Glasul ei argintiu avea acum un ton închis, vibrător.

— Oameni buni, zise ea, eu sunt o fată orfană. N-am – în lume pe nimeni, numai pe Dumnezeu. Vă legaţi voi ca

într-o primejdie să-mi ajutaţi, să mă apăraţi ca pe una dintr-ale voastre?

Faraonii începură să urle, ridicând braţele spre cer.

— Jurăm!

— Jurăm cu toţii!

Îşi smulseră braţele şi le aruncară spre cer şi femeile:

— Jurăm şi noi!

Părea că s-a aprins tabăra întreagă. Era o înflăcărare în ochi, pe feţe, în gesturi, ca într-un delir. Unii plângeau.

— Vă mulţămesc, oameni buni! De-acum ştiu că nu mai sunt singură. Să ştiţi un lucru: deşi sunt din neam de corturari, am acelaşi sânge ca şi voi. Să fim fraţi şi surori, în bine şi în rău!

Nu mai încăpea nicio îndoială: era glasul lui Ţancu! Oamenii, femeile săriră înnebuniţi în picioare şi începură să se îmbrăţişeze, plângând. Câţiva câni începură să urle.

Rusalina se învârti într-un călcâi, ca acolo în poartă după ce pălmuise pe feciorul acela, şi-şi luă drumul spre bordei. Când se mai dezmeticiră faraonii din însutleţirea ce le luase minţile, fata nu mai era nicăiri.

În bordei rămase multă vreme pe gânduri: la cine să meargă mai întâi: la Mina fierarul, sau la Miloş, negustorul acela de porci? Ştiri despre tabără nu putea avea decât de la ei.

După gândire şi chibzuire îndelungată, se hotărî pentru Miloş: ochii ei căzură asupra locului unde era îngropată cutia, şi deodată-i veni gândul că de banii aceia poate va avea lipsă şi că numai Miloş o poate desluşi care sunt umblători în ţară, iar pe cei străini tot numai Miloş îi putea schimba.

Îşi luă podoabele de la grumazi şi de la urechi, se dezbrăcă de hainele de sărbătoare, luă altele, de purtat, dezgropă cutia, puse pământul la loc şi-l bătuci. Aruncă într-o trăistuţă de piele, care îi mai rămăsese, lucrurile de drum, cutia de aramă şi, după ce se însără, încuie uşa

bordeiului şi a covăciei şi dispăru în noapte…

Cât ce apucă pe drumul dintre lanurile de porumb, fu cuprinsă ca de-o ameţeală: era slobodă, era iarăşi hoinară. Părea că lumea întreagă este a ei… Unde o duceau paşii? La staţie? Pentru ce la staţie? Să meargă, să nu se mai oprească! înainte, tot înainte! Cerul era senin şi înstelat; porumbul foşnea domol din frunzele de-un verde-închis, drumul se aşternea neted. Câte-o pasăre întârziată fâlfâia în văzduh. Licurici se aprindeau şi se stingeau pe marginea drumului în iarbă, greieri ţârâiau în marginea şanţurilor de lângă cale.

Inspira cu nesaţ aerul nou, aerul pribegiei şi al rătăcirilor prin lume, sorbit atâtea generaţii de neamul său! îşi aducea aminte de anii copilăriei, când sub coviltirul căruţei, sau, uneori, mai mărişoară, pe jos, înapoia carului larg, petrecea nopţile în drumurile nesfârşite. Îi părea că se întoarce acasă, şi mai mult înota decât mergea în singurătatea şi libertatea nopţii.

În după-amiaza zilei de marţi sosi la Miloş.

Negustorul de porci nu o recunoscu numaidecfe. Fata crescuse, se făcuse mai frumoasă. Dar când înţelese cine-i, Miloş bătu din palme, cu mirare mare.

— Cum?! V-aţi şi întors?! Nu mă aşteptam la asta, zise el stânjenit, nemulţumit. Cred că aţi făcut rău. Cred că v-aţi înapoiat prea devreme!

Rusalina şezu pe laviţă, puse trăistuţa lângă ea. I se muiaseră deodată picioarele: înţelese că Miloş nu ştia nimic de ultimele întâmplări.

— Unde e Ţancu, sau mai bine Cicoş? întrebă gazda.

— Am venit singură.

Omul o privi înfricat.

— Ce s-a întâmplat?

Fata oftă şi-şi îngropă obrazul în palme.

— Ce s-a întâmplat s-a petrecut demult, nu acum. Dumneata se vede că n-ai auzit nimic.

— Dar ce s-a întâmplat, pentru Dumnezeu? Spune odată! Când?

— Îndată după ce-am plecat atunci toţi trei de la dumneata, cu unchiul Daina.

Ea fu silită să povestească, în vreme ce Miloş o întrerupea cu întrebări tot mai furioase şi se purta prin casă ca un turbat.

Rusalina istorisi tot, până la fuga şi aruncarea ei în Dunăre.

Urmă un răstimp de linişte grea. Miloş împietri privind pe geam. Apoi deodată se auzi un hohot de râs:

— Ha! Ha-ha! Ha-ha-ha!

Un râs spart şi crud. Părea că hohoteşte diavolul însuşi.

— Hei, copila mea! oftă el apoi. Soartea-i ca moartea! Se vede că nu o putem întoarce din drumul ei. Am încercat şi eu şi am crezut că am biruit-o. Şi iat-o că s-a înfipt şi mai tare pe picioarele-i de piatră.

Şi el izbucni din nou în hohotul acela sângeros.

Se încrâncenă carnea pe Rusalina.

— Hei! copila mea! Dac-am putea sugruma lângă leagăn ursitoarele rele! Acuma eşti singura rămăşiţă din neamul lui Ţanco şi al Cernoieştilor. Da, nu vei şti! maică-ta era Cernovici, din neamul Cernoieştilor. Din vremuri bătrâne, voivozii se perindau, după cum aveau ficiori sau fete, din aceste două neamuri: Ţanco şi Cernovici. Acum tu eşti cea din urmă rămăşiţă. Eu n-am nevastă, n-am copil, şi-s trecut de şaptezeci de ani.

— Dumneata?

— Da, eu nu mai pot fi numărat între urmaşi. Sunt ciot uscat.

— Cum între urmaşi? întrebă Rusalina mirată.

— Vezi bine, tu nu vei şti. Nu ai fost ajunsă la vârsta să cunoşti tainele neamului. Află dar că eu am fost văr cu maică-ta. Sunt şi eu un Cernovici. Cu moşii tăi am ţinut

multe legături... chiar cu tatăl tău... Dar eu acuma sunt un ciot uscat!

Rusalinei i se frânse capul în piept, îi năvăliră lacrămi în ochi şi-i era ruşine. Aşadar, mai avea pe cineva în lume, avea o rudenie apropiată! Pentru aceea o adusese inima aici şi nu plecase întâi la fierarul Mina, pe care de altfel nici nu-l cunoştea.

Omul se apropie de ea şi-i puse mâna pe cap.

— Nu ştiai?

Rusalina clătină domol din cap.

— Soartea mi s-a pus demult de-a curmezişul! Acela pe care mi l-a scos mai pe urmă în cale trăbă să fie însuşi diavolul. De omul care-i primejdios prin vitejia lui te mai poţi apăra. De cel tare numai prin viclenie şi laşitate, nu te poţi apăra aproape niciodată. Dinu-i diavolul gol...

— Dumneata n-ai auzit nimic din ce s-a întâmplat te cu putinţă? N-au ieşit zvonuri? Nu s-a auzit nimic?

— Nimic, copila moşului! Dacă a lucrat diavolul, a ştiut cum să lucre să nu s-audă nimic! Dacă zvonurile nu erau în mâna lui Dinu, era cu neputinţă să nu aflu. Dar el şi-a luat toate măsurile.

— El oftă, şezu pe laviţă lângă fată şi zise: Nici Daina n-a avut ce face! Dacă ar fi fugit şi ar fi dat de veste, Dinu ar fi pârât întreaga tabără că pe cel judecat la moarte l-au ales voivodă. Ar fi ajuns în spânzurători. Diavolul acela ştia că-i are în mână.

— Şi ce crezi dumneata? Unde vor fi acum?

— Au trecut, de bună seamă, încă în acea zi în ţara sârbească, şi pe ai noştri i-au aruncat peştilor, să stingă orice urmă.

— Da! M-am gândit şi eu. Dar nu crezi că de-atunci s-au putut întoarce?

— Să se întoarcă? Nici peste zece, poate nici peste douăzeci de ani nu-i mai aduce diavolul acela în ţară! E ticălos şi laş, nu cutează. Se teme să nu se fi aflat totuşi

ceva! Se teme, mai ales, fiindcă ştie că tu ai scăpat, că ai rămas mărturie şi… răzbunare! O, ticălosul! Pe mâna lui să ajungă moştenirea noastră!

— Tăcu un răstimp, frământat şi muşcat de durere.

— Să se întoarcă! Te-aş duce eu în cortul lui, în cortul lui Ilie, fiului său! Păstrez o otravă care nu iartă. Un fir în paharele lor de 09 păţ – şi s-ar fi isprăvit cu ei… căci te-ar fi cununat cu ficiorul lui! Dar nu se mai întoarce, diavolul! Se şi teme, şi mai vrea să-şi întărească stăpânia printre străini, unde nu-l cunoaşte nimeni. Îi va purta prin Sârbia, prin Bulgaria, prin Grecia, prin Ungaria. Când va mai veni la noi, eu voi fi de mult oale şi ulcele, iar tu vei fi bătrână. Ce n-ar fi dat să te poată păstra pe tine vie! Azi ai fi nevasta lui Ilie. Pentru că trăbă să ştii, copila mea, că voivodatul lui nu se poate întări până ce sângele neamului său nu se va amesteca cu sângele nostru. E prorocit aşa din bătrâni, şi diavolul cunoaşte prorocia… Poate să vină vreodată el, sau ficiorul, ori poate şi nepotul să caute după tine ori după copilul tău. Să vină singur! Dar despre el nu aş crede, că e prea laş şi ticălos! Poate ficiorul, ori poate nepotul. Dar să ştii, copila mea, de la mine un lucru: neamul lui, urmaşii lui nu se vor odihni până nu vor încerca să-şi amestece sângele cu al neamului nostru. Dacă tu vei avea pace de ei, fiind duş! într-alte ţări, nu vor avea copiii tăi, fetele tale!

— Fetele mele? se miră Rusalina.

— Nu eşti măritată, dar nu vei rămâne tot aşa. Moşul meu s-a răzleţit de tabără între primejdii mari. Nu mai trăbă să le mai ştii şi tu. Nu mai e nevoie. Cu el a venit şi tatăl meu, cu logodnica lui: mama mea. Eu, neaflându-mi păreche potrivită, nu m-am însurat. Dar ştiu ce înseamnă să trăieşti o viaţă singur! Nu! Tu te vei mărita! Am şi eu avere, cui să o las?

Vorbiră până târziu noaptea. Uitară de cină.

VII

Cum i se vor fi frământat gândurile lui Miloş peste noapte, cum nu, dimineaţa el zise Rusalinei:

— Tu rămâi aici, eu plec la drum. Poate nu mă întorc două-trei săptămâni. Plec cu negoţul meu: cumpăr şi vând.

Fata-l privi întins, apoi cuvântă:

— Ia-mă şi pe mine cu dumneata!

Omul o privi mirat.

— De ce folos mi-ai putea fi? Nu te pricepi la negustoria asta!

Văzu în ochii aspri ai bătrânului împotrivirea şi nu mai stărui. Nici nu era chiar sigură de ceea ce bănuia.

— Dacă nu mă pricep, ia şi banii mei şi pune-i în negoţul dumitale. Ori cel puţin să mi-i schimbi în bani care umblă aici.

— Ce bani, tu fată?

Ea scoase cutia de aramă din trăistuţă, o deschise şi o vărsă pe masă înaintea lui Miloş. Alese cerceii, inelele, brăţările şi zise:

— Banii ăştia.

Bătrânul îi cântări dintr-o ochire.

— Nu eşti săracă, zise el. Dar e adevărat, banii sunt din mai multe ţări prin care a colindat neamul nostru.

— Aş vrea să am bani care umblă la noi, zise fata. Mereu îmi spune inima că odată voi avea mare lipsă de ei.

Miloş puse deoparte pe cei de aur şi pe cei de argint care umblau în ţară.

— Voi încerca să-i schimb pe ceştialalţi, zise el, începând să-i numere. Cu negoţul meu de porci, am legături cu negustori din ţările vecine. Cred că-i voi putea schimba. Hm! dar sunt şi taleri din Grecia şi Turcia. Cu ei va fi mai greu.

Când fu gata de plecare, Rusalina se rugă din nou:

— Ia-mă şi pe mine cu dumneata!

— Ţi-e frică să rămâi singură? N-are pentru ce să-ţi fie frică. Toată lumea va şti că eşti o nepoată de-a mea. O

să mă îngrijesc eu să afle.

Se feri de privirile rugătoare ale fetei, bănuind parcă la ce se gândea ea, şi ieşi în curte. Porni la drum cu traista de piele, ţintuită în copcii de argint, după grumazi.

Trei săptămâni rămase Rusalina singură. Îi părură trei veacuri.

La întoarcere, Miloş aducea vreo douăzeci de porci, pe care îi cumpărase, însă, abia înainte cu două zile, la un târg mare. Până atunci, după cum bănuise Rusalina, iscodise ce s-a ales de tabăra aceea de ţigani corturari. Îşi pierduse zile întregi întrebând şi ştiricind. Trecuse apoi în ţara sârbească, pe unde mai trecuse clandestin şi altă dată, deşi avea paşaport pentru negustoria lui de porci. Trecuse, tot aşa, în Ungaria, şi de-acolo din nou în Sârbia. Pătrunsese acum până adânc în ţară. Aflase o caravană mai mică, din cinci corturi, care îi putuse da unele lămuriri. După spusele corturarilor, caravana după care căuta ar fi fost trecut demult în Bulgaria, ori poate în Grecia. Diavolul acela de Dinu apucase în şa şi-i calarea acum după voia sa. Bănuise Miloş!

Rusalina nici nu se uită la turma de porci ce intră în ogradă, ci se repezi la bătrân, îl prinse de piept şi-l întrebă, uitându-i-se în ochi:

— Ai aflat ceva?

Miloş înţelese că fata bănuise ţinta adevărată a călătoriei lui.

— Nimic, fata mea! Ca şi nimic!

— Totuşi, ai aflat ceva!

După ce-i povesti cum a ştiricit, cum a umblat prin ţări străine, încheie cu presupunerea că poate au trecut în Grecia ori în Bulgaria.

— Aşa bănuiau, în Sârbia, unii dintr-o tabără mică, după sămnele date de mine. Dar nu erau siguri. N-aur rămas sigur nici eu. Dacă eram încredinţat, aş fi mersmai departe.

Fata oftă.

— Ce rău că nu m-ai ascultat şi nu m-ai luat şi pe mine cu dumneata! Acum aş fi pe urmele lor!

— Ce vorbeşti copilării, fata moşului?! Unde nu izbutesc eu, vei izbuti tu?! Şi, apoi, singură, ce ai fi făcut? Lucrurile trebuie pregătite, fata mea.

Miloş pleca şi venea cu căruţa. Ducea şi aducea porci. O parte din banii daţi de Rusalina îi schimbase încă în primul drum, pe alţii îi schimbă acum.

— Poate nu-i rău să-ţi pun o parte din bani în negoţul ăsta. Se câştigă destul de bine.

Rusalina rămânea mai mult singură. Bătrânul era mai; mult dus.

De câte ori se întorcea Miloş, îşi afla casa tot mai curată, în tot mai bună rânduială, dar pe Rusalina tot mai tristă şi îngândurată. Într-o zi fata-i zise:

— Dă-mi otrava aceea şi lasă-mă să plec. Nu mă mai rabdă pământul!

— Văd eu bine că nu te mai rabdă, deşi tăria cea mai mare a omului în viaţă e răbdarea, când nu poate face altceva. Şi tu nu poţi!

— Voi putea!

— Nu ştii, copila mea, ce spui. Alta-i a voi, şi alta-i a putea!

— Dacă e viu, îl voi afla şi în fundul iadului.

Miloş se întrista greu de câte ori Rusalina se apropia de el cu cererea asta. Dar treceau săptămânile, treceau lunile, şi ea nu-l mai slăbea. Ajunsese numai umbra Rusalinei de mai nainte.

Înţelese că dacă ar mai opri-o, ar duce-o în mormânt. Dar ce se va alege de ea plecând în lume? Chiar dacă ar afla tabăra, cum va lupta ea, o fată nepricepută, cu viclenia şi răutatea unui diavol? Totuşi, nu o mai putea opri.

— Văd, iarăşi, că în calea sorţii nu te poţi pune. Te trage şi pe tine soartea ta, Rusalino, zise Miloş, la o nouă

stăruinţă a fetei. Nimic nu te mai poate opri?

— Nimic!

Bătrânul oftă din adâncuri şi, supărat de moarte, zise;

— Bine! Fie voia ta!

Rusalina începu să-şi adune lucrurile. Îşi luă şi banii.

— Dă-mi otrava de care ai vorbit!

— Nu-mi prea vine să ţi-o dau. În loc de otravă poţi folosi şi un pumnal ori un pistol. Mă tem că, neaflând ce cauţi, să nu înghiţi tu veninul.

— Nu mă voi otrăvi!

— Juri?

— Jur! Mi-e scârbă de moarte de când era să mă înec. Şi apoi, dacă nu voi afla acum ce caut, poate să aflu mai târziu, peste un an, ori poate peste o sută!

— Săracă fată, nu mai ştii ce vorbeşti! Parcă viaţa ar fi nemuritoare ca setea de răzbunare!

Nu avu încotro: îi dete şi otrava, închisă într-o mărgea de lemn.

— Ascultă, Rusalino, începu Miloş, văzând-o gata de plecare. Cine poate şti cât vei lipsi tu şi câte zile mai am eu de trăit... Sunt trecut de şaptezeci de ani. S-ar putea ca la întoarcere pe mine să mă afli plecat pentru totdeauna.

Fata tresări şi se uită, mirată, la bătrân.

— Cu mine se va duce în mormânt cea din urmă rudenie a ta dinafara taberei. Acolo mai ai pe Daina şi pe alţii. Dacă la înapoierea ta vei afla uşa asta încuiată, ori pe alţii locuind în casă, tu să nu mai zăboveşti pe-aici. Vei pleca la Lugoj şi vei întreba de făurişte a lui Mina. I-a rămas numele aşa, dar bătrânul a murit. Nu mai vedea în vremea din urmă. A încheiat nouăzeci de ani. În locul lui, în făurişte, de mulţi ani, lucrează feciorul său, Ionaş, şi nepotul, Marco. A împlinit şi Marco douăzeci şi doi de ani.

Rusalina asculta nerăbdătoare. Pentru ce-i înşira întreg neamul lui Mina?

— Când voi simţi că mi se scurtează aţa, vând tot ce am, adaug la banii gata şi-i duc la făurişte şi-i dau în sama lui Ionaş. Între ei vor fi şi banii tăi, cei băgaţi în negoţul cu porci, şi câştigul lor. Dar şi tot ce am eu îţi va rămânea ţie.

— Miloş tăcu un răstimp, privind întins în pământ.

— Drept spunându-ţi, îmi vine greu să mă despart de tine. Şi pentru că mă tem de viaţa ta, şi pentru că m-am obişnuit cu tine – aveam şi eu un sprijin la bătrâneţe – şi pentru că e greu să mori singur şi părăsit. Dar de ce-i hotărât, omul nu se poate feri, fie împărat, fie ţigan.

Rusalinei începu să i se moaie inima.

— Dar o să vin curând, şi o să te aflu în viaţă! Dumneata eşti încă sănătos şi voinic!

— Să dea Dumnezeu să mai trăiesc, să te mai văd! Dar zestrea ta, când n-oi mai fi, o afli la fierăria lui Mina. Sunt oameni cinstiţi: nu se vor atinge de nimic, îi cunoştea şi voivoda cel bătrân, Ţanco. Nu am încredere decât în neamul ăsta, pentru că şi strămoşii lui au trăit odată în corturi şi au vânturat lumea. Tu nu-i cunoşti. Nu i-ai văzut. Sunt oameni voinici şi frumoşi.

— Tăcu iar, oftă din greu, privi în pământ îndelungat. Apoi deodată se apropie de fată, îi puse mâna pe umăr şi-i zise: Dacă-ţi va plăcea de Marco acela, mărită-te cu el. Asta am mai avut de spus!

Apoi o îmbrăţişă şi o sărută. Lacrămi se iviră între: genele-i sure.

VIII

Se scurseseră trei ani, şi nicio veste de la pribeagă, în ţigănia de la Vlădeni lumea începuse s-o uite. Faraonii o aşteptaseră cu săptămânile, cu lunile. Ţigănia rămăsese mai pustie şi mai săracă fără ea. Bărbaţii parcă-şi pierduseră din vlagă şi din dragostea de viaţă. Se purtau mai tăcuţi şi mai umiliţi. Începuseră iar sfezile şi bătăile în ţigănia de din jos.

Bordeiul şi covăcia începeau să se ruineze. Ploua prin

acoperiş. Faraonii le mai dreseră un an doi, dar de la o vreme nu le mai avură grija.

Mai vorbiră un răstimp despre străină. Cine ştie ce griji ori întâmplări o ţin departe! Poate s-a întors la matca ei, unde va fi aceea! Poate, cu părinţi cu tot, au fost nişte fugari. Poate s-au ascuns aici, urmăriţi pentru cine ştie ce păcate! Din neam bun şi mare era! Avea lucruri preţioase, avea bani! Şi o vădea frumuseţea ei, nemaiîntâlnită în partea locului! Asta o întăreau şi rumânii din Vlădeni. Şi lor le părea rău că fata nu se mai întorsese.

Pe la sfârşitul anului al patrulea de la plecarea Rusalinei din Vlădeni, într-o după-amiază, se opri înaintea bordeiului lui Ţancu o căruţă trasă de un cal. Căruţaşul, un evreu cu barba sură, cu nasul ascuţit şi încoroiat, ajută să se coboare din căruţă unei femei bolnave. Jos, pe pământ, străina abia se ţinea pe picioare.

Veniră, de mirare, câţiva bătrâni, câteva hărănci, care nu mai puteau munci la câmp, şi se apropiară de căruţă.

Căruţaşul era grăbit. Adună din căruţă câteva lucruri – o pătură, un şal, o traistă de piele ţintată cu argint – şi le puse pe podmol, lângă bordei, unde şedea şi femeia. El cercetă lacătul, dar lacătul era încuiat. Străina, la vorba lui, duse cu mare silă mâna în sân, scoase o năfrămuţă, o dezlegă şi-i dădu o cheiţă.

— Veniţi şi descuiaţi voi; duceţi lucrurile în casă şi ajutaţi-i şi femeii să intre. Zice că-i de-aici din Vlădeni; spune că bordeiul ăsta e al ei. A plecat din staţie pe jos, dar a căzut pe drum, şi pe mine m-a hotărât primăria s-o aduc la casa ei.

Străina mai dezlegă o dată năfrămuţa, scoase un ban de argint şi-l puse în palma căruţaşului.

— Eşti bolnavă şi săracă. Nu e de lipsă să-mi plăteşti. Îmi va plăti primăria, care m-a trimis în slujbă.

Dar femeia, mereu mută, numai voi să ia banii înapoi.

Căruţaşul porni, şi cei din jur încă nu cutezau nici să descuie bordeiul, nici să se atingă de lucrurile străinei.

— Nu mă mai cunoaşteţi, oameni buni? zise întru târziu, cu glasul stins, femeia, ridicând puţin pleoapele.

După glas, după ochi, faraonii o cunoscură.

— Sfântă Maică Precestă! E străina noastră, e Rusa-Hna! zise o bătrână crucindu-se.

— Doamne fereşte şi apără! Să n-o mai cunoşti f

Nu se putea şti dacă străina era la începutul unei boli rele, sau la sfârşitul uneia îndelungate. Obrajii-i erau căzuţi înăuntru, făcând gropi; nasul se lungise, buzele erau crăpate şi uscate ca de arsuri mari. Braţele – numai osul, şi pielea zbârcită pe ele. Părul încâlcit ieşea de sub năframa veche.

Subt privirile iscoditoare ale oamenilor, care căutau asemănări cu frumuseţea ei de altă dată pentru a se încredinţa că nu se înşelau, Rusalina se simţi umilită şi înfrântă.

— Eu sunt, oameni buni, eu, Rusalina, fata lui Ţancu! Am fost bolnavă greu, vreme îndelungată. Era să mor.

— Săraca fată!

— Uite ce-a mai rămas din ea!

— Boală primejdioasă a canonit-o!

Descuiară uşa bordeiului, îi duseră înăuntru lucrurile, O ajutară de subsuori şi pe ea.

Dar în bordei era un aer de mormânt, şi Rusalina începu să se înăbuşe. O scoaseră iarăşi pe podmol, deschiseră fereastra bordeiului, lăsară uşa deschisă

Prin acoperişul spart pe alocuri plouase în bordei; smocuri de iarba creşteau ofilite ici şi colo.

— Poate ar fi bine să vii la noi două-trei zile, până vom pune în rând bordeiul. Ce vreai! De patru ani stă închis, şi nimeni nu se mai gândea că te-ai mai putea întoarce.

— Nici eu nu mai nădăjduiam. Am bolit multă vreme.

Era să mor.

În trei zile faraonii îi reparară bordeiul, îl curăţiră, îl lipiră, îl văruiră pe dinlăuntru, îmbulzindu-se cu toţii să dea o mână de ajutor.

O ţigancă bătrână, văduvă, fu aleasă de obşte să se mute în bordei cu Rusalina, să o îngrijească, să-i facă demâncarea.

Rusalina se întrema încet, cu mare greutate. Luni întregi a stat mai mult în pat.

Uneori, noaptea, îi revenea febra care o mistuise, şi vorbea într-aiurea. Vorbea, uneori, în limbi străine, neînţelese, încât haranca se crucea. Pomenea de Ţancu, de Miloş, de mamă-sa, de Daina şi de diavolul. Pe diavolul acesta spunea că are să-l otrăvească.

Faraonii o înconjurau cu toată dragostea şi îngrijorarea. Iarna, i-au cărat lemne din pădure. Nu făceau larmă în jurul bordeiului, ba se lăsară iarăşi de certuri şi de bătăi. Toată iarna au vorbit despre ea. Unde fusese atât amar de vreme? Ce taină a dus-o departe? Care era diavolul pe care voia să-l otrăvească, după cum spunea îngrijitoarea? Gine era Dinu? Cine era Miloş, despre care vorbea în aiurările ei? Ce boală a putut da peste ea încât se întrămează atât de încet?

Spre primăvară Rusalina se putu coborî singură din pat şi ieşi la soare, pe podmol. Rămânea cu ziua de cap în adierile calde, inspira cu lăcomie mirosul ierbii crude ce răsărea în jurul bordeiului sau era adus de mai departe, pe aripile vântului. Se bucura ca un copil de ciripitul vrăbiilor în streaşina bordeiului sau grămădite pe-o tufă îmbobocită. I se părea că e iarăşi copilă mică: miresmele de-acum ale pământului şi ale primăverii păreau că sunt acelea de atunci.

Privea, pierdută, ceasuri întregi, în văzduhul senin, urmărind zborul rândunicilor ce se înapoiau la cuiburi, începu să umble în jurul bordeiului, apoi mai departe.

Mânca din zi în zi cu mai mare plăcere, dup-o vreme chiar cu un fel de lăcomie.

În câteva săptămâni se înzdrăveni binişor. I se părea că, încet-încet, leapădă de pe ea o piele uscată şi zbârcită, ca a şarpelui, şi se îmbracă în piele nouă.

Învia şi revenea în puteri, simţind o bucurie nouă de viaţă. Încet-încet începu să semene cu Rusalina de altă dată.

Să semene? se întrebau faraonii. Dar se făcea mai frumoasă ca aceea de atunci! Acum era trecută de nouăsprezece ani. Era înaltă ca tată-său. Şi încă abia începuse să-şi vină în fire!

Se bucura de nimica toată. Se juca din nou cu puradeii din ţigănie, şi uneori se uita la ei prelung, ca şi când i-ar fi văzut pentru întâia oară.

Cu cât se întrema, cu atât trecutul se întuneca. I se părea că toate s-au petrecut într-alt veac, ori că a uitat. Boala aceea îndelungată şi grea parcă a pus o punte de netrecut între ce a fost şi ziua de azi. Chiar silindu-se să se gândească la ce a fost, nu mai putea stărui asupra întâmplărilor. Şi ele o lăsau rece, ca şi când nu ea ar fi trecut prin ele. Părea că un văl al împăcării şi al uitării se lasă tot mai des peste sufletul care se avânta iarăşi către viaţă.

Se gândea uneori cu capul deplin limpede şi-şi zicea că a încercat tot ce i-a fost în putinţă să-şi ducă la îndeplinire ţinta vieţii sale. A îndurat chinuri şi osteneli nesfârşite prin cele ţări străine să-l descopere pe diavolul acela. A dormit pe câmpuri, în ploi şi-n vânt: a flămânzit, urmărind o urmă sau alta; a fost prinsă şi închisă, bătută de multe ori pentru vagabondaj; s-a luptat cu unghiile împotriva ticăloşilor care se apropiau de ea cu gânduri necurate; a degerat iernile de frig subt poduri, prin ganguri pustii, în oraşe; i-au sfâşiat hainele câni ciobăneşti; a auzit urletul lupilor…

Toate au fost zadarnice! N-a putut afla nimic de urma acelei caravane, nu s-a putut apropia de ucigaşul părinţilor săi. Miloş avusese dreptate! Dacă n-a putut descoperi el nicio urmă, cum va putea o fată?!

De câte ori nu i-a venit să-şi calce jurământul făcut bătrânului şi să înghită otrava din mărgeaua aceea de lemn pe care o ţinea mereu în sân, legată în năfrămuţă! De ce nu l-a călcat? De ce nu a descoperit nicio urmă? Iarăşi bătrânul Miloş a avut dreptate: împotriva sorţii nimeni nu se poate pune! Conştiinţa ei începu să se uşureze şi să se liniştească în preajma închiderii din nou într-o temniţă de prin ţara grecească sau nici nu mai ştie în ce ţară – unde a luat boala aceea grea.

Se gândea acum cu capul limpede şi înţelegea că nu mai are ce căuta, nu mai are ce aştepta! Soarta oi era pecetluită: nu putea ajunge să-şi răzbune părinţii!…

Trecutul se pierdea tot mai mult în neguri, iar odată cu sănătatea şi puterea trupească, simţea un dor de viaţă neîncercat până acum. Poate că asta i-e soarta: să trăiască, să se bucure de viaţă!

Gândul, pornirea asta, i se limpezi de tot într-o dup-amiază senină de la sfârşitul lui mai.

Aduna buruieni de pe marginea drumului pentru un purceluş pe care ţiganca îngrijitoare îl cumpărase încă din iarnă. Sucul pişcător al verdeţii, cum rupea ştir, lobodă şi troscoţel, îi pătrundea prin nări în toată fiinţa ca o aromă îmbătătoare. O boare călduţă adia dinspre un lan de grâu din apropiere. Culegea, harnică, buruieni în poală şi cânta, abia auzit, un cântec vechi din corturi. O înfiora propriul ei glas şi simţea cum îi arde inima, cum îi ard obrajii.

Pe drum venea încet un car cu boi. Pe ceaglău şedea un fecior de rumân şi cânta cu glasul scăzut, îndemnând, din când în când, vitele. Rusalina asculta cântecul, care-i pătrundea fiinţa ca o mângâiere. Se opri din cules, îşi îndreptă trupul ca un prapur şi privi îndelung după car,

după fecior, până-l pierdu din vedere. Un oftat îi scăpă din piept. Cu poala plină porni spre casă şi vărsă buruienile în coteţ. Apoi intră în bordei, caută în desagă, scoase o oglindă, ieşi cu ea afară şi începu să se privească.

Ochii mari negri îi străluceau, obrajii, de-un palidânchis, se împurpurară. Se uită cu patimă la cea din oglindă.

Sunt frumoasă! zise ea tare. Şi o bucurie caldă i se revărsă în întreaga fiinţă.

Săptămâni de-a rândul se simţi zăpăcită de puternicul dor de viaţă ce-i biciuia sângele. Uneori avea izbucniri de copil zburdalnic şi răsfăţat: alerga, cânta, îmbrăţişa pe bătrâne, lua în braţe pe copilaşii ce se jucau printre bordeie, îi azvârlea sus, deasupra capului, îi prindea şi-i săruta cu răsunet pe obraji. Alteori petrecea nopţile cu lună pe podmol, sub streaşina bordeiului, cântând c-un glas domol cântece străvechi, învăţate în tabără. Uneori, mai rar, cădea în tăceri grele din care nimeni nu o putea scoate.

Adeseori rămânea cu ochii duşi după tinerii ce treceau pe drum, pe lângă bordei.

Înşelaţi de noua ei purtare, de zburdălnicia ei, de privirile-i lungi, stăruitoare, câţiva feciori încercară să se apropie de ea. Dar îndată ce se apropiau prea mult şi încercau să treacă de glumă, Rusalina se învârtea într-un călcâi şi plecă. Păţiră aşa şi feciori de ţigan, şi de rumân.

Rusalinei îi părea uneori că are de făcut un lucru de mare însemnătate, dar nu-şi putea aduce aminte ce anume. Valul de viaţă nouă o împingea să zburde, să lucreze, să intre iar în rând cu faraonii la sapă, la secere. Ba, uneori, descuia fierăria, aprindea cărbunii, punea în loc, la gura focului, bucăţi de fier rămase de la tatăl său şi începea să bată ritmic cu ciocanul şi să cânte.

Dar tot mai des se oprea din zburdare sau din lucru, îşi ducea vârful degetelor la frunte, ca şi când ar fi vrut să-

şi aducă aminte de ceva şi nu putea.

Până când, într-o sară cu lună, cum şedea pe podmol şi cânta încet, gândul i se lumină: «Trăbă să merg la Ionaş, la fierăria lui Mina bătrânul!»

Boala aceea grea şi îndelungată care aruncase văl greu peste trecut, dorul de viaţă nouă ce fremăta în fiinţa ei cufundaseră în uitare şi pe Miloş, şi pe Ionaş cu feciorul lui, Marco, şi ceea ce-i lăsase, ca o poruncă, Miloş, la despărţire: să meargă la fierăria aceea din Lugoj. Acolo-şi va afla zestrea şi-l va mai afla şi pe Marco acela…

După o clipă de mirare, Rusalina îşi zise: «Da, aşa este! Dar pentru ce m-a luat gândul pe dinainte? După porunca lui Miloş, trăbă să merg întâi la el, şi numai dacă va fi murit pân-acuma, să plec mai departe!» Cum a putut să nu-şi mai aducă aminte nici de Miloş atâta vreme? Mai trăieşte? Murise? Va afla casa încuiată, ori alţi locuitori în ea?

Limpezindu-i-se gândul ce o pironea de multe ori pe loc, voind să ţâşnească la lumină, Rusalina ştiu că nu mai poate rămânea în Vlădeni. Simţea acum că noua viaţă ce clocotea în ea trebuia s-o ducă la casa lui Miloş, la fierăria lui Ionaş. Poate era drumul sorţii despre care Miloş i-a spus că nu i te poţi împotrivi.

Dar îi părea rău să-şi lase bordeiul, să părăsească ţigănia. De când trecutul căzuse în uitare şi ea pornise pe drumul unei vieţi nouă, către viitor, îndrăgise şi sălaşul ei sărac, şi ţigănia, cum îndrăgise şi cerul, şi câmpurile, şi lanurile din jur. Îşi simţea fiinţa legată de locurile acestea, ca şi când aici s-ar fi născut.

Nu era sigură, totuşi, dacă se va mai întoarce aici.

Faraonii o petrecură până departe. Erau trişti şi tăcuţi. Pentru ce pornea din nou? Nu s-a întors din drumul celălalt ca din ghearele morţii? Ce taină sau ce blăstăm o duce mereu dintre ei? Acum era fată-mare, bună de măritat. Dacă nu-i plăcea de niciun fecior din ţigănia de

din jos, nu era ţigănia din sus, cu meşterii satului? Nu erau acolo feciori frumoşi şi meşteri harnici? Ea avea gata covăcia rămasă de la tatăl ei. Care fecior faur nu s-ar fi mutat bucuros în bordeiul ei şi în făurişteа cea părăsită?

Faraonii se frământară cu gândurile tot drumul cât o petrecură pe Rusalina. Apoi se întoarseră, părându-le din nou ţigănia lor mai săracă şi mai pustie.

IX

Casa lui Miloş nu era încuiată. Rusalina văzu însă schimbările din curte şi se temu că nu-l mai află pe bătrân.

Îi ieşi înainte un copilaş cu părul bălan.

— Cine locuieşte în casa asta, băieţaş?

— Noi, cine să şadă?

— Aveţi pe cineva acasă?

— Avem, pe mama.

Ieşi în curte o femeie voinică, tânără încă. Rusalina dădu bună-ziua.

— Mulţămim dumitale, răspunse femeia, privind-o mirată. Nu mai văzuse o ţigancă aşa de frumoasă. Cauţi pe cineva? întrebă ea.

— De-acum nu mai caut. Asta a fost casa lui Miloş, negustorul de porci.

— A lui a fost. De la el am cumpărat-o, zise femeia.

— Pe el îl căutam, dar acum văd că-l caut în zadar. A murit demult?

— De vreo trei ani.

— A bolit mult?

— N-a zăcut în pat. S-a uscat aşa, pe picioare. Parcă nici n-a murit de boală, ci de supărare… Nu cumva tu eşti nepoata lui?

— Eu sunt.

— Cât te-a aşteptat bătrânul! După cum vezi, ai venit prea târziu.

— Da… prea târziu!

— Dar ştii unde trăbă să mergi acum? Ne-a lăsat şi

nouă, cu limbă de moarte, să-ţi spunem.

— Da, la Lugoj, la fierăria lui Mina.

— Aşa ne-a spus şi nouă.

— Apoi, după ce o privi din nou pe fată adaose: Dumnezeu să-l ierte pe bătrân. A fost un om de omenie, nu-l puteai deosebi dintre rumâni. Şi ce bucurie mare ar fi avut să te vadă aşa mare şi frumoasă! El se temea mereu, cât a mai trăit de când l-ai părăsit, că ai păţit vreo nenorocire, că poate nu te mai întorci.

— Dumnezeu să-l ierte şi să-l hodinească! N-am putut veni mai degrabă.

— De! după cum ni-e scris la fiecare! oftă femeia, văzând că Rusalina îşi zbiceşte o lacrămă.

Fata mulţumi, îşi luă rămas-bun şi porni. Din drum se mai uită o dată la casă, la curte.

Cât ce ieşi din sat, sufletul i se însenină din nou. Părea că supărarea i-a luat-o vântul ce-o bătea în faţă, lanurile întinse de grâu ce se legănau de-o parte şi de alta a drumului, zborul rândunicilor ce tăiau linii ca suveici negre prin văzduhul senin. Înainta uşoară pe drum şi începu să murmure un cântec. Dormi într-un sat, apoi într-altul. Oamenii îi spuneau că drumu-i lung şi că, dacă are bani, mai bine ar fi să meargă la o staţie să ia trenul. Şi trenul trebuia schimbat, mai de multe ori, până la Lugoj.

Dar Rusalina nu ascultă. Îi plăcea să meargă pe jos, singură, prin locurile acestea necunoscute, toate nouă şi pline de farmec pentru bucuria de viaţă ce-o simţea în suflet. Îi părea că se revarsă şi ea în lumina şi aroma văzduhului.

Nici nu-şi mai putea da sama de câtă vreme era pe drum, când, într-o sară, ajungând într-un orăşel, intră într-o crâşmă mărginaşă să caute sălaş peste noapte.

În curte erau câteva căruţe, iar înăuntru, la mese, lume amestecată mânca şi închina din pahare. Părea că fusese în ziua aceea târg în oraş şi, la hanul acesta,

vânzători şi cumpărători se mai cinsteau încă pentru târgurile încheiate.

— Hai noroc! Ai cumpărat o pereche de cai pentru care îmi vei mulţămi cât vei trăi!

— Nu-s scumpi! Să nu-ţi pară rău.

Rusalina se aşează într-un ungheţ, pe-o laviţă, înaintea unei mese murdare de brad. Începu să-şi poarte privirea pe la oameni, când, deodată, ochii ei se opriră asupra unui fecior tânăr, cu mustaţa neagră abia ajunsă la răsucit, cu părul lung, pieptănat pe spate, negru ca pana corbului, cu ochi de păcură. Era mai mult alb decât palid la obraz. Din mânecile largi şi albe ale cămeşii ieşeau braţe vânjoase. Şedea, drept, după masă, cu un rumân în faţă. Nu se ajungeau la târg din zece zloţi. Nu se ştia care vinde şi care cumpără. Rusalina auzea numai frânturi de vorbe. Ea nu-şi mai putea lua ochii de la fecior.

Deodată, cei doi bătură palmele şi se ridicară. Ieşiră în curte. Tânărul era înalt, vânjos, cu trupul subţire.

Fără să-şi dea sama ce face, Rusalina zvâcni de pe laviţă şi se opri în prag. În curte rumânul dezlegase de la o căruţă un cal sur şi-l aducea la alta.

— Mai uită-te o dată la el! L-ai cumpărat pe nimica, zise el către tânăr. Să n-ai nicio grijă! Tatăl tău te va lăuda pentru târgul ăsta!

Feciorul zâmbi, netezi, mângâie calul pe grumazi. îl legă la spatele unei căruţe la care era înhămat un alt cal sur, cam de aceeaşi mărime.

— E o pereche minunată! în tot târgul n-ai fi aflat unul mai potrivit!

Tânărul scoase din şerpar bani şi începu să numere în palma celuilalt. Bătură din nou palmele şi intrară în crâşmă să bea aldămaşul.

Rusalina abia avu vreme să se ferească din prag: înlemnise acolo, cu ochii la străin.

Cei doi o văzură cum sare la o parte. Rumânul zâmbi.

— Să ştii că ai noroc! Uite ce drac de fată a fost mărturie la târgul nostru!

Feciorul se îmbujoră la faţă şi-şi feri ochii de privirile arzătoare şi mirate ale Rusalinei.

Ea se duse din nou în colţul ei. Uitase şi de mâncare şi de sălaş. Crâşmarul o întrebă de câteva ori ce doreşte, dar ea nu-l auzi.

Călătorii începură să plece. Se însăra. Rumânul, după ce dădu peste cap ultimul păhărel de rachiu, se ridică şi el. Era grăbit.

— Hai noroc! zise el strângând mâna feciorului.

În curând nu mai rămăseseră în birt decât Rusalina, feciorul şi un ţigan bătrân cu o ceteră subsuoară. Nu găsise între oamenii aceştia grăbiţi pe niciunul care să-i ceară un cântec, zadarnic a trecut de la o masă la alta, adiind uşor cu arcuşul pe coarde.

Tânărul îl văzu supărat la o masă. Lasă crâşmarului să-i dea o porţie de rachiu. Se însăra şi ar fi plecat şi el. Dar fata aceea din colţ nu-l mai slăbea din ochi.

Tânărul era vesel. Făcuse un târg bun. Se pricepea la cai. Băuse şi rachiu binişor şi-şi mai ceru o sticluţă. Ceteraşul se apropie de el şi începu un cântec.

Tânărul se nelinişti. Simţi cum încep să-i umble furnici prin trup, şi de privirile străinei, şi de cântec. Dar nu! Nu putea să s-apuce de petrecanie! Se cunoştea şi ştia că, dacă începe, nu prea se ştie când isprăveşte, îşi încleştă dinţii ca pentru a se stăpâni, chemă pe crâşmar, plăti şi ieşi în curte, aruncând o căutătură fetei.

Rusalina se ivi în prag. Feciorul era gata să dea bici calului.

— Ascultă, bădică, nu mă iai şi pe mine? întrebă Rusalina din prag, cu o voce cântătoare, care năvăli în sufletul tânărului ca un val de căldură.

— Ba te iau bucuros! Unde te duci?

— Vin de departe şi-s ostenită. Am făcut drumul pe

jos.

— Dar mergi pe o cale cu mine?

— Pe-o cale cu tine! răspunse fata.

Tânărul îi făcu semn să se urce şi apoi atinse calul cu pleazna.

Ieşiră în grabă din orăşel, şi norii de praf ce se ridicau de sub roţile căruţei se mai răriră. Nu peste mult ajunseră pe drum abia zvântat de ploaie. Aerul era curat, răcoros. Cobora însărarea.

Din când în când surul de la spatele căruţei necheza, şi Rusalina ţipa de spaimă: gândurile ei erau toate la tânărul de pe capră.

— Este loc lângă tine? întrebă ea, după un nou nechezat al calului.

— Este! Dar ce? Ţi-e frică să nu te muşte?

— Nu mi-e frică!

Şi ea se căţără sprintenă pe scândura de lemn, lângă fecior.

Peste câmp răsuna trapul cailor. Luna răsărea deasupra unei păduri ca o seceră de argint.

Rusalina se aduna, se lipea încet de trupul bărbatului, îi duse un braţ după mijloc.

— Îmi place de tine! zise ea cu vocea plină de cântec.

Tânărul începu să ardă. Îi venea ameţeală la cap.

Cine să fie fata asta? Nu cumva diavolul s-a schimbat în cea mai frumoasă femeie ce a văzut el în viaţă?

Întoarse ochii spre ea. îl privea înfrigurată.

— Sunt frumoasă! N-o să-ţi pară rău… şopti ea şi-şi răzimă capul de umărul lui. Apoi, văzând că el nu răspunde, îl zmânci de braţ: Ori, poate, eşti însurat?

— Nu sunt însurat, zise feciorul.

Acum îşi petrecu şi el braţul în jurul mijlocului fetei.

— Şi mie-mi placi. Eşti frumoasă, poate eşti chiar prea frumoasă.

Rusalina oftă.

— Dacă nu eşti însurat, vino să plecăm în lume amândoi.

— În lume?

— Dacă vreai, trage căruţa din drum pe luncă, uite acolo, între lanuri. Durmim la noapte aici, apoi dimineaţă pornim mai departe.

Tânărul zâmbi.

— Cum să plecăm în lume, cu căruţa şi cu caii tatii? Mai bine te duc acasă la noi!

— Dunmă! zise fata, răzimându-se iarăşi de umărul lui.

— Dar spuneai că ai acelaşi drum cu mine! Am trecut prin două sate şi nu te-ai coborât.

— Nici nu mă cobor. Vin cu tine. Mi-eşti drag. N-o să te mai las!

— Asta-i bună! râse feciorul. Duc tatii acasă nu numai un cal sur din târg, oi şi o noră!

— Apoi, după un răstimp de gândire, întrebă: Dar cine eşti tu? De unde vii?

— Vin de departe. Sunt ursita ta.

— Numai să nu fii diavolul, să-ţi baţi joc de mine.

— Pentru ce aş fi diavolul?

— Eşti prea frumoasă să fii om.

— Şi pentru ce să-mi bat joc de tine?

— Diavoliţele totdeauna îşi bat joc de oameni.

— Fii pe pace! Sunt botezată şi sunt curată!

Feciorul începu să respire greu. Căldura din trupul ei, farmecul din ochii ei îl făceau să vadă înhămaţi doi cai în loc de unul.

— De însurat, m-aş însura eu bucuros, zise el cu un oftat. Mi-a venit vremea. Dar tata mă tot amână, mă tot împiedică. Zice că trăbă să mai aştept.

— Să aştepţi? De ce?

— Nu ştiu, nu vrea să-mi spună.

— De-acuma n-o să mai aştepţi. Îi duci căruţa şi caii

acasă, şi noi plecăm în lume amândoi.

— Nu zic ba! Dar nici nu ştiu cum te cheamă!

— Îţi spun eu mai târziu! Nici eu nu ştiu cum te cheamă. Şi nici nu vreau să ştiu. Ne vom pune noi nume după ce vom pleca în lume, să nu ne mai ştie nimeni!

Căzuse demult întunericul. În depărtare se vedeau luminile unui oraş. Merseră multă vreme în tăcere. Trapul larg al surului înhămat şi al celui legat de căruţă răsuna cadenţat în noapte. Cei doi, pe scândura ce slujea de ziţ, stăteau alipiţi, cu câte-un braţ pe după mijlocul celuilalt.

Feciorul se trezise de tot din uşoara ameţeală a rachiului băut în crâşmă. Dar nu se putea trezi din noua ameţeală ce-l cuprinsese de când Rusalina se aşezase lângă el.

Uneori i se părea că visează, şi atunci strângea mai bine braţul în jurul mijlocului subţire... Dar era cu putinţă? De unde răsărise mândreţea asta de fată, şi cum s-a legat de el? Era cu putinţă să fie viitoarea lui nevastă? Una la care nu se gândise, una pe care nu o văzuse niciodată?... Şi cum s-a hotărât aşa de repede, gata să plece cu ea în lume? Şi-aduse aminte de alte două-trei fete cu care s-ar fi însurat dacă nu i-ar fi pus piedecă tată-său. Hei! acum nu s-ar mai însura cu ele! Ce mai erau ele pe lângă străina asta care-i intră în viaţă ca o volbură aprinsă, ca o viitoare? Putea să nu se hotărască dintr-odată? Ar merge cu ea până la capătul lumii.

Căruţa intră în oraş. Case mici, cu ferestre luminate, străjuiau drumul.

— Unde suntem? întrebă fata. Să poposim aici, la o crâşmă, peste noapte.

— Ba acum nu ne mai oprim până la casa noastră.

— Dar ce oraş e ăsta? Cum îl cheamă?

— Asta e Lugojul, şi aici locuim şi noi!

Fata tresări. Îşi trase mâna din jurul mijlocului feciorului.

— Opreşte! Trăbă să întoarcem, zise ea înfiorându-se.

— Parcă ţi-e frică. Cunoşti oraşul? Ai mai fost aici Te temi de ceva?

— Nu! îl cunosc după nume. Aveam o treabă aici, dar de când te-am văzut pe tine nu mai am aici nimic de lucru. Haida să plecăm înapoi!

Feciorul opri calul, apoi îl struni din nou la drum.

— Trăbă să duc căruţa şi caii acasă. Nu-ţi fie frică! N-ai de ce să te temi. Nu-s eu cu tine?

— Dacă e Lugojul, mi-e frică să nu mă întâlnesc cu un om.

— Ce om?

— Acela cu care aveam o socoteală.

— Poate vreun drăguţ de mai demult?

Rusalina îi arse o palmă.

— Prostule! Eu n-am avut încă drăguţi. Văd că trăbă a-ţi spun! Trebuia să mă-ntâlnesc aici cu un meşter fierar căruia un unchi al meu, care a murit, i-a lăsat ceva în păstrare pentru mine.

Tânărul se nelinişti.

— Ce tot îndrugi? N-ai mai fost pe-aici, şi unchiul tău te trimite la un om necunoscut!

— Unchiul l-a cunoscut bine pe bătrânul, pe unul Mina. În locul lui, acum, e feciorul său meşter în făurişte, unul Ionaş.

— Ce tot spui, tu fată?! Cine ţi-a vorbit de numele ăsta?

— Unchiul meu!

— Şi cine a fost unchiul tău? o întrebă, fierbând de nelinişte, tânărul.

— Un negustor de porci, unul Miloş.

Feciorul trase scurt de hăţuri, şi calul se opri. Omul se întoarse cu faţa spre Rusalina.

— Miloş acela a fost unchiul tău?

Fata citi mirarea adâncă din ochii lui.

— Da, unchi!

— Păi… eu l-am cunoscut pe Miloş acela. Venea uneori pe la noi, când trăia bătrânul Mina, moşul meu.

Rusalina îşi pierdu răsuflarea. Abia întrebă:

— Mina ţi-a fost moş? Se poate?

— Păi, cum să nu se poată, dacă-i aşa? Pentru ce te sperii aşa?

— Nu mă sperii, ci-mi vine să mă înec. Atunci tatăl tău e Ionaş?

— Da, mi-e tată.

— Dacă-i aşa, apoi pe tine te cheamă… te cheamă Marco!

Omul se luă, mirat, de cap.

— Marco, ori Marcu, mă cheamă! strigă el aproape înspăimântat. Am bănuit eu că tu trăbă să fii dracul gol! O ghiavoliţă! De unde ştii toate acestea?

Glasul de răspuns îi lipsi Rusalinei multă vreme. Apoi îi aduse iar braţul pe după mijloc şi şopti:

— Ce minune! Să mă întâlnesc eu chiar cu ficiorul lui Ionaş, cu Marco! La Lugoj îmi era drumul, la Ionaş-şi mi-ai răsărit tu în drum, ca un soare! Iată că dreptate mare avusese unchiul Miloş când mi? spus că în calea sorţii lui nu se poate pune nimeni.

Tânărul o privi încă zăpăcit. Inima-i bătea să-i spargă pieptul.

— Despre ce soartă vorbeşti?

— Despre a mea şi a ta. Când am plecat de la el” Miloş mi-a spus că dacă la întoarcere el va fi mort, să vin la Lugoj, la ficiorul pretinului său Mina, la fierarul Ionaş, căruia îi va da ceva în păstrare pentru: mine, şi că, dacă-mi va plăcea, să mă mărit cu ficiorul lui, cu Marco. Întâlnirea noastră nu însămnează soartă?

Marco, de când trăsese scurt de hăţuri şi oprise calul, îşi uitase să-l mai pornească. În jurul căruţei, oprită în mijlocul drumului, începură să se adune oameni curioşi.

Calul, după ce se hodini, porni singur la drum spre casă, spre grajd. Nu mai era departe făurieştea lui Mina.

— Iată împlinită dorinţa bătrânului Miloş, zise el întru târziu. Dar tu trăbă să fii fata lui Ţancu, dacă Miloş ţi-e rudenie.

— Sunt fata lui!

— Şi cum te cheamă?

— Nu ştii? N-ai auzit pe tatăl tău niciodată pomenindu-mi numele?

— Nu! Pe Ţancu l-am cunoscut. A fost de câteva ori pe la noi. Dar numele tău nu l-a pomenit nici el, nici tata, nici Miloş. Şi totuşi tu a trebuit să fii piedeca pentru care tata m-a amânat mereu cu însurătoarea. Pe tine te aştepta, de bună seamă. Va fi fost înţeles cu Miloş. Cum te cheamă?

— Rusalina!

— Nu! N-am auzit de numele ăsta în casa noastră. Era pomenită uneori o femeie cu numele Salomia.

— A fost mama!

— Şi unde-ţi sunt părinţii?

— Au murit!

— Amândoi?

— Amândoi!

Marco tăcu. Braţul Rusalinei îşi slăbi pe-o clipă strânsoarea în jurul mijlocului lui, apoi se încordă şi mai tare.

— A murit şi Miloş. Nu mai am acum pe nimeni, numai pe tine, Marcule! Mă iei de nevastă?

— Te iau!

— Şi dacă s-ar împotrivi tatăl tău?

— Şi! Dar cum crezi că s-ar putea împotrivi? O floare ca tine nu se culege decât poate o dată la o sută de ani. Va fi şi soarta, cum zici tu. Dar dacă asta e soarta, s-o tot deie Dumnezeu omului!

Calul se opri înaintea unei porţi pe-o uliţă întortocheată, într-o suburbie a oraşului. Era slab

luminată.

Un felinar cu pete aburea mai mult decât lumina, la o cotitură.

Marco sări şi deschise poarta. Din casă ieşi un bărbat voinic, cu capul gol, cu cămaşa smolită. Geamul dinspre curte era luminat. Rusalina se coborî în partea întunecată.

Ceea ce văzu Ionaş mai întâi fu calul legat la spatele căruţei. Veni lângă el, îl cercetă cu de-amănuntul, i se uită în gură la lumina ce venea din geam, îi ridică pe rând fiecare copită, părea că vrea să citească în ea. Îl trase apoi de urechi, îl netezi şi zise:

— Ai nimerit cal bun şi tânăr. Scump?

Marco îi spuse preţul.

— Potrivit! Nu-i prea scump! Ai făcut un târg bun. Da1 de ce-ai întârziat atâta?

Abia acum zări fierarul femeia de partea cealaltă a căruţei.

— Bună-tara! zise Rusalina.

— Bună-sara! Dar asta cine-o mai fi?

— E mărturie de la târg, zise Marco vesel. A fost de faţă când am numărat banii în palma vânzătorului.

— Ei, comédie! Ce mărturie?

— E o fată străină, tată. Am întâlnit-o pe drum, am luat-o în căruţă, că era ostenită, şi acum se roagă să-i dăm sălaş de noapte.

Bătrânul nu o putea vedea în umbră. Se uită mustrător la fecior.

— Sălaş, cum să nu dăm la o călătoare? Vii de departe, fată?

— De departe!

Când intră în lumina din casă, odată cu Marco, Ionaş nu-şi putu ascunde uimirea: ce păreche ar mai fi!

Pe Rusalina o înconjurară îndată mama lui Marco, două surori mari, trei fraţi mai mici. Toţi rămaseră cu ochii duşi la frumuseţea ei.

Rusalina răspundea zâmbind la întrebările ce plouau asupra ei. Ochii ei râdeau, plini de lumină şi de foc.

Când se făcu o clipă linişte, Marco zise:

— Tată, fata asta are ceva dat în păstrarea dumitale Nu mi-a spus ce şi nici nu ţi-a dat ea nimic, ci altcineva.

Ionaş tresări, se uită mai bine la fată. Unele linii ale feţei semănau cu ale lui Ţancu.

— Doar nu vei fi Rusalina, tu fată? zise el, dându-se un pas înapoi, ca pentru a o vedea mai bine.

— Eu sunt! răspunse fata cu bucurie. Şi am ascultat de cuvântul unchiului Miloş: m-am logodit cu ficiorul tău, cu Marco. Aşa mi-a lăsat Miloş la dăspărţire.

Dintr-un salt fu lângă fecior, îl îmbrăţişa pe după grumazi şi-l sărută puternic pe gură.

O clipă rămaseră zăpăciţi toţi cei din casă. Numai Ionaş zicea mereu:

— Cum se poate una ca asta? Unde v-aţi cunoscut? Unde v-aţi întâlnit?

Tinerii fură siliţi să povestească întâmplările acelei zile.

— Asta nu-i numai întâmplare. Asta-i voia lui Dumnezeu! zise bătrânul.

— Asta-i soarta! răspunse Rusalina.

— De când te-am aşteptat să vii! Te-a aşteptat şi săracul Miloş! El mi-a spus dorinţa lui că, dacă-ţi va plăcea Marco, să te măriţi cu el. De aceea l-am tot amânat cu însurătoarea. Acum nu ne mai rămâne decât să-ţi dăm zestrea şi să facem nunta.

Urmă o săptămână de pregătiri înfrigurate pentru nuntă. Rusalina voia să se cunune încă a doua zi. Dar bătrânul se împotrivi.

— Trăbă să urmez întru toate porunca lui Miloş. El mi-a lăsat cu limbă de moarte că, dacă vă căsătoriţi, să fac o nuntă cum se cuvine neamului din care ai ieşit. Mi-a spus şi ce sumă să cheltuiesc în cele trei zile de nuntă. El zicea

că e nevoie de-o încununare cum se cuvine unei fete de voivodă.

Vestea se lăţi prime ţiganii din oraş şi din satele vecine ca o flacără ascunsă subt vreascuri.

La ospăţ se adunară vreo patruzeci de bărbaţi şi femei. Trei zile a fost masa întinsă, a curs băutura. Trei zile Rusalina străluci ca soarele la masă, la joc, în ochii însufleţiţi ai nuntaşilor.

Şi lui Ionaş i se păru, de la o vreme, că nunta asta de trei zile nu mai este întru cinstirea neamului, ci pentru slăvirea frumuseţii nurorii sale. Ce noroc a avut feciorul său!

În săptămână în care se făcură pregătirile de nuntă, vorbiră şi despre viitoarea făurişte a lui Marco. Părinţii erau de părere să-şi facă una în capătul celălalt al oraşului, la intrarea drumului de ţară. Rusalina ţinea morţiş să se ducă în Vlădeni, unde ea avea o făurişte cu toate uneltele. Ionaş nu cunoştea satul, nici Marco. Bătrânul îi arătă fetei că într-un sat un fierar priceput ca Marco nu avea de lucru. El e nu numai faur, ci şi mecanic. La oraş trebuie să se aşe? e.

Dar Rusalina nu se învoia. Toată fericirea ce o simţi la trezirea vieţii celei nouă, de după boală, o trăgea spre bordeiul ei şi împrejurimile lui. Nu era pe lume colţ n-ai frumos ca acela! Aerul, cerul, pământul, vântul şi toate minunile firii nu erau nicăiri copleşitoare de viaţă şi de fericire ca acolo. Şi, apoi, voia să lucreze şi ea în făurişte a lui Ţancu, alături de bărbat.

Când văzură că nu i se pot împotrivi, hotărâră după voia ei. Cine i-ar fi putut sta împotrivă? Ea era neamul, ea era bogăţia, ea era frumuseţea!

Mai rămaseră la părinţi o săptămână după cununie. Ionaş lăsă preotului să facă o slujbă cu parastase, după obiceiul creştinesc, pentru toţi cei morţi din neamul Rusalinei, din neamul lui Ţancu şi al Salomiei. Luară cu

toţii parte la slujbă, şi aşa, făcându-şi datoria şi pentru cei morţi, se puse o piatră grea pe trecut.

— Morţii cu morţii, viii cu viii, asta-i legea vieţii şi a lumii, zise Ionaş, închinând el mai întâi de sufletul celor duşi, la pomana de după slujbă.

Rusalina nu se putu coborî în trecut nici cât s-a slujit parastasul şi s-au făcut pomenirile. Numele părinţilor, ale neamurilor răsunau aşa de străine în inima ei! Nu mai înţelegea nimic din moarte: bucuria vieţii, bucuria iubirii o inundase. I se părea că din sufletul ei cresc rădăcini nouă şi se implântă în seninătate şi în lumină.

X

Trecură ani după ani în scurgerea vremii, şi toate cele trecute căzură în uitare. La marginea ţigăniei de din jos din Vlădeni era aşezată, de multă vreme, o gospodărie cu o făurişte ca la oraş. Marco şi Rusalina, mutându-se aici, după voia ei, cumpărară un loc de la un rumân, chiar lângă drum. Zidiră o casă de piatră, acoperită cu ţiglă, grajd, şoproane, o fierărie nouă. Marco voia să ridice toate acestea în mijlocul satului, unde ar fi aflat un loc mai strâmt spre cumpărare. Dar Rusalina nu se învoi. Zadarnic stărui el că aici nu e la îndemâna oamenilor, că e prea departe. Ea nu se putea despărţi de locul în care s-a trezit la fericire.

Se dovedi în curând că depărtarea nu era o piedecă. Marco era meşter mare şi se pricepea la multe. Nu mai răzbeau cu lucrul, deşi Rusalina lucra adeseori la făurişte în rând cu bărbatul.

Începu să-i vină de lucru şi din satele vecine, ba, uneori, primea comenzi şi de la oraşul din apropiere. Ţinea o căruţă cu doi cai, aducea cărbuni şi material de fier de la oraş. Nici pomeneală să meargă cineva de la fierăria lui, cu sacul negru în spate, în pădure, să facă din trupini cărbuni, cum era obiceiul meşterilor din ţigănia din sus.

Ţineau şi gospodărie, ca oricare rumân din sat.

Rusalina se făcu o femeie voinică, păstrându-şi întreagă frumuseţea din tinereţe. Era însă acum frumuseţea asta mai aspră, mai bărbătească. Era mereu cu cântecul pe buze. Mai ales de când, la trei ani după cununie, i se născuse o fetiţă. O botezară şi îi puseră numele Florica.

Înălţându-se din an în an, faraonii îşi aduceau aminte de copila Rusalina, când mai întâi a venit în sat cu părinţii ei. La vârsta de patrusprezece ani, Florica era leită mămăsa. Mulţi dintre ţiganii şi ţigăncile care o ştiau pe Rusalina de la vârsta asta credeau uneori că li se năluceşte, ca văd tot pe Rusalina. Alţii din vremea aceea căzuseră în mormânt. Lumea se împrospăta mereu. Alţi tineri cu ochii de foc rămâneau acum cu ochii la Florica.

Cu cât creştea copila, patima mamei sale o învăluia cu tot mai mare putere. O strângea la piept şi plângea. De la o vreme ar fi dorit să nu mai crească, să nu ajungă fată-mare. Pentru a fi veşnic lângă ea, ori pentru că se ridica uneori în sufletul ei un presimţ înnourat? De unde venea, din ce adâncuri întunecate, presimţul acela? Rusalina nu-şi putea da sama. Dar cu cât creştea fata, cu atât se trezea mai des cu el, cum îşi ridică capul şi şuieră îngheţat, ca un cap de şarpe. Hei, nu putea fi decât grija ei că fata creştea, că se va mărita şi nu va mai fi întreagă a ei, îşi zicea Rusalina. Şi fericirea ei alunga mereu pe pustii locuri imboldul veninos ce încerca uneori să-i tulbure viaţa. Ea intrase într-o lume şi într-o viaţă nouă, deschisă înaintea ei după boala aceea grea şi îndelungată. De multe lucruri din trecut nu-şi mai putea aduce aminte.

Niciodată, de la boală, Rusalina nu se mai gândise, nu mai ştiricise de caravanele de corturari care cutreierau ţara şi lumea şi care treceau mereu şi prin partea locului. Nici când faraonii din vecini vorbeau despre ei şi despre întâmplări de ale lor, nu-i asculta sau nu-i auzea.

Astfel, nu înţelese nimic când, într-o vară, începu să

se vorbească, vreo două săptămâni, în ţigănie, că un străin, un corturar tânăr, se arată de anulte ori în fapt de sară în jurul gospodăriei lui Marco. Uneori se arăta singur, pe jos sau călare, alteori erau trei-patru. Totdeauna se apropiau cu grijă, ca nişte spioni. Apoi, deodată, nu mai veniră.

Rusalina auzi vorbindu-se, dar nu se opri asupra veştilor, nu le înţelese. Auzise ceva şi Marco, şi el fu o vreme mai îngândurat. Ce căutau străinii aceia în jurul gospodăriei lui? Mai auzi că o mare caravană de corturari a trecut zilele acelea prin apropiere; mare, de vreo douăzeci de corturi, cum nu s-a mai văzut demult prin partea locului. Dar după ce străinii aceia nu se mai arătară, se linişti şi el.

Într-o sară de la sfârşitul lui iulie, Rusalina şi Fionca erau singure acasă. Marco cu două calfe se duseseră cu căruţa la oraş să aducă fier nou, şine lungi şi cărbuni. Porniseră pe la ojină şi se puteau întoarce până la căderea nopţii: orăşelul acela nu era departe.

Dar în sara aceea noaptea căzu mai devreme. Încă de la apusul soarelui începură să izvorască norii grei de la apus şi să se rostogolească grăbiţi, ca nişte balauri, îngreunând în curând cerul întreg. Fulgere, rare la început, apoi tot mai dese, despicau, vinete, întunericul. Începu să huruie în depărtări şi durduitul. Fusese ziua întreaga năduf cumplit. Faraonii, cât ce începură fulgerele, se ridicară de pe podmoale, cu pipele roşii, de pământ ars, între dinţi, făcându-şi cruci largi, şi intrară în bordeie. Simţeau că vine furtuna. Câinii, jerpeliţi, se ghemuiră în culcuşurile lor.

Rusalina şi Florica aşteptau în casă. Masa era pusă, cina era gata. Aşteptau pe Marco şi pe calfe. Pentru ce întârziau atâta? O să-i apuce povoiul pe drum!

Florica – avea acum şaptesprezece ani – începu să se neliniştească.

Fulgerele erau tot mai dese, bubuiturile tot mai

apropiate.

— Pentru ce nu mai vin? întrebă fata, tare îngrijorată.

— Trăbă să sosească îndată, răspunse Rusalina cu glas schimbat, simţind neliniştea Floricăi.

Ea se stăpânea: neliniştea ei era şi mai mare. De când porniseră fulgerele şi tunetele, Rusalina începuse să se neliniştească. Ceva, ca o amintire, tot încerca să-i despice mintea şi nu putea. Parcă o vreme ca asta a mai văzut ea o dată, îşi zicea. Dar tot ea se întărea, ca în faţa unei ameninţări: Cum să nu mai vadă? Nu o dată, de câte ori!

În curte se auziră întâii picuri grei şi rari izbind, ca nişte alice, pământul. În curând, un ropot se descărcă şi pe acoperişul de ţiglă. Rusalina simţi iarăşi că o amintire vrea să-i ţâşnească în minte. Presimţul acela rău, care uneori încerca să-i şuiere în adâncuri ca un cap de şarpe, de când îi crescuse fata, o înjunghie acum ca un pumnal. Şi amintirea birui! Da, a mai apucat ea o vreme tare ca asta! A fost în noaptea în care Dinu a vrut să o răpească pentru feciorul lui, pentru Ilie!

Îngheţă de spaimă şi abia putu merge până la fereastră să privească în noapte, să-şi încordeze urechea: nu cumva se auzea căruţa lui Marco?

Dar un fulger îi luă vederile. Trăsnetul căzu undeva în apropiere. Neliniştea fetei crescu şi mai tare.

— Pentru ce nu mai vin?

Rusalina răspunse, silindu-se să pară liniştită:

— Acum, până nu înceată puţin potopul, nu pot veni. Se vor fi adăpostit undeva de ploaie.

Ea luă blidele şi le puse pe masă. Dar blidele tremurară şi se izbiră unele de altele în mâna ei. Vărsă şi din fiertura din oală când o aduse la masă.

— Să cinăm, Florico! Poate vor mai întârzia.

Ea gândea să potolească astfel neliniştea fetei. Dar glasul ei era schimbat, şi fata încremeni cu lingura la gură.

Se uită speriată la mamă-sa: nu mai cunoştea faţa Rusalinei.

Afară ploaia cădea cu găleata. lunetele şi trăsnetele surpau cerul. Rusalina *se* sculă şi ieşi în tindă să pună zăvorul.

Dar în clipa aceea uşa se deschise cu putere, răsturnând-o la pământ, şi intrară trei bărbaţi. Rusalina ţâşni în picioare: crezu că-i Marco şi cele două calfe. Pe-o clipă, spaima o părăsi. Din întunericul din tindă intră în casă cu vorbe de înfruntare:

— Mult aţi mai întârziat! zise ea, necunoscând în clipa cea dintâi, în lumina lămpii, cum erau cu spatele către ea, pe cei trei străini.

— Mult! zise cel mai tânăr dintre ei, întorcându-se toţi trei cu faţa spre Rusalina.

Fata încremenise pe scaun, după masă.

Rusalina răcni ca înjunghiată:

— Ce căutaţi aici? Cine sunteţi voi?

Trupul ei se îndreptă ca un prapur; ochii-i/fulgerau; linii aspre, întunecate ca nişte dungi de fier, îi brăzdau faţa.

— Oricât ai răcni, nu s-aude, răcneşte mai tare cerul, zise tânărul, un ţigan voinic şi frumos, cu privirile tari de oţel. Nici Marco şi calfele n-o să te audă.

— I-aţi ucis? răcni din nou Rusalina.

— Nu! S-au oprit de ploaie subt un şopron, în curtea unui român dintr-un sat vecin. Dar nici nu-i nevoie să te înspăimânţi. Noi n-am venit cu gânduri rele!

Rusalina, dintr-o săritură, fu lângă masă. Dar cei doi îi smulseră cuţitul din mână.

— Ce căutaţi aici? zbieră femeia, schimbată acum în furie. Ea simţise, de când îi văzuse, ce căutau.

— Am venit în peţite, Rusalino. Cer pe Florica de nevastă. Ăştia doi sunt peţitorii mei.

Ochii Rusalinei îi ieşiră din cap.

— Eşti… eşti din neamul lui… dar nu putu spune numele.

— Da, sunt din neamul voivodei, din neamul lui Dinu. Sunt nepotul lui, feciorul lui Ilie, Costa.

Pe-o clipă se păru că Rusalina îşi vine în fire. Dar şi-a revenit numai câtă vreme auzi, limpede, vorbele lui Miloş, pe care i le spusese cândva, la despărţire. Părea că bătrânul e aici lângă ea şi-i vorbeşte: «Poate să vină, odată, el, sau ficiorul său, ori poate şi nepotul, să caute după tine ori după copilul tău… Să ştii de la mine acum un lucru: neamul lui, urmaşii lui nu se vor odihni până nu vor mai încerca să-şi amestece sângele cu al neamului nostru. Dacă tu vei avea pace de ei, duşi într-alte ţări, nu vor avea copiii tăi, fetele tale».

Cel mai tânăr dintre ei, Costa, nepotul lui Dinu, crezând că Rysalina se linişteşte, adăugă:

— Eu voi fi viitorul voi vodă. Eu voi moşteni pe tata… Neamul nostru e tare acum în tabără. Îţi cer fata, os din neam de voivozi, tot pentru un voivod. E o cerere cu cinste.

Dar cuvintele bătrânului Miloş încetară să răsune clare în urechile Rusalinei, şi ea se aruncă, orbită de furie» ca o fiară, în grumazii lui Costa.

— Niciodată! Niciodată! zbieră ea răguşit.

Costa, ajutat de cei doi, abia putu să-i scoată ghearele din grumazi. Sângele începu să-i curgă pe haină.

— Legaţi-o! porunci, gâfâind, înăbuşindu-se, căpetenia cea tânără.

În vremea asta nimeni nu băgă de seamă pe Florica… Ea era pe laviţă, după masă, în ungheţul casei, unde încremenise când intrară cei trei. Când începu furia mamei sale, ea voi să ţipe. Dar ţipatul i se opri în grumazi, o sufocă, şi ea căzu pe spate în ungheţul dintre păreţi, leşinată.

— E mai bine aşa! zise Costa, apropiindu-se de ea.

Feri la o parte masa, se aplecă, luă fata cumpănită pe

amândouă braţele, cu capul atârnând, cu părul despletit, şi porni spre ieşire. Din grumazii încolţiţi sângele îi curgea şiroaie pe piept şi se prelingea şi pe iia albă, pe sânii Floricăi.

Pe Rusalina o legară de mini şi de picioare şi o aruncară jos lângă cuptor.

— Scoate-mi cuţitul din cizmă şi dă-mi-l în dinţi T porunci Costa.

Cu fierul alb lucind între dinţi, cu fata pe braţe, el mai făcu un pas spre ieşire. Dar Rusalina, a/dunându-şi puteri peste fire, se ridică pe-o clipă în picioare şi se prăvăli asupra fetei. O clipă fu de ajuns să vadă cuţitul clipind între dinţii corturarului şi sângele de pe iia fetei sale. Omul, cu povara în braţe, se feri la vreme, şi Rusalina se prăbuşi, urlând, pe faţă. Bolborosea:

— Ucigaşule! Ucigaşilori Neam de ucigaşi!

Apoi începu să urle aşa de cumplit, încât, prin ploaie şi tunete, se auziră răcnetele ei în toată ţigănimea.

— Puneţi-i un căluş în gură şi haidaţi repede, zise Costa, ieşind cu Florica pe braţe în noapte.

În câteva minute, cei trei dispărură. Pe câmp, ascunşi în porumbişte, îi aşteptau trei cai priponiţi.

În câteva minute năvăliră şi faraonii, răscoliţi cu toţii de prin bordeie, ca de foc, spre casa şi fierăria lui Marco.

Pe Rusalina o aflară zvârcolindu-se, cu faţa în jos, pe podea. Ochii-i erau ieşiţi din orbite, înnebuniţi de spaimă. Faţa i se înnegrise cum e ţundra. Îi scoaseră repede căluşul din gură, îi dezlegară minile şi picioarele. Abia slobozită, ea se repezi într-un părete, voind să alerge în curte.

— Repede, oameni buni! Au înjunghiat-o pe Florica, au furat-o!

Glasul ei nu mai avea nimic omenesc. Era ca răgetul unei sălbătăciuni nemaiîntâlnite.

Unii din cei de faţă îşi aduseră deodată aminte că ei au jurat odată să-i sară cu toţii în ajutor când va ajunge în primejdie. Zbierătul Rusalinei le îngheţă sângele în vine, totuşi, în clipa următoare, începură să alerge în noapte, prin ploaia care se mai rărise. Ar fi alergat şi fără jurătaiântul de demult. Durerea Rusalinei făcu viteji şi pe cei mai fricoşi. Apoi, era ruşinea lor să omoare pe cinevaorii să fure de lângă ei pe Florica, la care se uitau ca la soare, cum se uitau altă dată la Rusalina. În grabă dădufă de urmele cailor în porumbişte, peste ţelini. Pământul era muiat de ploaie, şi urmele copitelor se cunoşteau bine. N-au fost decât trei! Iar ei erau câteva zeci de bărbaţi şi de feciori.

Rusalina, urlând mereu, scăpă din mâinile ţigăncilor şi iar se izbi într-un perete, vrând să alerge în noapte.

— Uşa! Unde-i uşa? începu să ţipe. Iată sângele! A înjunghiat-o! Unde-i uşa?

Ţigăncile se priveau înspăimântate. Rusalina începu să pipăie cu mâinile păreţii, ca orbii, să afle uşa. Se uitară pe jos, pretutindenea prin casă, dar nu văzură niciun picur de sânge. Cât a curs din grumazii sfâşiaţi ai lui Costa se oprise în hainele lui şi pe iia fetei. Jos, pe faţa casei, pe masă, pe laviţă, nu se vedea niciun strop.

Zvârcolindu-se mereu în braţele femeilor care o ţineau, Rusalina scăpa uneori, se izbea cu capul de păreţi să iasă afară. Într-un rând nimeri uşa, se năpusti în noapte şi în ploaie, urlând. Femeile ţipară şi se avântară după ea. Rusalina lunecă, ori se împiedică în curte şi căzu în tindă.

— Uitaţi-vă aici! Sânge! Sânge cald… gemu ea, pipăind cu mâinile tina caldă după ploaia de vară.

Câteva ţigănci se plecară, priviră, pipăiră: nu era decât tină moale şi bălţi.

O duseră pe sus în casă.

Ea începu să strige:

— Cine-a stins lampa? Aprindeţi lampa!

— A orbit… oftă o harancă.

Şi se cutremurară toate. De aceea se izbea /de păreţi şi vedea sânge!!

— Aprindeţi lampa! E roşu, e roşu pe ¡os. E sângele ei! Au prins pe diavolul?;

— Îl vor prinde, de buna seamă. Toţi bărbaţii şi îl ciorii sunt pe urmele lor.

Rusalina se lăsă pe vine, aşa cum făcea în copilărie în uşa cortului. Stătu un răstimp nemişcată, apoi se îndoi şi atinse cu fruntea podeaua. O atinse de trei ori. Apoi îşi ridică fruntea, privi la dreapta şi la stânga cu ochii închişi, şoptind:

— Soarta!

Dar în clipa următoare sări drept în picioare, începu să urle din nou, să-şi sfâşie obrazul, să-şi smulgă părul.

— E roşu tot pe jos! E sângele ei! E sângele neamului nostru!

Ţigăncile trebuiră să-i lege mâinile: îşi împlânta ghearele şi în cehi.

În vremea asta, ploaia trecu. Marco şi cele două calfe aflară, încă la intrarea în sat, ce s-a petrecut. Lăsară căruţa în drum şi porniră alergând în direcţia în care spuneau oamenii că au fug; t şi ţig anii, descoperind urmele celor trei cai.

Goana, căutarea, pe jos şi călare, ţinură trei zile. În ziua a treia aflară că urmele copitelor ieşeau într-un drum pietruit pe unde nu plouase. Nu se mai cunoşteau. Nu se mai putea şti încotro au apucat cei trei fugari. Unii dintre faraoni se întoarseră, întristaţi de moarte, la bordeie. Alţii nu se înapoiară vreme de două săptămâni. Pătrunseseră până în adâncul ţării. Dar fugarii pieriseră \ ca şi când i-ar fi înghiţit pământul. Căutară şi după abere de corturari. Îşi aduseră aminte că s-a vorbit de I o tabără mare ce ar fi trecut prin apropiere mai demult. Îşi amintiră şi de străinii care au dat târcoale, vreme de două săptămâni,

gospodăriei lui Marco. Erau încredinţaţi că au trebuit să fie corturari cei care au răpit-o pe Florica. Dar nu întâlniră decât caravane sărace, de patru-cinci corturi.

Se întoarse, după vreo lună, îmbătrâni», de deznădejde şi de durere, şi Marco. Rusalina nu-l mai cunoscu.

El cercetă pretutindenea. dar nu descoperi nicăiri urme de sânge.

— N-au fost nici în noaptea aceea, ziceau ţigăncile, plânse şi îmbătrânite. Numai Rusalinei i s-a părut. Ea vede şi azi numai roşu, numai sânge…

XI

Trecură anii, îngropând în uitare şi fericirile şi nenorocirile muritorilor. Tăvălugul vremii se rostogolea nepăsător peste toate. Lumea se primenea mereu: bătrânii apuneau în morminte, iubirile tinereţii înfloreau, zbuciumul celor mari după bucata de pâine nu contenea nicio clipă, jocul copiilor neştiutori râdea în soare.

Prin Vlădeni şi prin satele din jur, pe-o rază de vreo treizeci-patruzeci de kilometri, pe hotarele lor, printre semănături, se vedea, când ici, când colo, o femeie înaltă, uscată ca o scândură, încovoiată de spate ca o

Faraonii cârje, cu obrazul negru, supt, plin de dungi mai/i, tari ca la cizmă, cu părul sur ieşind prin năframari/ptă, cu o desagă în spate, cu un băţ luciu în mână. Păşea încet, pipăind mereu cu băţul. Nu vedea bine, sau căuta ceva t Copiii, când o vedeau, de departe o luaulia fugă, lăsându-şi vitele pe câmp, fără pază. Cânii o latrau cu înverşunare, prin curţi, când intră la vreun creştin. Femeile, când o vedeau, îşi ascundeau copiii în casă, ori, la repezeală, le acopereau faţa cu şorţul. Cele însărcinate se înv. Îneau într-un călcâi şi închideau uşa după ele.

Prin sate intra numai când o răzbea foamea, sau, iarna, frigul. Umbla mai mult pe hotare, tot pipăind cu

băţul luciu din mână.

Îi mersese vestea în vreo douăzeci de sate că deoache ori pe cine îi cade uitătura, prelungă, ascuţită, tare ca de oţel. Ochii i se cufundaseră adânc în cap şi, între ei, nasul se lungise, se ascuţise şi se încovoiase, ca la o pasăre de pradă ciocul.

Întreaga ei înfăţişare semăna cu a unei vulturoaice bătrâne. Nu era creştin, bărbat sau femeie, care să i se uite în faţă şi să nu se cutremure. Din întreaga ei înfăţişare simţea oricine că sunt suferinţe pământeşti care distrug şi îmbătrânesc pe om înainte de vreme. Şi oamenii se înfiorau de pecetea acelor suferinţe când se uitau la femeie. Intra rar prin curţi dup-o îmbucătură. Câniі o lătrau cu furie, smucindu-se în lanţ; cei slobozi se aruncau până la o zvârlită de ea, dar mai aproape nu – Soro, lele, soro! Dă ceva pentru sufletul moartei! Aşa era salutul şi cerşitul ei pretutindenea… Femeile n-o lăsau niciodată cu mâna goală. Dar ea mai mult aduna în desagă decât mânca. Şi după ce ieşea pe câmp, şedea în locuri pe unde se ţineau multe vrăbii. Scotea din desagă mămăliga, pâinea sau brânza, mesteca puţin, drept mâncare, apoi sfărâma rămăşiţa şi. arunca pasărilor.

— De sufleitul moartei! şoptea femeia.

Vrăbiile se învăţaseră cu ea. Abia se aşeza în locurile ştiute şi-şi lua desaga din spinare, că şi zburau din tufişuri, din streşini, în jurul ei.

Uneori, câte-o femeie îi zicea:

— Vezi tot mai rău, lele Rusalino; de ce nu stai acasă? Mormântul acela pe care-l cauţi dumneata cine ştie unde-i!

— Să fie la marginea lumii, şi tot îl voi afla, nu cu ochii, că ei mă ajută tot mai rău, dar cu băţul ăsta! Băţul e fermecat, şi când voi nimeri cu el pământul sub care doarme Florica, el va tremura în mâna mea şi voi şti. Mă voi culca acolo şi vom durmi împreună.

Răspunsul ei era veşnic acelaşi. 11 cunoşteau toate

satele.

La început erau şi femei şi bărbaţi care învinuiau pe bărbat că nu-i poartă grija, că nu o ţine acasă. Dar mai târziu nu-l mai învinuia nimeni.

Încercase el în toate chipurile! Dar Rusalina, de când nu mai vedea roşu, de când nu mai vedea sânge, nu mai putea fi ţinută acasă. Era încredinţată că acum Florica se odihneşte subt pământ, de aceea nu mai vedea ea roşu. Soarta se-mplinise! Acum nu mai rămânea decât să afle mormântul, să se culce lângă el, să moară şi ea acolo.

Rămase cu vederea slăbită de tot. Fură răstimpuri în care nu vedea nimic. Dar când nu mai văzu roşu, ea trebui să plece. Împotrivirea lui Marco o aducea în furiile nebuniei şi trebuia să o ţină mereu legată. I se rupea sufletul, nu mai putea răbda. Atunci o dezlega şi-i dădea drumul.

Într-un rând o duse într-un sanatoriu de alienaţi. Şi-ar fi dat întreaga avere nu s-o vadă sănătoasă, ci numai liniştită. Să ştie că are şi ea pace într-un loc.

Dar după două luni fu chemat să o ducă acasă. Şi acolo trebuiau să o ţină mereu legată ori să-i dea drumul. «Nu-i niciun leac, spuseră doctorii. I-a intrat în cap gândul ăsta, să afle mormântul, şi nimeni nu i-l mai poate scoate.»

Rusalina era abia trecută de patruzeci de ani, dar părea de şaptezeci. Părul îi albise încă în noaptea aceea de groază.

Patru ani rătăci în raza aceea de treizeci-patruzeci de Kilometri. Ea nu-şi dădea sama că bate aceleaşi hotare, aceleaşi sate. Uneori spunea femeilor care o miluiau că nu mai are mult şi ajunge la capătul lumii. Şi că, dacă într-alt loc nu-i, acolo va afla de bună seamă mormântul Floricăi.

Dar într-o zi de pe la sfârşitul iernii, i se pierdu urma. Oamenii nu băgară de seamă, cum era mereu într-alt loc, în alte sate, pe alte hotare. Nu auzi nimic nici Marco de dispariţia ei.

În primăvară, când începură vânturile calde şi se topea zăpada, un rumân, venind cu carul de la pădure, zări ceva negru într-un troian de zăpadă care se topea. Opri carul în drum şi văzu cu groază că-i un trup omenesc, îmbrăcat în zdrenţe, cu faţa la pământ.

Era într-un sat vecin cu Vlădenii. Ieşi lume multă şi recunoscură pe ţiganca aceea, sperietoarea copiilor, pe Rusalina.

— A apucat-o viscolul az-iarna, măi oameni buni, şi au astupat-o troienele.

Fusese o iarnă aspră, cu multă zăpadă, cu viscole

— Cine ştie! zise o femeie. Poate a descoperit cu băţul ei trupul fetei subt pământ şi s-a culcat şi ea aici. Nu v-aduceţi aminte că tot aşa spunea?

Fu înştiinţat bărbatul, Marco, în satul vecin, în Vlădeni.

Fierarul, îmbătrânit şi el, uscat, cu faţa ca arsă, cu ochii căzuţi în cap, îi făcu o înmormântare cum nu s-a mai pomenit în tot jurul acela, cu şapte preoţi, cu un car mortuar adus de la oraş şi o pomană pentru trei sute de inşi.

Ce nu putuse cheltui din zestrea Rusalinei, bani, şi cercei, şi inele, şi salbă, le ascunse în sicriul nevestei, înainte de a-l scoate oamenii din casă.

Săraca! mai era aceasta Rusalina lui? Ascunse lucrurile subt vălurile albe, scumpe, şi acoperi, cu foaia de pânză, faţa descompusă a femeii.

Când ridicară patru inşi sicriul pe umeri, Marco izbucni în plâns. Încă nu-l văzuse nimeni plângând, nici înaintea nenorocirii, nici mai târziu. Dar acum plângea, şi lacrămile nu-i încetară cât ţinu înmormântarea, pentru că-i veniră în minte întâlnirea lui cu Rusalina şi drumul acela, noaptea, până la Lugoj, cu fata lângă el.

Ce de frumuseţe şi fericire macină viaţa fără să-i pese! Gândul ăsta amar îl plângea bărbatul.

Apoi îşi aduse aminte şi de Florica. Nu voia să se gândească la ea. De câte ori se gândea, punea mina pe plăselele cuţitului din şerpar să se junghie. Pentru ce ar mai trăi şi fără fată?

Dar nu voia să moară. Poate va afla odată ceva despre Florica. Nu voia să mai ştie decât un lucru: că trăia!

Când începu pomana, îşi şterse lacrămile şi începu să împartă băutura la cei zece feciori care trebuiau să-i omenească pe ceilalţi. Nu încăpură în curte mesele pentru câtă lume era. Bătură scânduri nouă pe pociumbi şi dincolo de gard, pe pajiştea din faţă.

Cei şapte preoţi, coriştii de la oraş, gospodarii satului, faraonii, cu mic, cu mare, toţi şezură pe laviţe de scânduri nouă, înaintea blidelor din care aburea fiertura, în faţă cu colaci şi colăcei de grâu curat. Se ridica în văzduh mireasma pânii proaspete, a fierturilor, dilatând nările puradeilor şi ale hărăncilor.

Preoţii făcură o rugăciune, şi ospătarea începu cu închinarea din păhărele şi din sticle.

— Dumnezeu s-o ierte!

— S-o ierte Dumnezeu!

Un răstimp nu se auziră decât închinările acestea şi zgomotul lingurilor în blide.

Dup-amiaza era călduţă. Prin apropiere nu se mai vedeau nici dungi sau pete de zăpadă. Era feţie bună aici, iar vântul de la miazăzi aducea mereu răsuflet călduţ.

Văzduhul era senin, albastru, curat ca lacrăma. Avea rezonanţe de clopot de argint. Larma vorbelor ce începură a se înfiripa pe la mese se înălţa fără pierderi până sus, departe.

Oamenii se ospătau în tihnă. Mâncare şi băutură erau din belşug. Când ajunseră numai la băut, unii începură să se înduioşeze. Amintirile din copilăria şi fetia Rusalinei începură să răsară şi să crească şi-ntr-un suflet, şi în altul.

Mulţi ochi de femei şi de bărbaţi se înlăcrămară.

— Ca ea n-o să mai răsară alta nici într-o sută de am.

— A răsărit fata ei, Florica. Dar cine ştie ce s-a ales de ea!

— Hei! Florica-i semăna la trup, la faţă. Dar nu mai era în ea duhul Rusaâinei! Rusalina, cu sufletul, era şi bărbat. Era făcută pentru a porunci. Florica era mai blâna A la fire. Semăna cu tatăl său, cu Marco!

— Ce soartă a mai avut şi bietul om!

— Nu-i nimic de făcut! Ce ţi-e scris, în frunte ţi-e pus!

— N-o pot uita pe Rusalina din ziua aceea când ne-a ospătat pe toţi. Cum era îmbrăcată cu podoabele ei, cum îşi ţinea trupul şi capul, cum păişea de hotărât, era o adevărată împărătească!

— Hei! Era atunci un soare pe cer, şi altul lângă bordeiele noastre, jos pe pământ!

Amintirile erau numai din zilele bune. Nimeni nu vorbi de anii nenorocirii sale, când rătăcea să afle mormântul Floricăi.

Tot înnodând amintirile luminoase, părerea de rău după trecut înduioşă tot mai tare inimile, muiate şi de băutura pomenii.

Câteva ţigănci care şedeau una lângă alta înfiripară un bocet, şi vaierul lui se ridică îndată deasupra meselor. În niciun glas omenesc vaierul durerii nu-i mai plin şi mai profund, mai cald, mai viu ca în cel ţigănesc.

Bocetul îl cântară la început vreo cinci ţigănci, dar el porni tot mai multe glasuri femeieşti, şi nu peste mult, toate ţigăncile cântaiu.

Ochii oamenilor se umplură de lacrămi. Oftări şi suspinări se amestecau cu melodia caldă şi adâncă a bocetului. Ce text era îmbrăcat, ţesut, în acest cântec de grea melancolie? Cuvintele erau ţigăneşti, părea un text arhaic, pentru că uneori ţigăncile priveau în ochii celor mai bătrâne pentru viersul următor, ori se corectau în

cuvinte una pe cealaltă.

Marco, de când începuse să împartă băutura, n-a mai avut o lacrămă. N-a mâncat, n-a băut, ci a vegheat mereu ca toată lumea să fie mulţumită. De când începuse să se ridice vaierul bocetului, el îşi muşca buzele şi strângea din dinţi, să nu plângă.

Începu să-i picure în auz şi în inimă glasul Rusalinei, clar, plin, cald şi cu rezonanţe adânci. Îşi aminti că pe el l-a robit de la început, în curtea birtului, în drumul acela de noapte, pe-o formă frumuseţea ei, ca şi cântecul vocii sale.

Nu voia să-i mai vadă cineva lacrămile. intră mereu în casă, să le zbicească.

Dar bocetul rupse şi stăpânirea altora, şi multă lume, luată şi de băutură, începu să plângă, întâi încet, apoi în hohote. Nu se mai putu stăpâni nici Marco.

Apoi, deodată, începură şi bocete rumâneşti. Bătrâne, cu capul învelit în ştergare albe, ca-ntr-un fel de cunună, începură să se mişte ritmic, la dreapta şi la stânga, cum şedeau pe laviţe, pornind pe melodii străvechi, bocete care jelesc femeia măritată şi pe bărbatul rămas văduv.

Parcă simţeau că aici era o împrejurare deosebită, la care nu se potrivesc în toate viersurile cunoscute, şi unele făceau improvizaţii anume pentru Marco şi Rusalina, strecurându-le printre cele cunoscute.

Începu să coboare însărarea. Lumea se ridica de la mese cu colacul subsuoară, cu colăceii în mână, mulţumind şi zicând:

— Dumnezeu s-o ierte şi s-o hodinească!

Iar Marco, în portiţă, răspundea fiecăruia:

— S-o hodinească Dumnezeu!

În razele din urmă ale soarelui luminau argintii mâţişorii din răchiţile din apropiere. Mireasmă de verdeaţă, de suc tânăr adia şi din pământ, şi din crengile răchiţilor. Viaţa nouă stătea gata să ţâşnească, nepăsătoare de durerile omeneşti, atotputernică şi

nemuritoare. Mireasmî primăverii, ce umplea văzduhul, îi striga biruinţa…

S-au prăbuşit ani după ani în nefiinţa ce stă la spatele clipei şi-nghite, ca într-o veşnicie, toate. Durerile şi bucuriile au înviat şi s-au ofilit în tot alte rânduri de oameni, care au crezut că sunt nouă, numai ale lor.

Satul Vlădeni a mai crescut. Uliţe nouă s-au croit la marginea lui. Numai pământul şi dealurile şi şesurile sunt aceleaşi.

Chiar şi ţigănia de la capătul din jos al satului s-a mai schimbat. Nu mai sunt atâtea bordeie ca mai demult, şi faraonii-s mai săraci, cu porci mai puţini la îngrăşat, cu godaci mai rari care scurmă pe lângă bordeie, cu câni mai jerpeliţi.

Doar umbrele măgurilor mari de la apus coboară şi acum, ca nişte văluri fine, peste sat şi peste ţigănie. Răcoarea învietoare şi miresmată a însărării e tot aceeaşi de altă dată!

Peste zi, în toiul verii, aceeaşi linişte pluteşte peste sat, sfâşiată uneori de vreun cucurigat de cocoş sau de lătratul răguşit şi somnoros al unui câne.

Aproape de ţigănia de din jos cresc şi acum lanuri de porumb. Printre ele, drumuri folosite numai de câteva ori pe an sunt înecate în buruieni grase. Dacă întrebi pe cineva pentru ce nu le pasc vitele, că-i păcat să le lase să îmbătrânească, omul îţi răspunde:

— Dar cine să le pască? Nu vezi dumneata că în margine e ţigănia? Ţiganii ce să ducă la păscut? Poate câniі bătrâni, care nu mai năpirlesc! Da’ ei, săracii, nu pasc iarbă, nici buruieni!

— Dar ţin şi ei câte-un godac, câte-un purcel!

— Ţin, şi pe vreme de lucru guiţă toată ziua în coteţele lor şubrede. Nu-i rabdă satul la păscut, printre cucuruze, pentru că puradeii fură tuleii de fript, ba şi înainte de-a ajunge în lapte.

— Îi tot învinuiţi dumneavoastră că fură.

— Ba fură, vai de capul lor! zice omul. Când se apropie jitarul, să vezi cum sfârâie talpele dancilor prin porumbişte. Fură, că aşa se mai îndulcesc şi ei, prăpădiţii! Aşa i-a lăsat Dumnezeu pe ei, neam sărac şi die ocară, de când s-a izvodit lumea. Apoi, cucuruz de fript cine nu fură?

Ţiganii din Vlădeni, din ţigănia de din jos, s-au mai împuţinat şi au mai sărăcit. Cei din ţigănia de din sus se ţin încă bine. Demult n-a mai rămas nici urmă de făuriştea lui Marco şi a gospodăriei lui. După moartea Rusalinei, şi-a luat lumea-n cap, şi nimeni n-a mai auzit vreo veste despre el.

Ţiganii meşteşugari din capul satului din sus au iarăşi de lucru. Cei din jos lucrează şi acum la rumâni, de primăvara până cade iarna. Iarna iau de la rumâni bucate împrumut pentru lucrul de vară, cum fac de când s-au pomenit în partea locului. Sunt muncitori harnici şi pricepuţi, mai ales la sapă şi la seceră. Peste iarnă cerşesc un număr mai mare de hărănci ca mai demult.

În sările de vară, în ţigănia de din jos se pot vedea aceleaşi scene ca şi-odinioară. Latră cânii flămânzi, furioşi, încolţindu-se încăieraţi în grupuri. Faraonii, desculţi, în cămăşi, cu capul gol, sar cu gura mare şi cu parii, să-i despartă. Peste zi, după rânduiala satului, cânii sunt legaţi. Numai sara şi peste noapte îi slobozesc. Cum sunt înrăiţi de foame, faraonii abia-i pot împrăştia. Purceii, cât ce simt că s-au întors stăpânii de la lucru, încep să guiţe cu deznădejde. Rar se aude şi câte-un grohăit mai gros. şi de-aici şi de-acolo se ivesc, la uşa bordeielor, ţigănci lucind ciubăraşe cu lătură. Puradeii se ţin după ele, în cămăşuţe murdare şi spintecate, uneori abia câteva fâşii. Sunt nespălaţi, cu întrupşoarele pârjolite, dar luminând din ochii negri, mari, aprinşi de bucurie. Rămân cu mamele lor înaintea trocilor, din care flămânzii lumii sorb şi înfulică să se înece. În ţigănie se răspândeşte mireasma cunoscută de

fiecare sară şi de fiecare dimineaţă: de buruieni opărite eu tărâţe.

Cânii aşteaptă ciubăraşele goale şi încap să le lingă cu lăcomie. Câte o femeie mai lasă o lingură două de lătură şi pentru ei. Şi, tot ca mai demult, bărbaţii săiui, întorşi de la cinele stăpânilor la care au lucrat, ies sara pe podmol, sub streaşina bordeielor, cu pipa în gură. Din când în când, bărbaţii întind pipele flăcăiaşilor, ba chiar şi copiilor mai răsăriţi, care 2 găură lângă ei cu ochii ţintă la drăciile afumate, să tragă şi ei un fum. Printre bărbaţi colbăiesc şi câteva hărănci bătrâne.

Uneori vreun flăcăiaş, sătul de aşteptare, smulge fulgerător pipa din gura bătrânului şi o ia la fugă printre bordeie. Sare omul păgubit, sar şi alţii, să-l prindă pe hoţ. Se avântă şi cânii lătrând. Când îl prind, omul se răsteşte la el, ridică pumnul, dar nu izbeşte.

Dacă cineva intră între ei şi stă de vorbă despre întâmplările de demult, vede că amintirea Rusalinei trăieşte încă vie în ţigănie. Povestea ei a trecut din tată în fiu. Cu scurgerea vremii, unele întâmplări s-au uitat, şi în locul lor intră închipuirea, fapte care nu s-au petrecut niciodată. Sunt mai multe versiuni în legătură cu întâmplările de căpetenie din viaţa Rusalinei, toate încercând să o ridice în lumea supranaturală. După unii, pe Florica o răpise diavolul însuşi. Şi tot el a schimbat-o pe Rusalina în cerşetoarea aceea nebună. După alţii, cerşetoarea nici nu fusese Rusalina, ci o arătare de groază, pe care a pus-o diavolul în locul ei, de ciudă că femeia, fugind în noaptea aceea cu mâinile şi picioarele legate, dusă prin văzduh de un duh bun, şi-a găsit fata şi, ocrotite amândouă de duhul cel bun, au trecut în altă ţară.

Unii spun că Rusalina, de copilă mică, a fost furată dintr-o casă boierească de către corturari şi că, târziu, părinţii i-au dat de urmă şi au pus oameni s-o fure, dimpreună cu fată-sa.

Alţii ştiu că Ţancu a fost voivodul unei tabere mari şi că Rusalina cu Florica au ajuns iarăşi în tabără.

Mai vie decât întâmplările a rămas în pomenirea faraonilor din ţigănia din Vlădeni frumuseţea Rusalinei. O arată şi acum, în vorbe şi culori, aşa cum fusese în vremea fetiei şi ca nevastă.

Sunt şi ţigănci încredinţate că Rusalina n-a fost femeie, ci o zână, şi că ea ocroteşte până azi ţigănia lor. Şi că în nopţile spre praznice mari, ea se şi arată fetelor şi flăcăilor care sunt îndrăgostiţi de moarte şi le varsă în inimi dragoste şi mai mare.

Oricât au schimbat-o, cu vremea, legendele într-o fiinţă peste fire, nimeni nu se teme de pomenirea ei. A rămas, în credinţa faraonilor, ca o ocrotitoare a ţigănici lor. O pomenesc cu drag şi se simt mânări că odată a trăit în apropierea lor. Şi dancii mărunţei ştiu arăta unde a fost casă, făuriştea lui Marco, ba chiar şi locul unde a fost bordeiul lui Ţancu.

Numai mormântul Rusalinei nu-l mai ştie nimeni, nu se mai cunoaşte, ca toate mormintele din vechime.

19 6 1

VALURILE, VÂNTURILE…

povestire din primii ani după unire

Se însâra, şi Ion Roşu nu se mai întorcea de prin sat. Ana, nevastă-sa, de când începuse să se însăreze, ieşea mereu la portiţă, şi punându-şi palma streaşină împotriva soarelui ce cobora către asfinţit, privea îngrijorată pe uliţă la vale. Casa lor, pe Uliţa Borşului, nu era despărţită de câmp decât de patru gospodării. Era de aici drum lung până în inima satului, unde erau prăvăliile şi crâşmele, ca şi primăria.

Bărbatul său plecase în sat de dimineaţă. Poarta era deschisă, carul gata de drum pentru a merge cu sluga după fân, când pe Ion Roşu îl strigase din uliţă un pârgar al satului. Spunea că e poftit să meargă grabnic până la

primărie, că au venit nişte domni şi-l aşteaptă.

— Lasă-i s-aştepte, răspunsese Ana în locul bărbatului. Mai avem două cară de adus, claia nu poate rămânea neisprăvită. După cât se pare se gată de ploaie.

Ion Roşu privise peste umăr la muiere.

— Spune-le că viu, măi Costane! Viu numaidecât. Ce ştiu muierile astea?

Trecuse în vecini, la o casă, la a doua, şi venise c-un băieţandru de vreo şasesprezece ani.

— Asta-ţi poate da în car, Dumitre, zise el slugii, iar tu ai mai încărcat cară cu fân!

Apoi intrase în casă, ceruse de la nevastă cămaşă curată, se primenise, luase un băţ de după uşă, şi pornise în sat.

Femeia s-a îmbunat oleacă: până vor veni cu fânul, se va întoarce şi bărbatul din sat. Claia era pe terminate, era înaltă, şi copilandrul acela nu va putea ajuta la descărcat întreg carul. Apoi clăile le-a făcut mereu bărbatul, afară de anii cât a fost dus în război. Era meşter în clădit, şi n-ar fi lăsat om străin în locul lui. Era şi mândru de meşteşugul cu care ţuguia vârful clăii şi aşeza popa în par.

Dar bărbatul nu veni nici după sosirea, pe la ojină, a celui de al doilea car cu fân. La întâiul ajutase şi ea la descărcat; pe al doilea, cu care trebuia făcut vârful clăii, nu voise să-l descarce: ştia că omul ei s-ar fi supărat foc, dacă ar fi făcut sluga vârful clăii.

De plouat încă nu ploua, dar stătea să pice în orice clipă. Cerul se împânzise cu nori grei, gata să cearnă.

Ea ieşise, tot mai îngândurată şi năcăjită, de mai multe ori până la portiţă, dar omul ei nu se văzu venind.

Acum nu mai putea fi vorba de descărcat. Se înnoptase, şi o parte din fân trebuia să-l urce sluga pe scară, pentru a ajunge la vârf. Se pusese un întuneric ca păcura.

Nevasta, văzând de rândul cinei, răbufnea mereu,

întunecată de nemulţumire:

— Domnii ăştia o să-i pună odată capul!

— M-am gândit şi eu de multe ori, răspunse soacră-sa, Veta.

— Te-i fi gândit! Dar niciodată nu te-am auzit să-i bagi vină pentru prostia asta a lui!

— N-ai auzit, pentru că nu-l înfrunt în faţa ta. Dac-aş face, s-ar îndrăci şi mai mult.

Ana ştia că, într-adevăr, soacră-sa e de partea ei, că nu-i place amestecul feciorului în lucruri «unde nu-i fierbe oala». Dar nici ea, mustrându-l între patru ochi, nici nevasta, sfădindu-l cum şi unde-i venea la gură, nu-l putuseră abate pe Ion Roşu din drumul lui.

Ion Roşu se ridicase din părinţi cu stare bună şi cu ştiinţă de carte. A fost dat la învăţătură şi în oraş, a făcut, câne-câneşte, două clase de liceu în trei ani. Apoi nici el n-a mai voit să înveţe, nici tată-său să-l mai poarte zadarnic la şcoală. Aşa că, fără supărare, s-a întors la plugărie.

Din atingerea asta cu şcoala şi cu oraşul îi rămase însă o slăbiciune, care se vădi mai ales după ce crescu mare. Se ţinea mai mult decât feciorii de sama şi vârsta lui. Umbla cu capul pe sus, voia să aibă în orice discuţie ultimul cuvânt, şi îşi cam făcea de lucru pe lângă notabilităţile satului: notar, preot, învăţător.

În armată ajunsese plutonier, şi de atunci se preţuia şi mai mult. A făcut, însurat, întâiul război mondial, dar din război se întoarse cu acelaşi grad. Se zvonea că într-un rând a fost degradat caporal, dar nu se ştia din ce pricină. După război ajunse un an primar, pentru că pe cei bătrâni, din vremea războiului, i-au înlăturat, în multe sate, cei întorşi de pe front. Dar după un an s-a schimbat guvernul şi a fost numit altul primar.

De pe atunci a început Ion Roşu să se încurce cu domnii şi să facă politică. Şi tot de pe atunci îşi pusese în gând să se mute la oraş şi să ia o slujbă. Câţi dintre domnii

cu care făcea propagandă nu i-au făgăduit una!

Dar nevastă-sa şi mamă-sa nici nu voiră să audă!

De trei-patru ani se aprindeau adeseori în locuinţa lor discuţii şi certuri înveninate pentru deosebirea asta de păreri. Bărbatul aducea pilde din sat: unii s-au dus la oraş şi-au început să cumpere pământ în sat. Unii au ajuns pe la căile-ferate; alţii, aprozi pe la judecătorie, pe la tribunal, portari la hoteluri sau case mari, oameni de serviciu pe la şcolile cele multe. Toţi care au avut oleacă de scrisoare s-au procopsit. Singur el, cu două clase liceale, a împietrit aici în sat! Anii sunt răi, bucatele şi vitele ieftine, cumpărăturile de la oraş – scumpe… Cum mai poate propăşi un plugar? Alta e dacă ai o plată fixă, un salariu. De plouă, de-i secetă, el îţi umblă! Unde mai pui că are doi băieţi şi o fată, toţi în şcoala primară din sat! îi va lăsa numai cu atâta învtăţătură? D-apoi el, că era pe vremea stăpânirii străine, şi tot a învăţat două clase de liceu! Putea să-şi lase copiii mai în urmă? Dar de-aceea e România mare, ca românii să rămână tot în opinci şi tot la coarnele plugului? Are el domni mari, cunoscuţi, ba chiar prieteni, care îi vor da o slujbă bună! Şi el le-a făcut şi le face destule servicii! Câte alegeri s-au făcut în circumscripţia asta fără zdroaba şi alergătura lui?

Aşa şi cu alte şi felurite argumente încerca să-şi convingă nevasta şi pe mamă-sa, de câţiva ani, pentru a se muta la oraş, ca slujbaş al statului.

Femeile se împotriveau din răsputeri. Era o nebunie! Cum să-şi lase casa şi moşia şi să plece la dracu-n praznic? Cine s-a dus la oraş? Sărântocii satului, oamenii cu câte două-trei iugăre de loc, ori nici atâta! Dar dintre cei lipsiţi s-au dus destui şi în America, pe vremuri. Din neamul lor, din amândouă părţile, a plecat cineva în America? Să-ţi laşi aici cincisprezece iugăre de loc şi să mergi la o plată ca slugile? Unde s-a mai pomenit?! Şi ce s-ar alege de moşie? S-o arândeze, s-o dea în parte? Praf şi pulbere s-ar alege!

Nu! Omul să rămână la vatra lui şi să muncească! Nu să-şi piardă zilele scumpe de lucru, înhăitându-se cu' domnii la alegeri. Caute-şi alţi oameni – dacă au nevoie de plugari – dintre cei cărora nu le arde nici sapa, nici secera! Copiii! Dar copiii vor trăi cum au trăit şi ei, şi părinţii şi moşii lor! mai bine fruntaş în sat decât codaş la oraş! Ce pricopseală să fii cantonier la drumul-de-fier, să te-ngropi într-o cămăruţă în mijlocul câmpului, abia putând să-ţi ţii o vacă şi un purcel? Las, că mai ştiau şi ele câte ceva! Nu-s oarbe şi nu-s surde! Că mai trimit uneori bani? Că-şi cumpără câte un petec de pământ? Dar sunt unii, puţini, care îşi rup de la gură, oameni săraci dar harnici, şi încă fără copii. Cei mai mulţi o duc de pe o zi pe alta, ca vai de ei. Las, că ştiu şi ele cum se ararã domnia asta la oraş! Domni, vorba ceea, «cu sula-n traistă şi cu acu-n pălărie». Ce alta sunt toţi acei portari şi aprozi – vezi Doamne, le zice pe alt nume! – decât slugi îmbrăcate în straie nemţeşti? Pe ele nu le prosteşte el de cap, cu toate că are două clase de liceu!

Femeile erau de aceeaşi părere şi se împotriveau cu aceleaşi argumente, deşi niciodată nu-l atacau împreună, ci fiecare când lipsea cealaltă.

Ion Roşu îşi zicea: «S-au înţeles! Gândeşti că au o singură gură!»

Dar ele n-au avut nicio înţelegere. Aveau acelaşi argumente fiindcă aveau aceeaşi minte şi acelaşi bun-simţ.

Bărbatul nu se dădea bătut. De multe ori aveau lipsă de bani în casă. Când cerea nevasta, ori mamă-sa, pentru trebuinţele casei, strângea din umed şi zicea:

— Ar fi bine să am şi eu o plată în fiecare lună, nu-i aşa?

Din umblările lui cu domnii pe sate, la propagandă electorală, la organizarea partidului, aducea uneori şi bani. Îi punea ou fală pe masă, şi zicea:

— Poftim! E vreme pierdută? Să ştiţi voi un lucru: la bani numai domnii ajung.

Câţiva dintre copiii celor duşi din sat veneau uneori acasă peste vară. Erau şcolari cu toţii, îmbrăcaţi în straie orăşeneşti.

Ion Roşu-i arăta cu degetul soţiei şi mamei sale:

— Dintr-ăştia, cu părinţi coada satului, cum ziceţi voi, cine ştie ce domni pot să iasă. Dar ai noştri vor împărţi în trei cele cincisprezece iugăre, şi se cheamă că vor rămânea fruntaşi în sat! Minte de muiere, minte de găină, şi pace bună!

Argumentul ăsta cu copiii o punea pe gânduri şi pe nevastă-sa.

— Dar şi de-acasă-i putem da la şcoală, zicea ea.

— Putem! Cum m-au dat pe mine, de n-am ieşit nici cal, nici măgar!

Astfel, după întoarcerea din război a lui Ion Roşu, se isprăvi cu liniştea şi pacea de mai înainte din familia lui. Erau răstimpuri când nu trecea săptămână fără ceartă, mai ales când se apropia de cădere un guvern şi se simţea că e pe drum altul. Când tagma politicienilor începea să se mişte, să adulmece, să facă pregătiri. Când asigurările date lui Ion Roşu pentru o slujbă la oraş erau mai hotărâte.

În sara asta târzie, nevasta şi soacră-sa erau mai înveninate decât de obicei împotriva omului. Să-şi lase el claia de fân neisprăvită, carul din urmă nedescărcat, şi să-şi piardă ziua cu domnii aceia de la primărie! Ştiau ele ce domni erau! Iar se vorbea despre alegeri prin

— Dar ce-au putut vorbi o zi întreagă, sfinte Doamne! se mira mereu mamă-sa, lelea Veta.

— Cine ştie cu ce vorbe-l prostesc din nou. Ştii că în rândul trecut două săptămâni de lucru şi-a pierdut, cutreierând satele. Poate-l pun iar pe drumuri, ori poate au şi plecat! Dacă n-are omul cap, vai de picioare!

Aşteptând, auziră, în noapte, cum se porneşte deodată ploaia şi răpăie pe coperişul de ţiglă.

Femeile săriră, strigară sluga, şi tustrei împinseră

carul încărcat cu fân în şură.

Abia intrară în casă, plouate bine, şi se auzi uşa portiţei izbindu-se. Ion Roşu se întorcea, ud până la piele, plecase de-acasă numai în cămaşă şi şerpar. intră în casă cu faţa încruntată, clătinându-se uşor pe picioare.

Femeile căzură acum, amândouă deodată, cu gura pe el. îl bătură cu vorbe grele, încercară să-l ruşineze, ca pe-un om care a ajuns un fel de pierde-vară.

Iar bărbatul, după ce le lăsă să-şi verse veninul, ridică cu fală capul şi zise:

— Ce fân? Ce claie? Nu-mi mai pasă mie de clăi de fin! Las să le ploaie! Am în buzunar scrisoare, am o declaraţie în temeiul căreia sunt asigurat că voi fi numit într-o slujbă. V-aţi putea voi da cu socoteala în ce slujbă?

Femeile, înnegrite de supărare, nu-i răspunseră. Nu-l învredniciră nici de-o privire.

— Om din sat, mutat la oraş, încă n-a pupat astfel de slujbă! Voi fi numit scriitor la judecătorie! Şi cu ce plată, cu ce salariu? ghiciţi dacă vă taie capul.

El era acum cu faţa luminoasă şi privea cu fală la femei. Dar ele nici nu-şi mişcară capul căzut în piept.

— Trei mii de lei lunar! izbucni el biruitor. Ei, să văd ce-o să mai spuneţi de-acum.

Pe mamă şi pe soţie nu le impresionă nici vestea asta. Ionu' Dinului, servitor la o şcoală, avea o mie opt sute; Pavel Şchiopu, cantonier, două mii jumătate. Ce scofală era o plată de trei mii, din care să plăteşti şi casă, şi hrană, şi haine? Şi, apoi, avea numirea în mână? spunea că are o asigurare în scris! Potlogarii ceia i-au dat şi înscris! Pentru ce nu, când ştiu că prin nimic nu-s obligaţi să se ţină de cuvânt? Nu i-au mai făcut atâţia făgăduieli până au trecut alegerile, şi-apoi au uitat unde şi-a lăsat mutu' iapa şi surdu' roata? Dar chiar cu plată de trei mii, cine-şi lasă casa şi averea, şi-şi ia lumea în cap?

— Ce mai scofală! zise întru târziu mamă-sa.

— Dă-i slujbă de domn, mamă, dumneata nu înţelegi? E o mare cinste pentru mine. Leafa o să-mi mai crească din cinci în cinci ani.

— Pesemne vei ajunge şi judecător, zise bătrâna în batjocură. Doamne, Ioane, mult mă mir eu de mintea ta! Nu ştiu cu cine poţi semăna! Că tată-tău a fost un om cuminte şi chibzuit, iar eu, mulţămită lui Dumnezeu, sunt în toate minţile încă. Iar începi cu prostiile!

— Ba acum le pune vârf! oftă femeia. M-am săturat până-n grumazi de prostia asta! Dacă vrea să meargă, eu nu-l mai opresc! Dar din casa mea, mamă, eu nu mă duc. Casa e zestrea mea, şi trei părţi din moşie.

În noaptea aceea cearta aprinsă ţinu până târziu. Îşi aruncară, împrumutat, vorbe grele, cum nu s-au mai pomenit între ei. Sufletele li se otrăviră la toţi trei. Bărbatul, aprins şi de băutură, ridică pumnii asupra lor, ceea ce nu făcuse încă niciodată până atunci. Femeile se culcară cu sufletul întristat de moarte.

Din dimineaţa următoare, Ion Roşu începu să colinde satele în tovărăşia alor trei nădrăgari. El cunoştea lumea din jur, el cunoştea oamenii buni de gură din fiecare sat, care în alegeri erau cei mai preţioşi.

Mama şi nora n-avură încotro: trebuiră să ia asupra lor toată grija gospodăriei. Noroc cu sluga, care era mărişor şi înidemânatec.

Ele se mângâiau cu nădejdea că făgăduiala aceea în scris nu va avea niciun preţ, ca şi cele de mai înainte făcute cu vorba. De-ar da Dumnezeu să fie domnii cu care se înhăitase Ion acum tot aşa de cuminţi ca şi cei de mai înainte! Să nu-i dea nimic!

Dar oamenii lui Roşu biruiră în alegeri, şi politicienii aceia se ţinură de cuvânt. I-au făcut, la oraş, rost de un salariu de trei mii de lei, dar nu la judecătorie, cum îi daseră înscris, ci la biroul unei mari întreprinderi forestiere, unde ei erau membri în consiliul de

administraţie.

Omul nu se prea însufleţi, şi femeile începură să se bucure. O vreme a stat în cumpănă, până a început gura satului:

— L-au fript şi ăştia!

— Lasă-l în pace! Nu i-a fost destul că s-a ales din alegeri cu vreo cinci mii de lei? Trebuia să cheltuiască pe mâncarea şi băutura oamenilor, şi n-aţi văzut ce ne-a dat? Trei fire de carne în tocană şi o porţie de rachiu!

— Ba nu l-au fript, numai cât nu-l duc la judecătorie, ci la un depozit de lemne. Un fel de îngrijitor acolo.

— Spun că-i dau trei mii de lei pe lună. Pentru atâta. eu m-aş duce cu ochii închişi la orice lucru.

— Bine, tu! Da' Roşu de cându-i a călcat a domn!

Gura satului începu să umble, şi cine o mai putea opri? Cei mai mulţi, văzând că Roşu nu pleacă din sat, dădeau dreptate acelora care întăreau că şi rândul ăsta de domni l-au fript.

Unii începură să-l năcăjească şi să-l ruşineze cu deosebite aluzii:

— Sunt oameni născuţi pentru condei, şi se trezesc la mătură.

— Unii încep sus de tot, şi isprăvesc cerşind.

— Eu unul nu m-aş mulţămi fără deputăţie.

Oamenii nu puneau mare preţ pe Ion Roşu încă de când se înapoiase în sat cu cele două clase de liceu.

Dacă era ceva de capul lui, răzbea şi el, ca alţii! Dar de când era – după război – mereu la călcâiul domnilor, ţineau şi mai puţin la el.

Dacă se fereau să-l batjocorească în faţă era din respect faţă de amintirea lui tată-său, care fusese un român harnic şi cu scaun la cap, şi pentru Veta şi Ana, care erau femei în toată firea.

De altfel, sătenii nici nu-l luau peste picior pentru că se dorea slujbaş la oraş. Plecaseră destui, în diferite

servicii, şi nimeni nu le-a purtat şi nu le poartă grija. Dar Ion Roşu era plin de fală. De nenumărate ori se lăudase că el, când se va muta la oraş, o să fie lucru mare. Scrisoarea aceea de asigurare, primită în alegerile din urmă, o arătase multora. După ce o citea, o bătea de palmă, o împătura şi o punea în şerpar cu mândrie, ca şi când ar fi fost un bilet de bancă de zece mii de lei.

Omul, de la o vreme, nu mai putu răbda. Se hotărî să plece, deşi se simţea umilit pentru slujba ce i-o dăduseră în locul celei făgăduite.

Ceea ce-l umili şi mai mult fu că trebui să se mute singur la oraş. Nici nevasta, nici mamă-sa, nu voiră să-l urmeze. Rămaseră cu ele şi cei doi băieţi şi fetiţa.

Dar Ion Roşu trăgea nădejde că femeia va veni cu copiii după el. Băieţii erau în clasa a treia şi a patra primară, fetiţa, mai mărişoară, isprăvise şcoala din sat. «Dacă vrea, cum spune, să-i poarte la şcoală, nu va avea încotro, va trebui să vină pe urma mea. Acum abia e în miezul verii, îşi spunea el, până la toamnă, când vor începe şcolile, are vreme să se răzgândească.»

Femeile rămaseră întristate şi ruşinate. O vreme nu mai cutezară să iasă în sat, să meargă la biserică. Li se părea că tot satul vorbeşte de Ion şi de ele. Dar oamenii îşi aveau năcazurile lor. Vorbiră un răstimp despre plecarea şi slujba lui Roşu, apoi îşi văzură de treburi. Nici nu le întrebau baremi ce le scrie Ion de la oraş. Treaba lor şi treaba lui! Viaţa îi dădea fiecăruia destulă bătaie de cap. Mai ales că se nimerise un an rău. Grâul se păli; grăunţul şi snopii, la secere, erau uşori ca de paie goale; porumbul rămase pitic, deşi trebuia să înceapă a rodi. Ploile se ţinură lanţ. Şi răceala ţinu întreaga lună august. Numai iarbă se făcu multă, dar fânul ieşi înnegrit de ploi, cu miros acru. Otava încă nu se ştia clacă va putea fi uscată sau nu. Aşa că oamenii erau năcăjiţi şi îngrijoraţi. Nu aveau, afară de fân, pe ce face un ban. Şi agenţii îi ameninţau mereu

pentru contribuţia neplătită.

Avea restanţă mare, de peste o mie de lei, şi Ion Roşu. «Din vina lui! spuneau femeile. Anul trecut putea plăti, că s-au făcut de toate, şi grâu, şi porumb.» Dar Ion Roşu era un om trufaş, căruia nu-i păsa de agenţi. Anul trecut i-a ameninţat cu domnii de la oraş, prietenii lui, care, dacă va stărui el şi le va arăta cum se poartă funcţionarii statului cu un om fruntaş ca el, pot să-i scoată pe agenţi din slujbă.

Agenţii vorbiseră şi cu nevasta, cu Ana, că nu-i glumă, că pot ajunge la licitaţie, şi ea vânduse din prisos, şi plătise. Anul trecut… Acum însă nu avea ce vinde. Din recolta acestui an, nici poveste! Poate din porumbul rămas din anul trecut. U măsură şi socoti. Puţin ar fi putut vinde. Mai ales că nu ştia ce bruma va aduna culesul în acest an. Îi trecu prin gând să ceară bani de la bărbat, dar alungă gândul. Vându vreo doi saci şi plăti o parte din rămăşiţă. Dar peste-o lună o strângeau din nou de grumazi.

— Nu poţi da mâncarea de la gura copiilor, zise soacră-sa. Scris-ai să-ţi trimită bani? – că doar e şi averea lui, nu numai a ta.

Ana nu voi să-i ceară. I se părea că s-ar umili, c-ar recunoaşte că el e cel cuminte, mutându-se la oraş, unde se fac banii.

— Îi dus de trei luni, zicea bătrâna. Dacă ar avea trei mii de lei pe lună, azi ar trebui să aibă aproape zece mii de lei.

Bătrâna se înfioră când spuse suma asta. Erau mulţi bani, preţul unei vaci bune!

— Dac-ar fi pus banii de-o parte, ar fi, zise Ana, impresionată şi ea de sumă. Dar gândeşte-te: locuinţă, mâncare, spălat, tăbac, beutură… Poate i-a cheltuit cum i-au venit.

Totuşi bătrâna îi ceru bani pentru contribuţie. Îi ceru opt sute de lei, iar Ion îi trimise, peste-o săptămână, o mie

cinci sute!

Femeile se priviră, după ce numărară banii, şi se încredinţară că-s atâţia cât scria pe mandatul poştal. Privirea lor vădea mai mult mirare şi nedumerire decât mulţumire. Ca şi când şi-ar fi spus: Oare nu suntem noi cele greşite, şi el e pe drumul cel bun?

Un adevăr fu recunoscut în tot satul în toamna acestui an rău: mai uşurate fură familiile ale căror bărbaţi erau duşi la oraş, nu numai în diferite servicii stabile sau în mici slujbe, ci chiar ca muncitori zilieri. Ei putură plăti mai uşor dările. Un rând de oameni mai săraci porniră, încă în toamna aceea, şi în iarna viitoare, la oraş şi intrară muncitori la fabrici.

De la plecare, Ion Roşu nu veni decât de trei ori în sat, până la Crăciun. Întâia oară veni în preajma deschiderii şcolilor. Voia să-l ducă pe băiatul cel mai mare, care terminase şcoala primară, să-l înscrie la liceu ori la şcoala normală, şi pe fetiţă la o şcoală de industrie casnică.

El se întoarse cu costumul ţărănesc pe jumătate schimbat. Numai cămaşa cu guler chindisit şi cioarecii mai erau din hainele duse cu el de-acasă. Purta vestă şi haină nemţească; părea o stofă ieftină, cafenie. Poalele cămeşii ţărăneşti erau ascunse în cioareci.

Femeile se ruşinară văzându-l aşa de schimonosit. Ba nevastă-sa îl şi înfruntă. Dar bărbatul nu luă în seamă purtarea femeilor, ci stărui pentru lucrul ce-l adusese acasă. Era adevărat că băiatul cel mai mare, Dumitru, nu mai avea ce învăţa în şcoala din sat, dar putea fi de-aici încolo de folos, păzind vitele. N-ar mai fi nevoie de sluguliţă. Şi, apoi, cum să-l lase singur în loc străin, numai cu tată-său? Cine-i va face demâncarea, cine-l va spăla?

— Acum te întrebi, fiind vorba de copil, dar când m-am dus eu, nu te-ai gândit că am şi eu nevoie de mâncare şi de îngrijire.

Iată! Era adevărat. Nu-i putu răspunde nimic. Ea nu

se gândise. Fusese aşa de grea supărarea ei pentru că bărbatul îşi făcea neamul de râs, încât nu i-ar fi păsat să cadă peste el toate lipsurile şi nenorocirile, silindu-l să se înapoieze în sat.

— Trebuia să te gândeşti de la început şi să fi venit cu mine. Cu cât cheltuiesc cu mâncarea, puteam trăi cu toţii acolo. Iar locuinţa n-o plătesc. Am la magazie două camere. Numai o plită ne-ar trebui. Hei! Cât aş fi putut cruţa eu până acum, dacă aţi fi ascultat de mine!

După ce se mai obişnuiră cu felul cum era îmbrăcat, femeilor le păru că omul venise împresurat oarecum de un aer străin. Părea mai serios, mai cumpănit în judecată.

— De copil să n-ai tu grijă! Unde mine eu vă mânca şi el: la nişte oameni care s-au mutat cu toată casa la oraş.

Dar Ana nu voi să audă de plecarea copilului. Iar când Roşu începu să stăruie şi pentru copilă, pentru Veronica, amândouă femeile se făcură foc şi pară şi erau gata să-l scoată din casă.

— Auzi tu, comedie ca asta! strigă bătrâna. Să poarte copila prin străini? Dar ce să înveţe la şcoala aceea? Să coase, să toarcă, să ţese, să spele? Da' nu le învaţă toate astea acasă?! Ce scrânteli mai pot trece prin capetele oamenilor!

Roşu nu stărui prea mult. Femeile se mirară, ştiindu-l cât e de încăpăţânat. Da, se schimbase omul lor – Se înapoie, lăsându-le biruitoare.

Când veni a doua oară acasă, purta şi pantaloni nemţeşti şi o cămaşă cumpărată din prăvălie. Părea mai spălat, mai îngrijit. Se tunsese ca la oraş, şi părul şi-l pieptăna pe spate. Avea o înfăţişare străină, părea că se pusese o distanţă între el şi femei. Ele nu prea cutezau acum să-i vorbească de sus, mai ales că Ion nu le mai dădu niciun prilej. Nu mai suflă niciun cuvânt despre copii. Stătu îndelungat cu ele de vorbă, arătându-le ce treabă avea el în slujba lui şi interesându-se de mersul

gospodăriei.

Omul nu mai era stăpânit de neliniştea şi înfrigurarea de altă dată, care-l făceau ridicol. Vorbea cumpănit, şi femeilor le părea că e bătut de gânduri grele.

Unii săteni începură să-l salute pe drum. Nimeni nu mai zâmbea văzându-l în port străin. Îngândurarea aceea ce i se citea pe faţă, în ochi, părea că i-a împrumutat un aer de om deosebit.

A treia oară veni cu câteva zile înainte de Crăciun. Veni chemat de nevastă. Sluga cel mare voia să plece, îşi cerea simbria întreagă la Crăciun. Ana nu putuse face socotelile şi nu avea nici bani. Se certase cu el, şi sluga-i spusese vorbe grele: dacă n-are bani, să nu ţină slugă. Dacă nu ştie să scrie, dacă nu şi-a făcut însemnări cât i-a dat din simbrie, el şi-a făcut, şi nu minte! Ana stătuse multă vreme în cumpănă: să-l cheme pe bărbat acasă, ori nu? Dar fiindu-i frică să nu înceapă a striga sluga după ea pe uliţă, când nu va avea din ce-i plăti, se hotărî. Se simţea descurajată şi umilită.

Ion Roşu veni numaidecât. Purta, în loc de ţundră, o haină scurtă de piele, vopsită în cafeniu, aşa cum văzuseră femeile şi la notarul din sat.

Cât ce sosi, sluga se potoli din înverşunarea lui. De faţă cu Ana şi cu Veta, Ion luă o foaie de hârtie, şi sluga îi înşiră, sub controlul femeilor, de câte ori şi câţi bani a scos până acum din simbrie. Socoteala ţinu mult. Mărunţişul pentru tabac le dădu – multă bătaie de cap. Sluga nu recunoştea nici jumătate, dar cele două femei îşi însemnaseră bine în minte fiecare dare de bani. Îi aduceau aminte nu numai ziua, ci şi ce vreme fusese din zi. Aşa că, până la urmă, sluga fu nevoit să recunoascătot ce a luat. Mai avea o sumă bunicică de primit, o pereche de opinci, două cămăşi, o pereche de cioareci de pănură. Afară de opinci, celelalte lucruri erau gata.

— Cu cât e acum o pereche de opinci? întrebă

bărbatul. Dacă ştiam ţi le puteam aduce eu.

— O să mi le trimiţi dumneata mai târziu, răspunse sluga. Nu mai plec nicăiri, mai adaose, punând banii daţi de stăpân în şerpar.

Ana se lumină deodată: mare grijă pe capul ei, de câteva săptămâni, pe cine să bage slugă.

— Dacă n-ai avut de gând să pleci, pentru ce m-ai fiert atâta vreme? întrebă ea.

— Am vrut, dar acum nu mai plec. Văd că este cap de bărbat la casa asta!

Ion Roşu îi hotărî simbria pe anul viitor. Chemă pe băiatul care isprăvise şcoala, îi dădu un carneţel şi un creion şi zise:

— Pe viitor, de câte ori scoţi bani, o să însămneze şi copilul, să nu mai avem prilej de ceartă.

Femeile se mai îmblânziră. Stăruiră să rămână acasă de sărbători, dar el le spuse că acum are mult de lucru, nu poate rămânea.

— Doar nu veţi lucra şi la Crăciun! spuse mamă-sa.

— Se vând multe lemne de foc de sărbători. Lumea năcăjită cumpără cu kilogramul lemne tăiate şi crăpate. Şi-i multă lume năcăjită la oraş.

Şi nu voi să rămână. Lăsă în mâna nevestei două mii de lei şi plecă.

Femeile se priviră mirate. Acelaşi gând parcă li se încruciise din ochi. Nu cumva omul avea dreptate şi pornise pe drumul cel bun? Cât ce-a îmbrăcat straiele astea nemţeşti parc-ar fi intrat în elementul lui. Ca şi când s-ar fi liniştit deodată, ca un copil căruia i-ai dat jucăria după care a plâns. Ele îl cercetaseră amănunţit în cele două zile cât stătuse acasă: fala lui, care-l făcea mereu de râs şi respingător, nu mai era nicăiri.

II

Întreprinderea în slujba căreia intrase Ion Roşu nu era numai o mare magazie de lemne. Era aici şi o fabrică

de cherestea şi o fabrică de mobile. Toate instalaţiile ocupau, la marginea oraşului, un teren vast, înconjurat cu zid înalt de beton. Trei coşuri înălţau în văzduh coloane de fum negru. Trunchiuri de brad grămădite unul peste altul până în înălţimi, scânduri clădite, lemne de foc în grămezi uriaşe, deschideau pe acest teren nenumărate uliţi drepte, care se întretăiau în pătrate şi paralelograme, între care te puteai rătăci. Tăbliţe de tinichea, purtând numere şi slove albe, se vedeau la începutul împărţiturilor mai mari, şi alte semne şi însemnări pe care Ion Roşu la început nu le înţelegea.

Mireasma trunchiurilor verzi încă, abia despuiate de coajă, se amesteca cu mirosul scândurilor uscate ieşite din fabrică, miros proaspăt de brad, care, la început, îl cam ameţea pe Ion, deşi îl sorbea cu plăcere.

Multe zile a rătăcit prin labirintul acela, fără nicio treabă. Nu văzuse în viaţa lui cantităţi aşa de mari de material de brad, şi se-ntreba mirat: Cine va cumpăra atâta bogăţie? în câtă vreme se poate vinde?

Întreg terenul era stretăiat de linii ferate, şi locomotivele aduceau rânduri lungi de vagoane goale, şi duceau altele, încărcate, la gara legată de depozit prin linie dublă.

Muncitorii mişunau cu zecile, poate cu sutele. Unii descărcau trunchiurile de brad, alţii împingeau matahalele la ferestraie, strigând în răstimpuri: «hip! hop!». Alţii descărcau din vagoane scânduri aduse de la ferestraie şi le clădeau într-o parte anumită a terenului. Mulţi încărcau ori descărcau lemne de fag şi de gorun, în şire lungi de vagoane.

Lui Ion Roşu îi trebuiră zile întregi până luă sama la toate, şi putu umbla pe uliţele miresmate cu brad ale acelui ciudat oraş cu clădiri din stânjeni, din scânduri, din trunchiuri.

La început, când sunau sirenele la amiază şi roiuri

mari de lucrători ieşeau din fabrici, Ion Roşu se zăpăcea. Ce potea lucra atât amar de oameni? Unde încăpeau? Erau muncitori de toate neamurile, dar mai ales români, unguri, slovaci. Erau oameni cu priviri şi feţe întunecate, scumpi la vorbă, care, şezând pe butuci, pe unde apucau, îşi mâncau prânzul lor sărac: mălai uscat, mămăligă, pâne cu o crestătură de slănină, brânză, multă ceapă, cartofi fierţi decusară.

Roşu se simţi stânjenit în faţa lor. Siguranţa ce o avea între ţăranii de la sate îi scăzu în faţa acestei mulţimi de oameni necunoscuţi, posaci, cu liniile feţei înăsprite, care mestecau încet prânzul lor. Se ţinea departe de ei, adulmecând parcă aerul în care erau învăluiţi aceşti oameni. Erau destui români din satele vecine, unii pe care îi cunoştea de mai demult. Când îi întâlnea singurateci, vorbea cu ei, dar când erau grămadă, nu cuteza. Avea sentimentul că, adunaţi în grupuri mari, ei intrau ca-ntr-o cetate, numai a lor, şi că el, om străin, care nu punea mâna la niciun fel de lucru, e respins ca de un zid nevăzut ce ar înconjura cetatea.

El simţi că, deşi cei mai mulţi muncitori erau veniţi de la sate, sunt schimbaţi, nu mai sunt oamenii de la coarnele plugului. Odată cu funinginea fabricilor părea că s-a pus pe ei şi o pecetă străină, care-l intimida pe Roşu şi-l ţinea departe de ei. Aşa că el începu să-şi vadă mai de aproape de lucrul ce-l avea la birourile depozitului de lemne: făcea curăţenie în patru camere, ducea şi aducea poşta şi supraveghea cântărirea şi vinderea lemnelor tăiate mărunt cu ferestraiele fabricii. Afară de el, grija asta din urmă o mai aveau patru inşi. Se vindeau multe lemne cu kilogramul. Ion Roşu. se mira că două feluri de oameni cumpărau mai ales astfel de lemne: cei prea săraci şi cei prea bogaţi. Aceştia din urmă cumpărau şi cu vagonul lemnele mărunţite.

Nu se putu împăca, chiar din primele zile, cu

curăţitul celor patru camere de birou. Era treabă de femeie, nu de bărbat. Cum de nu le-a fost ruşine domnilor ce l-au adus aici să-i dea şi astfel de însărcinări?

După trei săptămâni, unul dintre cei trei domni care îi dăduseră înscrisul că-l pun scriitor la judecătorie, veni pe la fabrică.

— Vă mulţămesc de slujbă, domnule Greţu, începu Roşu cât ce-l văzu. Eu, acasă la mine, am două femei care mătură în casă.

— Dar cine te-a pus să măturі?! se miră omul.

— Cine? D-apoi cine porunceşte aici. Domnul Grimberg. Eu mă duc la casa mea, domnule Creţu.

Creţu vorbi cu Grimberg, şi acesta puse pe altul să ţină biroul în ordine.

Treceau zilele şi săptămânile, şi Ion Roşu nu se mai putea reculege din risipirea în care căzuse după ce venise la oraş. Era o lume străină, de jur-împrejur, în care nu putea pătrunde, pe care nu o putea înţelege. Nesiguranţa intră în el ca o apă care-l ducea în toate părţile. Nu mai avea niciun punct de razim, şi fala lui începu să se clatine. Îşi dădu repede sama că cele două clase liceale ale lui nu au niciun preţ aici, într-un oraş cu peste o sută de mii de locuitori, în care domnii cu carte multă mişună ca furnicile. Cine-l mai lua în seamă pe el, pentru ştiinţa lui de carte? Simţea, încă nedesluşit, că lucrurile pe care le făcea el – curier la poştă, supraveghetor la cântărirea lemnelor – nu erau o muncă ce l-ar putea pune în rând cu muncitorii de la depozit şi din fabrici, care lucrau întins de dimineaţa până sara. Se simţea străin şi între domni şi între muncitori, şi urâtul începu să i se încuibe în suflet. Şi nu o dată se hotărî să lase totul şi să se întoarcă în sat. Dar la gândul că ar fi rămas înfrânt în faţa femeilor şi de ruşine înaintea satului, nu cuteză să-şi ducă la îndeplinire hotărârea. Dacă i-ar fi cel puţin familia aici, ori copiii, nu s-ar simţi aşa de singur. Dar încercările lui de a le convinge

pe cele două femei rămăseseră zadarnice.

Drept spunând, el nici nu se prea supăra acum de îndărătnicia soţiei şi a mamei sale: poate nici el nu va rămânea multă vreme pe aici!

Săptămânile treceau fără să i se lămurească starea sufletească în care se afla. Uneori regreta, alteori îi părea bine că a venit la oraş.

Întâile plăţi îl mai înviorară. Îşi zicea: «Voi pune bani deoparte, şi peste vreun an voi cumpăra două iugăre de loc lângă al meu!». I se părea că atunci s-ar putea întoarce în sat fără ruşinare. Pentru aceea, la cele din urmă două întoarceri în sat, nu mai vorbise de copii şi de şcoală.

Nesiguranţa în care trăia dispăru după sărbătorile Crăciunului. Avocatul Creţu şi profesorul Lungu, doi dintre cei care îl aduseseră la oraş, îl luau, în toată duminica şi în sărbători, pe sate. Şedea în maşină lângă şofer, şi din când în când răspundea la întrebările celor doi. Pe nimeni altul, din întreg personalul, nu-l luau cu ei. El era, deci, mai preţuit în ochii lor decât toţi ceilalţi. Era deasupra lumii aceleia năcăjite ce furnica prin depozit şi prin fabrici. Dar era mai puţin decât cei doi domni care şedeau pe pernele din fundul maşinii! Crezuse uneori că, lucrând în alegeri în rând cu ei, ba chiar mai mult decât ei, se ridica parcă pe aceeaşi treaptă: mânca în restaurante cu ei, bea cu ei, ba uneori, chefuiţi, cântau împreună. Dar acum înţelese, parcă din simplul fapt că el şedea lângă şofer, că nu va putea ajunge niciodată în rând cu cei doi care erau în fundul maşinii. El nu va putea, dar ei aveau nevoie de el! El nu va putea, dar vor ajunge copiii lui! Iată drumul limpede în viitor!

Ieşind din nesiguranţa ce-l făcea să atârne în aer, Ion Roşu se folosi de prilejul ce se ivi îndată după Crăciun, şi ceru un loc de controlor la depozit şi de clasator al materialului fabricat. Cel ce ţinuse acest loc, un bătrân, murise chiar atunci. Slujba era de cinci mii de lei lunar.

Cei doi consilieri avură de furcă cu directorul. Nu se putea pricepe Ion Roşu, abia de-o jumătate de an în slujba magaziei, la un astfel de lucru! Trebuie un om cu experienţă ila lemnul fabricat! Ce poate şti un ţăran de la sate?

Se înţeleseră să-l supună pe Roşu la un examen, şi examenul reuşi strălucit. De-o jumătate de an Ion Roşu ce făcuse alta decât să ia sama la toate, când îşi isprăvea lucrul lui? Grimberg nu ştia că Ion Roşu e dintr-un sat de munte, că a mai lucrat cu brad şi cu scânduri şi înainte de-a veni la depozit. De asemenea, nu ştiuse că are două clase de liceu. Ce-i drept, se mirase de scrisoarea lui frumoasă, dar nu-l întrebase niciodată ce carte a învăţat. Îi fusese până acum indiferent. Ştia că-i un protejat al celor doi consilieri, şi nu-i trebuia să ştie mai mult.

Ion Roşu intră în postul cel nou şi îndată simţi şi mai bine distanţa dintre el şi muncitori. Conştiinţa aceasta îi dădea o satisfacţie şi o bucurie, şi o încredere pentru a umplea, nu el, ci prin copiii lui, depărtarea până la clasa din care făceau parte cei doi consilieri. Pentru că de când i se lămurise sufletul, înţelesese că imboldul ce-l simţise mereu nu se putea realiza prin el. Că pentru a ajunge cu adevărat între domni, în clasa conducătoare, e nevoie de altă educaţie şi de multă şcoală, mai multă decât două clase de liceu.

Lămurit acum asupra rostului său în lume, se puse cu toată râvna pe muncă, pentru a fi tot mai preţuit, şi în întreprindere, şi în propaganda politică pe care o făcea la sate cu cei doi consilieri. El era satisfăcut să ştie că zeci de oameni sunt sub comanda şi porunca lui în magazie, iar pe sate să audă lumea spunându-i «domnule», ca şi celorlalţi însoţitori. Adevărat că acum nu mai era nici urmă de port ţărănesc pe el. Vanitatea îi rămase ca o anexă a vieţii. Pe ea nu mai punea cine ştie ce preţ.

Viaţa lui adevărata începea acum să se razime pe un

fond de seriozitate şi de preocupări tot mai reale, care, toate, priveau viitorul copiilor săi. Abia acum regreta sincer, convins, că nu a făcut şcoala până la capăt.

Lucru ciudat! Omul credea cu tărie că-i o datorie a lui să-şi împingă copiii spre treapta de sus a societăţii. Ca şi când, fără a ajunge aici, viaţa nici n-ar fi vrednică de trăit. Gândul care dormitase ani de zile în subconştientul lui, acum se lămurea şi ajungea o poruncă.

După Paşti, nevasta şi copiii se mutară la oraş. Ion Roşu, în noul post, avea locuinţă de două camere cu bucătărie, în curtea depozitului.

Salariul nou o hotărî şi pe Ana. Se părea că tot bărbatul a ales drumul cel bun. Dar bătrâna, Veta, nu voi să se mute la oraş, deşi mulţi din sat râvneau acum la norocul lui Ion Roşu. După niciun an încheiat adunase bani pentru două iugăre de pământ, şi avusese numai trei mii de lei pe lună! Dar de-acum încolo, cu salariu de cinci mii?

Unii ziceau că ei, în locul lui Roşu, nici n-ar mai cumpăra pământ, ci ar aduna bani pentru o căsuţă la oraş. Pentru că ceea ce-i mai greu acolo, e lipsa unei case, să nu te muţi mereu dintr-o chichineaţă într-alta, ca ţiganii cu cortul. Dar Roşu le spunea că el are locuinţă, stabilă şi gratuită; are şi lemne de foc câte poate arde; are şi lumină electrică.

Se înţeleseră cu mamă-sa, cu Veta, ca pământul să-l dea în parte, şi ea să supravegheze cum îl lucrează oamenii, cum îl gunoiesc şi să poarte grija de casă.

Nevasta, Ana, nu mai avea acum nimic împotriva şcolii copiilor. Cu locuinţă gratuită, cu încălzit şi luminat, cu cinci mii de lei lunar şi cu bucate din jumătate de moşie, se puteau creşte copiii la şcoală.

Acum era sfârşitul anului şcolar. Dumitru, cel mai mare, terminase în sat cursul primar. Niculiţă era în clasa a patra. Cum mai erau numai două-trei săptămâni până la examene, directorul şcolii din cartier, la care se interesă

Roşu pentru înscrierea lui Niculiţă, îl sfătui să lase copilul să facă examenele în sat, să încheie acolo unde a început şcoala primară. Aici nici nu s-ar mai putea înscrie la sfârşitul anului. Aşa că al doilea băiat se înapoie în sat până după examene.

Dar până în septembrie avură multă ceartă pentru copilă, pentru Veronica. Mamă-sa nu înţelegea pentru ce ar trebui purtată şi ea, mai departe, la şcoală. Văzu însă că tot bărbatul are dreptate, şi acum: toată vara Veronica nu avuse aproape nimic de lucru, ca şi cei doi băieţi. Aici, afară de câteva găini şi un porc, nu aveau nimic pe lângă casă. Nu aveau grădină, nu aveau vite, nici cel puţin o vacă. Nu aveau unde le ţine. Chiar pentru porc trebuiră să biruie împotrivirea directorului.

Aşa, fără nicio treabă, nu putea rămâne nici fetiţa. Ana însăşi ce lucru avea? Nimica toată! A dereteca prin casă, a face demâncarea, a coase – ce lucru era pe lângă acel ce-l avea acasă? Adeseori i se ura, şi zilele-i păreau lungi, fără sfârşit. Mai ales că şi de cusut nu prea avea. Bărbatul ţinu morţiş să-şi îmbrace şi copiii şi fetiţa în zdrenţe nemţeşti, cumpărate de la prăvălie. Ana nu i se împotrivi. Şi se uita acum cu jale la copiii ei, ca la nişte copii schimbaţi.

Roşu stărui să-şi lepede şi ea cătrinţa şi şorţurile şi să se îmbrace în rochie. Dar Ana nu voi în ruptul capului. Ea nu se va face de ocară, femeie în toate minţile!

Zilele treceau. Ana îşi vedea de noua gospodărie cu destulă silă. Îi era urât şi pustiu, deşi larma ferestraielor ce despicau în scânduri miresmate trunchiurile brazilor, şi a maşinilor care tăiau lemne de foc, umplea toată ziua văzduhul. Larma lor la început o asurzi, intrându-i în cap, golindu-i-l parcă, umplându-i-l numai cu vuietul acela.

— O să asurzim cu toţii aici, se plângea bărbatului. Noroc că mai tac noaptea! Cine ar mai putea durmi?

— Aşa e la început, răspundea Ion, pe urmă urechea

se obişnuieşte. Nici nu-i totdeauna larma aşa de mare. Maşinile care taie lemne de foc lucrează acum în partea asta a depozitului. Apoi, când isprăvesc, se mută într-altă parte, lângă alte grămezi. Ferestraiele care taie scânduri nici nu fac larmă prea mare, abia se aude până aici.

Copiii însă erau încântaţi. Stăteau cu ceasurile lângă maşini sau lângă joagărc şi se minunau. Când schimbau o vorbă strigau ca surzii. Când se osteneau şi flămânzeau veneau la locuinţă. Pe măsură ce se depărtau strigau tot mai puţin. Acasă li se părea că abia se aude larma stridentă, metalică, ce-i vrăjea pe ei.

Bărbatul avu dreptate. După câteva săptămâni Ana nu se mai plângea de larmă. Nu mai vorbea tare. Maşinile de tăiat lemne se mutară în altă parte. Zgomotul se înălţa în văzduh mai subţire, mai slăbuţ.

Cei doi băieţi erau însoţiţi uneori în rătăcirile lor prin oraşul acela ciudat, cu uliţi drepte, nenumărate, şi de către fetiţă, de Veronica. Ea intrase în anul al patrusprezecelea, şi vedea şi înţelegea mai multe decât frăţiorii ei. Îi plăcea mireasama tare de brad proaspăt, o sorbea cu nările dilatate. Se simţea străină şi uneori îi era frică prin labirintul acela de brad. Când era tină nu-i însoţea, de teamă să nu-şi murdărească ghetele. Îi plăceau ghetele uşoare şi rochiţa în care o îmbrăcasară. Îi părea că cu alte straie era mai uşor să treacă pe lângă oameni necunoscuţi, decât cu cele de-acasă, cu care venise îmbrăcată. Nu o ştia, nu o cunoştea nimeni; conştiinţa aceasta o făcea să se simtă şi să se poarte mai nestingherită.

Lucrătorii, de la o vreme, începură să întoarcă, pe-o clipă, privirile către cei trei copii, ce rătăceau şi se jucau prin oraşul acela de brad.

— Sunt copiii controlorului.

— Aşa se pare.

Nu erau priviţi cu bucurie. Uneori copiii auzeau vorbe pe care nu le înţelegeau.

— Dracu-l ştie cum a intrat subt pielea domnilor!

— Hm! mai este şi noroc pe lumea asta!

— Plată de cinci mii, şi eu câştig patru sute pe săptămână!

— Se spune că a învăţat în tinereţe şi carte.

— De priceput e priceput, n-avem ce spune! Las să mai ajungă şi câte-un român!

Alteori, alţii, aruncând vreo privire copiilor, vorbeau:

— Ăştia nu se mai întorc la sapă şi la coasă!

— Vor ajunge şi ei între lipitorile muncitorilor. Abia i-au adus din sat şi i-au şi îmbrăcat în haine domneşti. Se îngroaşă, sporeşte clasa opresoare din chiar rândurile noastre.

— Numai să mai aibă vreme să sporească! Când ne-om ridica noi, poporul cel adevărat, poporul muncitor…

Copiii prindeau frânturi din vorbele lor, dar nu le înţelegeau. Nu înţelegea nici fetiţa, decât că vorbesc despre ei şi despre părinţii lor. Dar din glasul lor simţea răutatea, şi, înfricată, se depărta repede de cei care vorbeau.

Ion Roşu nu putuse, vreme de-un an, de când era la depozit, să surprindă niciodată astfel de conversaţii. Muncitorii se fereau de el. Dacă din întâmplare erau în discuţii – şi erau mereu, oriunde lucrau mai mulţi – amuţeau cât ce simţeau apropierea străinului. De copii nu se fereau, ştiau că ei nu pot piricepe nimic din vorbele lor. Dar, uneori, tot mai pricepeau şi ei câte ceva. Înţeleseră, astfel, mai ales fetiţa, Veronica, că traiul lor e greu, că ei câştigă puţin; că unii sunt singuri la lucru aici, alţii sunt cu toată familia la oraş, şi încartiruiţi prin hrube în cartierul ăsta muncitoresc; că societatea, care are şi magazia, şi fabricile, şi tot ce se vede aici, câştigă milioane grele pe an, iar ei, muncitorii, mor de foame.

Veronica, uneori, voia să-l întrebe pe tată-său dacă e adevărat ce vorbesc muncitorii: că sunt câţiva domni care

sug sângele celor mulţi, al muncitorilor. Fraza asta o auzise în mai multe rânduri şi nu-i mai ieşea din cap. Dar nu cuteza să-l întrebe.

Într-o zi copiii trecură, în vremea prânzului, pe lângă un grup mai mare de muncitori. Şedeau pe trunchiuri groase de brad şi mâncau. Mirosul de ceapă se răspândea în aer. Între ei era unul care nu mânca. Şedea pe un trunchi, cu pălăria trasă pe ochi. Era un om tânăr, slab, cu nasul încovoiat. Se făcea că se uită înaintea lui în pământ, unde tot desena nişte semne cu băţul ce-l avea în mână. Omul vorbea încet:

— E nevoie de credinţă numai, tovarăşi! O lume întreagă, lumea muncitorilor, a stăpânilor de mâine, nu mai crede în ce au crezut părinţii lor. Nu-i cu dreptate să fie stăpân şi slugă, ci numai om muncitor.

Copiii se depărtară puţin de grup. Dar cel mai mare, Dumitru, îşi fetiţa, se opriră, lăsându-l pe Niculiţă să meargă singur.

— Dreptatea şi-o fac oamenii, nu Dumnezeu. De la începutul lumii Dumnezeu a avut vreme destulă să facă dreptate pe pământ, dar n-a făcut! N-a făcut pentru că nu este niciun Dumnezeu. Pe Dumnezeu l-au făcut oamenii avuţi care vă ţin în robie pe voi şi pe toţi săracii pământului.

Copiii înţeleseră atât cât să se poată speria. O luară la fugă.

Acasă Veronica nu se mai putu stăpâni.

— Tată, cum poate spune cineva că nu este Dumnezeu? întrebă ea îndată ce Ion intră în casă.

— Da’ cine spune? Vreun nebun poate! Unde ai auzit o prostie ca asta?

Femeia începu să fie atentă.

— Spunea unul mai înainte; şedea pe un butuc între oamenii care mâncau de amiazi.

— Şi eu l-am auzit! zise Dumitru.

— La noi în curte?

— Aproape de uliţa numărul patru, zise Veromci.

— Şi spunea că nu-i Dumnezeu?

— Da. Zicea că pe Dumnezeu l-au făcut oamenii avuţi ca să poată ţinea în robie pe cei săraci.

— Auzi comédie!… se miră Ion. Se pare că socialiştii au intrat şi în fabricile noastre, zise el privind întrebător la nevastă.

Dar Ana nu ştiu ce să răspundă. Nu ştia ce sunt socialiştii.

Fetiţa, prinzând curaj, continuă:

— Pe alţii i-am auzit spunând că sunt câţiva domni care sug sângele muncitorilor, al celor săraci.

— De bună seamă c-au intrat socialiştii şi la noi, zise el, îndreptându-se iarăşi către femeie.

— Dar ce sunt socialiştii ăştia? Sunt păgâni? întrebă ea.

Roşu nu prea ştia multe despre socialism. În propaganda politică ce o făcea la sate, în rând cu domnii, nu combătuse socialismul, fiindcă printre plugari nu erau socialişti.

— Păgâni n-ar putea fi, că mulţi dintre ei sunt oameni ca şi noi, botezaţi. Dar am auzit că sunt şi străini destui între ei.

— Şi ei nu cred în Dumnezeu? întrebă Ana cu mirare.

— Pare-se că nu cred. Ei spun că trebuie să vină stăpânirea muncitorilor în lume, aşa cum ai auzit şi tu că s-a întâmplat în Rusia, unde au alungat pe toţi domnii şi bogătaşii. Ăştia sunt socialiştii – comunişti ori bolşevici, cum le mai spune.

Cam la atâta se mărginea tot ce ştia Ion despre ei. Frânturi din ce auzise şi el, uneori, vorbindu-se între domnii cu care mergea în propagandă.

— Dacă nu cred în Dumnezeu, începu Ana întru târziu, înseamnă că trăiesc în păgânătate. Cine nu. Se

teme de Dumnezeu e gata de toate blăstămăţiile.

— Păi, au şi făcut destule în revoluţii.

— Şi dacă ar fi să vină stăpânirea muncitorilor, muncitorii nu au lipsă de Dumnezeu? Ei n-au suflet? întrebă Ana supărată. Oameni proşti! Nu ştiu ce vorbesc!

Se puseră la masă. Mâncau în tăcere. Deodată femeia puse lingura în blid şi întrebă:

— Câţi muncitori sunt de toţi la magaziile şi fabricile de aici?

— O mie două sute.

— Şi unde merg duminica ia biserică?

Ion nu ştiu ce să-i răspundă. Nu s-a gândit niciodată la asta. El însuşi abia fusese de vreo cinci ori la închinat de când venise în oraş. Bisericile erau toate departe, către centrul oraşului.

— Dumnezeu ştie unde merg! răspunse în silă. Unii, din apropiere, merg uneori sâmbătă sara acasă. Se vor fi ducând acolo la biserică.

— Poate dorm pe la gazdele la care stau.

— Se poate! răspunse Ion zâmbind.

— Nu-i nimic de râs, zise femeia. Dacă dorm, însămnează că nu mai dau nimic pe suflet şi pe Dumnezeu. Asta înseamnă că socialiştii aceia lucrează mai demult între oameni, şi tu nu ştii nimic.

Cuvântul acesta îl făcu pe Ion să tresară. Parcă se simţea vinovat că nu ştia nimic. De-un an umblase destul între muncitori, iar acum era cu ziua de cap între ei, dar nu simţea nimic, nu auzea nicio şoaptă. Şi, în sfârşit, pentru ce s-ar simţi el vinovat de ce se vorbeşte între muncitori?

Totuşi, în zilele următoare, începu să fie cu mai multă băgare de seamă. Ştirici, cu mare înconjur, cine să fi fost străinul pe care-l auziseră copiii lui vorbind. Dar muncitorii erau parcă mai rezervaţi în faţa lui: nu putu afla nici cel mai neînsemnat indiciu că un străin s-ar fi strecurat în

fabrică. Nici într-o săptămână, nici în două nu putu prinde nicio discuţie între muncitori.

— Cine ştie cum se va fi strecurat străinul acela între muncitorii noştri, zise el nevestei. La noi e lucru greu şi mult, şi oamenii cad de oboseală, nu mai au nici vreme nici poftă să pună lumea la cale.

Femeia-l privi mirată.

— Crezi tu! Dar chiar cei care sunt mai năcăjiţi, mai săraci, îşi găsesc vreme să judece pe toată lumea. În sat, la noi acasă, cine-i cu gura mai mare dacă nu sărântocii? Mă mir de tine, care ar trebui să ştii mai bine decât mine. Doar, în alegeri, cu cine biruiţi, pe cine îmbătaţi de cap cu făgăduieli? Nu pe cei mai năcăjiţi?

Ion văzu că femeia avea dreptate, şi abia acum se miră cum de lui nu i-a venit niciodată în gând că între muncitorii de aici putea rodi sămânţa socialismului. Pentru că ştia prea puţin despre socialism? Pentru că nu intra în propaganda politică cu care se obişnuise?

Păru nelămurit şi nehotărât în faţa nevestei. Se simţea chiar umilit: iată, unei femei, îi bate mai departe gândul decât lui!

Ana fu atinsă de un uşor simţământ de îngrijorare.

— Ascultă, Ioane, zise ea, nu cumva să fii pe-o mână cu ei!

— Cu cine? se miră bărbatul.

— Cu aceia care spun că nu-i Dumnezeu şi vor să răstoarne rânduielile lumii.

— Da’ cum ţi-a venit asemenea gând?

Femeia se gândi şi zise;

— Cum mi-a venit, nu ştiu nici eu. Dar văd că tu, de când suntem noi aici, n-ai venit niciodată la biserică. Bine! E departe, ai uneori de făcut socoteli duminica până la amiazi. Slujba-i slujbă! Dar de câte ori ai fii putut veni, şi n-ai venit.

— Ei, comedie! De-aici până la a nu crede în

Dumnezeu, mai este!

— Mai este, nu zic nu! Dar ceea ce-ţi spun eu e să nu mergi alături ea de cei ce vor să răstoarne lumea. Ne-ar răsturna şi pe noi, întâi pe stăpânii tăi, apoi pe tine. Dacă oamenii aceia lucrează împotriva stăpânilor, sunt primejdioşi şi pentru noi, iată ce am avut să-ţi spun!

— Dar nu-i nicio primejdie, tu femeie! Cine ştie cum se va fi strecurat unul între muncitorii noştri!

În această convingere rămase şi mai târziu, deşi era cu ochii în patru şi ciulea mereu urechile.

Stătu în cumpănă: să-i spună ori nu avocatului Creţu? Dar înţelese că fără nicio probă, numai pe spusele copiilor, s-ar fi făcut de râs.

III

Toamna dădură copiii la şcoală, băieţii amândoi la liceu, copila la o şcoală de industrie casnică.

— Să aibă odată patru clase de liceu, hotărî Ion asupra băieţilor. Vom vedea apoi ce vom face cu ei. Nu trăbă să te sperii de pe acum, îi zicea Anei, nu însămnează că dacă învaţă la liceu trăbă să-i facem avocaţi ori ingineri. Cu patru clase, pot trece la alte şcoli, la cea normală, ori la cea industrială.

Aşa-i spunea femeii. Ana, deşi se împrietenise cu gândul ca băieţii să urmeze şcoli mai mari decât cea din sat, acum, înaintea înscrierilor, căzu la mare îngrijorare pentru viitorul lor. Nu mai era vorba de un plan, erau chiar la poarta intrării într-o lume nouă, pe un drum de unde nu mai este întoarcere la viaţa pe care a trăit-o ea şi moşi de strămoşii ei. Adevărat că acasă n-ar fi avut ce face cu ei. U.mblaseră destul prin vavilonia asta de scânduri şi lemne. Şi-apoi, cine ştie ce rele ar mai putea învăţa de la nişte oameni care vorbeau între ei că domnii bogaţi sug sângele săracilor şi că nu este Dumnezeu!

Se mai linişti când înţelese că şi alte familii de ţărani, mutate la oraş, şi încă cei mai mulţi mai săraci decât ei, îşi

înscriseseră copiii la liceu.

Ion Roşu spunea femeii că nu trebuie să ajungă toţi avocaţi şi ingineri, pentru ca să n-o sperie, dar în sinea lui luase chiar hotărârea asta: unul avocat, iar altul inginer.

Avu de unde să se îndemne! Avocatul Creţu avea maşina lui, casă cu etaj, fusese pân-acum primar, prefect şi deputat. Iar inginerul întreprinderilor de aici, Roth, avea un salariu împărătesc.

Cu privire la fată, la Veronica, gândurile lui erau nedesluşite. Nu-şi prea putea închipui ce doamnă s-ar putea alege de ea. Se gândi, o vreme, s-o facă învăţătoare, apoi, profesoară. Dar gândul că o domnişoară, pentru a se mărita, are lipsă de zestre mare, îl ţinu multă vreme nehotărât. Nici Ana nu voia să audă de învăţătoare ori profesoară. Sunt ele altele pentru slujbe aşa de mari! Astfel se hotărâră să o înscrie la o şcoală de industrie casnică. Ana zicea:

— Spun că acolo învaţă să croiască, să ţese covoare, să coase cu maşina, ba chiar să facă haine pentru doamne şi pentru copii de domn. Aşa o învăţătură nu-i poate strica.

— Ba învaţă să scrie şi la maşină! zise bărbatul.

— Cum?

— Este şi maşină de scris, din care iese scrisoarea tipărită. Domnul avocat Creţu are o astfel de scriitoare, şi domnul inginer Roth, iar domnul Grimberg, directorul, are trei. Sunt plătite bine: de la o mie opt sute până la trei mii.

Ion Roşu vedea înălţarea necesară a neamului său prin băieţi, nu prin fată. Poate de aceea nici nu se putu hotărî multă vreme la ce şcoală să o înscrie pe Veronica. Dar cheltuielile de la începutul anului şcolar, cu hainele, încălţările şi cărţile băieţilor, care se adăugau scumpetei traiului de fiece zi, le secătuiră toate rezervele şi-l obligară pe bărbat să ceară avans jumătate din salariul lunii următoare.

Vorbind între ei, pentru a scăpa de neliniştea ce-i

cuprinsese, ca în faţa unui viitor necunoscut, Ion îşi făcea curaj:

— Numai acum, la începutul anului, sunt atâtea cheltuieli. Cărţile sunt pentru anul întreg. Şi, poate, şi hainele şi ghetele, zicea el.

— Hm! Va trebui să aducem bucate de acasă. Dar n-am un cuptor în care să pot coace pâinea! Nu ne mai putem răzima numai în bani.

— Ieşim, totuşi, mai uşor decât alţii, care îşi trimit copiii din sat, de-acasă, la şcoală la oraş. Gândeşte-te: i-am fi putut da noi, de-acasă, pe toţi trei deodată la şcoală?

Femeia ridică braţul în semn de protestare:

— Nici vorbă! Dar nici nu i-am fi dat! Aveau din ce trăi şi acasă, cum am avut şi noi.

Dar bărbatul ocolea mereu discuţia pe tema asta. Pentru ce s-ar mai înverşuna asupra unui lucru hotărât? Şi hotărât după cea mai bună chibzuială a lui!

Trecură săptămânile de toamnă frumoasă şi urmară ploile, viforniţele. Copiii se întorceau rebegiţi de frig, cu încălţămintea plină de tină. Liceul era departe. Departe era şi şcoala Veronicăi. Se sculau cu noaptea-n cap pentru a nu întârzia. Pe drumul lung şi plin de ciorofleacă ghetele nu ţineau mult. Copiii începură a se bolnăvi, când unul când altul.

Părinţii văzură că-s scumpi la tărâţe şi ieftini la făină. Nu se înduraseră până acum să le dea bani de autobuz, care circula până în faţa depozitului de lemne. Nu avură încotro: le dădură, le făcură abonament, fiind abonamentul mai ieftin. Nu-i putură purta pe băieţi multă vreme nici cu clicinele de pănură neagră, ţesută în casă, cu care veniseră din sat. Îi arătau colegii cu degetul. Chiar profesorii atraseră atenţia lui Roşu, chemându-l la direcţiune, că le trebuiau paltonaşe, ca la toţi ceilalţi; era un fel de uniformă obligatorie, cu număr cusut pe mânecă. N-a avut încotro: a mai luat un avans şi le-a cumpărat şi paltonaşe –

două băieţilor, şi unul fetei.

Ion îşi zicea în gând: «Cheltuială cu domnia, nu glumă!», dar în faţa femeii se arătă plin de încredere:

— Şi cheltuiala asta e pe mai mulţi ani. N-o să fie tot aşa!

Dar Ana se îngriji să-i trimită soacră-sa din sat făină de grâu şi de porumb. Primi câţiva saci. Făcea acum, sara, regulat mămăligă, ca acasă, cu lapte, cu brânză. Pâinea o cocea la o brutărie din cartier. Directorul nici nu voi să audă de cuptor de pine între atâta material uşor inflamabil.

— Ce vreţi? O scânteie poate aprinde tot!

Ion şi Ana îi dădură dreptate. Aşa era!

Copiii învăţau, erau silitori. Copila ştia încă de-acasă să toarcă, să coase un strâmbuţ. Ea era mai încântată, decât fraţii ei, de şcoală. Dar ceea ce nu înţelegeau nici Ana nici Ion era faptul că-i trebuiră şi ei cărţi, şi încă scumpe, şi că învăţa şi ea, în rând cu cei doi liceani. Ea ştia citi bine, scria frumos şi repede, căci era îndemânatecă, făcea cu uşurinţă socoteli, în cap şi pe hârtie. Ce-i mai trebuia ei învăţătură din carte? Când înţeleseră că la şcoala ei învaţă şi franţuzeşte, părinţii se

— Mare prostie! zise mama.

— Are şcoala legea ei, nu poate ieşi din ea, pesemne, îşi dădu cu părerea Ion.

Se mângâiară însă când văzură lucruri cusute de Veronica. Erau broderii, erau cămăşuţe uşoare ca de spumă, erau şi rochiţe mai grele. Ştia umbla cu fierul de călcat – şi Ion trebui să cumpere unul – ba începuse să înveţe şi croiul şi maşina de cusut.

Cheltuieli se iviră destule şi în cursul anului aceluia şi în anii următori. Ba, cu cât creşteau copiii şi ajungeau în clase mai înalte, creşteau şi cheltuielile cu cărţile şi hainele, tot mai multe şi mai scumpe, cu taxele şcolare ce se urcau de la un an la altul.

Salariul nu le mai ajungea demult. Se ajutau cu ea le

venea de la moşia din sat. Era dată în parte. Cu lucrarea ei nu cheltuiau nimic, dar recolta jumătate, din care trebuiau să-i lase bătrânei pentru trai, abia le ajungea pentru pine, mămăligă, pentru a îngrăşa un porc doi, şi pentru grăunţe la găinile şi raţele ce le ţineau pe lângă casă. Nu mai puteră vinde nici grâu nici porumb, ca mai demult.

Înţelese de la o vreme şi Ana că toată vânzoleala asta a lor era acum numai pentru a-şi vedea copiii domni. Uneori se revolta, alteori se îngrijora: oare toată zdroaba asta le pregătea un viitor mai bun copiilor? N-au făcut ei rău dezrădăcinându-se din sat? Pentru că, odată cu trecerea anilor, se simţea şi ea dezrădăcinată. Nici nu mai ştia cum s-a trezit şi ea în rochie, ca cele mai multe sătence stabilite la oraş, în cartierele muncitoreşti. Nu a dus-o aici niciun gând de mândrie sau de fală, ci viaţa însăşi şi obiceiurile de aici. I se lumina însă sufletul văzând cum îi cresc copiii subt ochii ei, cum ajung domnişori în toată legea, deştepţi, învăţaţi, curăţei, cu prieteni între băieţii de sama lor a familiilor fruntaşe din oraş. Şi, în gând, îi cânta acelaşi suspin, aceeaşi rugăciune: «Doamne, ajută-le!»

Din partea fetei, era mai îngrijorată. Crescuse în trei ani înaltă ca şi ea, şi în loc de fată-mare, cum o aştepta, se trezi cu o domnişoară mare în casă. Înaltă, frumoasă, subţire, gingaşă, încât uneori nici nu-i venea să creadă că-i fata ei, şi avea un junghi când o vedea aplecată pe maşina de cusut, cumpărată de la firma «Singer», a cărei inscripţie lumina, în litere colorate, în piaţa cea mare, inscripţie de care Ion, când trecea pe acolo, simţea fiori reci, pentru că doi ani şi jumătate plătise ratele pentru drăcia asta de maşină.

Încă nu isprăvise şcoala, şi Veronica lucra pentru toată casa. Fata se dovedi pricepută şi meşteră mare şi în croit. După chip, după desene, făcea hainele fraţilor, iar cu ale ei şi ale mamei sale numai se juca. Şi cosea şi toate

albiturile pentru toată casa. Totuşi Ana o privea îngândurată şi îngrijorată. Care va fi viitorul ei? Va rămâne o viaţă întreagă aplecată asupra maşinii de cusut? Pe străzile oraşului n-o cunoştea pe Veronica dintre domnişoarele de sama ei, doar atât că era mai frumoasă decât multe, şi tinerii îşi întorceau capul după ea. Dar oare ar lua-o de nevastă vreunul dintre ei cu zestrea pe care o are, hăinuţele ce şi le făcea singură şi o maşină de cusut? Va fi, toată viaţa, o croitoreasăcusătoare? Mai bine să nu se gândească mai departe!

Dar gândurile nu ascultă de om. Ele sporeau şi se îmbulzeau în cap cu cât treceau anii, cu cât creşteau copiii. îl băteau şi pe Ian Roşu, şi încă demult: se tot răsucea să afle – mijloace nouă de câştig, ori de sporire a salariului. Cu cât se ajuta de la gospodăria din sat, nu era de ajuns. Cheltuielile creşteau mereu. Începea să înţeleagă şi bărbatul că pătrunderea în clasa conducătoare, la care râvnise el, iar acum o râvnea pentru copiii săi, e împreunată cu multe griji, cu multe jertfe, pe care nu oricine le poate duce.

Când avocatul Creţu îl luă într-o zi deoparte şi începu să-i vorbească în şoaptă, Ion Roşu avu intuiţia că va mai afla un mijloc de câştig, şi simţi lumină în suflet. Era vorba de organizarea partidului şi aici la oraş, în cartierele muncitoreşti. Cu satele din circumscripţie isprăviseră. Avocatul îi spunea că aici va fi mai greu decât la sate, că muncitorimea simpatizează cu partidul socialist, că mulţi dintre muncitorii veniţi mai demult la oraş sunt organizaţi şi înscrişi în sindicate. Că aici e nevoie de metode nouă şi de multă băgare de seamă.

Roşu nu prea înţelegea unele lucruri ce i… le spunea avocatul. Nu ştia ce este un sindicat şi multe altele din cele ce-i înşira Creţu. El era cu gândul la năcazurile lui. Dar îl lăsă pe avocat să vorbească până la sfârşit.

— Greu lucru, domnule deputat, începu el apoi.

— Nu spun nici eu că-i uşor. Dar dumneata eşti un om destoinic. Te cunoaştem noi!

— Destoinic voi fi eu, dar acum parcă nu mai am curajul de odinioară. Sunt plin de griji de tot felul, domnule deputat. Am greutăţi mari cu creşterea copiilor. Salariul de cinci mii nu-mi mai ajunge, nici cu ce aduc de-acasă. Scumpete mare!

— Cum?! se făcu a se mira Creţu, ai rămas tot la cinci mii, ca acum trei ani?! De ce n-ai spus nimic?

— I-am dat eu, de multe ori, să înţeleagă domnului Grimberg, dar dumnealui se face că nu mă aude.

— Vezi bine că ai cheltuieli mari şi că scumpetea creşte mereu.

— De slujba mea nu s-a putut plânge domnul director niciodată. Dacă ar fi avut prilej, sunt sigur că ar fi făcut-o.

— Pentru ce crezi? întrebă curios deputatul.

— Sunt încredinţat că nu prea mă are la inimă. Din ce pricină, nu ştiu. Poate… pentru că am umblat mereu cu dumneavoastră pe sate.

— Ei, fleacuri!

— Se poate! Dar de vreo două ori mi-a spus că nu-i place să lipsesc ziua întreagă de la depozit.

— Ei comedie! Se poate? Doar dumneata nu eşti paznic! N-are trei paznici de zi şi trei de noapte?

— Are, desigur. Poate să mă înşăl, dar mie mi s-a părut că nu-i bucuros văzându-mă plecând cu dumneavoastră pe sate.

— Auzi, vorbă! Te înşăli, desigur. Dacă n-ai ştiut până acum, să ştii: domnul Grimberg e în partidul nostru. Cum să nu-i pară bine că vii cu noi în propagandă?

Ion Roşu făcu ochii mari.

— În partidul nostru?!

— N-ai ştiut?

— Nu! Şi nici nu aş fi crezut!

— Şi pentru ce nu?

Omul plecă în piept capul. Prea se uita cu înfruntare la el deputatul Creţu.

— Pentru că nu-i părea bine când plecam cu dumneavoastră pentru partid.

— Ei, ţi s-a părut dumitale.

— Şi iarăşi, nu mai înţeleg un lucru: pentru ce nu a organizat domnul Grimberg pe cei o mie două sute de muncitori de-ai.ci în partidul nostru, î. n partidul dumisale? Şi pentru ce nu-l încredinţaţi cel puţin acum pe el cu organizarea muncitorimii din cartiere? El are în mână pe muncitorii noştri, şi, organizându-i, prin ei poate face ispravă mare în cartierele mărginaşe.

Deputatul Creţu se întunecă la faţă. Se gândi un răstimp şi zise:

— Văd că ai ajuns un om bănuitor. Pentru ce atâtea întrebări fără rost? Nu e vorba de Grimberg, ci de dumneata. Ne vei sta în ajutor la oraş cum ne-ai stat la sate?

Ion Roşu văzu supărarea lui Creţu. El nu voise să-l supere, ci să-şi împrăştie unele nedumeriri. Se îndreptă acum, iarăşi, spre interesul lui.

— Eu, bucuros, domnule deputat. Dar, cum ţi-am spus, sunt două piedeci: întâia, că sunt prea cuprins cu năcazurile mele şi nu mai am nicio voie de politică; a doua, că nu mă pricep într-o luptă contra socialismului. Aud că ei ştiu toţi ce să răspundă, cum să se apere, când încearcă cineva să le arate rătăcirea. Eu nu cunosc mai nimic din programul lor.

— Ascultă, Roşule, zise nerăbdător Creţu, să nu mai lungim vorba. Urcăm salarul la şapte mii şi jumătate. Pentru noile osteneli, o să ai o remuneraţie separată de două mii de lei pe lună. Chiar ne-am gândit, cu pretinii mei, că nu te-am răsplătit cu nimic pentru multele drumuri ce le-ai făcut cu noi la sate. Am hotărât să-ţi dăm, din fondurile partidului, cinci mii de lei pentru trecut. Ei, ce

zici? Eşti mulţămit? Eşti gata de lucru?

Roşu, de când începuse să vorbească deputatul, îşi făcea socoteli repezi în cap, după cifrele ce le spunea acela. Când isprăvi Creţu vorba, termină şi el cu socotelile lui: cu ce va câştiga în trei luni va putea să nu mai simtă avansurile luate, şi să plătească o sumă de datorii mai mărunte făcute pe la prăvălii. De aproape doi ani nu mai era în situaţia de-a plăti totdeauna cu bani gata. Cheltuielile familiei creşteau, cu toată grija Anei de-a le ţine pe loc, din anotimp în anotimp. Ba uneori şi din lună în lună.

La întrebarea lui Creţu, el putu răspunde:

— Sunt mulţămit, domnule deputat. Să trăiţi!

— Cred şi eu că cu şapte mii jumătate salar, cu două mii pe deasupra, cu locuinţă, încălzit şi luminat gratuit, poţi fi mulţămit. Dacă ai fi intrat scriitor la judecătorie, cum ai dorit, ştii la ce salar ai fi azi? La cel mult trei mii jumătate, fără locuinţă şi celelalte. Nouă mii de lei lunar ar voi să câştige destui avocaţi, doctori, destui funcţionari publici.

Roşu simţea din vocea lui Creţu că e întărâtat împotriva lui, poate chiar pentru că s-a văzut nevoit să-i urce salariul, să-i făgăduiască recompensa aceea deosebită.

— Dar acum să te pui pe lucru, continuă avocatul. Noi n-am organizat până acum muncitorimea de la oraş pentru că ea e demult organizată în partidul socialist. Am făcut încercări, dar toate au dat greş. Acum însă ne vine în ajutor însuşi guvernul. Ministerul Muncii a dat o decizie prin care muncitorimea se poate organiza în sindicate naţionale. Organizaţia de până acum era internaţională. Ei! nu te scărpina în cap! O să-ţi dau nişte broşuri din care vei afla tot ce trăbă să ştii despre socialişti, comunişti, şi despre sindicatele pe care le vom înfiinţa noi şi le vom încadra în partidul nostru. A ajuns, în sfârşit, şi guvernul la

convingerea că sindicatele muncitoreşti de până acum au devenit primejdioase pentru siguranţa publică şi pentru sentimentul naţional. E vorba de o latură naţională a mişcării muncitoreşti.

Ion Roşu îşi aminti că, înainte cu o jumătate de sân, izbucnise o grevă parţială la căile ferate, în ateliere, şi că muncitorii de la fabricile metalurgice din localitate s-au pus şi ei în grevă.

— Guvernul s-a convins de primejdiile din grevele de mai înainte? întrebă el.

— Din ele şi din propaganda comunistă, care a luat proporţii între muncitori. S-au descoperit o mulţime de tipărituri clandestine care îndeamnă lumea la revoluţie.

— Dar aici la noi nu s-a mişcat niciun om cu prilejul grevelor acelora. Cred că nici nu vor prea fi socialişti între oamenii de aici.

— Ar fi cu atât mai bine pentru noi şi pentru munca dumitale. Dar mai ştim cu siguranţă că cei mai mulţi sunt în sindicate. N-am putut afla însă niciodată cine i-a organizat şi cine-i ţine în mână. Dumneata, cu prilejul grevelor, n-ai văzut nicio mişcare aici. Dar noi am avut informaţii sigure: oamenii erau gata şi aici să înceapă greva. Norocul a fost că guvernul a lucrat energic, începând cu cei de la atelierele căilor ferate.

Roşu îşi aminti de întâmplarea aceea din primul an când i se mutase familia aici. Copiii lui auziseră pe unul vorbind împotriva credinţei şi a rânduielilor lumii. De-atunci, vreme îndelungată, el a fost cu băgare de seamă, însă n-a putut pipăi nicio mişcare. Dacă avocatul spune că şi muncitorii de aici erau gata să intre în grevă, e dovadă că ştiu lucra în taină mare. Constatarea asta parcă deşteptă în sufletul lui un fel de simpatie şi admiraţie pentru organizarea socialistă.

— Nu vei lucra singur, Roşule, începu iar avocatul Creţu. Vor mai fi şi alţii, dar fiecare în sectorul lui. Hai

noroc!

Îi strânse cu putere mâna.

Ion Roşu, cu toate socotelile băneşti ce-şi făcuse în cap, rămase cu un sentiment de neplăcere şi de nesiguranţă după plecarea lui Creţu. Gândindu-se mai bine înţelese că el nu mai avea, într-adevăr, nicio aplicare să facă propagandă politică. Toate gândurile şi visările lui erau legate acum de creşterea copiilor, de pregătirea lor pentru un viitor pe care el îl visase, ca un prost, crezând că tot ce zboară se mănâncă, şi despre care se convingea acum că se poate ajunge numai prin nesfârşite greutăţi şi jertfe.

De-aici izvora sentimentul de neplăcere şi de nesiguranţă pentru noul angajament ce şi-l luase, deşi îşi dădea sama că a primit numai pentru a uşura traiul familiei, pentru a putea acoperi cheltuielile tot mai mari.

Sentimentul ce punea stăpânire pe el mai pornea şi din necunoscutul în care trebuia să intre: să combată un program pe care nu-l cunoştea şi care nu-l interesa, cum, de altfel, nu-l mai interesa acum niciun program politic, ci numai grija de viitorul familiei sale.

Avocatul Creţu, trimiţându-i tipăriturile şi broşurile făgăduite, îi scrise că nu trebuie nicio grabă, că e nevoie de mult tact şi băgare de seamă. Îi mai spunea în scrisoare că el era grăbit să plece în capitală, la deschiderea unei noi sesiuni a Corpurilor Legiuitoare, că Grimberg îi va da mai mult timp liber, şi că va putea să ia contact şi cu muncitorii de la alte întreprinderi.

Ion Roşu nu mai citise de multă vreme nimic, afară de manifestele şi foile volante pe care le împărţea pe sate, când mergea cu Creţu şi cu alţii, duminica şi în sărbători, la ţară. Materialul tipărit ce i-l trimisese avocatul nu avea litere mari ca acela al foilor volante. Era un tipar obişnuit, şi lui Roşu îi trebuiră câteva săptămâni până l-a putut descifra în întregime, fără să priceapă însă mare lucru.

Dar silinţa ce-şi dădu la întâia citire, îl ajută să citească a doua oară cu uşurinţă. Le luă de la început, broşură cu broşură, foaie după foaie, şi le citi de mai multe ori. Se oprea asupra unor părţi mai grele şi medita cu fruntea răzimată în palmă. La a treia, a patra citire, începu să înţeleagă ceva, dar era departe de a fi mulţumit. Mai uşor îşi dădu sama de ceea ce aveau să fie aşa-numitele «sindicate galbene», adică naţionaliste, pentru înfiinţarea cărora trebuia să lucreze el.

IV

Traiul în casă se mai uşură prin câştigul mai mare ce-l avea acum Ion Roşu. Copiii isprăviră clasa a patra liceală, şi dădură cu succes examenul de primire în clasa a cincea.

Ana nu mai făcu nicio împotrivire, Roşu-i arătă că numai cu bacalaureatul poate cineva să ajungă în slujbe de pe urma cărora se putea trăi. Învăţătorii – vai de cap! Şi pentru o diplomă de învăţător băieţii mai trebuiau să înveţe încă patru ani. Cu liceul întreg se deschide universitatea. Pentru ei va fi mai uşor decât pentru alţii: au universitate aici în oraş. Apoi, şi? câţi copii veniţi aici de la sate, cu părinţii lor, trecuseră în liceul superior. Pentru ce ar rămânea ai lor în urmă?

De altfel, nici copiii, Dumitru şi Niculiţă, nu voiră să audă de şcoala normală, nici de vreo şcoală industrială. Ei învăţau bine, îşi făcuseră, în patru ani, prieteni şi tovarăşi de care nu se mai puteau despărţi. Erau înscrişi şi ei în echipele de fotbal, luau parte la jocuri, intraseră în rândul cercetaşilor. Mereu cheltuieli nouă, la care copiii nu se gândeau, dar pe care părinţii se obişnuiseră să le poarte fără să mai murmure. Îşi dădură sama că, odată intraţi pe un drum, nu se mai puteau opri.

Copiii, cu cât creşteau, cu atât li se părea mai lung drumul de la depozit până la liceu. Se plângeau uneori părinţilor. În realitate nu drumul le era mai lung, ci începea să intre în ei un fel de sfială, ca o ruşine, când,

ieşind de la şcoală, merigând în grup toţi cei care aveau aceeaşi cale, se despărţea când unul când altul de ei, până rămâneau singuri, luând-o spre cartierul muncitoresc unde era depozitul. Li se părea o umilinţă că locuiesc aşa departe, în curtea unei fabrici, între depozitele acelea nesfârşite, de scânduri, de trunchiuri şi lemne de foc.

Fata, Veronica, isprăvi cursul de industrie şi gospodărie casnică. Încă înainte de a-l isprăvi începu să coase acasă, la maşina cumpărată de taită-său. Lucra pentru casă, în ceasurile libere. Dar acum, isprăvind şcoala, toată vremea-i era slobodă. Nu avea ce lucra ziua întreagă acasă. Erau zile când nu avea nimic de lucru. Cu ce şi-ar fi omorât urâtul dacă nu cu cititul şi cu plimbările prin oraş?

Părinţii erau ei înşişi nelămuriţi şi neputincioşi să-i dea un sfat. Dacă ar fi rămas în sat, într-un an doi ar fi ajuns fată de măritat şi ar fi intrat în rosturile gospodăriei. Dar aici? Domnişoară mare cum era, ce putea face? Să intre într-un atelier la o croitoreasă? Să-şi aducă de lucru acasă? Să rămână mai departe la şcoală, cum îi propusese directoarea, pentru că se pricepea aşa de bine la oroit, cu un salariu de o mie cinci sute de lei la lună?

Nedumeriţi, părinţii nu-i puteau da niciun sfat. După gândul lor ea ar trebui acum, ori peste un an doi, să se mărite. Dar de unde zestre?

În cei patru ani moşia lor din sat se împuţinase. Mama lui Ion, Veta, murise într-o primăvara, în aprindere de creieri. Moşia fu dată în arândă. Ce arândă? Trei-patru sute de lei iugărul! Nevoile din casă, cheltuielile tot mai mari – nu mai aveau acum nici grâu, nici porumb de-acasă – îi siliseră să vândă, în răstimpuri, câte-un iugăr.

Dar chiar de-ar fi rămas moşia întreagă, şi i-ar fi dat-o toată fetei, uitând de băieţi, ce zestre era aceea pentru o domnişoară măritată la oraş?

Ei nu puteau, pe de altă parte, pătrunde nici

gândurile şi sentimentele fetei. Veronica era cuminte, harnică, lucra bucuros şi la maşina de cusut şi prin casă. Îşi cumpăra stofele cele mai ieftine pentru hainele şi rochiile ei, şi totuşi putea ieşi cu ele orişiunde. Erau bine croite, bine lucrate, şi le ştia purta. Avea trupul zvelt, drept, şi un mers uşor.

Părea că nu are decât o slăbiciune: cititul şi cinematograful. Cu cât creştea citea tot mai multe romane. Ascundea becul electric portativ după un paravan, să nu-şi stingherească frăţiorii, şi citea uneori până-n zorii zilei.

Cu cât citea mai mult, devenea tot mai tăcută şi mai gânditoare.

Uneori mamă-sa o înfrunta.

— Dacă nu eşti cu ochii la ac, eşti cu ei în carte! Aşa o să-ţi slăbească în curând vederea. Ce, mama focului, poţi citi atâta?

De multe ori îi venea să-i ia cartea din mână şi să i-o arunce, dar nu cuteza. Cu cât creştea fata, simţea un fel de sfială faţă de ea, depărtarea dintre ele mărindu-se.

Apoi cinematograful acela! Las că era destul de scump, dar reprezentaţiile erau numai sara, cum credea Ana, pentru că Veronica mergea totdeauna sara, întorcându-se cu noaptea în cap. Mergea uneori la cinematograf şi pî. n urmaşe şcoala, dar atunci venea mai devreme acasă. De când terminase, mergea tot mai des şi se înapoia târziu.

Ana nu i se putea împotrivi să nu-i dea bani pentru cinematograf: fata era acum un izvor de câştig în familie, dacă lua în seamă lucrul ei pentru casă la maşina de cusut. Se cuvenea să-i dea şi ei un ban. Se mai gândea că Veronica-i fată-imare de-aici încolo, şi fetele-mari se mai întâlnesc şi pe sate la şezători, la horă, la biserică, mai schimbă şi ele o vorbă. Veronica era mereu singură. N-a venit la ea niciodată niciuna dintre fetele cu care fusese la şcoală. Se părea că nici ea nu mergea la nimeni. «Poate se

mai întâlnesc şi ele acolo la cinematograf», îşi zicea Ana.

După vreo jumătate de an de la isprăvirea şcolii, Veronica veni, într-o sară, veselă de la cinematograf.

— Mi-am aflat de lucru, mamă dragă, într-un atelier de mode. De poimâine încep să lucrez. E mai bine decât să stau aşa, fără nicio treabă.

— Poate că e mai bine, zise Ana, gândindu-se cum îşi pierdea vremea cu cititul.

— Şi vă mai scap şi pe dumneavoastră de cheltuială. Nu va mai trebui să-mi daţi bani pentru îmbrăcăminte, pentru cinema, pentru cărţi de citit.

— Dar ce plată-ţi dă, tu fată?

— Deceput patru mii de lei pe lună. Dar o să mi-o mărească dac-or vedea cum ştiu eu să lucrez.

— O croitorie străină?

— Păi, chiar pentru asta sunt veselă! într-o croitorie străină puteam intră mai demult. Dar nu mi-a plăcut. Asta e una românească. M-a dus de-am vorbit cu patroana o colegă de-a mea de la şcoală. S-a deschis numai de câteva zile.

Apoi, după o vreme, văzând că mamă-sa nu pare a se bucura:

— Să nu crezi că acasă nu voi mai lucra. Am vreme destulă. În atelier lucrăm numai de la nouă la douăsprezece, şi de la trei la şase. Şi, ştii unde vine atelierul? Lângă prăvălia cu maşini de cusut «Singer», răspunse ea râzând, parcă a fost un sămn al viitorului când a cumpărat tata maşina de cusut.

Ştia acum şi Ana unde venea atelierul. La «Singer» a fost şi ea, în câteva rânduri, să plătească ratele scadente, când nu putea merge bărbatul.

— Îmi pare bine că e la loc de frunte, în piaţa principală. O să avem mult de lucru, o să avem o clientelă mare.

Ana nu auzise pân-acum cuvântul «clientelă». Fata i-l

explică.

— Patroana, doamna Dragomirescu, venită din Bucureşti, a adus două croitorese de la Paris. O să învăţăm de la ele şi noi cestelalte. Poate o să ajung şi eu odată croitoreasă vestită, să am atelierul meu!

Ana nu se putea însufleţi. «Ce viaţă mai putea fi şi asta, ca s-o doreşti! Să stai cu ziua de cap într-o prăvăliecăci tot prăvălie trebuia să fie şi atelierul acela, îşi zicea femeia – şi să îmbraci pe alţii!… Dar bărbatul? Dar copiii? Cum se putea închipui o viaţă de femeie fără bărbat şi fără copii? O pustietate şi o nenorocire! Dar, în sfârşit, bine că-i bucuroasă fata! Bine că, deocamdată, a găsit de lucru. Va mai lăsa cititul şi gândurile; căci cine lucrează e bucuros de viaţă, nu de întristări şi gânduri zadarnice.»

Aşa intră Veronica lucrătoare la atelierul de mode «Râodunica», proprietatea doamnei Dragomirescu.

Viaţa familiei Roşu intră, astfel, şi mai adânc, în ogăşiile drumului nou. Băieţii urmau cursul superior al liceului, fata lucra la atelier, bărbatul se frământa în noua lui misiune, Ana vedea de gospodărie, obişnuinciu-se şi ea, din an în an, tot mai mult cu noile griji şi năcazuri. Ba, de două-trei ori într-un an, se ducea şi ea cu bărbatul la cinematograf.

Ion Roşu lua salariul sporit, încasa regulat şi cele două mii de la partid, dar multă treabă nu făcuse încă cu organizarea «sindicatelor galbene». La drept vorbind, abia începuse. Şi, după câteva încercări, se opri din nou. Muncitorii erau mereu rezervaţi faţă de el. îl priveau cu neîncredere, şi despre politică nu voiau să intre cu el în vorbă. Unii cutezau să-l înfrunte: – Fugi de-aici, domnule controlor! Ne arde nouă de politică? Noi una ştim şi una voim: să câştigăm mai bine, să ne sporească salarul.

Alţii, tot aşa de cutezători, spuneau: – Partide, sunt câtă frunză, câtă iarbă! Numai treaba bună în ţară vedem că nu se face!

Roşu descoperea în ochii lor vicleni urme de batjocură. După multe încercări ajunse la încheierea că trebuie să aibă dreptate avocatul Creţu: oamenii ăştia sunt demult în sindicatele internaţionale. Mai şi citise în cărţuliile ce i le dăduse avocatul că socialiştii, comuniştii, au o mândrie de clasă şi o încredere oarbă în viitor, aşa că dispreţuiesc fără alegere pe cei ce au alte păreri şi credinţe decât ei.

Se gândi atunci să înceapă cu cei nou-veniţi de la sate. Picau în toată ziua doi-trei, şi mai mulţi. În magazie şi fabrici se găsea mereu de lucru. Pe nou-veniţi nu era nevoie să-i dezbare întâi de credinţele socialiste; ei nu le cunoşteau, nu le aveau, decât acea sete nepotolită de dreptate, de mai bine, care mocneşte în sufletul tuturor celor săraci.

Chiar pe această sete începea să clădească Ion Roşu, întâi folosindu-se de îndrumările tipărite ce le avea de la Creţu, apoi tot mai mult pornind parcă din însăşi convingerea lui. El le spunea că viaţa de azi nu-i întemeiată pe dreptate, că puţinii ţin şi stăpânesc bunurile lumii, iar că mulţii lucrează pentru câţiva trântori, pe sama lor abia rămânându-le cât să-şi ţină viaţa de azi pe mâne. Dumnezeu, care e dreptatea însăşi, nu a lăsat aşa. El n-a făcut deosebire între oameni. Acum trăiesc cu toţii în ţara românească, între fraţi, şi traiul tuturor a trebuie să fie frăţesc, întemeiat pe dreptate. Dar ţara românească e numai pentru români. Străinii au supt-o destul. De aceea şi muncitorii trebuie să se adune în tovărăşii româneşti, naţionale, numai români, în ele n-au ce căuta alte neamuri. El, controlorul depozitului, le stă bucuros în ajutor să facă astfel de tovărăşii muncitoreşti, româneşti care, apoi, să se alăture şi ele celui mai mare partid din ţară, care va pune temeiurile dreptăţii pentru toţi românii. Un muncitor va câştiga atunci cel puţin de trei ori cât câştigă azi, şi, pe deasupra, veniturile fabricii vor fi împărţite între

proprietari şi muncitori. Ei trebuiau să se grăbească cu formarea tovărăşiilor, pentru că acel partid ai dreptăţii va veni curând la putere. Vor trebui să se grăbească şi pentru a nu ajunge pe mâinile muncitorilor mai vechi, care toţi sunt socialişti, adică în tovărăşii care primesc nu numai români, ci şi alte neamuri.

Aşa, şi cu alte vorbe, începu Ion Roşu să le bată capul nou-veniţilor. Pornise în noua misiune mai mult de silă şi cu neîncredere. Dar rezistenţa ce-i făcură vechii muncitori îl îndârjise, şi voia să-i biruie. Se trezi în el fala de pe vremea când era în sat şi mergea în propagandă cu domnii aceia. Când putea spune, sara, întorcându-se ostenit: «Azi am mai câştigat o sută de voturi», simţea o mândrie şi *o* bucurie sinceră. Acum nu mai era vorbă de nicio bucurie, ci voia numai să le arate socialiştilor că el”, în politică, nu-i un om de lepădat, peste care se poate trece cu un cuvânt aruncat peste umăr.

Se folosea şi de argumentele ce-i rămăseseră în minte din lectura broşurilor, a programelor şi manifestelor ce i le dăduse avocatul. Dar se trezi în el, din ambiţie acum, şi verva lui în vorbire, şi căldura în cuvântare, aşa că de la o vreme păru că e luat, cu sinceritate, de vechiul elan. Ceea ce înţelegea mai adânc şi ce-i dădea căldură în argumentare era deosebirea între cele două feluri de sindicate: naţionale şi internaţionale, unele curat româneşti, altele cu toate neamurile. Începu fă cerceteze crâşmele, localurile din cartierele muncitoreşti şi să stea de vorbă cu muncitorii veniţi de curând de la ţară. Din săptămână în săptămână îşi sporea argumentele tot mai convingător.

Reuşi să înfiinţeze câteva nuclee de muncitori în sindicate naţionale, recunoscute acum de către Ministerul Muncii, sindicate pe care conducerile întreprinderilor erau obligate să le recunoască şi ele şi să le lase să funcţioneze în toată libertatea, ca şi pe cele internaţionale. Ion Roşu

ajunse, nu peste mult, un fel de şef al celor ce lucrau, din încredinţarea partidului, în aceeaşi direcţie.

Dar vechile sindicate încăpură, în taină, lupta împotriva celor noi. Chiar aici, la întreprinderile unde lucra Roşu, «sindicatele galbene», abia înfiinţate, se treziră în faţă cu nenumărate piedeci.

De la o vreme Ion Roşu văzu că vine la masa lui, în crâşmele pe care le cerceta, când nu avea muncitori în jurul lui, când un domn străin, când altul. Şi, luându-se la vorbă de una de alta, străinul comanda băutură, îl omenea, şi încerca să-i intre în suflet. Pentru ce începuse el şi alţii acţiunea separată între muncitori? Nu era de-ajuns un rând de sindicate? Ce să facă muncitorii cu două? Să se certe?" Muncitorimea nu putea fi puternică decât într-o singură tabără. L-a auzit vorbind pe Roşu. Vorbeşte bine şi vorbeşte cu căldură. Se vede de departe că are la inimă interesele muncitoreşti. Dar cine l-a pus să dezbine pe muncitori? Nu înţelege că dintr-asta poate urma întârzierea biruinţii clasei muncitoare?

Roşu le spunea fără înconjur:

— Noi voim o organizaţie naţională a muncitorilor, numai cu români, şi numai pentru interesele muncitorimii române. Aşa e pe dreptate. Suntem în ţara noastră. Două mii de ani am tot fost slugi, şi străinii din ţară ne-au supt şi măduva din oase.

Străinul ofta şi zicea:

— Clasa stăpânitoare e prea puternică pentru ca muncitorimea, împărţită după limbă şi lege, să o poată răsturna. Pentru asta e nevoie ca muncitorimea din lumea întreagă să se unească, să rămână o singură tabără luptătoare… Iată ce voiam să-ţi spun: ai apucat pe-o cale greşită. Cineva vă duce în rătăcire. Dumneata ar trebui să cunoşti mai de-aproape programul socialist. Eşti un om al convingerilor. Eşti un bun vorbitor, un bun agitator. Ar trebui să fii acolo unde-i glasul muncitorimii, unde-i

biruinţa de mâne.

Aşa şi-ntr-alte chipuri îi vorbeau mereu oamenii străini – păreau cu toţii oameni cu carte. Unii se îmbiau să-i dea cărţi de unde să poată cunoaşte în întregime doctrina socialistă.

Ion Roşu era iarăşi plin de fală! înţelegea el bine pentru ce oamenii aceştia i se arată aflat de binevoitori. Muncitorii cei proşti n-au voit să stea de vorbă cu el, şi iată, conducătorii lor îl caută ei acum. Pentru că nu se mai putea îndoi că străinii aceştia erau dintre conducătorii sindicatelor internaţionale şi că voiau să-l câştige de partea lor.

Mai trecu o jumătate de an. În vremea asta mişcare» sindicală naţională, sprijinită şi de guvern, crescu. La întreprinderile unde era angajat Ion Roşu, muncitorimea se înjumătăţi.

Într-o sară directorul îl pofti pe Ion Roşu în biroul său. Rareori îl poftea aici. Îi spunea ce avea de spus, de cele mai multe ori, afară, în depozitul de cherestea şi de lemne de foc.

— Nu ştiu dacă ai luat cunoştinţă că societatea noastră şi-a ţinut azi adunarea generală anuală.

— Nu! N-am ştiut.

— S-au făcut unele schimbări care te privesc şi pe dumneata. Domnii Creţu şi Lungu nu mai sunt membrii în consiliu. Lena expirat mandatul şi nu au mai fost realeşi. Au intrat alţii, căci la noi aşa se face: nimeni nu stă prea mult, să ajungă cât mai mulţi la rând. Vei fi cetit, de asemenea, că parlamentul a fost dizolvat.

Ion se miră. Nu aflase nimic. Nu citea ziarele.

— Aşa de-ngrabă? zise el pălind.

— De-ngrabă? A ţinut patru ani. A fost cel mai lung parlament. Şi, se-nţelege, vor urma alegeri noi.

Lui Ion i se risipiră gândurile şi nu ştia după care să apuce.

— Iată ce lipsit de informaţie politică e un om care, de când e în slujba noastră, face mai multă politică decât treabă! Hm! Am socotit că vei fi trebuincios în alegeri domnilor Creţu şi Lungu şi de aceea m-am hotărât ca să-ţi abzic serviciul cu ziua de mâne. E zi întâi, nu?

— Da, bolborosi Roşu. Apoi, după ce se mai reculese: V-a propus domnul Creţu aşa?

— Domnul Creţu?! Pentru ce? Domnia-sa nu mai are nicio legătură şi, deci, niciun cuvânt la întreprinderea noastră. Dar n-ai pentru ce te speria, adaose el. O să capeţi salarul pe trei luni înainte. Vei avea cu ce trăi până vei afla un nou serviciu. Dar în trei zile va trebui să părăseşti locuinţa. Vine controlorul cel nou.

Ion rămase uluit. Părea că i s-a frânt şira spinării.

— Dar, domnule director, cuteză el, eu nu înţeleg nimic. Eu nu-s legat de domnul Creţu. Eu nu mai am nimic cu propaganda dumisale.

— Nici noi nu avem nimic cu dumneata de mâne încolo. Să-ţi cauţi locuinţă şi în trei zile să te muţi.

Îi întoarse spatele. Omul ieşi ameţit, cu pălăria în mână.

V

Scoaterea din serviciu căzu peste Ion Roşu ca un trăsnet. Rătăci multă vreme pe uliţele depozitului de lemne. Capul îi era gol şi-i vâjâia. Tot mereu i se părea că e un vis urât, că nu s-a întâmplat nimic. Dar auzea glasul directorului, îi vedea chipul, şi nu se putea îndoi de realitate.

La o cotitură se opri; nu cuteza să meargă acasă. Cerul era bătucit cu stele. Era târziu. Se pierdu din nou în umbra înmiresmată a grămezilor de brad. Un gând, o hotărâre i se puse, în sfârşit, de-a curmezişul drumului: «Tră bă să merg la domnul Creţu să văd se înseamnă toate acestea».

Sună la poarta locuinţei avocatului şi aşteptă. Nu

veni nimeni să deschidă. Sună a doua oară, a treia oară.

Intru târziu se auziră paşi prin curte, apoi un glas mânios după poartă:

— Cine-i acolo?

— Eu, Roşu, Ion Roşu.

— Şi ce voieşti dumneata r

— Să vorbesc cu domnul avocat.

— Acum?! S-au culcat demult! Cine stă treaz până la ceasurile două din noapte?

Paşii se depărtară. Roşu duse mâna la buzunar să scoată ceasul. Dar chiar atunci în turn bătură ceasurile două.

Luă drumul spre depozit. Se gândea: Ana şi copiii nu se vor mira că vine aşa de târziu. De când începuse cu noua propagandă, venea adeseori târziu acasă, pentru că sta de vorbă cu muncitorii prin crâşmele din cartier. Nu! Ana şi copiii nu trebuiau să ştie nimic de întâlnirea lui cu directorul, până nu va vedea cum stau lucrurile, până nu va vorbi cu Creţu. Era cu putinţă ca avocatul să fi fost scos de la conducerea societăţii? se gândi că mai bine de-o lună nu l-a mai întâlnit pe deputat. Acesta încetase dintr-odată să se mai intereseze de sindicatele naţionale. Nu se mirase atunci de lipsa lui. Îşi zicea că avocatul va fi având treburi prin capitală. Plata lui de două mii, de la club, i se dăduse şi în acest răstimp.

Dar acum Ion Roşu se gândi că noua activitate în oraş, în lumea muncitorească, a pus-o la cale Creţu, în vederea alegerilor apropiate. Pentru ce nu-i va fi spus şi lui? Va fi crezut că ştie? Şi, din ce motive nu l-au mai ales pe el şi pe Lungu în consiliu, dacă era adevărat că directorul e şi el înscris în partid, cum afirmase Creţu? Să-i trimită la plimbare chiar în pragul noilor alegeri, în care cei doi puteau fi de mare ajutor? Ei erau, în această regiune, stâlpi ai partidului… Şi, tot acum, i-au dat şi lui drumul! Şi doar el era, fără laudă, unul dintre cei mai buni

electori ai partidului!

Ajunse târziu acasă. Se iveau zorile. Toţi ai lui dormeau greu. Se zvârcoli în pat până dimineaţa.

— Trăbă că ai venit târziu de tot, zise Ana. N-am auzit nimic.

— Târziu. Am avut întâlniri cu mai mulţi oameni.

— Poate ar fi mai bine, omule, să nu mai fi atât de zelos! Parcă tu ai fi partidul!… Nu vezi că domnul Creţu, de săptămâni, nu mai dă pe-aici? Pe el nu-l doare capul de partid cum te doare pe tine.

De! Ce era de făcut? El, Roşu, lua o plată lunară pentru munca lui. Apoi, de la o vreme, avea şi ambiţia să organizeze, să bată vechea organizare, ai cărei membri îi vorbiseră numai peste umăr. Vorbind şi argumentând mereu, ajunsese să-şi întărească, să-şi schimbe instinctul în convingere, anume că în sindicatele muncitoreşti trebuie să fie numai români, că dreptatea trebuie să biruiască în primul rând pentru români. De! avea dreptate Ana! Poate că ajunsese prea zelos…

Sculându-se, obişnuinţa îl făcu să se îmbrace la repezeală şi să iasă la slujbă. Dar abia făcu câţiva paşi pe uliţa mărginită de scânduri clădite până la înălţime, când îi veniră în minte cele întâmplate şi se opri. Da! El nu mai avea acolo, începând cu ziua de azi, nicio treabă, nicio slujbă. I se dăduseră trei zile pentru a-şi afla o locuinţă! Ieşi, pe altă poartă a depozitului, să nu-l vadă Ana că se întoarce, şi porni spre locuinţa lui Creţu.

Avocatul, cu faţa răvăşită de supărare şi nesomn, îi arătă un scaun.

— Şezi, domnule Roşu.

Ion nu ştia cum să înceapă vorba. Dar avocatul îi veni în ajutor.

— Veşnic va rămânea adevărată povestea toporului şi a pădurii: cele mai multe rele nu ni le fac străinii, ci pământenii, ai noştri, o rudă sau un frate!

— El oftă, îşi duse mâna prin păr şi se uită la Roşu.

— Te-au dat afară şi pe dumneata?

Ion înclină din cap.

— Nici că se putea altfel! Ne aşteptam la asta, dar nu aşa degrabă.

Roşu nu înţelegea nimic.

— Viitorul strălucit al partidului ni l-au mâncat ai noştri. Tocmai când începusem să punem mâna şi pe muncitorime, dacă nu pe toată, pe o mare parte a ei, partidul s-a rupt în două. Nu ştiai nimic?

— Nu!

— Apoi, da, mi-am uitat că dumneata nu ceteşti ga

— Lucram mereu pentru noile organizaţii.

— Da, ştiu! Acum, totul e în zadar! Când se apropia expirarea termenului Corpurilor Legiuitoare, conducerea noastră luase la sigur însărcinarea partidului cu guvernarea cea nouă. Dar nu numai noi, toată lumea credea la fel. Ajunsese partidul cel mai tare, cel mai popular din ţară. Ce s-a uneltit în umbră, ce nu, puţini vor şti! Destul că ne-am trezit rupţi în două, şi o parte, cea mai mare, cu mai mult de jumătate din conducători, au trecut la partidul duşman, şi au făcut împreună guvernul cel nou.

Ion îl asculta tot mai descurajat.

— Noi, care am rămas în partid, ne trezim acum că foştii noştri tovarăşi ne urmăresc ca pe nişte sălbătăciuni.

Nici nu se pot asemăna cu ei în ticăloşie vechii adversari! Aşa că, probabil, nici nu o să candidăm în alegerile acestea. Ar fi o cheltuială în zadar. Partidul în care au intrat ei e partid bogat. Pune la bătaie în alegeri fonduri mari. Iar pe noi ne-au scos şi ne scot de pretutindenea unde aveam un câştig ce-l puteam folosi în alegeri.

— V-au scos ei, nu… domnul Grimberg? întrebă, cu glasul scăzut, Ion Roşu.

— Nu vorbesc numai de depozit, cu cele două fabrici.

De pe la toate întreprinderile unde erau oameni care au rămas în partid, sunt scoşi ai noştri. De către întreprinderi sau de guvern? Lucrează acum mână în mână: partidul cu care ne-au trădat ai noştri e un partid bogat, întreprinderile şi băncile – cele româneşti ca şi cele străine – au jubilat când s-a săvârşit trădarea alor noştri. Noi eram un partid democratic. Dacă ne reuşea să atragem la noi şi masele muncitoreşti, puteam lupta împotriva capitalului. Acum, pentru că se teme de popularitatea partidului, guvernul a retras decizia prin care se dădea voie muncitorilor să se organizeze în sindicate naţionale. Aşa că şi alegerea dumitale a mers pe apa sâmbetei. Depozitul şi fabricile au un singur consiliu, şi oamenii noştri, din partid, erau în majoritate. Apoi, deţinătorii capitalului aici, deşi străini, erau înscrişi în partidul nostru, contând pe apropiata lui venire la putere, când şi partidul le putea fi folositor. Acum, cu trădarea alor noştri, i-am pierdut şi pe ei. Negustorul se orientează după «cine poate da mai mult şi mai grabnic».

Tot ascultându-l, lui Ion Roşu îi păru că-i iese din cap năcazul lui şi că-l interesează desluşirile pe care i le dădea avocatul. El zise:

— Nu am spus eu că directorul nu ţine cu noi? Că se supăra de câte ori plecam împreună în propagandă? Iar acum, când mi-a dat drumul, mi-a spus pe faţă că am făcut mai mult politică decât treabă la magazie. Va fi ţinut şi el cu partidul cum au ţinut şi alţii. Cum spui dumneata: în nădejdea că vine la putere, ca cel mai mare partid. Dar eu aş lua venin că Grimberg nu ne avea la inimă. Ne suferea, dar nu ţinea la noi.

— Hm! M-am gândit şi eu în vremea din urmă…

— Pe mine mă spiona mereu ce vorbesc cu muncitorii.

— Ascultă, Roşule! Pe Grimberg, de-acum, poate să-l ia dracu’! Nu mai mă interesează. El nici nu era dintre

acţionarii întreprinderii. A fost angajat ca director, fiind un om de specialitate în negoţul cu lemne. Nici nu prea ştiu bine de unde l-au adus.

— Dar dumneata ce faci? Ţi-a abzis cu termen de trei luni, după lege? întrebă el întru târziu.

— Da, mi-a spus că-mi dă salarul pe trei luni.

— N-avea încotro. În trei luni ai vreme să-ţi găseşti o locuinţă şi, poate, altceva de lucru.

— De mutat trăbă să mă mut în trei zile. Vine noul controlor şi trăbă să afle locuinţa liberă.

— Hm! Asta e rău! Unde să-ţi afli o locuinţă aşa degrabă?

Omul se îngândură din nou; reintra în el îngrijorarea şi chiar spaima.

— De-aceea am venit la dumneata. Să pui o vorbă la domnul Grimberg. Poate mă mai ţine în slujbă.

— Despre asta nu mai poate fi vorba. Nu mai sunt în consiliu. Vorba mea nu mai are nicio greutate, el nu mai are interes să mă asculte. Apoi, cu siguranţă, noii membri aleşi în consiliu, oamenii guvernului, vor fi ve-

Valurile, *vânturile*...

nit cu oamenii lor, cu electorii lor. Deocamdată, Roşule, nouă ni s-a luat apa de la moară. Nici cele două mii lunar n-am de unde să ţi le mai dau. Finanţarea partidului nostru era, în cea mai mare parte, de la întreprinderi, între noi puţini erau capitalişti. Acum ne-au scos şi ne vor scoate de pretutindenea, tovarăşii noştri de ieri, înfrăţiţi cu duşmanii de totdeauna. Hei, de aceea vorbeam, la început, de povestea cu toporul şi pădurea.

— Dar cel puţin din locuinţă să nu mă scoată aşa de-ngrabă. Să văd şi eu ce fac, de ce mă apuc! Poate nu bănuieşti, domnule avocat, că nici nu mai ştiu unde-mi este capul!

— Bănuiesc, cum de nu! într-o oarecare măsură sunt şi eu în aceeaşi situaţie. Am datorii mari, cu politica se

cheltuieşte mult, Roşule. Aveam nădejdea, ba siguranţa, că de data asta partidul nostru vine la guvern. Cred că nici nu voi mai candida, în împrejurările de acum. De unde să mai cheltuiesc? Şi alegerea ar fi mai mult decât nesigură... Grimberg nu se va învoi la nicio amânare. Trăbă să te muţi în trei zile.

— Dar unde, domnule avocat? întrebă înspăimântat Ion Roşu.

— Poate ar fi bine ca, deocamdată, să te înapoiezi în sat. Ai casa şi moşia dumitale. Până vom vedea... Până-ţi vom afla poate ceva de lucru, vreo ocupaţie. Acum, nu văd nimic! Şi avocatul ridică privirile şi se uită fix. În tavan.

Roşu simţi din nou ca şi cum i s-ar frânge şira spinării, ca acolo, în biroul lui Grimberg.

— Acasă nu mai pot merge, domnule Creţu. Din moşie am mai vândut, dar şi fără asta, am copiii la şcoală, am fata. Ce să mai facă ei în sat? Iar eu, de-acolo, nu mai am cu ce-i purta la şcoală!

Avocatul oftă.

— Adevărat! Mi-am şi uitat de asta. Poate am făcut rău că te-am adus la oraş, dar dumneata ai stăruit mereu. Hei! acum orice păreri de rău sunt zadarnice. Să vezi să-ţi afli o locuinţă. Eu voi încerca să văd de nu-ţi pot afla vreun serviciu. Voi încerca, dar nu ştiu dacă îmi va reuşi. Un post ca cel pe care l-ai avut în orice Caz nu vom putea afla. Aveai şapte mii jumătate, mi se pare.

— Da. Şi două mii de la partid!

— Nouă mii jumătate! Hmun post ca ăsta nici mie nu mi-ar strica acum! Cu avocatura nu se mai câştigă aproape nimic, în ziua de azi, Roşule. De aceea s-a şi azvârlit toată lumea în politică. Hm! Dar n-avem încotro: vom încerca să-ţi aflăm ceva. De la partid, ţi-am spus, nu se mai poate da nimic. Nici nu ştiu dacă, după lovitura diată, nu se va desface şi rămăşiţa lui.

Îi întinse mâna, şi Ion Roşu se ridică de pe scaun

clătinându-se.

Ieşi, îmbătrânit cu mulţi ani, din curtea avocatului, înţelese şi învăţase din convorbirea cu el mai mult decât tot ce pricepuse până acum din luptele politice, din viaţa publică. Fiinţa întreagă i se umplu de amărăciune, cu păreri de rău, cu deznădejde. Abia ducea povara în spate…

Aşadar, după cinci ani şi ceva, rămăsese deodată în vânt, fără niciun razim pe pământ! Drumul spre înălţimi, visat şi râvnit pentru copiii lui, se frânsese pe neaşteptate, şi la locul unde s-a rupt se deschidea o prăpastie. Avea senzaţia că în prăpastia aceea cade nu numai el şi Ana, ci şi toţi ai lui.

Apropiindu-se de depozitul de cherestea, se hotărî: trebuia să spună familiei. În trei zile trebuiau să se mute. Pentru ce ar mai amina? Trebuiau să caute locuinţă. Ce să mai amâne? Ce nădejdi de revenire la ceea ce a fost mai putea avea? Niciuna!

Aflară, după multă umblare, o cameră cu bucătărie, într-altă parte a oraşului, tot într-un cartier muncitoresc. Locuiau acum cu mult mai departe de centru. Autobuz nu circula decât până la intrarea în cartier. Ar fi aflat locuinţă şi cu două camere şi bucătărie, şi mai aproape, dar erau scumpe: de la două mii de lei în sus.

Întreaga familie păru fiartă vreo două săptămâni. Niciunul nu-şi putea reveni.

Casa în care locuiau era veche, camera şi bucătăria erau strâmte, mici, nici jumătate cât cele avute la depozitul de lemne.

Ana vărui amândouă odăile şi pe dinăuntru şi pe dinafară. Subt acelaşi acoperiş, într-alte două camere, locuiau două familii de muncitori, strâmtoraţi şi ei nevoie mare: aveau copii de şcoala primară. Curtea, cât un cuib, era prea strâmtă pentru atâta lume.

Plăteau o mie două sute de lei lunar. În primele zile Ana crezu că senăduşe. Abia înghesui lucrurile în cele

două camere. Câteva trebui să le ducă în pod, deşi ar fi: avut nevoie de ele.

În locuinţa de la magazie fusese la largul ei, ca şi la gospodăria din sat. Cel puţin aşa-i părea acum, deşi acolo, la început, nu se obişnuise decât cu greu fără grădină, fără o vacă de lapte. Dar aici îi venea să moară?

I se părea că sunt viermi, nu oameni, când se nimereau cu vecinii, cu toţii, prin curte. Pe fereastra bucătăriei oricine trecea prin curte putea să se uite ce are în oale şi în cratiţe.

Apoi cartierul era vechi, murdar. O fabrică de fier îşi avea uzinele în partea locului, o turnătorie mare, mai era o fabrică de chibrituri. Valuri de muncitori în haine soioase se împrăştiau prin cartier şi reveneau la porţile înalte ale fabricilor, la glasul strident al sirenelor, care puteau trezi şi din morţi pe cineva.

Dar locuinţa era totuşi grija cea mai mică dintre multele care o înnăduşeau pe Ana. Gândul ce-i lua răsuflarea, de câte ori îi venea în cap, era: Ce va fi dacă bărbatul nu va afla niciun serviciu? Acum mai au încă bani din plata înainte a celor trei luni. Dar când ei se vor isprăvi, şi alţii nu vor mai veni? I se făcea negru înainte! De asemenea, când îi vedea pe cei doi liceani. Ei, săracii, se împotriviseră destul să ia o locuinţă aşa departe şi una aşa mică. Vrând-nevrând, chiar cu banii de autobuz în buzunar, trebuiau să străbată, pe ploaie şi pe vreme rea, drumuri desfundate, pline de tină. Se plângeau adeseori că nu mai ştiu cum să intre în clasă aşa de întinaţi. Se plângeau că toţi colegii se uită la ei peste umăr când îi vedeau aşa de înglodaţi. Ba şi profesorii le făceau observaţii. De la o vreme îşi duceau cu ei, învelită în hârtie, o custură şi o perie. Când ieşeau în strada pietruită, se opreau şi se curăţau de tină. Se făcură şi mai tăcuţi, deveniră mai palizi, cu privirile ostenite. Începură şi ei a se gândi şi a judeca.

Oricât de mult l-au auzit pe tatăl lor explicându-i Anei pentru ce a trebuit el să plece de la întreprindere, nu înţelegeau. Nu prea înţelegea nici mama lor. Dar în ei se înrădăcina convingerea că li s-a făcut tuturor o mare nedreptate. Începură să urască pe Grimberg, pe Creţu, pe toţi domnii aceia care i-au scos pe ei din casă. Se simţeau ruşinaţi şi umiliţi şi acasă, şi în drumul spre şcoală, şi chiar când erau puşi să spună lecţia. Părea că nu mai au nicio siguranţă în ei. Şi glasul li se schimbase. Nu mai avea răsunetul argintiu al copilăriei.

Şi mai rău se zbuciuma Ana, când o vedea pe fată, pe Veronica, înotând prin tină. Îşi cumpărase o pereche de cizmuliţe-galoşi, cum purtau şi alte domnişoare iarna, când era vremea ploioasă, cu multă ciorofleacă pe trotuare. Dar, uneori, cizmuliţele-i rămâneau în clei. La întoarcere, treacă-meargă! intră în locuinţa lor, nu o vedea niciun străin. Dar când mergea, pe vreme rea, la atelierul acela de mode, din piaţa principală, părea că merge la spânzurătoare. Făcea senzaţie între fete, între lucrătoare. Patroana, doamna Dragomirescu, o şi rugă să nu mai intre în atelier înglodată. Ce vor gândi doamnele, clientele, care întâmplător s-ar afla de faţă?

Ce să facă? O lucrătoare din atelier îi recomandă metoda ei: şi-a făcut un fel de poşetă, din catifea neagră. Se opreşte su’bt poartă, scoate galoşii, îi împachetează într-un jurnal, şi-i pune în poşetă, până la întoarcere.

Când încercă mai întâi metoda asta, căutând o boltitură mai dosită, Veronica se-ngălbeni de ruşine şi de spaimă. I se părea că se desculţă în drum, înaintea trecătorilor. Nu! în felul acesta nu va putea continua. Lucrătoarea aceea nu avea decât clasele primare, fusese o vreme şi fată în casă. Cum ar putea proceda ca dânsa Veronica, absolventă de şcoală de gospodărie, cu patru ani de învăţătură? Ea nu se putea supune unei umilinţe atât de mari! Nu! Dacă tatăl ei nu-şi va putea afla un serviciu, să

se poată muta întreaga familie într-altă parte, cu altă locuinţă, ea va trebui să-şi închirieze o cameră mobilată, în vreo stradă pardosită. De altfel, se simţea stânjenită şi acasă, pentru că locuia în aceeaşi cămăruţă cu fraţii ei. În casa de la depozit camera lor, a copiilor, era mare. Ea putuse s-o despartă cu un paravan după care îşi pusese patul ei. Dar aici, abia încăpeau cele două paturi, unul al ei, celălalt al liceanilor. Ea era fată-mare, crescuseră şi băieţii, şi-i venea greu să se îmbrace şi să se dezbrace dinaintea lor! Uneori, dimineaţa, întârzia de la atelier, aşteptând să-i plece fraţii pentru a se putea scula şi ea. Da! Nu mai era nicio alegere! Dacă nu se mutau într-altă parte, va trebui să-şi închirieze, singură, ori cu vreo colegă de la atelier, o cameră.

Trăiau, de altfel, cu toţii şi suportau nenorocirea în nădejdea că va fi trecătoare, că tata va afla o slujbă, un serviciu undeva.

Ion Roşu, după ce se mutară aici, păru că începe să-şi vină în fire. Curajul de viaţă se aduna din nou din risipirea în care-l aruncase lovitura primită. El începu să cutreiere oraşul, să cerceteze toate birourile de plasare, dar nu trecea zi să nu întreacă şi pe la avocatul Creţu, pe la profesorul Lungu şi pe la alţi domni cu care cutreierase el satele de-atâtea ori. Locuri ar fi aflat, dar posturi umile, de două-trei mii de lei pe lună. Greutatea principală era locuinţa. Când spunea că e cu nevastă şi trei copii, că băieţii sunt în clasa şasea de liceuv iar fata a terminat şcoala de gospodărie casnică, stăpânii, patronii, directorii de şcoli, se uitau miraţi la el.

— Cum? Dumneata eşti cu toată casa? N-avem locuinţă pentru familie.

Nicăieri nu află decât locuinţă de-o cameră, ca pentru servitori, şi abia la două şcoli câte-o cameră mai mărişoară, cu bucătărie.

Locuri ar fi aflat! Dar numai servicii de portar, de

servitor, de curier, cu două-trei mii de lei pe lună. Ce să facă el cu o astfel de leafă, când de-o vreme a cheltuit nouă mii şi jumătate, fără încălzit şi luminat, pe care le avea gratuit?

Uneori i se spunea, neputându-şi da sama patronul cu cine vorbeşte:

— Dar eu am publicat un anunţ pentru un servitor şi văd că mi se înfăţişează un domn!

În câteva rânduri, Roşu, la tocmeală, spunea cât avuse înainte, dar văzu că oamenii, cât ce spunea ce salariu a avut, îi întorceau spatele. Poate vedeau că nu-i pentru ei.

Unul i-a şi spus:

— Ai avut salar de funcţionar superior dumneata. Pentru ce n-ai rămas unde-ai fost?

Avusese dreptate avocatul Creţu: post ca cel avut nu va mai găsi. Abia acum, interesându-se de salarii şi câştiguri, înţelese că el a fost favorizat de noroc. «De noroc, dar şi de oameni de omenie», îşi zicea el. Şi nu era zi să nu treacă pe la avocatul Creţu, mai ales. Dar răspunsul lui era mereu acelaşi:

— Încă nu am aflat nimic! Să nădăjduim, însă!

Ion află de la avocat că nu mai candidează. Cei care rămaseră în partid, hotărâseră pasivitatea. Vor aştepta alte vremuri.

De altfel, propaganda era în toi, deşi încă nu se puseseră candidaturile. În apropiere de acest termen, văzu că avocatul Creţu lipseşte mereu de la birou. Nu-l mai putea afla acasă, deşi trecea zilnic pe la el. Lipsise o săptămână, şi, nedumerit, trecu pe la alt domn dintre cei cu care fusese în propagandă, un farmacist, pe care-l găsea mereu acasă.

— Nu-l mai afli pe Creţu? Unde-i Creţu? răspunse el batjocoritor la întrebările lui Ion. Se-nţelege că nu-l mai întâlneşti! Şi-a pus candidatura! Va fi plecat în

propagandă!

— Nu se poate! răspunse Ion. Mi-a spus că nu mai candidează, că partidul a hotărât pasivitatea în alegerile de acum.

— Aşa a hotărât! Aşa mi-a declarat Creţu şi mie. Şi totuşi a candidat.

— M-ar fi luat şi pe mine în propagandă!

— Pe dumneata?! Dar nu candidează cu partidul nostru. A trecut la duşmani, s-a molipsit de la ceilalţi. I-a oferit guvernul un loc bun pe listă, i-a dat trei zile de gândire. Şi în trei zile toată democraţia lui s-a dus dracului! Cu astfel de oameni nu se câştigă biruinţele!

Ion Roşu abia-l putu întreba:

— Nu ştiţi, nu a găsit vreun loc pentru mine? Nu v-a spus?

— Ce să-mi spună? De-o săptămână nu l-am mai văzut. Dar nu ţi-ai găsit încă nimic?

— Dac-aş fi singur aş fi putut găsi, aşa, la vreo două-trei mii de lei pe lună, ca vai de lume.

— Ce vai de lume?! Două-trei mii de lei nu-s de lepădat! Prinde-i, nu-i lăsa! Pân-acum ai fost boier.

— Dar nu mă ia nimeni cu toată familia! Nu-mi pot da cvartir.

— Păi, asta se-nţelege! Cine să dea locuinţă unei familii întregi, pentru serviciul unuia? Trimite-ţi familia acasă.

Ion Roşu nu mai stărui. Îi dădu bună-ziua şi plecă, în suflet începu să-i crească ura faţă de aceşti oameni care îl trimiteau în sat, cu doi copii în clasa şasea de liceu şi cu fata absolventă a şcolii de industrie casnică! Nici nu bănuiau că el vrea să-şi vadă copiii în rând cu ei, că pentru acest gând îşi macină el viaţa! Ce mai oameni! Şi avocatul Creţu, cu democraţia lui, cu sindicatele lui galbene! Iată-l înhăitat cu capitaliştii, cu bancherii! Iată-l că linge unde a scuipat! Ce oameni fără nicio credinţă, fără niciun

Dumnezeu!

Porni scârbit pe străzile oraşului. Ce avea de făcut? Treceau săptămânile, toată nădejdea familiei era atârnată într-un singur fir de păr de reuşita lui, şi el încă nu aflase nimic.

Mai căută încă vreo trei săptămâni, dar ce i-ar fi trebuit lui fu cu neputinţă să afle.

Toamna dădea în iarnă. Banii luaţi ca avans se isprăviră. Fata, Veronica, nu mai avu încotro şi se mută de la ei: nu se mai isprăveau ploile, tina, băltoacele. Veronica luă cu chirie, împreună cu o colegă de atelier, o cameră mobilată, în oraş. Plătea fiecare câte o mie de lei lunar, îi mai rămâneau trei, pentru imâncare şi îmbrăcăminte. Pentru că nu mai putea merge la masă în cartierul acela depărtat. Ar fi fost ca şi când ar fi locuit acolo.

Roşu nu avu încotro: primi un post de curier la o bancă, cu trei mii de lei, fără locuinţă. Toate locurile mai bune, pe care le-ar fi putut lua înainte, acum erau ocupate.

Iarna-i apucă în locuinţa asta. îmbătrâni şi el, şi nevasta, şi copiii, când se văzură legaţi aici. Dar când începură să trăiască din o mie opt sute de lei pe lună – o mie două sute era chiria – simţiră cu toţii greul nenorocirii ce dăduse peste ei.

Nu avură încotro: mai vândură din moşie. O coborâseră sub zece iugăre. Lipsurile, năcazurile, umilinţa, îi înrăutăţiră pe toţi, Din nimica toată se aprindea cearta în casă. Cei doi liceani căzură la câte două-trei materii. Li se lungiră obrajii şi le sticleau ochii. Erau porniţi împotriva profesorilor, a colegilor, a părinţilor. Zâmbetul nu se mai apropia de ei. Nu mai aveau nicio plăcere să înveţe, nicio bucurie de viaţă.

Iarna fu grea şi nesfârşită. La sfârşit de an rămaseră amândoi repetenţi. Părea că nu le pasă. Părea că nu le mai pasă de nimic.

Dar tată] îi înfruntă greu pe amândoi. Ridică şi mâna

asupra lor. Cum de nu înţelegeau, din jertfa părinţilor, că erau datori să înveţe? Că pentru ei şi viitorul lor învăţau? Că el şi Ana îşi rup de la gură şi le dau lor, că îşi macină moşioara rămasă de la părinţi, numai să-i vadă pe ei deasupra năcazurilor, să ajungă şi ei domni, slujbaşi cu salariu regulat, cu pensie? Cum de nu înţeleg că trebuie şi ei să pună osul, să se opintească, să ajungă deasupra, să biruie viaţa? Ce? Mai aveau doi ani şi scăpau de liceu, ajungeau la universitate! Să le facă acum, când numai ei, părinţii, ştiu cum mută sarcina de pe un umăr pe altul, o supărare ca asta?!

Băieţii ascultau parcă nepăsători, cu ochii duşi prin fereastră. Când sfârşi tatăl său, Dumitru, cel mai mare, zise:

— Dacă nu aveaţi mijloace, nu trebuia să ne daţi la şcoală! Crezi că mie nu mi-ar fi mai bine să fiu acasă, la plug şi la sapă, în rând cu ficiorii de sama mea, decât să fiu de batjocura tuturor a? Până am avut ce ne-a trebuit, am învăţat. Acum nu mai putem. Eu nu mai pot!

Părinţii îngheţară. Tatăl ridică mâna să-l izbească.

— Să-ţi fie ruşine, Dimitre, zise mama. Aşa vorbeşti tu cu tatăl tău?

Niculiţă privea în pământ.

— Eu spun numai adevărul, nu-l judec pe tata. Dar în casa asta, cu depărtările, cu tina, cu zgribulitul de frig, cu dispreţul din clasă al colegilor, ce rost mai are cartea pentru noi? Iar la universitate cu ce să învăţăm? Acolo-i cheltuială şi mai mare: veşminte, cărţi, taxe!

— Ne va ajuta Dumnezeu şi vom răzbi! zise mama. Dacă aţi apucat pe-un drum, nu vă mai puteţi întoarce înapoi.

— Vezi dumneata cum ne ajută!... zise copilul cu răutate.

În sara aceea Ion Roşu se înfundă într-o crâşmă din cartier şi nu mai ieşi până târziu, beat, răpus mai mult de

deznădejdea ce rodea în el mocnit, decât de înfruntarea copilului. Şi, ultimele cuvinte, spuse mamei sale de Dumitru: «Vezi dumneata cum ne ajută Dumnezeu!» şi le spusese şi el de nenumărate ori mai înainte. Hei, de câte ori nu i-a trecut prin cap lozinca socialistă: «Dumnezeu e o sperietoare pentru proşti»? Dacă ar exista, de ce nu l-ar ajuta pe el în lupta bună pe care a început-o? Deznădejdea mocnea demult în el ca jarul sub spuză, dar acum, izbucnind în flacăra vânătă, mistuitoare, ca de venin, trebui s-o înece în băutură. Şi, de-atunci, flacăra se ridica mereu, şi el trebuia, dacă nu să o stingă, s-o răcorească cel puţin, cu băutură.

Începu să se îmbete în toată sara. Şi, în beţie, cu nimeni nu se certa mai rău decât cu Dumnezeu, care lasă în lume nedreptatea biruitoare şi suferinţa stăpână; care lasă pe unii să se îmbuibe în toate bunătăţile lumii, iar pe cei mulţi să fie mistuiţi de toate flăcările iadului, în lume fiind. Câţi nu putrezeau în sărăcie, în murdărie, în muncă peste puteri, numai aici, în cartierul ăsta? Cum putea un om din rândurile lor să ajungă, de-o pildă, în locul lui Grimberg, a avocatului Creţu, sau a directorului de la banca unde era în serviciu? Aceştia şi alţii ca ei pot să-şi dea copiii la şcoală fără să-i umilească lipsurile şi sărăcia; pot avea moştenitori în slujbele lor, când vor îmbătrâni; pot trece din tată în fiu şi domnia, şi averea, şi slujbele, întreaga conducere a societăţii. Hei! E limpede! Şi aceasta se moşteneşte, după cum se moşteneşte neştiinţa, sărăcia şi rolul de slugă şi de muncitor în neamul celor săraci. Cum ar putea trece unul de jos în rândul celor de sus?

Bea singur, la lumina tulbure a unei lămpi cu sticla plină de funingine, nepăsându-i de alţii care beau şi lărmuiau pe la alte mese. Lărmuia şi el, dar numai în sufletul lui întunecat, care nu se mai putea linişti, cum nu se liniştеşte faţa lacului bătută de vânturi tari. Iată, el, Ion Roşu, ar putea crede acum, când se gândeşte la slujba

pierdută, că i-a reuşit să se sălteze atunci dintre cei de jos între cei de sus: câştiga aproape zece mii de lei, avea încălzit şi luminat gratuit. Faţă de câştigul lui de azi, fusese cinci ani cu adevărat între cei de sus. Dar numai printr-o întâmplare, printr-un noroc. Nu şi-a câştigat acel Toc prin cucerirea treptei însăşi a clasei de sus. De aceea a şi fost răsturnat aşa de uşor, şi a ajuns între, semenii săi. Creţu, Albu şi toţi domnii ceilalţi, cu care umblase în propagandă, sunt şi azi domni, locuiesc în aceleaşi case. Da, era limpede! îi venea mereu în minte o întâmplare din Evanghelie, deşi nu mai mergea la biserică decât din Crăciun în Paşti: cuvintele ce i le spunea Avraam bogatului ajuns în iad, pe când Lazăr cel sărac în rai: – «Prăpastie mare s-a deschis între voi şi noi, aşa încât nimeni nu poate trece de la voi la noi, şi de la noi la voi». Iată, o astfel de prăpastie vede el deschisă în lume între clasa conducătoare şi cea muncitoare şi ascultătoare: «Nimeni nu poate trece de la noi la ei», îşi zicea el, isprăvind un gând şi mai luând un păhărel de rachiu. Înfrângerea sa, a copiilor săi, o generaliza pentru întreaga lume săracă şi muncitoare. Nu vedea excepţii. Nu-i mai trecea prin cap gândul că dacă. rămânea la magazie, în vechea slujbă, copiii lui ar fi ajuns cu uşurinţă unul avocat, şi altul inginer, cum îi văzuse de-atâtea ori în dorinţa lui arzătoare... Nu se gândea că şi azi, dacă ar putea câştiga mai mult, cu un serviciu cât de umil, dacă ar putea închiria o altă locuinţă, trecerea copiilor în lumea în care voia ar fi asigurată. Pentru Roşu era adevăr hotărât acum r cineva a pus prăpastie mare între cei de jos şi cei de sus. Nimeni nu o poate trece. Ameţit de băutură, de fumul de tutun, îşi zicea cu răutate: – «Cineva a pus prăpastia asta, şi el nu poate fi altul decât urzitorul şi stăpânul lumii!» Vreo jumătat de an, în beţiile lui, nu se certa decât cu Dumnezeu. Începu, şi treaz, să se gândească cu dispreţ şi la Dumnezeu şi la toate rânduielile lumii. Iar în vremea

asta decădea mereu. Nu mai vedea nicio cărare pe care ar putea urca din nou. Voinţa i se frânse ca o cârpă muiată în leşie. Nu mai avea în sat decât şase iugăre de pământ. Vindea mereu. Mergeau acum destui bani şi pe băutură, dar traiul îi înghiţea pe cei mai mulţi. De la bancă, oricât a stăruit, nu i-au dat salariu mai mare. Post mai bun, oricât a alergat, n-a aflat.

Ana îmbătrâni cu mulţi ani. Era slabă ca o scândură, cu faţa pământie, cu privirile mereu înlăcrămate. Nu se mai certa cu bărbatul, ca la începutul patimii lui, nu-I mai înfrunta. Avea sentimentul că îi paşte o soartă rea, căreia nu i se poate împotrivi. Totuşi se învioră când băiatul cel mai mic, Niculiţă, îi spuse că el s-a hotărât să intre în şcoala normală, să se facă învăţător. Avea atestate bune, de pe toate clasele, afară de ultima, a şasea. S-a interesat la direcţiune, a dus atestatele, a mărturisit în ce mizerie trăiau şi că nu mai poate continua liceul. Directorul l-a primit, ca bursier, la şcoală.

Roşu se înapoie beat şi în sara când Niculiţă o lui mină pe mamă-sa cu vestea asta bună.

Când înţelese despre ce e vorba, Roşu începu să se mânie, să înjure.

— Dascăl?! Dascăl vreai să te faci?! Să cazi din lac în puţ?! Sărântoc ai să rămâi viaţa întreagă! Alt viitor v-am hotărât eu vouă! Dar în lumea asta este o rânduială ticăloasă care-mi stă împotrivă. Rânduiala asta trăbă răsturnată. >;

Roşu dădu drumul gândurilor şi frământărilor cu care se certa singur în crâşmă. Gânduri de răzvrătire, încâlcite, rele, veninoase.

Niculiţă începu să plângă.

Mamă-sa se apropie de el, îi duse mâna pe după grumazi şi-i şopti: – Vino şi te culcă! Las că-i bine ce faci tu! Lasă-l pe tatăl tău, nici el nu mai ştie ce grăieşte.

Dar întorcându-se lângă bărbat, şi punându-i

mâncarea dinainte, oftă.

— Las copilul în pace! Bine că l-a primit directorul, şi bine că i-a dat Dumnezeu gândul ăsta! De pe partea noastră putea rămâne şi el fără nicio treabă, ca Dumitru. Că vremea-i târzie, şi-i un adevărat noroc că pe Niculiţă l-au primit, şi încă bursier. Era mai bine să rămâie un derbedeu, ca Dumitru?

— Dar unde-i Dumitru? întrebă omul, cu glas răguşit.

— Unde să fie? Parcă eu ştiu? Parcă el dă sama cuiva pe unde umblă cu ziua de cap, şi unde întârzie toate nopţile? Tu vii ameţit, în fiecare sară, vii şi mai târziu decât el. Cine-i mai poartă de grijă? Pe mine nu mă ascultă, ţie nu-ţi mai pasă de nimic.

— Tu muiere!

— Păi, nu-i aşa? O să ajungem şi mai rău, Ioane. Beutura aceea…

— Tu muiere!

Ana se ridică şi ieşi în curte să plângă. Nu se temea de ameninţările bărbatului. Nu o bătuse niciodată. Dar, lucru ciudat, Anei în loc să i fie scârbă de cel căzut la patiină, îi era milă. Simţea instinctiv că el se ticăloşeşte numai de inimă rea, ajungând într-o înfundătură din care nu va mai putea ieşi, în lupta dusă din dragoste pentru un viitor mai bun al copiilor. Şi, dacă el e vinovat, era şi ea vinovată! Prea uşor a plecat din sat! Prea s-a lăsat ademenită de salariul acela lunar de cinci mii, de locuinţa gratuită. Prea uşor i-a intrat şi ei în cap gândul domniei! Şi – de ce n-ar recunoaşte?

— Câtă vreme le-a mers bine, nu numai că se obişnuise cu viaţa de la oraş, dar o şi îndrăgise, se simţea mai sus, mai în cinste decât pe vremea când săpa la porumb. Era mulţumită că purta ghete în loc de cizme, că putea îmbrăca o rochie nouă. Ba chiar şi în nenorocirea de acum, nu i se lumina ei sufletul când, duminica şi în sărbători, fata, Veronica, venea să-i vadă? întreagă

mahalaua se uita cu admiraţie după domnişoara aceea frumoasă, înaltă şi subţire, îmbrăcată în haine scumpe, care intră în casa lui Roşu. Era, aceea, fata ei, care luase o diplomă la şcoală, şi care ajunsese, în atelierul de mode «Rândunica», între primele trei croitorese, cu salariu de şase mii de lei! Femeile din cartier credeau că poartă haine scumpe, dar nu erau decât bine alese la culori, bine lucrate, şi fata le ştia purta. Nici vecinii, nici bărbatul nu ştiau că fata nu venea niciodată acasă fără să dea câteva sute de lei mamei sale. La început n-a voit să-i primească. Dar fata-i făcu socoteală, cu creionul în mână, cât cheltuieşte ea din ce câştigă şi cât îi mai rămâne. Nu era cheltuitoare şi nu era măreaţă! Când pleca din locuinţa asta putredă, mamă-sa o însoţea până departe, adeseori până la cvartirul ei. Şi fata nu se ruşina. Tot drumul era veselă şi vorbăreaţă. Ana înţelese că o cunoştea pe Veronica destulă lume. Pe unele doamne le saluta ea, înclinând din cap, cu fetele se oprea în drum să mai schimbe o vorbă. Ba erau şi bărbaţi care o salutau, ridicându-şi pălăria în faţa ei; Veronica se grăbea să-i spună de unde-i cunoaşte. Pe unii din familiile ale căror doamne şi domnişoare îşi lucrau hainele la „Rândunica”, şi la care ea era chemată uneori cu probele, pe alţii de la vreo prietenă, pe cei mai mulţi de la cinematograf.

Da, întâmplarea, soarta singură e vinovata principală pentru nenorocirea lor de acum… Ion era vinovat mai mult pentru că nu mai avea niciun curaj de viaţă…

Dajr cine-ar fi crezut că fata va birui mai uşor decât băieţii, că va rămânea mai tare în lupta vieţii şi mai cuminte? Iată, ei nu i-a fost ruşine, după şcoală de patru ani, să intre cusătorească într-un atelier, pe când Dumitru umblă teleleu!

De câte ori venea vorba de Dumitru, fata se întrista.

— Bine, mamă, nu mai vrea să înveţe! Dar trăbă să s-apuce de ceva! Ce face ziua întreagă?

— Tată-său nu s-a lăsat până nu l-a făcut să se înscrie încă o dată în clasa a şasea. Dar după-o săptămână directorul ne-a trimis vorbă că nu mai dă pe la şcoală.

— Şi tata n-a luat nicio măsură?

— Tată-tău?! Tu nici nu ştii cum s-a schimbat! Nu mai are nicio voinţă.

— Totuşi Dumitru nu-i băiat prost. El ştie că trăbă să trăiască din ceva.

— Eu i-am spus destul. Am vorbit la atelierele căilor ferate. Este acolo o şcoală de mecanici. L-ar primi. Dar el nu voieşte să audă de nimic. E dus mereu. Bănuiesc că a ajuns în tovărăşii răle.

— Ce tovărăşii?

— L-am văzut la câteva adunări muncitoreşti, că se ţin uneori şi aici, în curtea fabricilor. M-am dus şi eu de câteva ori, să văd ce-i acolo. El nu m-a zărit. Avea un sămn la haină, cum mai aveau încă vreo câţiva. Mi se pare că ei ţineau ordinea şi păzeau pe la uşi.

Ana nu văzuse rău. Dumitru intrase în cadrele tineretului comunist încă din clasa a cincea de liceu, când era de şaptesprezece ani.

De cele mai multe ori copiii trăiesc departe de/gândurile şi frămîntările părinţilor. Aceştia cred că odraslele lor nu pot fi altfel decât după chipul şi asemănareja lor” în gând, în simţire, în voinţă şi faptă. Dar viaţa respinge vechile tipare, căutându-şi mereu alte forme de expresie. Copiii judecă după capul lor şi simt cu inima lor, deşi sunt supuşi legii de fier a ereditătii.

Cei doi lieeani, de când fusese izgonită familia din vechea locuinţă – ba şi mai înainte – începuseră/ să simtă deosebirea şi distanţa dintre ei şi colegii careveneau la şcoală din străzile principale ale oraşului. Lipsurile şi umilinţele, care se accentuaseră după mutarea în cartierul acesta plin de glod în vreme rea şi de nouri de praf în vreme bună, le deschiseră şi mai mult ochii, mai ales celui

mai mare, lui Dumitru.

Părinţii, văzându-i palizi, cu ochii obosiţi, interpretau «schimbarea mai mult ca o consecinţă a lipsurilor materiale decât a unei revolte înăbuşite, iscată din confruntarea lor cu viaţa.

Ion Roşu nu-şi dădea sama că ceea ce-l muncea pe el, haotic, fără să găsească vreun luminiş de ieşire spre înţelegere şi spre voinţă, în mintea şi simţirea lui Dumitru se desluşise, cărările se luminaseră. Tatăl nu –, ajunsese decât la clătinarea credinţei în cel ce poartă de grijă lumii şi rânduielilor ei; fiul trecuse de la protestare la negare. Ion înţelegea un singur fapt social: că din pătura de jos la cea de sus e o prăpastie ce nu se poate trece; Dumitru vedea limpede mântuirea numai în doborârea clasei de sus şi aşezarea în locul ei, a celei de jos.

Ion Roşu căutase în frământările lui singuratece să-l afle o ieşire, o înţelegere, şi nu-şi dădea sama că lingăi el c-a cineva care, mulţumită şcolii ce el i-a dat-o, l-ar.fi putut lămuri, înainte de-a ajunge la ticăloşirea prin băutură.

Dar părinţii şi copiii trăiesc unii lângă alţii şi nu se cunosc. Fiecare viaţă e o realitate nouă, care porneşte, din sine şi nu se vede, nu se înţelege decât pe sine. Zadarnic trăim împreună în lume, în societatea omenească; între om şi om, chiar când mărturisesc aceeaşi credinţă, sunt ziduri opace: în intimitatea vieţii lui nimeni nu te lasă să pătrunzi!

Mica locuinţă din cartierul acela îndepărtat nu mai era acum aşa de strâmtă: Niculiţă locuia în căminul şcolii normale, iar Veronica avea cameră cu chirie în – oraş. Ion Roşu, peste zi, era la bancă, serile şi nopţile, până târziu, prin crâşme. Dumitru nu venea uneori nici! la masă. Ana era mereu singură. Pentru ea vremea nu trecea, ci se târa. Ce avea de lucru acasă? Mai nimic. Dimineaţa târguia, dând cu teamă şi cu zgârcenie orice îban din mână, făcea demâncarea, dereteca prin cele două cuiburi. Deşi le ţinea

curate, locuinţa avea o înfăţişare tot mai tristă. Igrasia nu putea fi scoasă din păreţi, „Oricâte încercări făcuse Ana, iar lucrurile din casă se învecheau mereu. Nu mai aveau mijloace să fie primenite, să mai cumpere altele noi. Masa, laviţele, scaunele, păturile ce acopereau paturile semănau tot mai mult cu lucrurile din târgul de vechituri, pe lângă care trecea uneori Ana.

O mare parte din zi nu avea ce face. Isprăvea şi cu – cârpitul şi cu spălatul, şi ziua era încă în putere. Pentru cină păstra totdeauna din mâncarea de la amiazi. Cruţa lemnele, căci erau foc de scumpe.

O vreme nu schimbase la zi decât câteva vor W cu cei ce locuiau subt acelaşi acoperiş cu ei, cu feiheilemai cu seamă, pentru că bărbaţii erau duşi la fabrică de dimineaţă până sara. Cu alte vecine vorbea şi mai puţin. Nu fusese curioasă să ştie cine sunt, de unde ar venit. Vedea că o duc tot aşa de greu ca şi ei, şi nuavea nicio plăcere să scormonească în năcazurile altora-Dar, cu vremea, din pricina untului şi a pustiului ce se legau de ea după ce isprăvea lucrul, începu să se lase în vorbă cu vecinele. Toate femeile acestea erau înveninate de lipsuri şi năcazuri, de sărăcie în primul rând, de beţiile bărbaţilor. Toate se vorbeau de rău cu patimă, şi se dispreţuiau împrumutat. Anei nu-i plăcuseră niciodată clevetele. Dar acum le asculta şi nu: li se împotrivea. Începu să cunoască, astfel, multe din mizeriile ce se ascundeau în locuinţele sărace din cartier, lipsurile, certurile, bătăile, despărţirile, deznădejdea şi revolta. Anei îi părea că viaţa în jurul ei nu se trăieşte, ci se otrăveşte. Avea senzaţia că a intrat într-o vermină ce foieşte mereu şi face să putrezească lumea, înţelegea că sărăcia-i de vină de toate relele, ca şi în familia sa. «Dar cine a zvârlit atâta lume în sărăcie?», se întreba uneori. Iată, cei mai mulţi din cartier, despre care vorbeau vecinele, veniseră de pe sate, unde au avut un rost al lor: o casă, un petec de moşie. Au trăit destul de greu,

dar niciunul nu se gândea cu groază la ziua de mâne, ca aici. Aveau, acolo, un razim al vieţii. chiar şubred fiind, dar tot era ceva. Aici nu au decât braţele şi grija veşnică dacă mâne vor avea unde să lucreze şi să câştige, sau nu. Chiar cei care lucrau în fabrică nu aveau această asigurare. Erau tot mai deseconcedierile din lucru, erau tot mai dese încercările de grevă şi chiar grevele... «Cine a scos din sate atâta lume şi a adus-o să se otrăvească cu viaţa de aici?» se întreba uneori Ana. Încerca să-şi tâlcuiască şi să înţeleagă însăşi cauza plecării ei şi a familiei sale din sat, şi nu putea ajunge la un tâlc limpede şi mulţumitor. Voise Ion, voise bărbatul. El se împrietenise cu domnii aceia care îl foloseau în alegeri, el însuşi râvnea la domnie. E adevărat. Şi mai era adevărat că plecaseră şi alţii din sat, şi unii îşi creşteau moşia, alţii îşi purtau copiii la şcoală. Oare viitorul copiilor, la care visa bărbatul, a urnit-o pe ea din sat? Dar până n-a avut Ion plată mai mare, s-a putut împotrivi. Gândul şi dorinţa unui trai mai bun şi mai uşor? Ea cunoscuse traiul de acasă şi nu se plângea de el. Îi plăcea să lucreze şi avea din ce trăi. Poate ispita banilor gata, ispita salariului lunar a bărbatului? Greutatea cu care puteau ajunge, în sat, la un ban, deşi aveau toate cele de lipsă traiului? Nu se putea lămuri de-ajuns. Uneori se mărginea să spună: «Aşa ne-a fost, se vede, rânduit». Ea nu putea bănui că, în anumite epoci de mari prefaceri, sunt curente sociale, în aparenţă iraţionale, care amestecă lumea, mută populaţia, încearcă noi stratificări, cum nu putea bănui că sunt ape şi râuri subterane care poartă nisipurile dintr-un loc într-altul, le sedimentează, macină şi rup stânei care se prăbuşesc, şi apele îşi deschid drumuri noi. Nu avea de unde bănui că sunt continue prefaceri pe pământ, subt pământ, în viaţa omenească, în istorie. Şi aşa, nu-şi putea da seamă, cu siguranţa care nu mai permite revenirea întrebării, pentru ce au venit ei şi atâta lume de la sate în iadul de la oraş.

Pesemne era hotărât ca de toate lucrurile acestea să-şi dea sama fiul ei, Dumitru, şi că toată corvoada lor cu şcoala lui, cu câştigarea unei culturi, nu avusese: alt rost decât acela de a-l ajuta pe Dumitru să desluşească neînţelesurile din sufletul mamei sale.

Într-o sară, cum stătea, ca de obicei, singur la o masă, cu porţia de rachiu înainte, cu mucul de ţigară uitat pe buză, se apropie de masa lui Ion Roşu un om şi-şi ceru voie să şadă pe-un scaun alăturea. Ion îl privi cu nedumerire. Îi păru cunoscut omul, şi vocea nu-i era străină. Unde-l mai văzuse? Când mai vorbise cu el? Abia începuse să bea, şi mintea-i era încă limpede. După puţină gândire îşi aduse aminte: era unul dintre oamenii aceia care se apropiau de el când. lucra pentru sindicatele naţionale, şi care încercau să-l convingă că era o crimă divizarea muncitorimii.

Străinul îşi comandă o bere. Era un om uscat, ras pe toată faţa, cu haine bunişoare, curate, cu mişcări iuţi, cu privirea neliniştită.

— Nu te-am mai văzut demult, domnule Roşu. Pe unde te-ai înfundat? Credeam că ai plecat din oraş, începu el, după ce sorbi din bere.

— De, am umblat şi eu după lucru, ca toată lumea, răspunse Ion în silă.

— Şi ai aflat?

Roşu ridică din umeri fără să răspundă. Ce avea străinul acela să i se vâre în suflet?

— După câte văd eu, şi de-ai aflat nu-i mare scofală. Dumneata mai demult nu erai pretin cu beutura. Cei mai mulţi cad la patima asta de năcaz şi supărare. Dumneata beai acum de multă vreme, şi-i păcat! Un om ca dumneata nu trăbă să se prăpădească.

Ion îl privi cu duşmănie. De unde ştia el că bea De unde ştia că se va prăpădi? Şi ce-i păsa lui, chiar dac-ar fi aşa?

— Parcă spuneai că nu m-ai văzut demult, zise el cu răutate.

— Te-au văzut alţii, dacă nu te-am văzut eu. De când te-am cunoscut, eu am rămas un pretin al dumitale. Este stofă de om în dumneata şi-i păcat să te otrăveşti cu rachiu, să-ţi pierzi tot curajul de viaţă, când dumneata poţi fi încă folositor în lume.

— Ai rămas poate la gândul dumitale? Să nu divizăm muncitorimea? Să nu mai lucrez pentru sindicatele naţionale? Poţi fi pe pace! Nu mai lucrez demult. Şi el sorbi din rachiu.

— Ştiu că nu mai lucrezi, ştiu că noul Minister al Muncii a desfiinţat sindicatele acelea. Om cuminte! A fost, şi altfel, o muncă zadarnică. Muncitorimea e solidară, chiar când ar fi sindicate deosebite. Interesul comun o ţine unită în toată lumea, pe deasupra oricăror încercări, pe deasupra chiar a diferitelor numiri ce se dau partidelor muncitoreşti. Unirea e o lege a vieţii, când sunt aceleaşi interese în joc, şi-i singura chezăşie a biruinţii.

— Acum puteţi fi mulţămiţi, ce vă mai doare capul? Sunteţi uniţi, sunteţi solidari, şi viaţa şi-a schimbat înfăţişarea: muncitorii sunt a dracului de fericiţi, spuse Roşu cu un zâmbet palid de răutate în colţul buzelor.

Străinul îşi goli paharul de bere. Îşi trecu degetele prin părul ce începea a cărunţi.

— Te-au scos de la depozit, nu-i aşa? s: himbă el vorba.

— Ei, ce mai întrebare de la dumneata care le ştii pe toate! M-au scos, se-nţelege, dacă i-au dat afară de la conducere pe cei care m-au dus acolo.

— Un om detreabă, Creţu acela, avocatul. Te-a sprijinit mult. Fără sprijinul lui ai fi fost dat mai degrabă afară din locul acela bun.

— De unde ştii dumneata? se miră Ion.

— Destul e că ştiu. Nu-i adevărat?

— Ba-i adevărat, aşa mi se părea şi mie.

— Dumneata erai un bun propagandist. Ce păcat că ţi-ai pierdut vremea sprijinindu-i pe porcii ăia!

— Care porci? Ce vreai să spui? întrebă înverşunat Ion.

— D-apoi pe democraţii ăia, pe Creţu, pe Lungu şi compania. Ai văzut cum şi-au mâncat partidul? Au tras cu toţii la oala cu fiertură. Au scăpat de democraţie, după cei mulţi care s-au dat cu guvernul, şi Creţu, şi Lungu, şi toată compania. Domnii ăştia nu cred în nimic, domnule Roşu. Îi poartă numai interesele şi când perorează credinţele cele mai largi. A fi democrat însămnează a ţine cu poporul, cu masele mari muncitoreşti, a le apăra interesele. Clasa asta de sus nu-şi apără decât propriile interese. Ei au luat în deşert numele democraţiei. Ce-i mai pasă azi lui Creţu că dumneata te-mbeţi într-o crâşmă şi putrezeşti într-un bordei? Eu mă mir că un om ca dumneata nu i-a înţeles mai devreme!

Vorbele străinului îi răscoliră lui Ion toate gândurile cu care se certa demult şi la limpezirea cărora nu putea ajunge. Avea dreptate străinul: domnii nu-şi văd decât de interesele lor. Pe el, demult, Creţu nici nu mai vrea să-l vadă. Ce-i păsa de el când căzuse din nou în picioare, ca mâţa, şi locuia în aceeaşi casă, avea acelaşi birou şi era din nou deputat? îşi putea purta copiii la şcoală, îi putea îmbrăca bine, nu-i arăta nimeni cu degetul, ca pe ai lui. Da, avea dreptate străinul! Unde era acum naţionalismul lui Creţu, cu sindicatele galbene? De altfel, chiar în organizarea lor, nu lucra cu bani de la întreprinderile străine? Şi-acum nu s-a făcut coadă de topor la cei despre care chiar el spunea că s-au înhăitat cu capitaliştii?! Da, oamenii aceştia nu credeau în nimic. Dar constatarea asta la ce-i putea ajuta lui? El va rămâne, cu copiii lui, mereu de cealaltă margine a prăpastiei ce se cască între cei de sus şi cei de jos... Nu l-a înţeles pe Creţu şi pe ceilalţi? Ba i-a

înţeles după ce i-a cunoscut, mai ales după ce el a căzut în nenorocire. Dar înţelegerea asta la ce-i putea ajuta lui?

— Nu mai am nicio legătură, nici cu avocatul Creţu, nici cu ceilalţi, zise el. Se vede că toţi oamenii lucrează după interesele lor. Aşa e viaţa asta blăstămată!

— Dar dumneata lucrezi după interesele dumitale? insinuă străinul. Este în interesul dumitale să-ţi pierzi vremea, ziua, la banca aceea, cu lucruri pe care le poate face oricare servitor, şi sările să te îngropi în crâşmă? Nu te-aş fi crezut aşa de slab de voinţă!

În vremea asta Roşu deşertase sticluţa cu rachiu şi începu a doua porţie. Băutura i se urca la cap.

— Ascultă, domnule… zise el răstit, aş vrea să ştiu cu ce drept te amesteci în viaţa şi trebile mele? Nici nu ştiu cine eşti!

— Mă cheamă Io «Dobre şi sunt un pretin al dumitale. Sunt un tovarăş. Aş vrea să înţelegi că ai apucat pe-un drum greşit. Nu cu deznădejdea vom birui, ci cu credinţa, încrederea şi voinţa.

— Ce să birui? Ce să biruim?

— Parcă dumneata nu ştii! Parcă nu deznădejdea în biruinţă te-a adus în halul de acum!

«Ăsta-i dracul gol!», îşi zise Ion Roşu. Apoi, tare:

— De unde ştii?

— Nu-i nicio minune. Mulţi tovarăşi, înfrânţi în luptă, ajung într-un moment dat la deznădejde, ca şi dumneata. Ai văzut şi dumneata prăpastia, te-ai uitat în fundul ei şi ai ameţit. Nu se poate trece!

Roşu avu o nouă înfiorare.

— Da, aşa aste, prăpastia nu se poate trece. A săpat-o cuminte cine a săpat-o!

— A săpat-o prostia omenească, nu Dumnezeu, cum mai crezi încă dumneata. Dumnezeu nu există. Îmi pare că ţi-am spus şi mai demult. Dar prăpastia se poate trece! Iată ce n-ai înţeles dumneata până acuma!

— Cum se poate trace? întrebă cu inima la gură Roşu.

— Deschizând altă prăpastie!

— Ei, comédie! zise Ion, neînţelegând nimic. El se gândea la trecerea aceea de la cei de jos în rândurile celor de sus, care i-ar sălta copiii.

— Da, printr-altă prăpastie, continuă cel ce-şi zicea Ion Dobre. Unii au crezut şi mai cred că e posibilă trecerea prăpastiei prin mijloace paşnice, legale. Prin organizarea a tot mai mulţi muncitori, prin lupta pentru îmbunătăţirea situaţiei lor materiale, prin salarii mai mari, prin mai puţine ceasuri de lucru. Până când muncitorii vor birui cu votul şi vor ajunge ei la putere. Dar de peste o sută de ani se duce lupta asta deşartă, se bate apa în piuă. Adevărul e unul singur: mulţimile de jos sunt măcinate mereu în lupta asta, rămânând veşnic cu mai multe puteri cei bogaţi, clasa conducătoare. Prin mijloacele legale nu se astupă prăpastia dintre ei şi noi. E nevoie de o răsturnare pe de-a-ntregul. Nu vom ajunge noi clasă conducătoare până nu vom arunca-o în prăpastie pe cea de azi.

Ion Roşu îl ascultă cu toată încordarea. Simţi că vorbele străinului îi ajută la limpezirea gândurilor care l-au frământat pe el mereu, până la pierderea nădejdii. Adevărat că el nu se gândise la «mijloace legale» sau «nelegale», el fusese turtit numai de priceperea că nu se poate trece uşor, ba poate deloc, din clasa de jos în cea conducătoare. Şi străinul recunoştea că nu se poate. Dar pentru el această neputinţă era de puţină însemnătate, pentru că el vedea biruinţa nu în trecere, ci în răsturnare. În capul lui Ion se făcu lumină: «Lucru simplu, îşi zise el, îi doborâm pe ei şi ne aşezăm noi în locul lor». Acum înţelegea ce-i spunea acest Ion Dobre.

Roşu rânji întâi, apoi râse cu putere.

— Simplu de tot! Hm? Sculaţi voi să şădem noi! Nu-i aşa?

— N-ai pentru ce râde! Chiar aşa este.

— Numai cât nime nu va fi nebun să-ţi dea scaunul lui.

— De bunăvoie nu, dar nu-i vom întreba, ci-i vom sili.

— Adică revoluţie?

— Da. Revoluţie.

Roşu tăcu, îşi sorbi rachiul care-i mai rămăsese în sticlă, îi întinise mâna, sculându-se de la masă.

— Noapte-bună, domnule Dobre.

— Noapte-bună! Vom mai vorbi noi şi altă dată!

Ion plecă dezamăgit spre casă. Zile de-a rândul se frământă însă cu gândurile noi ce i le deşteptase străinul. Revoluţie! mai auzise el vorba asta. O şi citise prin broşurile acelea despre socialism, pe care i le împrumutase Creţu. Ba şi prin tipărituri date lui de oamenii aceia care voiau să-l împiedice de la organizarea sindicatelor naţionale. Revoluţie! Dar nu se arăta chiar în unele din scrierile acelea că revoluţiile nu se pot face câtă vreme cei bogaţi au puterea în mâna lor, armata, poliţia, siguranţa publică, închisorile? Dacă ar fi aşa de uşor să spui: «scoală tu să şăd eu», de câte ori nu s-ar fi făcut asta, «revoluţia», de la începutul lumii? Căci veşnic vor fi fost pe pământ bogaţi şi săraci. Cu cine să faci revoluţia? Oamenii nu o fac decât doar când le-a ajuns cuţitul la os şi nu le mai pasă de nimic. Aveau dreptate cei ce scriau în broşurile acelea împotriva revoluţiei şi apărau calea legală a revendicărilor muncitoreşti…

Dar, pe calea asta, iată, nu se poate ajunge la nimic. El însuşi, cu familia lui, e o pildă. Dar răsturnarea totală a celor de sus e împreunată cu călcarea legilor, cu ucideri, cu crime, cu vărsare de mult sânge. Omul trebuie să nu se mai teamă de nicio mustrare de gând, de niciun păcat, să nu-i mai pese de sufletul lui… E limpede că din acest motiv spun cei care propovăduiesc revoluţia că nu este nici Dumnezeu, nici suflet, nici altă viaţă. Că şi raiul şi iadul

sunt aici pe pământ, şi nicăiri într-alt loc. Ce-i de făcut?

Convorbirea cu Ion Dobre din sara aceea îi trezi tot zbuciumul de mai înainte, care se alinase parcă într-o „baltă ce-i îneca sufletul, şi se ridicau roiuri de gânduri noi, care îl robeau zi de zi mai mult. Şi încă în aşa măsură că simţi nevoia să fie mereu treaz, şi zile de-a irândul ei înconjură crâşmele din partea locului.

Venea de la bancă direct acasă. Începu să citească din nou vechile broşuri, mai cumpără altele noi. Cuprins de înfrigurare, parcă-i revenea voinţa pierdută, interesul pentru viaţă.

Ana se mira şi se bucura. Trecuse un an şi jumătate de când nu mai venea neameţit acasă. Acum nu mai punea picătură de băutură pe limbă. Noua înfrigurare îi dădea o altă beţie, pe care nu o cunoscuse încă niciodată.

Într-o zi, ieşind de la bancă, se trezi cu Ion Dobre lângă el. Îi vârî în buzunar nişte broşuri şi-şi văzu de drum, fără a-i spune nici bună-ziua.

Lucrul acesta se petrecu încă de trei ori, vreme de o lună de zile.

Roşu le citea acasă, dar, pe furiş, citea şi la bancă, cât nu avea de lucru. În ele află lucruri cu totul noi, la care încă nu se gândise niciodată. Legile nu erau nici veşnice, nici statornice, nici sfinite. Legile le fac cei puternici pentru a ţinea în robie pe cei slabi. Pentru a putea stăpâni peste ei. Nicio avere nu-i adunată prin muncă dreaptă. Începuturile ei sunt hoţia, tâlhăria, înşelăciunea, tirania. De când e lumea lume cei care muncesc harnic şi cinstit nu pot câştiga mai mult decât pâinea cea de toate zilele. Dacă averile mari s-ar câştiga prin muncă cinstită, cei mai mulţi dintre oameni ar fi avuţi. Dar, iată, avuţiile sunt în mâna celor ce nu muncesc, ci numai cheltuiesc. Cei avuţi şi puternici, în toate vremile, de cânce sunt oameni pe pământ, au minţit lumea că este suflet nemuritor, că este rai şi iad, şi un Dumnezeu judecător, care va judteca pe cei

ce calcă legile. Nu! Există numai viaţa de aici, omul moare ca şi dobitocul, şi după el, din el, nu mai rămâne decât praf şi pulbere, cum spune şi Scriptura, pe care popii şi biserica o tâlcuiesc după interesele lor. Viaţa de aici nu-i legată de o voinţă mai înaltă, de soartă. Soarta şi-o face omul. Binele şi răul, fericirea ori nefericirea, atârnă de voinţa omului, decuminţenia sau prostia lui. Nu există şi nu poate exista o mulţumire în lume câtă vreme la temeiul vieţii stă nedreptatea. Pentru ce o bogăţie mare moştenită face să poată trăi fără lucru, în toate desfătările, rânduri de urmaşi, iar cei ce nu moştenesc nimic trebuie să se chinuie în nepoţi şi în strănepoţi? Pentru că părinţii celor dintâi au furat, au jefuit, au înşelat, iar ai celorlalţi au: fost cinstiţi? Nu trebuie să existe nici avere, nici proprietate. Avuţiile, ca toate bogăţiile lumii, sunt ale tuturor oamenilor, dar nimeni nu are drept la ele decât în temeiul muncii. Cine munceşte să şi mănânce, cine nu, să rabde!

Asemenea lucruri şi altele la fel citi Ion în cărţuliile ce i le strecură străinul acela în buzunar. Dar nics un cuvânt despre «revoluţie» nu era în ele.

Ion Roşu, cuprins de friguri, citea mereu şi se simţea tot mai dezarmat în vechile lui credinţe şi convingeri. Anii de mizerie, de decadenţă, de sforţări zadarnice pentru a ieşi din sărăcie, pregătiseră în sufletul lui terenul pentru noua învăţătură. Îşi dădea bine sama – de când i se prăbuşise voinţa şi încrederea în biruinţă – ca în el n-a mai rămas nimic întreg şi sănătos. Se simţea uneori ca un putregai care, după ploaie, fumegă în lumina „şi căldura soarelui. Prăbuşirea aceea internă îl ajuta să se lase cucerit, încetul cu încetul, de noua doctrină. Primind noua învăţătură, Ion Roşu avea senzaţia că se ridică iarăşi în picioare din prăbuşirea lui de mai înainte, că i se naşte din nou voinţa şi încrederea în biruinţă.

După-o vreme, străinul acela, Ion Dobre, îl aşteptă iarăşi, când ieşi la amiazi de la bancă, şi-i zise:

— Vino să prânzim împreună.

— N-am bani la mine. Mă duc acasă.

— Nu-i nimic. Acum o să plătesc eu. Dumneata vei plăti altă dată. Vor mai fi prilejuri.

Îl duse într-un mic restaurant, şi se aşezară la o masă, într-un colţ.

Era puţină lume. După ce îmbucară de câteva ori, Dobre aduse vorba despre broşurile acelea.

— Le-ai cetit?

— Cetit, pe toate. Sunt unele lucruri încurcate. Altele sunt foarte limpezi.

— Care ţi se par încurcate?

— Multe, cine le-ar putea înşira acum pe toate? Dar, limpezi ori ba, la urma urmelor cred că toate sunt zadarnice.

— Zadarnice? Pentru ce?

— Pentru că vorbele nu pot duce la nicio biruinţă. Eu, trăbă să ştii, nu cetesc nici gazete, n-am cetit, de când am ieşit din şcoală, mai nimic.

— Din liceu, vreai să spui.

Ion îl privi mirat.

— De unde ştii că am umblat şi la liceu?

— Mai ştim şi noi câte ceva. Bine! Vorbele nu pot duce la nicio biruinţă. Dar ce se cere pentru biruinţă?

— Fapta. Acţiunea. Revoluţia de care pomeneai. Dar de revoluţie cărţuliile acele nu spun nimic. Şi chiar de ar spune, ar fi şi atunci vorbe zadarnice.

— Pentru ce?

— Pentru că răsturnarea ceea mare trăbă făcută. Trăbă să fie oameni care să o facă. Zadarnic s-ar scrie numai. Depărtarea de la vorbă la faptă, asta e piedeca, asta e tot. Nu văd cu cine s-ar putea săvârşi fapta. Pentru asta ar trebui nu o mină de oameni, ci… cum să-ţii spun… întreg poporul, toată lumea. Cei de sus sunt puţini, dar toată puterea e în mâna lor. Cei de jos nu-s organizaţi. Ar

trebui ca şi armata, şi poliţia, toate izvoarele de putere să poată ajunge cu uşurinţă în mâna celor de jos. Să aibă oameni ai lor pretutindenea…

— Hm! Nu ne-am înşălat când am pus ochii pe dumneata şi te-am ridicat deasupra altora! N-ai cetit despre revoluţie, şi iată că ştii cum trăbă făcută. Sunt şi cărţi despre revoluţie. Dar nu le dăm decât oamenilor în care avem toată încrederea. De altfel, dumneata eşti în mare rătăcire.

— Se poate!

— Nu cu privire la ce ai spus, dar când crezi că suntem numai o mână de oameni. Faci rău că nu ceteşti ziarele. Ai făcut şi mai rău că n-ai venit pân-acum în organizaţia noastră. Ai fi ştiut că muncitorimea din toată lumea e organizată pentru revoluţie, că avem oameni nu numai în poliţie, în armată, ci şi în toate partidele recunoscute din ţară.

— Coborî glasul: Vezi, noi suntem chiar în pragul revoluţiei, şi dumneata nu ştii nimic. Nu va trece mult şi vom da lovitura. Lumea veche, luu mea de sus va cădea în prăpastia de care ţi-am vorbit. Nu poate fi vorba de nicio punte între noi şi ei. Punte nu se poate dura. Au încercat destui. Zadarnic! Mijloacele legale pot fi folosite un milion de ani, şi nu vor duce la nicio biruinţă a muncitorilor.

— Sunteţi comunişti, nu?

— Partidul nu e recunoscut, e oprit. Lucrăm sub numele socialismului. Dar prea puţini au mai rămas socialişti de vechea doctrină. Aproape toţi sunt azi comunişti.

— Da! Bănuiam eu de când eram la depozit. Cred acum că muncitorii de acolo toţi erau comunişti, încă de pe vremea aceea.

Străinul stătu puţin la îndoială ce să răspundă.

— Se poate, nu sunt sigur, zise el. Apoi, după o pauză, adaose: Suntem mulţi, dar avem nevoie deşi mai

mulţi. Alarma poate suna în orice clipă. Avem nevoie de propagandişti şi de oameni de acţiune. Avem nevoie de faptă, căci fapta cea mare, cum ai spus dumneatar numai prin faptă se poate naşte. De aceea ne-am gândiri: şi la dumneata. Ştim de cât folos ai fost altora în propagandă. Un lucru aş vrea să-ţi fixezi bine în minte: pe globul întreg revoluţia e gata de marş. Lumea bogată nici nu bănuieşte cât de grabnic se va prăbuşi!

Ion Dobre scoase din buzunar câteva broşuri şi i le dădu.

— Astea scriu despre revoluţie. Când le vei ceti să vii la adresa asta.

Şi al îi dădu un petec de hârtie cu un r. ele străzii şi numărul casei. Era o stradă principală din oraş.

VIII

Dumitru plecase «în lume», cum spunea mamă-sa. De când intrase în organizaţia tineretului comunist îşi luase un nume nou, sub care era cunoscut între muncitori: Vasile Micu. Avea şi un număr de ordine, numărul şapte, sub care era cunoscut de cei iniţiaţi. Dar adresa pe rare o dădu părinţilor era pe numele lui adevărat.

Fu repartizat în redacţia şi tipografia tipăriturilor comuniste. Era şi deştept, citise şi foarte multe lucrări socialiste şi comuniste, era orientat asupra activităţii din ţară şi din străinătate a partidului.

În Bucureşti nu lucra într-un atelier, cum îi spusese Anei la plecare, ci într-o tipografie clandestină. Era şi culegător bun.

Înainte de a pleca în capitală, el ţinu să se întâlnească cu soru-sa, cu Veronica.

Când întrebă întâia oară de ea, fetele nu ştiură pe cine caută, până nu începu a o descrie.

— A, pe Nica o cauţi! răspunseră ele în cor. E aici. Şi îi arătară o uşă.

Dumitru rămase surprins, auzind cum îi spuneau

fetele: Nica. Abia întru tiârziu îşi dădu sama că Nica erau cele două silabe din urmă ale numelui ei.

— Păi, da! Aşa i-a plăcut patroanei, doamnei Dragomirescu, să-mi spună de la început, îl desluşi ea. Spunea că numele de Veronica e prea lung.

După întâia vizită, Dumitru o vizită de mai multe ori, fie la atelier, fie acasă. Uneori o întâlnea la cinematograf. Nu era niciodată singură. Dumitru văzu că mai ales un tânăr înalt, brunet, bine îmbrăcat, un bărbat între treizeci şi patruzeci de ani, o însoţea mai des.

Dumitru îi făcea uneori observaţii: nu trebuia să aibă încredere în străinii ăştia, care se-nvârt mereu în jurul fetelor frumoase şi sărace. Nu pot avea gânduri bune. Dacă ar avea, şi-ar alege fete din clasa lor socială, cu care se pot căsători. Dar ei, băieţi de bani-gata, moştenitori ai unor averi nemuncite, sau diplomaţi cu protecţie ai universităţilor, nenorocesc întâi duzine de fete sărace, şi când le-a trecut tinereţea se căsătoresc cu vreo fată sau văduvă bogată.

Veronica râdea:

— Ce-ţi umblă prin cap! Nu e vorba de nimic serios, de nimic neîngăduit. Iată, mă mai distrez şi eu, ca şi altele. Mai trece vremea.

Alteori se supăra: Cum vine să o înfrunte, ori să-i dea sfaturi, un frate mai mic decât ea? Şi încă un frate care a pierdut şase clase de liceu, şi acum taie cânilor frunză?! Dar judecata asta din urmă era numai în gândul ei. Nu voia să-l supere pe Dumitru. În sfârşit, el nu putea avea decât bune intenţii. Totuşi îi părea că prea se ţine pe urmele ei! Şi, mai ales, nu scăpa niciun prilej să nu-i vorbească despre putreziciunea clasei de sus. Când ajungea la subiectul ăsta, Dumitru se aprindea, vorbea frumos, convins şi cu patimă.

— Bagă de seamă, îi zise el odată, să nu te-ncurci cu cineva din pătura asupritorilor. Ca mâne, clasa lor se va

prăbuşi, şi o să te ducă şi pe tine în prăpastie.

Veronica îi răspunse:

— Să bagi tu de seamă să nu te prindă comuniştii în reţeaua lor, dacă nu te vor fi prins până acum.

După schimbul acesta de vorbe, Dumitru nu o mai întâlni decât înainte de plecarea lui la Bucureşti. Dar în răstimpul acesta se interesă cine e tânărul acela care se învârtea mai mult în jurul surorii sale.

El o găsi acasă. Se aranja dinaintea oglinzii. Era gata să plece la cinematograf.

— Eşti grăbită? o întrebă el.

— După cum vezi, răspunse ea contrariată.

— Totuşi va trebui să mă asculţi puţin.

— Iarăşi morala obişnuită?

— Nu. Am venit să-ţi spun că plec în capitală. Am aflat acolo, prin nişte cunoscuţi, un mic serviciu. Nu mai pot rămânea greutate pe capul părinţilor. Au ei şi aşa prea multe!

— Îmi pare rău că pleci, dar mă bucur că ai aflat de lucru. Poate ai fi putut afla şi aici, răspunse fata, mai aruncând o ultimă privire în oglindă.

— Ascultă, Veronica! Pe părinţii noştri nu trăbă să-i judecăm. Ei nu au nici vreme, nici pricepere să se intereseze de aproape ce fac, ce dreg capiii lor. Pentru unii ca ei, înglodaţi în mizerie, după ce au plecat din sat cu gândurile cele mai bune pentru noi, lucrul de căpetenie este ca copiii lor să aibă un mijloc de trai. Nu se mai interesează şi de viaţa lor. Iată, de-o pildă, ei nu ştiu că tu eşti în pragul unei prăpăstii. De aceea imam gândit că-i datoria mea, înainte de a pleca, să-ţi spun cine este tânărul care-ţi face curte cu atâta înverşunare.

Veronica păli şi se lăsă pe-un scaun.

— Spuneai că nu vei începe din nou cu morala ta.

— Asta nu e nicio morală! E o datorie de frate. Inginerul Popescu e căsătorit!

Fata păli.

— Inginerul?!

— Da, inginerul Popescu. De ce te miri? E aici numai de-o jumătate de an, nevastă-sa a rămas la Bucureşti. Nici nu o să rămână aici multă vreme. Are o detaşare limitată, la căile ferate.

Mereu cu paloarea pe faţă, ea începu:

— Dar mie…

Cuvântul i se opri pe buze. Voia să spună: «Dar mie mi-a spus că-i avocat». Se răzgândi însă.

— Nu importă ce-ţi va fi spus ţie, dar adevărul e acesta. Am informaţii sigure. Nu importă nici faptul că ţi-e poate indiferent încă. Lucrul de căpetenie este că omul acesta e primejdios pentru o fată fără experienţă, ca tine. În morală oameni ca el n-au niciun scrupul, pentru că n-au nicio credinţă, niciun fel de a vedea lumea şi viaţa. E din neamul profitorilor. Nu cunosc datorii faţă de alţii. E o clasă coruptă, care se va prăbuşi.

Veronica se ridică de pe scaun.

— Numai la prăbuşiri te gândeşti şi tu! Află că între mine şi omul acela nu e nimic, cum nu e nici între mine şi alţii cu care mai stau de vorbă.

— Chiar aşa mu s-ar putea spune. Când o fată începe să primească la locuinţa ei pe-un tânăr…

Veronicăi i se sui sângele în obraz.

— Nu l-am primit decât de două ori, pe câteva minute, însoţindu-mă de la cinema!

— Nu importă de câte ori şi pe câtă vreme l-ai primit. E rău că l-ai lăsat să-ţi calce pragul. Oamenii ăştia subţiri au metodele lor de-a seduce fetele naive. Spun că sunt creştini, dar n-au niciun Dumnezeu. Şi-acum, te las cu bine.

Aşa se despărţiră.

Veronica-l petrecu până la uşă. Se uită la ceas. Nu era încă prea târziu pentru cinematograf. Rămase în

picioare, gânditoare. Apoi îşi scoase pălăria, se dezbrăcă de pardesiu, şi nu mai ieşi. Se simţea tristă şi tulburată. Nu pentru că s-ar fi simţit vinovată cu ceva, ci pentru că i se risipea un vis, pierdea o iluzie: aceea că ar putea ajunge şi ea fericită. La adăpostul simpatiei cu care o învăluia tânărul acela, se simţea mai săltată de la pământ, mai sigură, mai slobodă, avea mai multă încredere în sine. Nu simţise încă niciun fior de dragoste pentru el, îl privea mai mult ca pe un binevoitor şi protector. Uneori, rar de tot, se gândea că s-ar putea căsători cu el. Era fată cu şcoală, avea un venit al ei, de care nu se ruşina, era frumoasă, şi colegele-i spuneau că-i elegantă. Dar gândul venea şi trecea, nu-i tulbura toropeala aceea plăcută de a se simţi în paza cuiva. Şi acum Dumitru risipise tot farmecul!... Nu se putea îndoi de cuvintele lui. Ştia că Dumitru nu minte şi că înainte de a vorbi are obiceiul să se documenteze. Era chiar mişcată amâni: indu-şi cât de des s-a interesat de ea în vremea din urmă. Acum înţelegea de ce se interesa. Aşadar tânărul acela o minţise! Nu era avocat, şi nu era neînsurat, cum îi spusese ei! Dacă o minţise, nu putea avea gânduri bune faţă de ea. Şi, dacă era aşa, şi aşa era de bună seamă, de ce ar mai fi continuat să se întâlnească \. u el? Chiar în sara asta trebuiau să se întâlnească la cinematograf. Putea s-o aştepte mult şi bine! Farmecul se risipise. Şi se simţi iarăşi singură pe lume.

Dumitru avusese dreptate: peste vreo două luni inginerul Popescu dispăru din oraş. I se sfârşise detaşarea. Veronica nu simţi nicio părere de rău. Dar tristeţea ei crescu. Gândurile cu privire la viitorul ei începură să o frământe. Dacă ar fi rămas fată în sat, până acum ar fi fost măritată, viaţa ei s-ar fi desfăşurat în mod firesc, fără prea multă bătaie de cap. Dacă ar fi avut o zestre, cum avea o diplomă, deşi din părinţi muncitori, s-ar fi putut mărita cu un liber-profesionist, cu un funcţionar de stat. Dar cum era săracă – o croitoreasă din lumea proletară, deşi avea

şcoală… Cu cine s-ar putea mărita? Care intelectual ar admite ca soţia lui să lucreze într-un atelier de mode? Alta ar fi dacă ea însăşi ar fi patroană, ar fi proprietară!… Să se mărite cu un meseriaş? Gândul acesta îi era cel mai străin. îl respingea aproape instinctiv. Parcă mai bucuros s-ar înapoia în sat, s-ar îmbrăca ţărăneşte şi s-ar mărita cu un fecior de-acolo, decât cu un om sărac şi deznădăjduit ca tată-său… Ca o înnegurare se cobora peste viaţa ei gândul că va trăi cusătorească viaţa întreagă, mereu singură, mereu în pustiu!

Totuşi, când mamă-sa o rugă să se mute la ei, se împotrivi. Zadarnic îi arăta Ana că va avea o cameră numai a ei, că tată-său câştigă din nou parale frumoase, că Dumitru e plecat în străini, iar Niculiţă e la cămin; că-i singură-cuc, toată ziua… Nu se învoi. Se simţea străină în casa maică-sii. De când locuia singură îşi crease, parcă, o atmosferă aparte. Acasă la ea era numai în intimitatea camerei pe care şi-o mobilase din economiile ei, între lucrurile ei, între cărţile de citit care sporeau din lună în lună.

Într-o zi, mergând de la atelier spre locuinţă, auzi că o salută cineva din dreapta ei.

— ¡Bună-ziua, domnişoară Niica! Te poţi mira Am dispărut fără nicio veste, nu-i aşa?

Veronica era mai mult supărată decât mirată.

— Nu erai obligat să-mi dai de ştire, răspunse ea, urângându-şi buzele.

— Ba eram! M-a mustrat mereu conştiinţa. Dar am plecat la un ordin telegrafic.

Fără să-şi mai ceară voie, porni alături de ea.

— Ordin de la direcţiune? întrebă ea cu răutate.

— Da, de la direcţiune… Adică, pentru ce de la direcţiune? întrebă el, văzând că l-a luat gura pe dinainte.

— Pentru că dumneata eşti inginer la C.F.R., şi nu avocat, şi atârni de direcţiunea C.F.R.

Tânărul rămase o clipă uluit. De unde aflase? Apoi, reculegându-se:

— Informatorul dumitale s-a înşelat. Eu nu-s inginer, ci avocat la C.F.R., şi atârn şi eu de direcţiunea generală.

— Atunci nici informaţia că eşti căsătorit şi că soţia dumitale e în capitală nu-i adevărată? întrebă ea aruncându-i o privire batjocoritoare.

Tânărul păli, se bâlbâi, apoi zise:

— Sunt în divorţ de-o jumătate de an. Sunt ca şi liber. De-aceea nu am crezut că e nevoie să-ţi mai spun.

— Se poate, zise fata, dar acum nu te vei mira că nici eu nu mai simt nicio nevoie să mă însoţeşti. Nici acum, nici altă dală.

Îşi grăbi paşii şi-l lăsă în drum.

«Ce scârbă de om!», îşi zise Veronica, grăbindu-se spre casă.

Într-o zi, una din colegele ei croitorese lipsi de la atelier. Lipsi şi a doua zi. A treia zi doamna Dragomirescu intră alarmată în atelier.

— Închipuiţi-vă, şi Geta s-a îmbolnăvit de tifos!

De vreo câteva săptămâni începuse o epidemie de tifos în oraş.

Peste zece zile se îmbolnăvi şi Veronica, deşi serviciul medical dezinfectase întreg atelierul.

Ea voi morţiş să rămână în camera ei. Spunea că mamă-sa e în oraş şi că o poate îngriji. Ori, în cazul cel mai rău, s-o interneze la locuinţa părinţilor. Dar doctorii fură necruţători. Trebuia dusă şi ea la spitalul de contagioşi. Fură zadarnice şi intervenţiile mamei sale, şi ale doamnei Dragomirescu.

— Dar nici nu puteţi constata încă, doctore, dacă e tifos ori nu. Dusă acolo, îl va căpăta însă cu siguranţă. Se vorbeşte că-i destulă mizerie la spitalul acela, zise patroana atelierului.

— Avem şi camere separate, doamnă Dragomirescu,

răspunse doctorul.

Patroana era îngrijorată greu. Nu-i mai rămăsese în atelier decât o singură croitoreasă. Era prin ianuarie, sezonul balurilor, şi comenzile veneau pe capete. Ţinea la Veronica mai mult decât la toate. Avea gust, avea simţ artistic, avea o siguranţă a mâinii – şi o măsură a ochiului cum rar se întâlneau.

— Dacă aveţi, să-i daţi o cameră separată. Toată cheltuiala mă priveşte pe mine, zise proprietara magazinului.

— Am înţeles. Să nu vă supăraţi, doamnă Dragomirescu. Avem şi noi legi şi regulamente. Dar şi fără ele, o epidemie ca asta trăbă combătută serios.

Veronica ajunse într-o rezervă a spitalului de contagioşi. Avea febră mare. Dar, zile de-a rândul, alte semne ale tifosului nu se arătară. Dimpotrivă, febra începu să scadă. După o săptămână, un consiliu de doctori constata că nu-i vorba decât de-un caz uşor, fără nicio primejdie.

Veronica nu fusese niciodată bolnavă până atunci. Petrecerea în spital, în camera aceea albă şi curată, în liniştea, mare ce stăpânea, parcă era începutul unei vieţi nouă pentru ea. Devenise mai sensibilă, ajunsese iar visătoare ca la vârsta de şasesprezece ani, când începuse să citească cele dintâi romane.

Dintre doctorii spitalului, mai des intră în camera ei Vasile Dănulescu, un tânăr care îşi luase diploma numai de o jumătate de an, dar care lucrase la spitalul epidemic şi în ultimii doi ani de studii. Era un tânăr înalt, brunet, prea serios pentru vârsta lui, tăcut şi chiar timid. Ceilalţi doctori erau destui de duri cu bolnavii, mai ales cu cei din saloanele comune. Dănulescu avea mişcări uşoare, abia atingea bolnavii, le vorbea cu o voce caldă cane contrasta cu faţa lui plină de seriozitate. Era simpatizat de toţi bolnavii.

Veronica aştepta înfrigurată intrarea lui în cameră. Când a simţit mai întâi mâna lui rece cercetându-i pulsul, fata avu o uşoară şi caldă înfiorare. La atingerea celorlalţi doctori nu simţea nimic, li se putea uita drept în ochi când îi vorbeau, când îi puneau întrebări. La apropierea lui Dănulescu îşi strângea instinctiv plapoma la piept, ascunzându-şi mâinile subt ea, iar pleoapele i se coborau.

— Dă-mi mâna, domnişoară Nica, zicea doctorul cu vocea lui coborâtă şi caldă, de bariton.

Fata îşi scotea încet braţul de subt plapomă. Era un braţ alb, c'urat şi plin. I-l întindea cu ochii închişi.

— Mergi tot mai înspre bine, din zi în zi. Mă bucur, zicea Dănulescu.

Pleoapele fetei se ridicau puţin. îl privea cu sfială, cu o teamădulce.

— Nu-mi spui niciun cuvânt?

— Îţi mulţărnesc, şoptea fata.

— Să mulţămeşti întâi lui Dumnezeu. E un caz uşor, şi să mulţămeşti organismului dumitale sănătos.

Din zi în zi doctorul băgă de seamă că vizitele lui în camera asta se prelungesc mereu, şi că, potrivnic firii sale tăcute, devine tot mai vorbăreţ.

Îşi zise de la o vreme: «Cu ea pot sta mai mult de vorbă, nu o oboseşte. Aproape nici nu mai e bolnavă.»

Da, era o fată frumoasă şi cuviincioasă! Nu surprinse niciunul din gesturile acele ale unor femei, care, bolnave, nu-şi uită să fie cochete, să-şi pună în evidenţă graţiile. Veronica-i părea chiar fricoasă. Poate era numai neobişnuită, cum nu mai fusese bolnavă, ca, în vreme ce era în pat, un bărbat să se apropie şi să se atingă de ea. A mai întâlnit el fete tinere tot aşa de timide.

Pentru Veronica intrarea doctorului Dănulescu în camera ei începu să fie o sărbătoare. La gândul că se va deschide uşa şi că va intră el, sufletul i se lumina ca şi când l-ar fi adiat soarele. Începu să se dichisească mai

bine, să se uite în oglindă, ceea ce mai înainte, când se anunţa vizita altui doctor, îi era cu totul indiferent. Aştepta, palidă, ca tânărul acela să-i atingă mina, fruntea, părul. Uneori, Dănulescu, fără să-şi dea sama, o mânigâia pe păr, pe frunte.

Veronica nu se mai putea îndoi, când rămânea singura după vizita doctonului, că se îndrăgostise de el. Nu mai era sentimentul acela de protecţie, de săltare de la pământ, de libertate, pe care-l avusese înainte, în tovărăşia inginerului Popescu. Era o teamă dulce, o risipire, un fel de robire în sentimentul care pusese acum stăpânire pe ea. Nu se mai simţea slobodă, ci tot mai legată de tânărul ce-i răsărise ca un soare în camera asta de spital. O înduioşare adâncă îi înnodă întreaga fiinţă. De multe ori îi venea să plângă, ba chiar plângea mult, neputându-şi stăpâni lacrămile.

Când doctorul îi văzu mai întâi ochii roşii de plâns, se alarmă:

— Ce-i cu dumneata, domnişoară Nica? Ai primit vreo veste rea?

Ea clătină din cap.

— Ai vreo nemulţămire?

— Nu, şopti ea.

— Dar atunci n-ai niciun motiv să fii supărată şi să plângi. Acuşi vei fi cu totul bine şi vei putea părăsi spitalul.

Când doctorul îi atinse mâna să-i ia pulsul, Veronica simţi o tresărire a trupului până în vârful degetelor.

— Ţi s-a urât în spital? zise el cu neîncredere, cutremurându-se şi el uşor de fiorul fetei.

— Nu! Dimpotrivă! îmi pare rău că va trebui să plec curând, răspunse ea cu pleoapele de jumătate lăsate.

— Atunci o să prelungim puţin boala, zise el înfiorat.

Fata deschise ochii şi întâia oară doctorul îi văzu strălucitori, aprinşi şi radiind o mare bucurie. Era numai bucurie, sau fericire? Ea îl privi drept în ochi.

— Poţi face asta? Te rog fă-o!

El îşi puse instinctiv mâna pe fruntea ei.

— Da, zise doctorul, poate că vom prelungi boala…

Şi luându-i uşor mâna, i-o sărută. Apoi ieşi grăbit din cameră.

Veronica intră într-un vis din care ar fi voit să nu se mai deştepte. Nu mai exista nimic în lume decât ea şi doctorul Dănulescu. Îşi uitase şi de părinţi, şi de atelier, şi de patroană, deşi aceasta se interesa mereu de mersul bolii, şi era nerăbdătoare să-i vină cât mai în grabă în atelier. O vizitară şi părinţii, de mai multe ori. Totuşi ea-i uita îndată ce închideau uşa după ei.

Citise multe cărţi în care era vorba de iubire; încercase de multe ori să şi-o închipuie… însă nimic nu era asemănător cu ceea ce simţea ea acum, cu viaţa în care intrase. Nu se mai îndoia: aceasta era iubirea. Şi nu se mai putea îndoi acum nici de iubirea tânărului doctor.

Băgară de seamă şi ceilalţi doctori, şi personalul de serviciu, că doctorul Dănulescu se schimbase. Liniile aspre ale tăcerii îi dispăruseră, faţa i se lumină, i se îndulci.

Veronica nu se mai gândea acum la nimic. Nu se mai gândea la căsătorie, nu se mai gândea că ar putea fi nepotrivire socială între ea şi doctor, nu se mai gândea să-i spună că ea este doar o simplă croitoreasă. Nu credea că-l înşală cu ceva, ori că se înşală pe sine însăşi. Acum, ea trăia, atâta tot, şi trăia prin el.

Oricât ar fi prelungit şederea în spital, tot trebuia să vină ziua plecării. Patroana stărui, în urmă ameninţă că nu mai plăteşte camera şi întreţinerea, după cum se angajase.

Se despărţiră, dar numai din spital. Veronica află acum o completare a fericirii ei: peste zi să lucreze cu hărnicie, iar sara să-l întâlnească pe doctorul Dănulescu.

Se întâlneau acasă la Veronica. Uneori, rar de tot, iezeau împreună la cinematograf sau să ia masa la un restaurant. Mai adeseori se plimbau, sările, până târziu,

prin parcul oraşului.

Veronica era acum de douăzeci şi doi de ani, dar trăia ca o fată de şasesprezece, îndrăgostită. Ajunsese de-o candoare fermecătoare, şi-i umplea capul doctorului cu toate copilăriile. El o asculta zâmbind, îi sorbea vocea cântătoare, îi ridica uşor braţul şi-i săruta mâna.

Trecuse un an, şi iubirea lor se păstra mereu curată. O cunoscură şi prieteni de-ai doctorului, şi prietene de-ale Veronicăi. Uneori, în atelier, fetele făceau aluzii. Unele o invidiau, altele se bucurau.

— N-are şi ea dreptul la viaţă? ziceau acestea din urmă.

Într-o sară de iunie se plimbară până târziu prin parc. Erau înfloriţi teii, şi mireasma lor era covârşitoare în răcoarea sării. Întreg văzduhul era îmbălsămat, în înălţimi plutea luna, luminând tare, pălind stelele din jurul ei. Doctorul o petrecu până acasă. Era târziu, credea că trebuie să plece. Dar în prag văzu lacrămi în ochii ei. Îi duse braţul uşor peste mijloc, şi trecură pragul.

În cameră Veronica îl îmbrăţişă, îl sărută, şi-i. şopti lăsându-şi capul pe umărul lui:

— Doamne, cât sunt de fericită!

Doctorul Dănulascu, întors târziu la spital, se opri înaintea camerei în care zăcuse Veronica… Dacă a fost totul numai un vis? Dacă fata e încă aici, în patul ei? Ca într-o halucinare, deschise încet uşa, ca pe vremuri. În cameră ardea un bec acoperit. În pat era o femeie bătrână. Părul sur îi era desprins din năframă şi împrăştiat pe perna albă… El închise uşa şi se depănă cu un junghi amar în inimă…

Vreme de un an trăiră apoi. împreună. Veronicăi nu-i trecu prin cap umbra gândului de a-i vorbi de căsătorie. Nici el nu pomeni cuvântul ăsta.

Lumea îi vedea: totuşi rar împreună. Verónica ajunsese întâia croitoreasă din atelierul «Rândunica».

Salariul ei se apropia acum de zece mii lunar. Mai câştiga şi cu lucrul acasă, în ore de lucru suplimentare. Nu primea niciodată niciun ajutor de la doctor. Chiar când luau masa la! restaurant stăruia să plătească ea, ceea ce, la început, îl umilea pe Dănulescu. Dar ea nu avu tihnă până nu-l convinse. Era cu dreptate, să plătească ea – spunea Verónica. El avea ún salariu ridicol: şase mii de lei. Avea, e adevărat, locuinţă şi întreţinere gratuită la spital. Dar şase mii abia ajungeau pentru îmbrăcăminte; şi tutun. Ea nu era cheltuitoare. Veşmintele nu o costau: aproape nimic. Din câte-o rămăşiţă din atelier, pe care patroana i-o dădea bucuros, ea îşi făcea o rochie, o bluză, de rămânea uimită doamna Dragomirescu. Apoi, când era singură, ce cheltuia pe mâncare? Prânzul îl lua la o pensiune, sara un ceai, două ouă, o felie de pâine cu unt. A, să nu creadă el că cinele sale, când era singură, se asemănau cu acelea când putea veni el, Vasile! Atunci era sărbătoare! De multe ori avea plăcerea să-i facă surprize: batiste, albituri. A, să nu creadă că a cheltuit nu ştiu ce! Doar materialul. Încolo, sunt lucrate toate de mâna ei. Nu va înţelege el niciodată cât de fericită era când lucra la ele!

í Verónica începu nu numai să-l înconjoare cu dragostea' ei, ci de la o vreme începu să aibă şi un simţământ matern pentru, el. Doctorul nu era, de altfel, decât cu patru ani mai vârstiic decât ea. Subţire şi înalt, ras totdeauna proaspăt, părea cu mult mai tânăr. Şi în alintările lui era frăgezime şi timiditate de băiat. Cât de mult îl iubea când îl vedea cu pleoapele lăsate, printre care abia o dungă de lumină lăsa să i se citească gândul, dorinţa. Nicio vorbă, nicio atingere brutală. Rămăsese şi acum doctorul sfios care intră în camera ei1, acolo, la spitalul de contagioşi.

Mamă-sa, Ana, nu bănuia nimic. Veronica mergea din când în când s-o vadă, şi uneori îi ducea câte-un mic dar: o năframă, un şorţ, un pieptărel de lână croşetat de ea. Ana

ştia că fata ei câştigă bine şi era mândră. Simţea un fel de respect faţă de ea.

După un an şi jumătate Veronica se simţi însărcinată. Inima-i bătu de bucurie până o ameţi. Nu o mai părăsi gândul: «De-acum nu voi mai fi singură pe lume! Dar până-acum am fost singură? Da, parcă am fost singură, pentru că eu şi Vasile suntem o singură fiinţă!» Aşa simţea. Nu se putea gândi la ea fără să se gândească şi la el. Nu se putea simţi pe sine, fără să-l simtă şi pe el. Voia să-şi ţină însă taina ascunsă. Nu-şi putea da sama bine din ce motiv. Să nu-l sperie pe Vasile? Era un copil încă, cum s-ar simţi el ca tată? Se temea să nu-i deştepte gânduri de îndatorire faţă de ea, punând problema căsătoriei? Se temea să nu se răcească dragostea lui? Nu-şi putea da sama. Aşa că nu-i spuse nimic.

Dar doctorul, de la o vreme, băgă de seamă. Se albi ca păretele şi nu putu spune un cuvânt, încât Veronica încremeni de groază. Dar încet-încet faţa lui se lumină, şi o bucurie arzătoare îi năvăli în ochi. Îşi duse uşor braţul în jurul taliei femeii şi-i şopti:

— Ne-am jucat mereu, şi nu ne-am gândit că o să vină şi jucăria!

Ea-l sărută cu patimă.

— Dragul meu! Sufletul meu… Şi eu…

— Şi tu?

— Şi eu m-am temut mereu să-ţi spun!

— Ai făcut rău, pentru că jucăria aceea trăbă să aibă un tată!

Veronica nu înţelese îndată, copleşită cum era de fericire.

— Trăbă să ne cununăm, Nico! zise el cu toată gravitatea. Trăbă să legitimăm copilul! Nu poate rămânea fără nume, şi tu… Dar el se opri.

— Şi eu?

— Sunt legi sociale şi morale peste care nu se poate

trece, oricât de mare ar fi dragostea noastră. Şi tu trăbă să ai un nume, numele meu.

Tânărul vorbi cu glasul lui cald de bariton, cu vocea aceea care nu o minţise niciodată pe Veronica. Ea începu să plângă.

Târziu, cuteză să vorbească:

— Nu aş vrea să-ţi fiu o povară în viaţă, dragul meu! Poate teama asta m-a împiedicat să-ţi spun vestea. Tu eşti încă un copil, nu cunoşti greutăţile vieţii şi ale familiei. Nu vreau să-ţi fiu o piedecă în cariera ta, în viitorul tău. Eu, vezi tu, am pornit de jos, sunt o croitoreasă... Mi-e destul că eşti al meu, că m-ai iubit... După hotărârea ta de azi, nu-mi mai trăbă nicio altă fericire în viaţă. Voi fi prea fericită cu copilul şi cu amintirea ta, când destinul tău te-ar chema pe alt drum.

Doctorul rămase uimit. Niciodată nu-i vorbise atâta – într-un răsuflet – Nica lui. O îmbrăţişa uşor, îşi lipi obrazul de obrazul ei şi-i zise:

— Nu mai sunt copil. Am în curând douăzeci şi nouă de ani. Apoi se poate ca eu să fi plecat mai de jos decât tine. Ţărani sunt şi părinţii mei. Pe mine m-a purtat la şcoală un uncheş, un preot căruia i-a murit preoteasa în primul an de căsătorie, fără să-i lase un copil. Vezi, tu nu m-ai întrebat niciodată cine sunt. Apoi tu nu eşti, cum ţi se pare, o croitoreasă ca oricare alta. Ai patru ani de şcoală. Ai o diplomă. Şi chiar dacă nu ai avea nicio şcoală, nu-ţi câştigi tu, de ani şi ani, pâinea cea de toate zilele? Eu cred că munca şi hărnicia sunt un titlu de nobleţe pentru oricare om... De-aceea nu te mai gândi la copilării, sau la prostiile celor care nu înţeleg nimic din viaţă...

— Ah! Doamne, unde e Dumitru să te audă! oftă Verónica.

— Cine-i Dumitru?

— Într-adevăr, nu ţi-am spus niciodată. Tu ştii numai că am părinţi. Dar am şi doi fraţi: Dumitru, cel mai mare,

mai tânăr însă decât mine, şi Niculiţă, cel mai mic. Acesta îşi ia acum diploma de învăţător. Au învăţat amândoi până în clasa a şasea de liceu. Atunci a urmat o perioadă de lipsuri grele pentru familie… Niculiţă a intrat în şcoala normală ca bursier, iar Dumitru s-a făcut muncitor.

— Cum aşa? A rămas cu şase clase, fără să mai facă nimic?!

— Mi se pare că s-a înscris la comunişti. Acum e la Bucureşti. Lucrează într-un atelier.

— Şi pentru ce doreai să fie aici şi să mă audă?

— Pentru că el nu avea nicio încredere în intelectuali. Înainte de plecare mi-a legat de suflet să nu-l las pe niciunul prea aproape de mine, pentru că toţi se pot apropia numai cu gânduri urâte de o fată ca mine.

— Bun frate! zise doctorul… Şi să ştii că nici nu e prea departe de adevăr. Hei! Lumea e stricată, dar nu numai în pătura de sus, ci şi în cea de jos. Câte fete nu s-au nenorocit aişa, în toate clasele sociale!

Veronica puse o condiţie pentru căsătorie: să o lase să-şi continue profesiunea. Asta ar cinsti-o pe ea foarte mult, şi era şi un mijloc de câştig. Îi păru că el se simte umilit. Şi chiar era, dar nu pentru ce gândea Veronica, ci pentru că se gândea la salariul lui mic.

— Adevărat, eu, deocamdată, câştig mai puţin decât tine… Dar când va veni jucăria, ce-o să faci cu atelierul? Cum te vei duce acolo?

— O să vină atelierul la mine. Pentru croiul meu doamna Dragomirescu e în stare să-mi aducă întreg atelierul acasă. O să ne aranjăm noi, să nu-ţi fie frică!

Încă din ziua următoare făcură anunţurile la primărie şi dădură vestirile la biserică.

Abia după-amiază Veronica duse vestea şi părinţilor.

Era numai mamă-sa acasă, ca de obicei. Trebui să-i spună de trei ori vestea cea mare, pentru a o putea înţelege şi crede.

Ana se ridică de pe scaun, merse în faţa icoanelor, se închină şi zise:

— Mulţămescu-ţi ţie, Doamne!

O piatră de moară îi căzu de pe suflet.

Naşă fu doamna Dragomirescu, şi naş directorul spitalului epidemic.

Căsătoria făcu vâlvă mare. Fetele din atelierul de mode «Rândunica» se împărţiră în două tabere: unele erau pizmaşe şi spuneau că nu o să ţină mult căsătoria – până va ajunge doctorul la câştig mai mare. S-a lăcomit acum la salariul Veronicăi. Altele se bucurau şi se simţeau onorate în breasla lor.

Tatăl, Ion Roşu, fu singurul nemulţumit, şi, poate, acolo departe, Dumitru. îl chemară şi pe el la nuntă, dar nu-i învrednici cu niciun răspuns. Ion Roşu era nemulţumit şi pufnea mereu, pentru că, după convingerea lui, fată-sa intrase într-o clasă socială care, ca mâne, va fi desfiinţată. Se mai împăcă numai când înţelese că Veronica nu-şi va părăsi profesiunea de croitoreasă şi că va lucra în atelier, ca şi mai înainte.

IX

Ion Roşu nu discutase, în casă cu nevasta, niciodată politică. Nici pe vremea când era în sat, şi trăia şi mamă-sa, Veta, şi când, sările, se certau pentru că-şi pierdea vremea în propagandă pe sate cu avocatul Creţu şi cu alţi domni.

Nu discută nici acum.

Ştia că în organizaţie sunt şi femei şi fete muncitoare destule. Era un punct asupra căruia nu se împăca deloc cu ceilalţi organizatori ai mişcării.

Da, avusese el prilejul să se convingă că tovarăşele erau mai aprinse decât bărbaţii, că sunt mai curajoase în acţiunile de pregătire împreunate adeseori cu primejdii, mai gara de iniţiativă. Însă el nu avea încredere în ele, nu avea încredere în neamul femeiesc, când era vorba de o

acţiune puternică şi de durată.

— Ele sunt foc de paie, le spunea Ion tovarăşilor, repede se însufleţesc, dar când li se vor pune piedeci serioase, repede se vor stinge. Se vor da la o parte, ori ne vor trăda. Nu! Muierea să-şi vadă de oala de la foc şi să nu se amestece în lucrurile bărbaţilor.

El îşi uita că femeile din mişcare demult nu-şi mai vedeau de oala de la foc, că erau muncitoare, în rând cu bărbaţii, de dimineaţa până sara, că multe din ele poate nici nu ştiau să facă o fiertură. El, în punctul ăsta, rămăsese la convingerile lui de-acasă, şi adeseori se certa cu ceilalţi. El stăruia ca, fiind în pragul răsturnării celei mari, să scoată femeile din organizaţie, sau cel puţin din rândurile de conducere.

— Cine dracu' a mai pomenit femeie-căpitan, sau femeie-primar?! izbucnea Ion adeseori.

Zadarnic încercau ceilalţi să-i arate rolul femeilor în toate revoluţiile, ori îi dădeau broşuri cu vieţile marilor revoluţionare. Când nu se mai putea opune argumentelor şi evidenţei, el isprăvea totdeauna discuţia cu vorbele:

— Zadarnice sunt toate! Femeia a scos pe Adam din rai! Cu femei în frunte nu vom intră nici noi în raiul muncitoresc.

Fiind aceasta convingerea lui, pe Ana nu o ţinea vrednică s-o informeze despre activitatea lui de acum.

Îndoctrinat, Ion deveni în scurtă vreme unul dintre cei mai buni propagandişti şi organizatori şi era nerăbdător să înceapă lupta, răsturnarea cea mare. Era de un curaj orb, care adeseori îl punea în primejdia de a fi descoperit de organele poliţiei şi ale siguranţei. De câteva ori a fost pus sub supraveghere deosebită, ca una din căpeteniile organizaţiei comuniste din oraş. Mai ales de când începuse să apară şi să se distribuie, clandestin, un mic ziar şi broşuri incendiare, din care Ion se lămurea din zi în zi mai mult asupra dreptăţii clasei muncitoare de a

înlătura prin revoluţie clasa conducătoare şi a întemeia o lume nouă pe dreptatea mulţimilor nenorocite din lumea întreagă.

Nici ziarul, nici broşurile acestea nouă nu purtau, ca toate celelalte de altfel, nicio indicaţie asupra autorului. Dar Ion era convins că toate sunt scrise de acelaşi om, şi ar fi dorit să ştie cine-i. El băgase de mult timp de seamă că, deşi era între fruntaşii organizaţiei, lui i se tăinuiesc încă multe lucruri. Că alţii sunt mai iniţiaţi, între aceştia îl socotea şi pe Ion Dobre, care-l adusese aici, şi care făcea, adeseori, naveta între oraş şi capitală, lipsind uneori cu săptămânile.

Într-o zi îl întrebă pe Dobre despre autorul broşurilor şi redactorul ziarului. Ion Dobre-i spuse fără înconjur:

— E un tovarăş tânăr. Un om cu carte. A făcut şase clase liceale. Aşa mi s-a spus şi mie.

— Şase clase liceale? se miră Ion.

— Ei, ce te miri? Avem în rândurile noastre mulţi cărturari: avocaţi, medici, ingineri, care s-au convins de necesitatea revoluţiei noastre.

— Şi cum îl cheamă? întrebă Ion neliniştit.

— Mi s-a spus că e unul Vasile Micu.

— Hm! făcu Ion decepţionat.

În sufletul lui ar fi dorit ca autorul să fie Dumitru. Şi el avea şase clase de liceu.

— Numele autorului nu importă, zise Dobre. Ceea ce este de căpetenie e că scrie. Şi scrie bine!

— Scrie cu suflet! zise Ion.

Broşurile veneau din capitală, dintr-o tipografie clandestină, şi multe erau scrise chiar de Dumitru Roşu, cunoscut între tovarăşi sub numele de Vasile Micu, iar de către cei iniţiaţi subt o cifră. Ion, familia, nu ştiau nimic. Ana îi scria, din când în când, pe adressa cu numele lui cel adevărat. Dar îi scria, şi Ana, tot mai rar, pentru că băiatul, mai ales după căsătoria Veronicăi, nu-i mai răspunse la

nicio scrisoare.

În câteva rânduri Ana trecu prin clipe de groază: Ion fu arestat şi ţinut mai multe zile la poliţie. Li s-au făcut percheziţii acasă, dar Ion dusese demult toate broşurile de propagandă la centru, pentru biblioteca clandestină dintr-o mare uzină.

De fiecare dată a fost eliberat, neputându-se aduce dovezi împotriva lui. Veni un răstimp de mari frământări muncitoreşti, când Ion a fost ţinut în arest şi câte: o lună de zile. Uneori a fost şi bătut pentru a face destăinuiri.

Ana trăia acum mereu cu groaza în suflet. Înţelese în sfârşit că nu-i vorba de vreo bandă de falsificatori de bani, cum crezuse la început, ci de o tovărăşie muncitorească – primejdioasă, de vreme ce era vânată de poliţie.

Liniştea şi siguranţa de până acum a Anei începură să se clatine. Viaţa i se întunecă din nou, şi nu mai avea zi bună decât când o vedea pe Veionica.

Mergea acum mai des pe la ea, să-şi vadă nqx>tul. Veronica născuse un băiat voinic, care împlinea în curând anul, şi care o cunoştea pe Ana de departe, întinzând braţele spre ea.

După ştirile rele ce ţinură toată iarna, după percheziţii şi deţineri de muncitori, urmă un răstimp – până prin septembrie – de linişte desăvârşită. Se auzea că mişcarea ce se pregătea ar fi fost sugrumată în faşă. Dar în presără zilei de zece septembrie Ion Dobre îl luă la o parte pe Roşu şi-i zise:

— Suntem în prag. Ordinele pentru la noapte nu le mai dăm noi. Le dă şeful întregii mişcări din oraş. Le-a şi dat multora dintre conducători. La miezul nopţii încetează uzinele cu foc continuu, se opresc trenurile, punem stăpânire pe poştă, pe telegraf, pe poliţie, şi în toată ţara. Totul e, cum ştii, pregătit.

Încercarea de revoltă însă nu reuşi, oricât de bine pregătită au crezut-o conducătorii ei. Greva de la căile

ferate nu izbucni. Nucleele pe care le crezură sigure în armată şi în poliţie, nu se mişcară. Dimpotrivă! Intervenţia poliţiei şi armatei în toate centrele unde se produse mişcarea, restabili într-o zi ordinea. Au fost câteva victime de-o parte şi de alta. Au urmat apoi cercetările, judecăţile şi pedepsele.

Ion Roşu fu condamnat la trei ani de muncă silnică. Se spunea că avusese un revolver şi că în toiul ciocnirilor a tras. Dar nu se putu constata că ar fi omorât pe cineva.

Se dădu, în cursul cercetărilor, şi de urma lui Dumitru. Fu identificat sub numele lui adevărat, dar pe el nu au putut pune mâna. Se spunea că a putut fugi în străinătate, dimpreună cualţii. Fu condamnat, în lipsă, la zece ani de muncă silnică.

Ana ieşi din noile nenorociri cu o mare depresiune sufletească. Părea că nu mai cunoaşte pe nimeni. Nu vorbea cu ziua de cap. Zadarnic o chema Veronica la ea: nu voia să se mişte din casă.

Dar peste o lună o scoaseră proprietarii: nu mai avea cu ce plăti chiria. Se deşteptă într-o zi că nu mai are bani nici pentru pâne. Căută prin toate locurile obişnuite unde-şi ţinea banii, dar nu mai află nimic. Nu-i venea să creadă. Căută din nou, răscolind totul prin casă. Zadarnic.

Nu avu încotro, se mută la fată. Veronica era bucuroasă: copilul va fi în grija cuiva. Dar Ana rămase în casă ca o bucată de lemn. Ochii îi erau pustii. Dacă n-o îmbiau anume, cu stăruinţă, şi-ar fi uitat şi să mănânce.

În aceeaşi toamnă doctorul Vasile Dănulescu părăsi spitalul de epidemici şi trecu la un altul, ca medic secundar. Făcea şi practică. Luaseră o locuinţă mai mare, unde-şi avea şi cabinetul. Alerga şi pe la bolnavi pe-acasă.

Într-o zi cu ploaie şi cu vânt rece de toamnă târzie, umblând de la un bolnav la altul, răci, căpătă o pneumonie, şi, în zece zile, muri.

Veronica se luptă, cu sălbăticie, să-l scape. N-a fost

doctor în oraş pe care să nu-l aducă la patul lui Vasile. N-a fosit slujbă pe care să n-o fi dat preoţilor să i-o facă. N-a fost biserică în oraş unde să nu fi lăsat daruri.

N-a fost noapte pe care să nu o fi petrecut rugându-se în genunchi.

Când Vasile închise pentru vecie ochii, căzu şi ea leşinată, jos, lângă patul lui. Nu s-a mai putut ţinea pe picioare până în ziua înmormântării, de care se îngriji doamna Drago mirescu, patroana atelierului «Rândunica». Chiar şi atunci, nu-şi mai cunoştea copilul, nu o mai cunoştea pe mamă-sa.

Deznădejdea care-i striga din întreaga fiinţă, deşi nu mai putea plânge, mişcă adânc pe toată lumea venită la înmormântare. O cunoşteau multe femei, toate o iubiseră. Era o pildă de cinste şi de hărnicie, şi, în aceeaşi vreme, o femeie binevoitoare. Acum era numai umbra ei. Durerea-i dădu puteri să poată fi de faţă la înmormântare, dar apoi zăcu, între moarte şi viaţă, două săptămâni, fără să aibă o boală anume.

Când îşi veni în fire, ceru copilul. Privindu-l, ochii şi obrajii ei se luminară ca şi când ar fi avut în faţă soarele, care ieşea încet-încet din nori. Oftă din adânc» îşi strânse băiatul la sân, şi şopti:

— Sufletul meu! Viaţa mea! Nu m-a lăsat Dumnezeu singură pe lume!

Îşi aduse aminte acum şi de mamă-sa şi-i spuse sluj. – nicei s-o cheme.

Fata se miră:

— Cum?! Doamna nu ştie?!

— Ce să ştiu?

— Nu mai e aici. A plecat în sara când a murit domnul doctor.

Veronica nu mai ştia ce s-a întâmplat în jurul ei din clipa în care leşinase, până în ziua înmormântării. Dar atunci o văzuse parcă şi pe mamă-sa între femei…

Trimise slujnica să o caute pe unde bănuia că s-ar fi putut duce.

Nu era nicăieri.

Lămuriri îi putu da numai doamna Dragomirescu.

— Da, a plecat, scumpa mea Nica, în «ara nenorocirii… Nu în oraş. Acasă, în satul ei s-a dus!

La privirea nedumerită a Veronicăi, patroana zise:

— S-a întâmplat cevia neobişnuit cu ea în sara aceea. Ştii că, sărmana, era mai mult o moartă vie. Parcă nimic n-o mai interesa. Şi boala lui Vasile a lăsat-o în aceeaşi stare. Tu, sărăcuţa de tine, n-ai mai putut vedea nimic. Dar eu mă miram că nici nenorocirea, nici durerea ta, nu i-au dat un strop de viaţă.

— Ea tăcu şi îşi duse batista la ochi. Apoi continuă: Ei bine, când ai leşinat tu, bătrâna s-a sculat repede de pe scaun, a venit lângă pat, a pus mâna pe fruntea lui Vasile, apoi pe fruntea ta, s-a înţepenit pe picioare, şi-a dat capul pe spate şi a început să zbiere: «Aici e iadul! Aici e iadul! Aici e iadul! Nu mai pot rămânea în iad. Trăbă să plec la casa mea, în satul meu! Blăstămată am fost din ceasul când l-am părăsit!» I-am spus că nu se poate să te lase chiar acum, să rămână baremi până după înmormântare. Dar fu cuprinsă de o furie nervoasă, ne dădu în laturi pe toţi, şi ieşi ca o zănatecă în stradă. Cred că ea era încredinţată că şi tu ai murit.

— Săraca mama! Multe au trecut şi peste capul ei, suspină Veronica.

Dar copilul lumina în braţele ei ca un bulgăre de soare, şi bucuria de viaţă izbucni în ea cu putere:

— Voi trimite să o caute în sat şi să o aducă aici, zise ea.

Ana era acasă, dar nu voi să vină. Omul care îi aduse Veronicăi vestea i-a mai spus că mamă-sa s-a bucurat auzind că ea trăieşte, că e sănătoasă, dar că mai mult nu-şi va pune piciorul în oraşul ăsta blăstămat.

Veronica se gândi că mai aveau în sat şase iugăre de pământ din moşia de odinioară. Dar acum, în cap de iarnă, fără nimic, ce va face maică-sa în sat? îi trimise bani şi stărui din nou să vină la ea. Mai încercă o dată în preajma Crăciunului, dar fără niciun rezultat. Crainicii trimişi îi spuneau că mamă-sa era acum în toate minţile, că vorbea liniştită, îşi vedea de gospodărie, că şi-a pus casa în rânduială, că are lemne şi, cu banii ce i-a trimis, nu mai duce lipsă de nimic. Dar de venirea la oraş nici nu voia să audă. Şi dacă stăruiau, începea să devină furioasă.

Veronica ajunsese croitoreasă vestită în tot oraşul, şi în oraşele mai mici din apropiere. Renumele atelierului «Rândunica» era tot mai legat de numele ei.

Într-o zi, pe când era în vizită la Veronica, doamna Dragomirescu îi zise:

— Nico, vreau să-ţi fac o propunere. Atelierul merge din zi în zi mai bine. Aş fi necinstită dacă nu aş recunoaşte că arta şi ştiinţa ta aduce atâta lume la mine. De aceea am crezut că ar fi lucru drept să te fac coproprietară la «Rândunica». Şi când n-oi mai fi eu, tu să mergi înainte.

Veronica se simţi adânc mişcată. Abia-i putu răspunde:

— Eşti foarte bună, ai un suflet nobil, doamnă Dragomirescu. Am simţit şi am ştiut întotdeauna. Mi-ai dat nenumărate dovezi! Ce noroc am avut eu că dumneata ţi-ai deschis atelierul la noi, chiar când eu căutam de lucru. De multe ori m-am gândit ce s-ar fi putut alege de mine cu o altă patroană. Îţi mulţămesc din tot sufletul, dar eu nu am un capital cu care aş putea ajunge coproprietară.

— Draga mea, de capital nu e nevoie. Tu l-ai tezaurizat în câştigul de până acum al atelierului. Şi, în definitiv, nici nu-i vorba despre tine, e vorba de fina mea, şi de finul meu. Nu te-am cununat eu? Nu l-am botezat eu pe ştrengarul ăsta?

Şi, vorbind, luă copilul în braţe şi-l sărută pe amândoi

obrajii.

Veronica-i strânse mira. În ochii ei se iviră lacrămile.

— Nu voi putea uita niciodată cuminţenia ta şi a lui Vasile, când, şi după cununie, ai continuat munca în atelier, adăugă doamna Dragomirescu. Ai dat prestigiu nou firmei noastre! Da, nu zâmbi, aşa este! Căci marea majoritate a intelectualilor noştri socotesc o degradare ca soţiile lor să câştige din munca în ateliere. Le vreau pe toate profesoare, funcţionare. Pe când o rochie frumoasă e o operă de artă. E o muncă potrivită pentru noi femeile. Iar munca înalţă, nu înjoseşte…

În atelier vestea fu primită cu însufleţire. Respectul de care se bucura doamna Dragomirescu crescu, de asemenea şi autoritatea ei.

Veronica avea acum suficiente mijloace materiale, începu să facă depozite la o bancă din localitate: se gândea la creşterea copilului. Voia să-l pună la adăpost de ceea ce s-ar mai putea întâmpla.

Niculiţă era acum, de doi ani, învăţător într-un sat de la graniţa de vest. El se ceruse acolo. În şcoala normală se dezvoltase pe-o linie dreaptă, după cerinţele fireşti ale sufletului său de ţăran, care răbufnea mereu şi în tată-său: voia dreptate şi lumină pentru români.

Veronica stărui să vină învăţător în satul lor natal, unde mai aveau casă, şase iugăre de loc, şi unde mamă-sa trăia singură. Dar Niculiţă nu se învoi, până ce Veronica nu-i scrise amănunţit despre toate nenorocirile ce căzuseră pe mama lor.

Postul nu era vacant, dar Veronica stărui pe lângă titular să facă schimb cu fratele său, arătându-i motivele. Şi acela, tânăr neînsurat, se învoi, cunoscând şi el nenorocirile ce dăduseră peste familie.

Niculiţă îşi află un teren de activitate şi în satul lui. Moşioara o schimbă în doi ani într-o mică fermă model; înjghebă o cooperativă de consum, înfiinţă un cor mixt

bisericesc şi, la şcoală, o mică bibliotecă.

Deşi năcazurile o îmbătrâniseră mult, Ana arăta mult mai bine de când se întorsese în sat. Reintrarea în mediul în care crescuse fu cel mai bun leac împotriva depresiunii spirituale ce pusese stăpânire pe ea din noaptea care-i duseseră în temniţă bărbatul, iar pe Dumitru îl pierduse în lume. Zile de-a rândul, la început, rătăcea prin curte, prin grădină, în frigul pe care nu-l simţea. Se uita la casă, la şură, la grajd, pipăia fiecare pom din grădină. Încet-încet le recunoştea pe toate şi avea senzaţia că vine dintr-o călătorie depărtată.

Da! Trecuse multă vreme de când nu le mai văzuse. Dar lucrurile rămăseseră aceleaşi, mai învechite. Într-adevăr; dar totuşi aceleaşi, deşi între ele şi ea simţea scurgerea vremii ca pe o veşnicie.

Amintirile intrară în ea ca o ploaie binefăcătoare, şi o spălară parcă de ¡zgura rea ce-i acoperea întreaga fiinţă. Venirea lui. Niculiţă ca învăţător în satul lor de obârşie, dragostea de mamă cu care îl înconjură o vindecă, şi de restul deprimării spirituale ce mai stăruia în sufletul ei. Era o fericire pentru ea să-i aştearnă patul, să-i spele rufele, să-i facă demâncarea. Privirile şi obrajii începură să i se lumineze din nou, şi se întrema văzând cu ochii. Era mulţumită de felul cum lucra Niculiţă moşia. Era mândră când băiatul ei conducea corul la biserică. Se bucură când văzu că-i bine pusă pe roate cooperativa de consum din sat, se însufleţea de cântecele şi declamările copiilor la festivalurile şcolare. Dar nu se putea împăca cu vorbirile pe care le ţinea, cu acel prilej, în faţa mulţimii de săteni. Pentru ce erau de lipsă? Pentru ce se amesteca Niculiţă în trebile lumii şi ale ţării? Adunările mari de popor îi repugnau instinctiv. Îşi aducea mereu aminte de bărbatul său, Ion. Aşa a început a-şi pregăti nenorocirea: făcând propagandă în adunări, pe sate, cu avocatul Creţu' şi cu alţii; amestecul lui unde nu-i fierbea oala l-a dus până la

temniţă. Îşi aducea aminte de adunările acelea muncitoreşti la care l-a văzut şi pe Dumitru al ei. Era încredinţată că nenorocirea copilului de la adunările acelea se trage.

Pentru ce pornea acum şi Niculiţă pe acelaşi drum Pentru ce nu lăsa pe oameni în pace, să trăiască după cum le-au trăit moşii şi strămoşii? Cred ei că oamenii nu ştiu ce le trebuie, că au nevoie de îndrumări, de propagandă? Ba, oamenii ştiu ce le trebuie, şi fără sfaturile altora! Ştiu cum să trăiască, numai să aibă cu ce. Şi dacă nu au, trăiesc şi aşa, cum le-au trăit înaintaşii, şi nu se face gaură în cer pentru asta.

Ana nu întârzie să-i descopere toate aceste frământări şi băiatului. Îi era tot mai frică, de câte ori Niculiţă începea să vorbească oamenilor.

Trecu un an, trecură doi, şi nimic nu se întâmplă din temerile mamei.

În vremea asta Ana avu din nou curajul să meargă la oraş, s-o vadă pe Veronica, să-şi vadă nepotul. îmbătrânise tare, dar era încă sprintenă şi uşoară.

Întremată trupeşte şi sufleteşte, ea nu mai simţea nicio frică faţă de oraş. îl privea totuşi ca pe-un duşman. Însă ca pe-un duşman pe care, într-o măsură oarecare, îl biruise.

Venea mai des şi pentru a-şi vedea nepotul, care era măricel, voinic şi sănătos, dar şi pentru a sta de vorbă cu Veronica. Voia să o convingă să se mărite a doua oară. Cum să rămână, nevastă tânără, toată viaţa singură?

— Nu sunt singură, răspundea regulat Veronica. Am copilul.

Uneori bătrâna se gândea că poate nu s-ar afla cine să o ia de nevastă. Dar Veronica îi risipi aceste temeri.

— Nu, mamă dragă, dacă aş fi vrut să mă mărit, o puteam face îndată ce s-a împlinit anul de doliu. M-au cerut şi mă cer destui oameni de bună condiţie socială. Azi

sunt o partidă bună pentru mulţi. Dar eu cred că mi-am avut din plin partea mea de fericire în viaţă.

Nu mă pot gândi la alt bărbat. Nu mă trage sufletul. Şi apoi, ar mai fi şi lucru urât, şi păcat.

— Pentru ce să fie păcat? Rar rămâne o văduvă tânără nemăritată, când e şi frumoasă şi are şi avere.

— Pentru mine ar fi păcat. Nu aş mai putea să mă uit la copil. Nu! cu asta s-a isprăvit! Dar să nu crezi că-mi pare rău, că nu aş fi mulţămită în lume: am copilul, am pentru cine trăi. În loc să stărui pentru recăsătorirea mea, mai bine i-ai afla lui Niculiţă o nevastă.

Avea dreptate. Se gândise şi Ana, de multe ori.

Într-o zi intră veselă în locuinţa Veronicăi.

— Mi se pare că şi-a găsit el una. E o învăţătoare tânără, abia ieşită din şcoală. S-a făcut la şcoala noastră încă un loc de învăţător, şi a venit fata aceea. Dar mie-mi pare că se cunosc mai demult.

Veronica se bucură.

— Dac-a fi cu noroc, să ştii că eu îi cunun... Dar dumneata nu te-ai mai hotărât să vii la mine? Cât de bine mi-ai prinde!

— Draga mea, dacă s-ar căsători Niculiţă, aş veni bucuros. Dar acuşi trăbă să vină tată-tău acasă.

— Doar nu se vor fi împlinit trei ani?! întrebă mirată Veronica.

— Peste două luni.

— Iată la ce nu m-am gândit demult! Bietul tata!

— Acum vrea să se apuce de plugărie. Da, şase iugăre tot mai sunt. Mai ales cum le-a pus în rânduială Niculiţă. Dar tot nu mai poate fi cu şase ce a fost cu cincisprezece iugăre!

Veronica se gândi, părea că face o socoteală în cap.

— Cu cât e iugărul la noi în sat, acu: r?

— Cu opt, cu zece mii. E scump foc. Şi nici nu prea se găseşte de vânzare.

— O să vorbesc eu cu Niculiţă. Aş cumpăra vreo zece iugăre, pe numele meu. Le-aţi folosi dumneavoastră până aţi trăi. E bine să aibă omul o bucată de pământ. Eu banii de întrecut i-am pus la bancă până acum.

Ana plecă acasă cu capul înălţat. Se simţise destul de umilită, între oamenii cunoscuţi, cu moşioara aceea, cu bărbatul arestat, cu un copil fugit în lume!

Dar Veronica nu mai avu când să vorbească cu Niculiţă. Abia se mută învăţătoarea aceea tiânără la ei în sat, şi într-o dimineaţă veniră jandarmii din satul vecin, îi ridicară pe amândoi, şi-i duseră nimeni nu ştia unde.

— Sfântă Maică Precestă! Să ştiţi că-i coada veacului şi sfârşitul pământului, se văita Ana, căzând zdrobită pe-un scaun, când auzi vestea.

Trezită din întâia izbitură, ea văzu că satul e neschimbat, că oamenii îşi vedeau de lucrul lor. JSTĂ ăcă ¡vorbă de coada veacului şi de sfârşitul pământului!

— Se vede că i-am născut eu într-o zodie nenorocită, afară de Veronica, îşi zise ea, venindu-şi în fire. Ori li se trage la amândoi de la tatăl lor!

Încă în ziua aceea îşi tocmi o căruţă şi porni la oraş.: – Acum numai pe tine te mai am! L-au dus şi pe Niculiiiţă, cu dăscăliţa dimpreună!

Veronica auzise şi ea vorbindu-se de arestări.

Bătrâna părea că nu mai simte cu putere emoţiile. Părea că simţurile i s-au tocit.

— I-am spus destul, începu ea din nou cu un fel de întărâtare, să nu mai ţină cuvântări poporului, să dea pace oamenilor, şi să-şi vadă. de şcoală şi de moşie. Dar copiii de azi nu mai ascultă de părinţi. Se ţin mai cuminţi decât ei. De altfel, drept să-ţi spun, eu nu mai înţeleg nimic din nebunia ce-a cuprins lumea!…

Sărmană măicuţă! zise Veronica, trecându-i braţul Pe după grumazi. Nu te supăra. Se spune că-i adună numai pentru nişte cercetări. Dar vor veni.

Aşa spun şi în sat. Aşa au spus şi jandarmii. Dar cm să mai înţelegi nebunie ca asta? Eu nu mai pricep nimic! Ba înţeleg atât, că toate nenorocirile ni se trag la omul acela nebun, de la tată-tău, care ne-a scos din sat. Că, iată, numai noi ne frământăm şi ne chinuim, ceilalţi din sat îşi văd liniştiţi de trebile lor... Dar ce să mai spun? Dumnezeu e deasupra şi vede toate. Fiecare cu steaua lui, cum este rânduit!

Ana rămase la fată. Cu o lună înainte de a-şi sfârşi 0 Sinda, Ion Roşu încercă să evadeze. Fu prins şi condamnat la încă un an. Când auzi, Ana nu mai putu decât să-şi bată palmele şi să zică:

— Ce ţi-e scris, în frunte ţi-e pus! Şi împietrindu-se în convingerea asta, nu mai trăi d-aici încolo decât pentru nepot şi pentru Veronica.

Sibiu, 1 94 2, august

(inedită)

CUPRINS

5... Păscălierul
97... Jandarmul
709... Faraonii
353. Valurile, vânturile...

Lector: CONSTANTIN MOHANU

Apărut 1971. *Hârtie tipar* înalt tip *A. de* 63 g/mp. *Format 5401X840/16. Coli ed. 20,02.* Coli tipar 30, 25. *A. nr. 488011971. C.Z. pentru* bibliotecile *mari şi mici 85*$*-O.*

Tiparul executat sub comanda la Combinatul Poligrafic „Casa Piaţa Scânteii nr. 1, Bucureşti Republica Socialistă România